

Vulneració de drets humans a la Frontera Sud de l'Estat espanyol 2021-2022

Racisme institucional,
fronteres i política migratòria

Crèdits i agraïments

Agraïm la feina col·lectiva que han aportat les persones migrants, els col·lectius antiracistes, les entitats de drets humans, les defensores de drets a la frontera, les afectades, les persones que cada dia dediquen temps a recollir i observar les vulneracions de drets per després denunciar-les. En definitiva, a totes les persones i entitats que han col·laborat durant aquest any per dur a terme aquest informe.

Data de publicació: maig de 2023

Informe d'Irídia y Novact

Irídia _ NOVACT

Coordinació: Maite Daniela Lo Coco, Clara Calderó Delgado y Andrés García Berrio

Autoria: Irídia y Novact

Andrés García Berrio, Clara Calderó Delgado, Irene Urango Montilla, Irina Samy Cucurull, Maite Daniela Lo Coco, Siham Jessica Korriche, Aina Estarellas Roca.

GAC Andrea Galán Santamarina y Gabriela López Neyra

ODHE Carlos Díaz Bodoque y Nora Miralles Crespo

En col·laboració amb:

Algeciras Acoge, APDHA, Aquí Estamos Tenerife, Asociación Elín, Coordinadora de Barrios, Geum Dudou, M.D.L.R, No Name Kitchen, Oxfam Intermón, Plataforma CIEs no Algeciras, Programa Ödos (Fundación EMET), Proyecto Frontera Sur, Red de Solidaridad con las Personas Migrantes en Lanzarote, Red Interlavapiés, Servicio Jesuita a Migrantes, SIR[a], Solidary Wheels, Valiente Bangla

Maquetació: Maria Conill Hernández

Fotografia: Valentina Lazo Escudero

Infografies: Maria Conill Hernández

Disseny: Maria Conill Hernández

Fotografia de la portada: Valentina Lazo Escudero

Coordinació gràfica: Valentina Lazo Escudero

Edició i correcció d'estil: Raquel M. Martínez

Amb la col·laboració de:

Amb el suport de:

Aquesta obra està subjecte a una llicència de Reconeixement-NoComercial 4.0 Internacional de Creative Commons

Índex

Introducció	8
1. Context i marc	12
1.1. La violència institucional en el marc de la frontera.....	13
1.2. Racisme, història de dominació colonial i fronteres.....	14
1.3. Instrumentalització de les migracions i agència migrant.....	15
1.4. Criminalització de les migracions.....	16
1.5. Una anàlisi interseccional.....	18
2. Una visió global de la Frontera Sud espanyola: la contenció	20
2.1. Els Centres d'Internament d'Estrangers (CIE).....	24
2.2. Els Centres d'Estada Temporal d'Immigrants (CETI).....	25
2.3. Els Centres d'Atenció Temporal d'Estrangers (CATE).....	27
2.4. Altres centres de migracions.....	34
3. Metodologia: la dificultat d'investigar drets humans en context de frontera a l'Estat espanyol	35
3.1. Com podem investigar, documentar i analitzar l'actuació de l'Estat espanyol a la Frontera Sud?.....	37
3.2. Falta de dades oficials públiques, disponibles i desglossades.....	39
3.3. El Defensor del Poble.....	40
3.4. Fonts primàries.....	43
3.5. Marroc: metodologia i seguretat.....	44
4. Vulneració de Drets a la FS espanyola	45
4.1. Ceuta i Melilla.....	46
4.1.1. Dret a l'asil.....	46
4.1.2. Devolucions en calent.....	48
4.1.3. Centres d'Estada Temporal d'Immigrants (CETI).....	55
4.1.4. Infància no acompanyada.....	57
4.1.5. Anàlisi dels fets ocorreguts a Ceuta el maig de 2021.....	59
4.1.6 Anàlisi de l'actuació policial durant el 24 de juny de 2022 a Melilla.....	62
4.2. Canàries.....	76
4.2.1. Dades generals d'arribades.....	76
4.2.2. La gestió dels rescats i de la primera atenció a l'arribada.....	78
4.2.3. Privació de llibertat: els CATE, la presó i els CIE.....	82
4.2.6. Dret a l'asil.....	90
4.2.7. Infància no acompanyada.....	91
4.3 Andalusia, Balears, València i Múrcia.....	92
4.3.1. Privació de Llibertat: CATE i CIE.....	95

5. Conseqüències psicosocials de la frontera entre el Nord d'Àfrica i el Sud d'Espanya. Els efectes nocius de la Frontera Sud des d'una perspectiva psicosocial (Grup d'Acció Comunitària)	98
5.1. Els impactes de la migració per vies irregulars	99
5.2. Impactes psicosocials de la Frontera Sud	103
5.3. Impactes de l'acollida en territori fronterer	105
6. Tecnologies de vigilància i control a la Frontera Sud espanyola (ODHE)	110
6.1. La construcció tecnològica de la Frontera Sud espanyola	111
6.2. Tecnologies de vigilància a la Frontera Sud i les empreses que se'n beneficien	114
7. La situació de la migració al Marroc	121
7.1. Contenció de les migracions i deportació al Marroc	123
7.2. Protecció al Marroc	126
7.3. Les rutes	127
8. Conclusions	132
1. Context i marc	133
2. Una visió global de la Frontera Sud espanyola: la contenció	134
3. Metodologia: la dificultat d'investigar drets humans en context de frontera en l'estat espanyol	135
4. Vulneració de Drets a la FS espanyola	135
5. Conseqüències psicosocials de la frontera entre el Nord d'Àfrica i el Sud d'Espanya. Els danys de la Frontera Sud des d'una perspectiva psicosocial	140
6. Tecnologies de vigilància en la Frontera Sud espanyola	140
7. La situació de la migració al Marroc	141
9. Recomanacions	142
Annex 1	149
Annex 2	154

Llista d'acrònims

ACNUDH	Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans
ACNUR	Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats
AHI	Ajuda Humanitària a Immigrants
AMDH	Association Marocaine des Droits Humains (Associació Marroquina dels Drets Humans)
CATE	Centres d'Atenció Temporal d'Estrangers
CCRC	Centre de Coordinació Regional de Canàries de la Guàrdia Civil
CDN	Comitè dels Drets de l'Infant
CE	Constitució Espanyola
CEAR	Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat
CEMI	Centre de Menors Infractors
CETI	Centres d'Estada Temporal d'Immigrants
CIE	Centres d'Internament d'Estrangers
COC	Centre Complex Operatiu
DDHH	Drets Humans
DP	Defensor del Poble
ERIE	Equip de Resposta Immediata en Emergències
FCSE	Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat
FS	Frontera Sud
GADEM	Groupe Antiraciste de Défense et d'Accompagnement des Étrangers et Migrants (Grup Antiracista de Defensa i Acompanyament d'Estrangers i Migrants)
GC	Guàrdia Civil
GEAS	Grup Especial d'Activitats Subaquàtiques (pertany a la Guàrdia Civil)
GRM	Gendarmeria Real Marroquina
LGTBIQ+	Col·lectiu de Lesbianes, Gais, Bisexuals, Intersexuals, Queer, etc.
LOEx	Llei orgànica d'Estrangeria (4/2000)
MNP	Mecanisme Nacional de Prevenció de la Tortura
ONG	Organització No Governamental
ONU	Organització de les Nacions Unides
PN	Polícia Nacional
SNIA	Stratégie National d'Immigration et Asile (Estratègia Nacional d'Immigració i Asil)
STC	Sentència del Tribunal Constitucional
SUC	Sistema d'Urgències Canari
TC	Tribunal Constitucional
TEDH	Tribunal Europeu de Drets Humans
UE	Unió Europea

Introducci3

L'objectiu principal d'aquest informe és contribuir al treball de monitoratge de drets humans (d'ara endavant, DH) que es duu a terme des de diferents punts del territori gràcies a la implicació i a la lluita d'un gran nombre de persones, col·lectius i entitats. Per a això es presenta la Frontera Sud de l'Estat espanyol¹ (d'ara endavant, FS) com un tot, des d'una perspectiva global, capaç d'interpretar la situació de vulneració de drets a conseqüència d'una política deliberada de gestió de les migracions. **Aquest document constitueix la consolidació del treball en xarxa entre diferents actors i neix de la voluntat de complementar-nos per fiscalitzar la situació dels drets humans de les persones que entren per vies irregulars a través de la FS. Se centra, principalment, en la resposta que dona l'administració a l'arribada al territori en els dispositius establerts per a la gestió de les migracions.**

Aquest informe **pretén ser una eina de denúncia de la situació dels drets humans a la FS, així com contribuir a la seva transformació. Al seu torn, busca compartir el treball realitzat perquè pugui ser utilitzat per denunciar la situació a la FS.** Mitjançant un treball de camp intermitent, **s'han identificat les principals vulneracions dels drets de les persones migrants que van arribar a l'Estat espanyol per vies irregulars durant els anys 2021 i 2022, amb un enfocament especial en les regions de Ceuta, Melilla, Canàries, Balears, Andalusia i el Marroc.**

La informació que es presenta és el **resultat d'un treball de col·laboració que combina coneixements i té com a objectiu contribuir a una visió crítica de les polítiques migratòries.** Estem convençudes que la posada en comú potencia i multiplica la denúncia, redueix la impunitat i contribueix a disminuir els nivells de violència i l'excepcionalitat² que caracteritzen la Frontera Sud de l'Estat espanyol. A més, aquest document és la continuació d'una sèrie d'informes presentats per Irdia i Novact relatius a la situació de dret humans a la frontera en els últims set anys³.

Les restriccions i les conseqüències socioeconòmiques causades per la pandèmia⁴ han intensificat desproporcionadament la vulneració de drets de les persones migrants, al mateix temps que han augmentat els nivells de discriminació i de racisme⁵. **Després de la pandèmia s'ha consolidat la vulneració de DH i l'exercici de la violència per part dels estats per al control migratori. En conseqüència, les fronteres s'han consolidat com a espais de mort i desaparició sistemàtica d'homes, dones, nenes i nens⁶. En aquesta línia, l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats (d'ara endavant, ACNUR) mostrava la seva preocupació davant l'augment de l'ús de la violència**

1 Som conscients que presentar les regions d'Andalusia, Canàries, Ceuta i Melilla com a Frontera Sud implica una mirada des del nord. No obstant això, usem aquest adjectiu com un terme geogràfic i no polític i entenem les fronteres com a úniques, dinàmiques i múltiples.

2 Entesa com l'absència de llei o la no aplicació de la llei.

3 L'últim dels informes d'aquesta sèrie es va publicar en 2022. Vegeu Irdia, *Vulneración de derechos en la respuesta institucional a la llegada de personas migrantes a Canarias* (Barcelona:2022) https://iridia.cat/wp-content/uploads/2022/05/informe_vulneracion_derechos_canarias_abril_mayo_22-1.pdf

4 Blanca Garcés-Masareñas i Ana López-Sala, "Inmóviles, varados y excluidos: los efectos de la COVID-19 en el régimen internacional de asilo". *Revista CIDOB d'Afers Internacionals* núm.129 (desembre de 2021): 7-29

5 OACNUDH, A/76/257, Informe del Relator Especial sobre los derechos humanos de los migrantes, Felipe González Morales - Un año y medio después: el impacto de la COVID-19 en los derechos humanos de los migrantes (2021) <https://www.ohchr.org/es/documents/thematic-reports/a76257-one-and-half-years-after-impact-covid-19-human-rights-migrants>

6 Organización Internacional de las Migraciones, *Proyecto Missing Migrants*, <https://missingmigrants.iom.int/es>

a les fronteres de la Unió Europea (d'ara endavant UE).⁷ El relator especial per als DH de les persones migrants s'ha referit a les polítiques migratòries com a “pràctiques de governança fronterera perilloses i letals”, que, en conjunt, constitueixen un motiu de preocupació a escala internacional.⁸

No es pot negar que hi ha una relació causa-efecte entre la implementació de polítiques migratòries restrictives i la mort i desaparició de milers de persones. Aquestes polítiques forcen les persones migrants a utilitzar rutes extremadament perilloses.⁹ També les condueixen a la negació dels drets fonamentals de grups de població de regions del Sud global a través d'allò que s'ha anomenat la necropolítica.¹⁰ **Les mesures restrictives de control migratori i el volum diari de morts i desapareguts en els espais de frontera només s'entén aplicant una anàlisi postcolonial capaç de vincular les polítiques migratòries amb una estructura racista i amb la història de dominació olonial¹¹.** Des d'aquesta perspectiva, algunes vides valdrien més que unes altres¹² i els cossos racialitzats com a inferiors estarien exposats a nivells desproporcionats de violència i excepcionalitat.

Les polítiques migratòries presenten característiques comunes en el context europeu i entre els estats membres de la UE. Una d'elles és l'externalització del control de fronteres¹³, que es fa servir per evitar l'arribada de migracions no desitjades¹⁴, coneguda com a “polítiques de no arribada”.¹⁵ Aquestes polítiques posen distància física, ètica i legal¹⁶ entre els estats membres de la UE i tercers països, i així eludeixen les seves obligacions en matèria de drets humans i, en particular, del dret internacional de les persones refugiades. D'altra banda, la criminalització de les migracions i de les persones defensores de drets, juntament amb la consolidació d'un marc de seguretat¹⁷, i a la privatització¹⁸ i la militarització del control migratori s'han convertit actualment en característiques generalitzades de les fronteres.

7 ACNUR, “News Comment: UNHCR warns of increasing violence and human rights violations at European borders”, 21 de febrer de 2022 <https://www.unhcr.org/news/press/2022/2/62137a284/news-comment-unhcr-warns-increasing-violence-human-rights-violations-european.html>

8 OACNUDH, A/HRC/50/31, “Violaciones de los derechos humanos en las fronteras internacionales: tendencias, prevención y rendición de cuentas - Informe del Relator Especial sobre los derechos humanos de los migrantes, Felipe González Morales”, 26 d'abril de 2022, 19 <https://reliefweb.int/report/world/violaciones-de-los-derechos-humanos-en-las-fronteras-internacionales-tendencias-prevencion-y-rendicion-de-cuentas-informe-del-relator-especial-sobre-los-derechos-humanos-de-los-migrantes-felipe-gonzalez-morales-ahrc5031>

9 Daniela El Coco, “EU migration policy and migrant human rights: the protection and negation of life at EU borders”, *The Age of Human Rights Journal* n.16 (2021): 54–80

10 Achille Mbembe, *Necropolítica*, (Espanya: Melusina [sic], 2011).

11 Lucy Mayblin, Mustafa Wake, Mohsen Kazemi, “Necropolitics and the Slow Violence of the Everyday: Asylum Seeker Welfare in the Postcolonial present”, *Sociology*, n.54 (2020): 107-123

12 Franz Fanon, *Black Skin, White Masks* (Nova York: Grove Press, 1952).

13 Thomas Gammeltoft-Hansen, “The Externalisation of European Migration Control and the Reach of International Refugee Law in The First Decade of EU Migration and Asylum Law”, a *The first Decade of EU Asylum and Migration Law*, ed. per Guild, Elspeth i Minderhoud, Paul (Boston: Brill, 2011), 273-298

14 Els estudis crítics provinents de les migracions assenyalen que existeix una part de la migració desitjada com a mà d'obra. Generalment, aquesta població se queda sense accés a drets i és mercantilitzada. Es tracta de treballadors barats, temporals, amb possibilitats laborals reduïdes. Vegeu Harsha Walia, *Frontera y ley. Migración global, capitalismo y el auge del nacionalismo racista*, 2.ª ed. (Madrid: Alianza, 2001) o Kitty Calavita, “Immigrants at the Margins: Law, Race and Exclusion in Southern Europe”, *Critique Internationale* n.35 (2007): 206-209.

15 Thomas Spijkerboer, “The Global Mobility Infrastructure: Reconceptualising the Externalisation of Migration Control”, *European Journal of Migration and Law* n. 20, 4 (2018): 452-469.

16 Violeta Moreno-Lax i Martín Lemberg-Pedersen, “Border-induced Displacement: The Ethical and Legal Implications of Distance-creation through Externalization”, *Questions of International Law*, n.56 (2019): 5-33

17 Jose Ángel Brandariz y Cristina Fernández-Bessa, *La crimigración en el contexto español: el creciente protagonismo de lo punitivo en el control migratorio in Estados de contención, estados de detención. El control de la inmigración irregular en España*. (Barcelona: Anthropos, 2017)

18 OACNUDH, A/75/590, “Informe de la Relatora Especial sobre las formas contemporáneas de racismo, discriminación racial, xenofobia y formas conexas de intolerancia”, 2020, 5 <https://www.ohchr.org/es/special-procedures/sr-racism/annual-thematic-reports>

En les últimes dècades, s’ha criticat el desenvolupament i ús de noves tecnologies¹⁹ digitals²⁰ per al control de fronteres, ja que no s’han avaluat adequadament els riscos ni s’han implementat les salvaguardes pertinents²¹. Aquestes tecnologies s’han descrit com a singularment perilloses i han implicat l’expansió de l’ús de tecnologies de governança colonial²² i racistes.²³ Totes aquestes característiques tenen un impacte en les persones migrants, perquè les exposen a situacions traumàtiques que provoquen por, trastorns d’estrès posttraumàtic, depressió i ansietat. De fet, aquestes situacions poden ser considerades, en el marc teòric apropiat, com a entorns que infligeixen tortura.²⁴

Aquest informe s’estructura en set capítols. En primer lloc, presenta el context i el marc (capítol 1). En segon lloc, pretén trencar la visió d’emergència fragmentada de la situació de vulneració de drets humans a la frontera i aportar una anàlisi crítica que mostri la Frontera Sud espanyola com a part de les fronteres de la UE i d’una lògica de contenció generalitzada de vulneració de drets. A continuació, es presenten les dificultats que s’han identificat en el monitoratge de DH a la frontera espanyola, il·lustrant la metodologia utilitzada per a la redacció d’aquest informe (capítol 2). Posteriorment, s’aborden les principals vulneracions de drets humans detectades durant el 2021 i el 2022 a la FS espanyola, i inclou una anàlisi sobre el període de maig de 2021 a Ceuta i l’actuació policial durant el 24 de juny a Melilla (capítol 3). El següent capítol, titulat ‘Conseqüències psicosocials de la frontera entre el Nord d’Àfrica i el Sud d’Espanya. Els danys de la Frontera Sud des d’una perspectiva psicosocial’ (capítol 4) se centra en els efectes psicosocials de la violència, a partir d’una anàlisi elaborada per Grups d’Acció Comunitària (d’ara endavant, GAC). El cinquè capítol, ‘Tecnologies de vigilància i control a la Frontera Sud espanyola’, elaborat per l’Observatori de Drets Humans i Empreses a la Mediterrània (d’ara endavant, ODHE), fa una anàlisi sobre la privatització, les empreses implicades i la implementació de sistemes d’intel·ligència artificial (IA) amb relació al control migratori (capítol 5). Finalment, es presenta una anàlisi de situació dels drets humans de les persones migrants al Marroc (capítol 6), seguida de les conclusions i una sèrie de recomanacions (capítol 7).

19 StateWatch, “Regulating migration technology: how the EU’s AI Act can better protect people on the move”, 9 de maig 2022, <https://www.statewatch.org/news/2022/may/regulating-migration-technology-how-the-eu-s-ai-act-can-better-protect-people-on-the-move/>

20 OACNUDH, A/HRC/44/57, “La discriminación racial y las tecnologías digitales emergentes: un análisis de los derechos humanos”, 2020, <https://www.ohchr.org/es/special-procedures/sr-racism/annual-thematic-reports>

21 OACNUDH, A/HRC/50/31 “Violaciones de los derechos humanos en las fronteras internacionales: tendencias, prevención y rendición de cuentas - Informe del Relator Especial sobre los derechos humanos de los migrantes, Felipe González Morales”, 26 d’abril 2022, <https://www.ohchr.org/es/documents/thematic-reports/ahrc5031-human-rights-violations-international-borders-trends-prevention>

22 PICUM, “Regulating Migration Tech: How the EU’s AI Act can better protect people on the move”, 9 de maig 2022, <https://picum.org/regulating-migration-tech-eu-ai-act-protect-people-on-the-move/>

23 OACNUDH, A/HRC/38/52 “Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance - Noti by the Secretariat”, 2018, <https://www.right-docs.org/doc/ahrc-38-52/>

24 GAC, El limbo de la frontera: impactos de las condiciones de la acogida en la frontera sur española (2022) 11, <https://www.psicosocial.net/gac/wp-content/uploads/2022/05/El-limbo-de-la-frontera.pdf>

1. Context i marc

1.1. La violència institucional en el marc de la frontera

L'any 2022, l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats (d'ara endavant, ACNUR) comunicava públicament la seva preocupació per l'augment de la violència i de les violacions de DH a la UE²⁵ i per la propagació de “tàctiques deshumanitzants” de governança de les migracions. **La vulneració de drets a les fronteres deriva directament de l'acció o inacció dels estats, ja que són els responsables del seu control i de la seva gestió.** Per tant, són les mateixes institucions les que generen espais de vulneració de drets a les fronteres, i exerceixen força física o psicològica i generen així afectacions a la integritat física, psíquica o moral de les persones migrants. **No existeixen crisis migratòries sense l'acció de l'estat que impedeix la mobilitat de les persones.**

En conseqüència, la vulneració de drets fonamentals no sol recollir ni publicar de manera oficial, al contrari, en moltes ocasions s'oculta de manera deliberada i es dificulta la recollida de dades, la investigació dels fets i la denúncia. Aquesta característica ha estat assenyalada pel relator especial de les Nacions Unides (d'ara endavant ONU) per als drets humans (d'ara endavant, DH) de les persones migrants en un dels seus últims informes, d'abril de 2022, en el qual afirma que “sovint es desconeix tota la varietat de violacions [a les fronteres] a causa dels intents dels Estats per negar les al·legacions d'infraccions o encobrir-les”.²⁶ En aquesta línia, recentment, el Relator i l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als DH (d'ara endavant, ACNUD) han denunciat la generalització de la pràctica de devolucions en calent per part dels estats,²⁷ l'accés limitat a l'asil, les condicions inadequades d'acollida, les morts al Mediterrani, el tracte que reben les persones migrants i la falta de mecanismes de supervisió independents, que agreuja la vulnerabilitat dels migrants.²⁸

La violació de DH i la mort a les fronteres s'han convertit en característiques fonamentals en el control migratori. Tot i que l'accés a la veritat, a la justícia i a la reparació són principis bàsics d'un estat democràtic i de dret, a l'Estat espanyol no s'observa una voluntat política d'investigar i de facilitar l'accés a la informació. Per contra, avui dia s'enfronten **nivells intolerables d'impunitat i d'excepcionalitat²⁹ davant les greus vulneracions de drets a la frontera, tal com ha evidenciat** l'arxivament reiterat de recerques de morts a la frontera.³⁰

²⁵ ACNUR, “News Comment: UNHCR warns of increasing violence and human rights violations at European borders”, 21 de febrer de 2022, <https://www.unhcr.org/news/press/2022/2/62137a284/news-comment-unhcr-warns-increasing-violence-human-rights-violations-european.html>

²⁶ ACNUDH, A/HRC/50/31 “Violaciones de los derechos humanos en las fronteras internacionales: tendencias, prevención y rendición de cuentas - Informe del Relator Especial sobre los derechos humanos de los migrantes, Felipe González Morales”, 26 d'abril de 2022, 19, <https://www.ohchr.org/es/documents/thematic-reports/ahrc5031-human-rights-violations-international-borders-trends-prevention>

²⁷ Ibid.

²⁸ ACNUDH, “Actualización mundial: Bachelet reclama inclusión para combatir “la miseria y el temor crecientes” del 7 de març 2022, <https://www.ohchr.org/es/speeches/2022/03/global-update-bachelet-urges-inclusion-combat-sharply-escalating-misery-and-fear>

²⁹ Xavier Ferrer-Gallardo y Lorenzo Gabrielli, Estados de excepción en la excepción del Estado Ceuta y Melilla, (España: Icaria, 2018)

³⁰ Un exemple evident d'això és la clausura de la investigació dels esdeveniments que van ocórrer el 24 de juny de 2022 a Melilla, o bé el procés judicial referent a les 15 persones que van perdre la vida a la platja de l'El Tarajal (Ceuta) el 6 de febrer de 2014 mentre intentaven travessar la frontera. Més informació a: <https://www.cear.es/caso-tarajal/>

En aquest context de vulneració generalitzada de drets fonamentals, els mecanismes de supervisió de DH de l'ONU³¹ apunten la necessitat d'establir mecanismes nacionals de vigilància de les fronteres que siguin veritablement independents.³²

1.2. Racisme, història de dominació colonial i fronteres

El racisme és un element fonamental i estructurant³³ del règim de mobilitat internacional³⁴ i en particular de la UE i els seus estats membres.³⁵ No obstant això, als estudis migratoris la perspectiva postcolonial és encara minoritària.³⁶ Aquest informe situa el racisme com a eix connector explicatiu de les polítiques migratòries i d'asil, així com de la situació de vulneració de DH a les fronteres contemporànies.³⁷

Existeix una relació embrionària entre les polítiques migratòries i la història europea de dominació colonial. Durant els segles XVIII i XIX la legislació dels països amb colònies considerava els viatges comercials com un dret i així ho establien a la llei. Aquesta tendència va canviar quan els estats sota dominació colonial es van independitzar i els països rics van haver de regular l'entrada als seus territoris redefinint les relacions amb els subjectes colonials.³⁸ Les polítiques migratòries estan en consonància amb la història de dominació colonial i les relacions internacionals actuals que s'han desenvolupat a partir d'aquesta història.³⁹ Aquesta estructura discriminatòria ha estat denominada per alguns estudiosos com a "apartheid global"⁴⁰ i en el cas de les deportacions, "departheid".⁴¹ El terme "apartheid global" fa referència al sistema de visats que incentiva la mobilitat d'alguns grups mentre condemna a la immobilitat a uns altres i els exposa a nivells majors de detenció, repressió, violència i mort.⁴²

La restricció a la mobilitat i la violència exercida en el seu control han convertit les fronteres en espais de violència i mort per a algunes poblacions que són objecte d'aquestes restriccions, i per tant objecte de la violència⁴³

³¹ ONU, <https://www.ohchr.org/es/instruments-and-mechanisms>

³² ACNUDH, A/HRC/50/31 "Violaciones de los derechos humanos en las fronteras internacionales: tendencias, prevención y rendición de cuentas - Informe del Relator Especial sobre los derechos humanos de los migrantes, Felipe González Morales" 26 d'abril de 2022, 19, <https://www.ohchr.org/es/documents/thematic-reports/ahrc5031-human-rights-violations-international-borders-trends-prevention>

³³ María José Aguilar Ibañez y Daniel Buraschi, "Racismo institucional. Claves analíticas para comprender la cara oculta de la dominación racial", en *Dinámicas racistas y prácticas discriminatorias. La realidad en España, Francia, Italia, Dinamarca y Finlandia*, ed. por Ángeles Solanes Corellas, (España: Editorial Aranzadi, 2022), 63-88

³⁴ Lucy Mayblin i Joe Turner, *Migration studies and colonialism*. (Cambridge: Polity Press, 2021)

³⁵ Miguel Mellino, *Governare la crisi dei rifugiati. Sovranismo, neoliberalismo, razzismo e accoglienza in Europa* (Roma: Derivi Approdi, 2019)

³⁶ Martin Lemberg-Pedersen, Sharla M. Fett, Lucy Mayblin, Nina Sahraoui i Eva Magdalena Stambøl, *Postcoloniality and forced Migration* (Bristol: University Press, 2022)

³⁷ Lucy Mayblin, *Asylum after Empire: colonial legacies in the politics of asylum seeking*, (Lanham: Rowman and Littlefield, 2017)

³⁸ Iker Barbero, "Refugiados en contención: lógicas de (in)movilidad en materia de derecho de asilo en la Frontera Sur", *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, n.129 (desembre 2021): 179-202

³⁹ Karinde Vries i Thomas Spijkerboer, "Race and the regulation of international migration. The ongoing impact of colonialism in the case law of The European Court of Human Rights", *Netherlands Quarterly of Human Rights*, n.39 (2021): 291-307

⁴⁰ Henk Van Houtoum, "Human blacklisting: the global apartheid of the EU's external border regime", *Environment and Planning D: Society and Space* n. 28 (2010): 957-976

⁴¹ Barak Kalir, "Departheid: The Draconian Governance of Illegalized Migrants in Western States", *Conflict and Society: Advances in Research* n. 5 (2019): 19-40

⁴² Luke De Noronha, "Deportation, racism and multi-status Britain: immigration control and the production of race in the present", *Ethnic and Racial Studies* n.42 (2020): 2413-2430

⁴³ OMCT, "The torture roads: the cycle of abuse against people on the move in Africa", (2019) <https://www.omct.org/site-resources/files/the-torture-roads.pdf>

i de la repressió de la mobilitat internacional.⁴⁴ La restricció en la mobilitat obliga les persones que es desplacen a prendre les rutes més perilloses,⁴⁵ i s'exposen a la desprotecció, la violència⁴⁶ i a la mort⁴⁷, la qual cosa es coneix com a necropolítica.⁴⁸ Aquest terme es refereix a les polítiques que no protegeixen la vida i que deixen morir en un context d'excepcionalitat i amb total impunitat. El nombre de morts en el Mediterrani, la violència directa a les tanques, com a les de Ceuta i Melilla i la inacció de l'administració a l'hora d'investigar i protegir a persones en situació de necessitat constitueixen un exemple d'això.

Finalment, les fronteres també exerceixen una influència interna, però menys visible, a través de lleis que privin de drets i desprotegeixin certs grups de població. A l'àmbit estatal, la llei d'estrangeria⁴⁹ **perpetua la privació de drets, la detenció i la deportació de grups racialitzats**⁵⁰ que, **per norma general, provenen de països amb una història de dominació colonial.**⁵¹ La discriminació racial basada en la ciutadania, la nacionalitat i la situació migratòria posa de manifest les tendències discriminatòries i l'aplicació desigual de les normes internacionals de drets humans en relació amb aquestes violacions.

1.3. Instrumentalització de les migracions i agència migrant

La “instrumentalització de les migracions”⁵² és una conseqüència de l'externalització del control de fronteres i, per consegüent, està present als països confrontants amb la UE. El terme es refereix a la utilització de la migració com a arma de pressió o de guerra política en el context d'una agenda política que va més enllà de les migracions.⁵³ Comprendre la transferència del control a tercers països implica entendre la capacitat de pressionar políticament i influir en altres assumptes que també es transmet. Això és crucial per analitzar les relacions entre la UE, Espanya i el Marroc⁵⁴, així com Algèria, ja que estan condicionades per qüestions geoestratègiques i polítiques. Per tant, per entendre la situació migratòria a la Frontera Sud (d'ara endavant, FS), és imprescindible comprendre l'agenda política subjacent.

En relació amb el Marroc, cal tenir en compte dos factors principals en disputa: la sobirania del Sàhara Occidental, que és considerat per l'ONU com a territori no autònom,⁵⁵ i una dimensió comercial que té principalment a veure amb

⁴⁴ Nicholas De Genova, “The ‘migrant crisi’ as racial crisi: do black lives matter in Europe?”, *Ethnic and racial studies* n.41 (2018): 1765-1782

⁴⁵ Ana López-Sala y Amador Moreno, “En busca de protección a las puertas de Europa: refugiados, etiquetado y prácticas disuasorias en la frontera sur española”, *Estudios fronterizos* (2020)

⁴⁶ UNHCR. “On this journey, no one cares if you live or die.” Abuse, protection, and justice along routes between East and West Africa and Africa's Mediterranean coast”. 2020 <https://www.unhcr.org/protection/operations/5f2129fb4/journey-cares-live-die-abuse-protection-justice-along-routes-east-west.html>

⁴⁷ Daniela El Coco, “EU migration policy and migrant human rights: the protection and negation of life at EU borders”, *The Age of Human Rights Journal* n.16 (2021): 54-80

⁴⁸ Achille Mbembe, *Necropolítica*, (Espanya: Melusina [sic], 2011).

⁴⁹ Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social.

⁵⁰ En aquest informe, el terme “racialització” es refereix al procés pel qual els cossos incorporen la diferenciació jeràrquica de la història colonial i racista que xopa les polítiques, les pràctiques de control de les poblacions, les pràctiques policials i de control migratori. Veur Ramon Grosfoguel, “What is racism?”, *Journal of World System Research* núm. 22 (2016)

⁵¹ Achille Mbembe, *Crítica de la razón negra: ensayo sobre el racismo contemporáneo*, (Barcelona: Barcelona Ned ediciones, 2016).

⁵² Jean- Pierre Cassarino “The Instrumentalization of Migration in the Euro-Mediterranean Area: Between Past and Present”, en *IEMed Mediterranean Yearbook* (2021), <https://www.iemed.org/publication/the-instrumentalization-of-migration-in-the-euro-mediterranean-area-between-past-and-present/?lang=es>

⁵³ Blanca Garcés-Mascreñas, “La instrumentalización de las migraciones”, *Anuario Internacional CIDOB* (2022), https://www.cidob.org/es/articulos/anuario_internacional_cidob/2022/la_instrumentalizacion_de_las_migraciones

⁵⁴ Nora El-Qadim, *Le gouvernement asymétrique donis migrations. Maroc/Union européenne* (Paris: Dalloz, 2015)

⁵⁵ Las Naciones Unidas y la Descolonización, <https://www.un.org/dppa/decolonization/es/nsgt/western-sahara>

l'agricultura i la pesca⁵⁶. Això es pot veure reflectit en els esdeveniments ocorreguts a Ceuta⁵⁷ el maig de 2021, on més de 8.000 persones van entrar a la ciutat autònoma en menys de dos dies. En referència a això, a inicis del 2023, la Comissió Europea ha plantejat davant el Parlament la possibilitat de suspendre drets fonamentals en casos d' "instrumentalització".⁵⁸

Encara que hi hagi un ús instrumental de les fronteres i s'estiguin externalitzant, aquest informe destaca la capacitat d'agència i les "pràctiques subjectives, els desitjos, les expectatives i els comportaments"⁵⁹ de les persones que migren, es desplacen o fugen per diverses raons. En aquest sentit, les polítiques migratòries que busquen limitar la immigració no només exclouen, sinó que també influeixen en les pràctiques migratòries i els processos migratoris de milers de persones.⁶⁰

Des del reconeixement de l'agència i la capacitat de resistència de les persones migrants, existeix una relació activa entre la política migratòria basada en l'externalització de fronteres i la instrumentalització de la migració, i els processos de lluita migrant autoorganitzada i totes aquelles accions que desafien el règim de fronteres i reivindiquen el dret a existir des dels seus desitjos, somnis i projectes migratoris. Per tant, els moviments migratoris i els desplaçaments forçats són causats per una multiplicitat de factors, com també ho estan les polítiques migratòries que influeixen en els trajectes i en les maneres de migrar i desplaçar-se. És imprescindible entendre les persones i grups que migren i es desplacen com a subjectes polítics amb capacitat d'agència.⁶¹ En aquest sentit, és important destacar la capacitat d'autoorganització de familiars i amics de les persones desaparegudes i mortes durant el trajecte migratori.

1.4. Criminalització de les migracions

La criminalització de les migracions es refereix a l'associació entre mobilitat humana i criminalitat des d'un punt de vista de seguretat que entén les migracions com un problema de seguretat.⁶² Així mateix, el terme es refereix al conjunt de narratives sobre les migracions, sobretot, aquelles que generen els mitjans de comunicació, el públic en general i els discursos polítics, que les vinculen amb la criminalitat i la inseguretat.

⁵⁶ Cassarino "The Instrumentalization of Migration in the Euro-Mediterranean Area: Between Past and Present"

⁵⁷ Jean Pierre Cassarino, "An Unsettling Déjà-vu: The May 2021 Ceuta Events", a Instrumentalization of Migrants, Sanctions Tackling Hybrid Attacks and Schengen Reform in the Shadows of the Pact, ed. per Daniela Vitiello i Stefano Montaldo, (European Papers, 2022), 79-85

⁵⁸ Comisión europea, Propuesta de reglamento del Parlamento Europeo y del Consejo relativa a las situaciones de instrumentalización en el ámbito de la migración y el asilo. Estrasburgo, 14.12.2021 COM(2021) 890 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2021:890:FIN>

⁵⁹ Sandro Mezzadra, "Capitalismo Migraciones y Luchas sociales. La mirada de la autonomía", Nueva sociedad núm. 237 (2012): 159-178

⁶⁰ Sandro Mezzadra, Derecho de fuga. Migraciones, ciudadanía y globalización, (Madrid: Traficantes de sueños, 2005).

⁶¹ Com a exemple de lluites polítiques i reivindicacions per part de les persones en mobilitat, vegeu Iridia "Un grupo de personas residentes en el CETI de Melilla denuncian violencia Institucional ", 2022 <https://iridia.cat/es/comunicado-un-grupo-de-personas-residentes-en-el-ceti-de-melilla-denuncian-violencia-institucional-por-parte-de-la-seguridad-privada-del-centro/>

⁶² Gustavo De la Orden Bosch, "El derecho de asilo ante la criminalización de la migración irregular en las fronteras exteriores de la Unión Europea. España como un caso de estudio" (Tesis Doctoral, Universidad de Deusto, 2022), <https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=308775>

Aquesta associació s'ha materialitzat combinant el dret d'estrangeria i el dret penal i utilitzant mecanismes i mitjans com a centres de detenció i sistemes de vigilància similars als penals en l'àmbit de les migracions. Seguint aquesta lògica, la legislació ha augmentat els controls fronterers, la restricció en les condicions d'entrada i l'augment en les capacitats de detenció i deportació, així com la generalització de penes pel fet de migrar.

En aquest marc de seguretat, s'ha generat una narrativa oficial que assenyalava les "màfies" i les xarxes de trànsit com a les causants de les migracions i responsables de les morts i de la perillositat de les rutes.⁶³ Aquesta narrativa eludeix la responsabilitat dels estats en la falta de vies legals i segures,⁶⁴ alhora que, des d'un discurs humanitari, preserva la imatge dels valors fundacionals de la UE. Al mateix temps, el marc de seguretat permet el desplegament de mitjans militars en els espais fronterers per al control migratori, que generen marcs de desprotecció de drets per a les persones migrants.⁶⁵ **En l'estat espanyol algunes de les conseqüències més greus d'aquesta narrativa són la detenció sistemàtica de les persones en dependències policials i l'obertura de processos penals a migrants que han arribat amb embarcacions precàries, acusats de ser-ne patrons els i haver comès un delictes de tràfic il·lícit de persones.** Es tracta d'un fenomen creixent en l'àmbit europeu.

Concentració de
persones
residents del CETI de
Melilla (2022).

Valentina Lazo

⁶³ El 2015 es va aprovar el Pla d'Acció de la UE contra el tràfic il·lícit de migrants (2015 - 2020), en el marc de l'Agenda Europea de Migració. En 2021 estigui pla va ser renovat: "A renewed EU action plan against migrant smuggling" (2021-2025) - COM(2021) 591, [HYps://home-affairs.ec.europa.eu/renewed-eu-action-plan-against-migrant-smuggling-2021-2025-com-2021-591_en](https://home-affairs.ec.europa.eu/renewed-eu-action-plan-against-migrant-smuggling-2021-2025-com-2021-591_en)

⁶⁴ Maurice Stierl, "Fleet of Mediterranean Border Humanitarians", *Antipode* n. 50 (2017): 704-724

⁶⁵ Eugenio Cusumano, "Migrant rescuing as organized hypocrisy: EU maritime missions offshore Libya between humanitarianism and border control", *Cooperation & Conflict* n. 54 (2018): 3-24.

1.5. Una anàlisi interseccional

El trajecte i les polítiques migratòries afecten les persones en moviment de forma diferent, depenent del seu color de pell, edat, gènere, salut, capacitats, situació econòmica, nacionalitat i altres eixos. Tenir en compte aquesta varietat de factors, la seva complexitat i multiplicitat és imprescindible quan es supervisen els DH, perquè només així es poden incloure les diferents realitats a les quals enfronten les nenes, els nens, els adolescents,⁶⁶ persones d'edat avançada, dones, persones amb necessitats especials o de diversos gèneres i identitats sexuals.⁶⁷

No obstant això, existeixen limitacions i obstacles per aplicar un enfocament interseccional. En primer lloc, l'accés a dades desglossades sobre immigració per vies irregulars moltes vegades no està disponible. El mateix Ministeri de l'Interior publica xifres sense especificar cap d'aquestes variables i fa impossible aprofundir en les diferents realitats. Així i tot, a partir de les dades disponibles, cal constatar que el perfil majoritari en les entrades per vies irregulars a l'Estat espanyol entre el 2021 i el 2022 ha estat el d'homes joves.

En segon lloc, l'opacitat sobre la política migratòria estatal, així com sobre alguns centres de privació de llibertat i d'acollida, dificulta l'anàlisi. D'altra banda, l'accés a la informació relativa a la situació de les dones o de la infància és complex, ja que a vegades en fer-se pública pot posar en risc la seva situació o es tracta d'informació delicada a la qual és difícil accedir. Aquesta falta d'informació, juntament amb la sensibilitat de les dades, afecta també la diversitat sexual. Com a resultat, l'enfocament interseccional en certes ocasions contribueix a l'estudi a través de l'anàlisi de casos específics en lloc de dades quantitatives desglossades.

Respecte a l'eix de gènere, cal destacar la violència de gènere en origen com a factor de desplaçament, i durant el trànsit, el tràfic amb finalitats d'explotació sexual o laboral, la vulneració de drets relacionada amb la llibertat i salut reproductiva, i l'accés a la protecció internacional; juntament amb altres violències que afecten les dones que són mares i als seus fills i filles.

L'edat és també un factor fonamental en l'anàlisi de la vulneració de drets en la FS. Cal destacar que, **tot i que existeix un marc normatiu de protecció de la infància a l'Estat espanyol, entitats de DH assenyalen greus deficiències en la seva aplicació en un context en el qual s'anteposa el control migratori sobre els drets de la infància i el principi d'interès superior del nen/a.** En aquest sentit, malgrat que la Llei orgànica 8/2021, de 4 de juny, de protecció integral de la infància i l'adolescència enfront de la violència, va millorar el sistema de protecció infantil, incloent-hi els sol·licitants d'asil, i la modificació del Reglament de la Llei orgànica 4/2000, encara hi ha preocupacions sobre la descentralització del sistema de protecció de la infància no acompanyada. Aquest sistema és gestionat per les 17 comunitats autònomes i les dues ciutats autònomes de Ceuta i Melilla, fet que dificulta l'adopció d'un enfocament harmonitzat.

⁶⁶ Existeixen recomanacions específiques per als nens i nenes que realitza l'ACNUR, "Guidelines on international protection: Child Asylum Claims under Articles 1(A)2 and 1(F) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the Status of Refugees", 22 de desembre de 2009 <https://www.unhcr.org/publications/legal/50ae46309/guidelines-international-protection-8-child-asylum-claims-under-articles.html>

⁶⁷ Per exemple, existeixen recomanacions específiques de l'ACNUR per a persones de la diversitat sexual i de gènere, "Guidelines on International Protection NO. 9: Claims to Refugee Status based on Sexual Orientation and/or Gender Identity within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees", 23 d'octubre de 2012, <https://www.unhcr.org/509136ca9.pdf>

Tot i que no hem tingut la capacitat d'aprofundir en la situació de cadascun dels grups en cadascun dels espais, a causa de l'extensió de l'estudi i les limitacions per accedir a dades desglossades, **aquest informe destaca la importància d'adoptar una perspectiva interseccional que tingui en compte els diferents eixos de dominació com a objectiu d'un treball de seguiment a llarg termini realitzat en xarxa.**

*Grup de joves retin-
guts per militars
espanyols en un
context
d'instrumentalització
de les migracions
(Ceuta, 2021).*

Irina Samy

2. Una visió global de la Frontera Sud espanyola: la contenció

La política migratòria de la Unió Europea (d'ara endavant, UE) ha intensificat l'externalització i la lògica de contenció a les fronteres exteriors, creant zones on les persones queden pràcticament immobilitzades o en les quals com a mínim es veuen obligades a alentir i contenir el seu moviment. Aquest alentiment del moviment es deu a les restriccions a les quals s'exposen a través de mesures burocràtiques i de detenció, retenció i obstacles a la mobilitat.⁶⁸ Aquests llocs es troben tant dins del mateix país, generalment en zones de frontera, com als països de trànsit, com és el cas del Marroc.

La contenció de les migracions es duu a terme a partir de mecanismes i estructures a través de les quals es limita la llibertat de moviment o directament es bloqueja: tanques, fosses, controls, procediments burocràtics, detencions i deportacions. A l'Estat espanyol, els dispositius de contenció es combinen amb les actuacions d'agències europees com FRONTEX, l'Agència d'Asil de la UE, o organismes internacionals com l'ACNUR i diferents entitats i ONG que assisteixen les persones durant la seva arribada, la seva sol·licitud d'asil o en la gestió de les infraestructures destinades a la contenció.

Aquestes estructures es col·loquen principalment a les zones frontereres on s'han instal·lat dispositius creats per contenir, categoritzar i deportar les persones estrangeres, amb la lògica que "aquells que no són elegibles per a la protecció internacional hauran de ser retornats immediatament".⁶⁹ A més, aquestes estructures han estat criticades per constituir el brou de cultiu de l'extrema dreta i de discursos racistes i xenòfobs,⁷⁰ tal com s'ha pogut observar en els últims anys en els territoris propers a les fronteres europees.

En el cas de l'Estat espanyol, la contenció s'implementa a través d'un marc legal i es materialitza en determinats espais, principalment centres tancats o semi-oberts. En altres paraules, s'han anat creant diferents tipus de centres de privació o semiprivació de llibertat amb l'objectiu de contenir i alhora atendre les persones que arriben o aquelles que s'expulsaran. Els principals dispositius en funcionament són els CIE (Centres d'Internament d'Estrangers), els CETI (Centres d'Estada Temporal d'Immigrants) i els CATE (Centres d'Atenció Temporal d'Estrangers). Aquests tipus d'instal·lacions s'han complementat amb altres "centres de migracions" que poden sorgir segons la conjuntura del moment. A l'Estat espanyol, la regulació dels centres destinats a rebre persones que entren per vies irregulars es troba en el Reglament de la Llei orgànica 4/2000, aprovat el 2011. Aquests centres es denominen de manera general "centres de migracions" i l'exemple més recent és el del Pla Canàries.

Els dispositius de contenció es caracteritzen per la falta de transparència en les seves regles, en la legislació i en les pràctiques que es duen a terme. Com s'analitzarà al llarg d'aquest informe, aquests dispositius de contenció constitueixen un sistema burocràtic complex que fa molt difícil per a les persones migrants comprendre la seva situació, on es troben, qui són els seus advocats/des, quant temps hauran d'esperar allà, quan seran deportats o com comunicar-se amb les seves famílies. Aquesta manca de transparència afavoreix l'arbitrarietat administrativa i provoca una situació d'incertesa, angoixa i sensació de pèrdua de control en les persones migrants.⁷¹

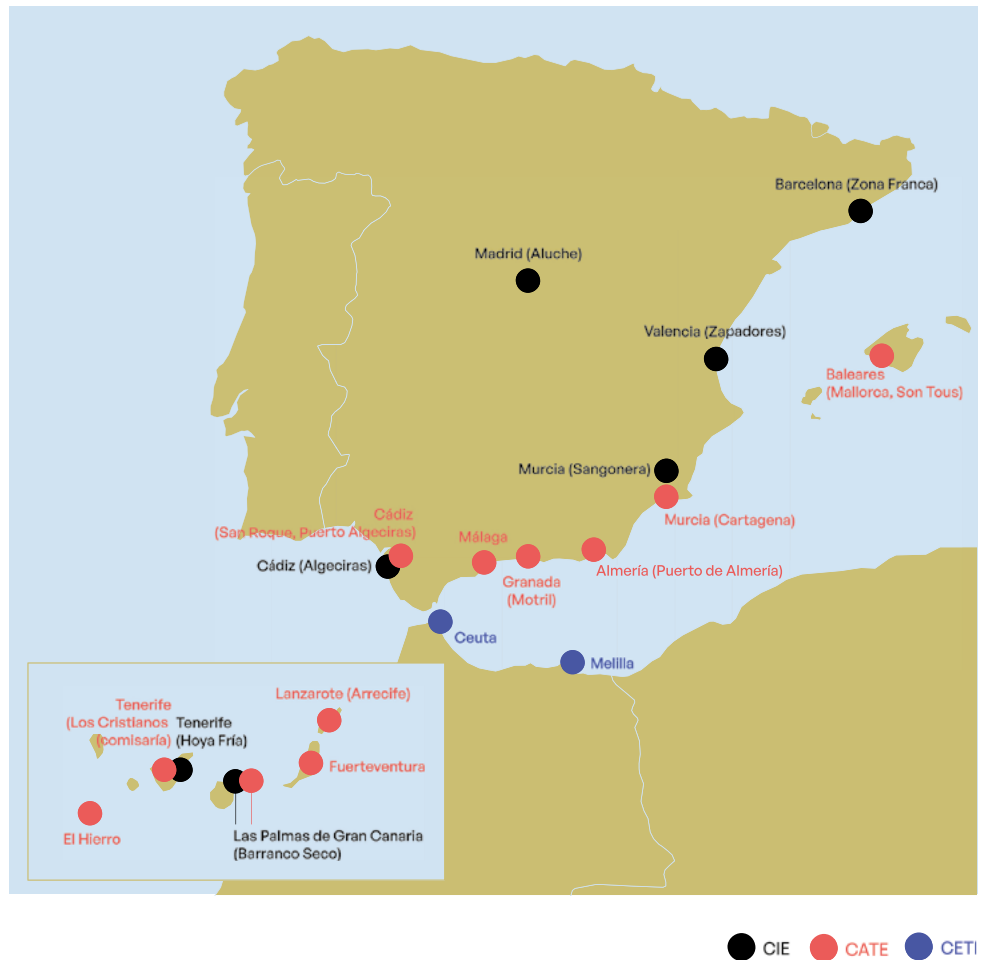
⁶⁸ Daniela Lo Coco y Eloísa González-Hidalgo, "La doble lógica de la externalización europea: protección y deportación en Marruecos", *Revista CIDOB d'Afers Internacionals* núm. 129 (2021); 79-106

⁶⁹ Blanca Garcés-Mascreñas, "Islas Jaula", *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, desembre de 2020, https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/opinion_cidob/2020/islas_jaula

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ Grupos de Acción Comunitaria, "El limbo de la frontera. Impactos de las condiciones de la acogida en la frontera sur española", *Sira*, 2022 <http://www.psicosocial.net/sira/frontera-sur/>

La contenció **s'accentua en llocs que geogràficament representen espais de contenció, com és el cas de Ceuta i Melilla, o les illes,**⁷² perquè es relaciona amb la resistència a derivar als nouvinguts a la península. En aquest context, les persones sovint recorren al sistema d'asil en circumstàncies extremadament difícils, com ara travessar la frontera de manera irregular, ser detingudes en centres d'internament o trobar-se amb barreres lingüístiques⁷³. Pel que fa a l'Estat espanyol, la disposició dels centres d'asil és la següent:

⁷² Irídia y Novact. “Vulneraciones de derechos en la respuesta institucional a las llegadas de personas migrantes en Canarias. (2022), https://iridia.cat/wp-content/uploads/2022/05/informe_vulneracion_derechos_canarias_abril_mayo_22-1.pdf

⁷³ Iker Barbero, “Refugiados en contención: lógicas de (in)movilidad en materia de derecho de asilo en la Frontera Sur”, Revista CIDOB d’Afers Internacionals núm. 129 (2021): 179–202.

- 1. Els CIE** existeixen des de 1985. Són espais de reclusió en matèria d'estrangeria i de control de fronteres. Es tracta de centres tancats, de privació de llibertat. Segons la seva definició a la llei d'estrangeria i la doctrina del Tribunal Constitucional STC del 7 de juliol de 1987, els CIE a Espanya són centres de caràcter "no penitenciari". A l'Estat espanyol actualment hi ha 7 CIE, repartits en el territori: 1. Barcelona (Zona Franca), 2. Madrid (Aluche), 3. València (Zapadores), 4. Cadis (Algesires), 5. Múrcia (Sangonera), 6. Las Palmas de Gran Canaria (Barranco Seco) i 7. Tenerife (Hoya Fría). Depenen del Ministeri de l'Interior.

- 2. Els CATE** es comencen a nomenar el 2018. Solen ser comissaries, edificis o mòduls prefabricats barrats, generalment en zones portuàries o pròximes als ports o les comissaries, on es manté detingudes a les persones després de la seva arribada per vies no regulars per procedir a la seva ressenya policial i atenció humanitària durant 72 hores. També s'han utilitzat dispositius rudimentaris aixecats per la Unitat Militar d'Emergències, naus o molls. Són difícils d'identificar, sobretot quan s'estableixen a les comissaries: 1. Cadis (San Roque, Port Algesires), 2. Balears (Mallorca, Son Tous), 3. Lanzarote (Arrecife), 4. Granada (Motril) 5. Gran Canària (Barranco Seco) 6. Tenerife (Los Cristianos (comissaria) 7. Hierro 8. Fuerteventura 9. Múrcia (Cartagena) 10. València (Alacant); 11. Màlaga, 12. Almeria (Port d'Almeria). En el cas d'Algesires, Màlaga i Almeria, les comissaries de PN fan funcions de CATE. Depenen del Ministeri de l'Interior.

- 3. Els CETI** són centres semioberts situats a Ceuta i Melilla. Comencen a funcionar l'any 1999 a Melilla, amb 480 places, i el 2000 a Ceuta, amb 512 places. "Són establiments de l'Administració Pública, concebuts com a dispositius de primera acollida provisional i destinats a donar serveis i prestacions socials bàsiques al col·lectiu d'immigrants i sol·licitants d'asil que arriben a alguna de les ciutats amb Estatut d'Autonomia, mentre es realitzen els tràmits d'identificació i revisió mèdica previs a qualsevol decisió sobre el recurs més adequat en funció de la seva situació administrativa a Espanya". Depenen del Ministeri d'Inclusió, Seguretat Social i Migracions i estan situats a les ciutats autònomes de Ceuta i a les quals s'aplica l'excepcionalitat Schengen.

2.1. Els Centres d'Internament d'Estrangers (CIE)

Els CIE apareixen per primera vegada a la legislació amb la LOEs,⁷⁴ ja derogada, en paral·lel a l'entrada de l'Estat espanyol a la UE l'any 1985 (entrada en vigor en 1986). Actualment estan regulats per la LOEs 4/2000 i posteriorment per reglament a través del Reial decret 162/2014. Es tracta d'espais de **reclusió en matèria d'estrangeria i de control de fronteres. Segons la llei d'estrangeria i la doctrina del Tribunal Constitucional STC de 7 de juliol de 1987, els CIE a Espanya són centres de caràcter “no penitenciari”. A l'Estat espanyol actualment hi ha 7 CIE, repartits en el territori: Madrid, Barcelona, València, Múrcia, Cadis, Gran Canària i Tenerife.**⁷⁵

Durant l'any 2021 van ser internades en aquests centres 1.841 persones, segons el Servei Jesuïta a Migrants (SJM)⁷⁶ va informar que 1.841 persones van ser detingudes en aquests centres, **la majoria d'elles arran d'una ordre de devolució després de travessar la frontera de manera irregular en embarcacions precàries.** Tot i això, la majoria d'aquestes persones van ser posades en llibertat després que la seva expulsió no es pogués dur a terme. Les entitats que treballen directament amb les persones detingudes als CIE han observat que la **incertesa, les condicions de vida durant la privació de llibertat i les barres per denunciar maltractaments⁷⁷, han causat desesperació, sofriment i vulnerabilitat a les persones⁷⁸.** Durant el 2021 es van detectar situacions de **desprotecció, entre les quals es va incloure la detenció d'11 menors, la posada en llibertat del terç de les dones que van sol·licitar asil, i l'aïllament de 60 persones malgrat l'absència de protocols per atendre la salut mental.**⁷⁹

La ubicació geogràfica dels CIE té una lògica de contenció (Infografia 1). Alguns són utilitzats per a la primera contenció, com per exemple els situats a les illes Canàries i el d'Algesires, que compta amb unes 30 places,⁸⁰ però serà reemplaçat per un CIE de grans dimensions que disposarà d'un 500 places, amb una dotació pressupostària de 33.627.378 d'euros i que en aquests moments està en fase de construcció. Està previst que s'acabi de construir el 2024. Uns altres CIE se sumen al control intern de fronteres, i serveixen per detenir persones que fa anys que són al territori, com els centres de Madrid, Barcelona⁸¹-on al març 2023 s'ha obert un mòdul per a dones- i València; que compten amb unes taxes d'expulsions altes. És important tenir en compte que, segons el SJM, **tan sols una de cada quatre persones que expulsa Espanya (el 25,8 %) passa per un CIE. Existeixen procediments més opacs com les deportacions expresses, en què les persones passen directament per comissaria, que resulten encara més difícils de detectar i fiscalitzar.**

⁷⁴ Llei orgànica 7/1985, d'1 de juliol, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=boe-a-1985-12767>

⁷⁵ La informació sobre el nou CIE apareix en un document del Ministeri de l'Interior, Secretaria d'Estat de Seguretat, Pla per a la millora de les instal·lacions dels CIE 2019 projecte d'execució del nou CIE d'Algesires (Cadis). Aquest document no es troba disponible.

⁷⁶ Servei Jesuïta a Migrants, “Anexo cifras informe CIE 2021” (2022), <https://sjme.org/2022/10/18/anexo-de-cifras-informe-cie-2021/>

⁷⁷ Irídia, “Obstacles en la denúncia de maltractaments en el CIE de Barcelona”, 2022, <https://iridia.cat/es/publicacions/dossier-obstacles-en-la-denuncia-de-maltractaments-al-centre-d'internament-destrangers-de-barcelona/>

⁷⁸ Irídia, “Obstacles en la denúncia de maltractaments en el CIE de Barcelona”, 2022, <https://iridia.cat/es/publicacions/dossier-obstacles-en-la-denuncia-de-maltractaments-al-centre-d'internament-destrangers-de-barcelona/>

⁷⁹ Servei Jesuïta a Migrants, “Annex xifres informe CIE 2021”

⁸⁰ Aproximadament és de 30 places, encara que no hem pogut accedir a les dades oficials

⁸¹ Afrofeminas, “Denunciamos la apertura del módulo de mujeres en el CIE Barcelona, donde 12 compañeras están siendo sometidas a violentas condiciones de detención”, 20 de febrer de 2023, <https://afrofeminas.com/2023/02/22/comunicado-contra-la-apertura-del-modulo-de-mujeres-del-cie-de-barcelona/>

Les vulneracions de drets als CIE tenen un impacte diferenciat en les dones i en persones del col·lectiu LGTBIQ+. Encara que hi ha poca informació i poques recerques recents sobre aquest tema, s'ha assenyalat que una de les qüestions diferencials sol ser la identificació i protecció de persones que presenten indicis de ser víctimes de tràfic.⁸² En segon lloc, l'accés a la salut afecta de forma diferenciada dones i persones amb identitats de gènere diverses a la d'home cisgènere pel que fa als drets sexuals i reproductius. Respecte al col·lectiu LGTBIQ+ s'identifiquen violències i discriminacions específiques per la seva identitat de gènere o orientació sexual, que van des d'agressions verbals a discriminació en el tracte o a una situació de desprotecció davant possibles agressions per part d'altres persones internes en els centres, especialment en els casos de persones transgènere.⁸³

2.2. Els Centres d'Estada Temporal d'Immigrants (CETI)

Els **CETI⁸⁴ comencen a funcionar el 1999 a Melilla, amb 480 places, i el 2000 a Ceuta,**⁸⁵ amb 512 places:

“Són establiments de l'Administració Pública, concebuts com a dispositius de primera acollida provisional i destinats a donar serveis i prestacions socials bàsiques al col·lectiu d'immigrants i sol·licitants d'asil que arriben a alguna de les Ciutats amb Estatut d'Autonomia, mentre es realitzen els tràmits d'identificació i revisió mèdica previs a qualsevol decisió sobre el recurs més adequat en funció de la seva situació administrativa a Espanya”.⁸⁶ **Ministeri de Treball d'Espanya.**

Depenen del Ministeri d'Inclusió, Seguretat Social i Migracions i estan situats a les ciutats autònomes de Ceuta i Melilla, a les quals s'aplica l'excepcionalitat Schengen.⁸⁷

Aquests centres són dissenyats com a instal·lacions semiobertes de confinament, on les entitats contractades tenen accés per gestionar i desenvolupar determinades activitats. S'utilitzen com a lloc de primera acollida temporal per a migrants i demandants de protecció internacional, mentre es realitza la identificació i la revisió mèdica. **El temps d'estada en aquests centres és il·limitat i la seva durada depèn de la situació política i de l'ocupació que hi hagi. A les ciutats de Ceuta i Melilla aquesta situació ha permès que alguns grups de persones hagin quedat atrapats en aquests centres durant anys.⁸⁸**

No existeixen criteris clars sobre la sortida o trasllat a la península de les persones que estan als CETI, ni sobre els requisits d'entrada. No hi ha informació pública disponible sobre aquest tema i els canvis observats apunten al fet que no hi ha criteris fixos, la qual cosa permet una elevada discrecionalitat i arbitrietat a l'administració per decidir a cada moment a qui accepta o a qui exclou.

⁸² Women's Link, Mujeres en los CIE realidades entre rejas, 2012 <https://www.womenslinkworldwide.org/files/1356/mujeres-en-los-cie-realidades-entre-rejas.pdf>

⁸³ Irídia, “Vulneración de derechos humanos en las deportaciones”, 2020, https://iridia.cat/wp-content/uploads/2020/11/Deportaciones_FinalMOD_Imprimir-2.pdf

⁸⁴ Inclosos en xarxa pública de “centres de migracions” regulada en els articles 264 a 266 del Reglament de la Llei orgànica 4/2000, aprovat per Reial decret 557/2011, de 20 d'abril.

⁸⁵ Inclosos en xarxa pública de “centres de migracions” en l'art. 264 i s. del Reglament de la Llei orgànica 4/2000 d'11 de gener sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social (RLOEX)

⁸⁶ Ministeri de Treball d'Espanya https://www.mites.gob.es/es/guia/texto/guia_15/contenidos/guia_15_37_3.htm

⁸⁷ Això significa que aquestes ciutats no formen part de l'espai de lliure mobilitat i que per traslladar-se a la península és necessari passar prèviament per un control migratori d'entrada a l'espai Schengen.

⁸⁸ Laura J. Varo, “Los 700 de Túnez atrapados en Melilla”, El País, 16 d'octubre 2020, <https://elpais.com/espana/2020-10-15/los-700-de-tunez-atrapados-en-melilla.html>

La transparència en els requisits d'entrada i d'exclusió als CETI constitueix una reivindicació històrica de les entitats de DH. A més, la **situació genera alts nivells d'incertesa i malestar a les persones que es troben en aquests centres.**

En aquest marc de discrecionalitat, i excepte en casos molt específics o conjuntures concretes en els quals sí se'ls ha permès l'entrada, generalment, les persones de nacionalitat marroquina no són acceptades als CETI, tan sols quan són sol·licitants d'asil. En conseqüència, a les ciutats de Ceuta i Melilla hi ha sol·licitants d'asil en situació de carrer sobrevivint amb el suport d'algunes entitats. Aquesta situació s'estén a vegades a altres nacionalitats, generalment magrebines.

Els CETI compten amb assistència lletrada especialitzada en protecció internacional (una o dues persones de la Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat, CEAR) i ACNUR realitza visites periòdiques. Els agents de vigilància i seguretat que gestionen aquests centres són contractats externament a través de l'empresa privada Clece. Com que es desconeix el règim intern dels CETI, sovint s'aplica l'expulsió temporal o permanent del centre com a forma de càstig, retirant la targeta d'accés a la persona disciplinada. **És important tenir en compte que a Ceuta i Melilla no hi ha recursos alternatius per a les persones que no accedeixen a aquest centre o en són expulsades, quedant en situació de carrer, sense accés a menjadors ni a albergs.** Aquesta actuació posa en risc la vida d'aquestes persones, que no tenen alternatives residencials, accés a necessitats bàsiques com a menjar o aigua o possibilitat de trobar ocupació.

D'altra banda, els CETI s'han utilitzat en determinades ocasions **com a llocs de detenció, com va succeir després dels fets ocorreguts el dia 24 de juny de 2022 en el lloc fronterer del Barrio Chino de Melilla.** Les persones supervivents de la massacre van ser privades de llibertat. Això ha quedat registrat en una queixa Defensor del Poble (d'ara endavant, DP), amb data de juny de 2022, en què s'exposava que les 133 persones que van aconseguir arribar al CETI el 24 de juny es trobaven "privades de llibertat aparentment en situació d'aïllament per protocol COVID" i afegien que aquest aïllament mancava de cobertura jurídica, ja que no existeix cap resolució administrativa de l'autoritat sanitària competent que l'avalí ni "tampoc s'ha [hi havia] sol·licitat la preceptiva autorització judicial prevista a l'article 8.6 de la LJCA."⁸⁹ A la mateixa queixa es va assenyalar que les persones es trobaven en una situació inadequada, aïllades en habitacions tancades, sota la vigilància del personal de seguretat del CETI i incomunicades.

Respecte a la protecció de persones en situacions de vulnerabilitat específiques, tal com assenyala l'informe de la CEAR, als CETI no hi ha servei de pediatria i a més en el cas de Ceuta, no es pot realitzar una Interrupció Voluntària de l'Embaràs (d'ara endavant, IVE), per tant, les residents del CETI que vulguin realitzar-se'n una són derivades a centres de la península.⁹⁰ Tampoc existeix un protocol per prevenir la violència sexual i per motius de gènere, tot i que tant l'ACNUR⁹¹ com el DP han emès diverses recomanacions sobre aquest tema.⁹²

⁸⁹ Llei 29/1998, de 13 de juliol, reguladora de la Jurisdicció contenciosa administrativa <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=boe-a-1998-16718>

⁹⁰ CEAR, *Vidas que cruzan fronteras. Un análisis feminista sobre la Frontera Sur*, 2020, <https://www.cear.es/wp-content/uploads/2021/01/Vidas-que-cruzan-fronteras.pdf>

⁹¹ Redacció, "ACNUR pide protocolos de actuación para prevenir abusos en el CETI de Melilla", *La Vanguardia*, 24 de febrer de 2016, <https://www.lavanguardia.com/vida/20160224/302407102934/acnur-pide-protocolos-de-actuacion-para-prevenir-abusos-en-el-ceti-de-melilla.html>

⁹² El DP va emetre una recomanació en 2016, que va ser rebutjada per l'administració. Es pot consultar en: <https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/elaborar-con-caracter-urgente-un-protocolo-para-la-prevencion-y-la-respuesta-a-la-violencia-sexual-y-por-motivos-de-genero-para-su-implantacion-en-el-ceti-de-melilla/>. Des de llavors s'ha tractat d'una recomanació reiterada en 2017 i 2018. Vegeu <https://www.defensordelpueblo.es/noticias/visita-melilla-ceuta/>

Especialment en el cas de Ceuta, es detecten deficiències en els recursos per identificar víctimes de tràfic.⁹³ D'altra banda, el 2017 el DP va emetre una recomanació de prioritització en el trasllat a la península de les persones LGTBI sol·licitants de protecció internacional, arran de les queixes rebudes.⁹⁴

Finalment, és important tenir en compte que la condició d'excepcionalitat Schengen de Ceuta i Melilla permet que l'exercici de la contenció es realitzi a través de centres de caràcter semiobert i no sigui necessària la privació de llibertat. En aquests casos, la limitació de la mobilitat s'exerceix a través d'altres mecanismes policials i administratius capaços de contenir i alentir el moviment controlant el pas a la península. Això també succeeix a les illes Canàries, ja en aquests casos la geografia representa en si mateixa una estructura de contenció. En aquest sentit, al llarg dels anys s'ha identificat una a discrecionalitat o arbitrietat de l'administració a l'hora de determinar els requisits, estatus jurídics i documentació vàlida per al viatge. Avui dia aquesta situació sembla haver-se desbloquejat per al cas de Ceuta i de Melilla, gràcies a la STC 173/2021 de 10 de febrer de 2021 que resol el cas promogut pel SJM a Melilla i les STSS 1130/2020 i 1128/2020, totes dues de 29 de juliol de 2020, que resolien casos promoguts per CEAR i SJM. Això no obstant, en el cas de les illes Canàries durant anys s'han detectat obstacles als desplaçaments entre illes o cap a la península, ja que les companyies de transport i les forces de seguretat dels ports i aeroports han posat dificultats, utilitzant pràctiques de discriminació basada en l'origen ètnic o racial.

2.3. Els Centres d'Atenció Temporal d'Estrangers (CATE)

L'augment del nombre d'arribades el 2018 a les costes espanyoles⁹⁵ va provocar una adaptació del model de contenció a través d'aquests nous centres sense forma jurídica.⁹⁶ Aquest model va en línia amb la lògica europea dels anomenats "hotspot", llocs en els quals les persones que acaben d'arribar passen 72 hores detingudes, que s'han posat en marxa a Grècia i a Itàlia.⁹⁷

⁹³ CEAR, Vidas que cruzan fronteras. Un análisis feminista sobre la Frontera Sur, 2020, <https://www.cear.es/wp-content/uploads/2021/01/Vidas-que-cruzan-fronteras.pdf>,

⁹⁴ Defensor del Poble, "Solicitantes de protección internacional que pertenecen al colectivo LGTBI y residen en los CETI de Ceuta y Melilla Priorizar el traslado a la península", 2017, <https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/priorizar-el-traslado-a-la-peninsula-de-los-solicitantes-de-proteccion-internacional-que-pertenecen-al-colectivo-lgtbi-y-residen-en-los-ceti-de-ceuta-y-melilla-tras-la-evaluacion-individual-correspon/>

⁹⁵ Iker Barbero, "Los Centros de Atención Temporal de extranjeros como nuevo modelo de control migratorio: situación actual, (des)regulación jurídica y mecanismos de control de derechos y garantías", DERECHOS Y LIBERTADES: Revista De Filosofía Del Derecho Y Derechos Humanos núm. 45 (2021): 267-302

⁹⁶ Abans del 2017 aquests espais rebien diferents noms. Llegiu, per exemple, Defensor del Poble, "Ficha de seguimiento de la visita realizada por el MNP", 2017 <https://www.defensordelpueblo.es/evento-mnp/centro-primera-asis-tencia-detencion-extranjeros-motril-granada/>

⁹⁷ Comissió Europea, "Una Agenda Europea para la Migración", 2015 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0240&from=HU>

Els CATE solen ser comissaries, edificis o mòduls prefabricats barrats, que se situen generalment en zones portuàries o pròximes als ports, on es manté detingudes a les persones després de la seva arribada per vies no regulars per procedir a la seva ressenya policial i a l'atenció humanitària. També s'han utilitzat dispositius rudimentaris utilitzats per la Unitat Militar d'Emergències⁹⁸, naus⁹⁹ o molls.¹⁰⁰ Són difícils d'identificar, sobretot quan s'estableixen en comissaries.

Aquests centres no estan prevists a la llei d'estrangeria (d'ara endavant, LOEs) ni desenvolupats en reglaments. A la resolució de 23 de juliol de 2018, la Secretaria d'Estat i Seguretat els defineix com a “instal·lacions concebudes per dur a terme les primeres actuacions en un temps màxim d'estada de 72 hores mentre es tramiten les diligències inicials d'identificació i comprovació d'antecedents per després ser derivats al CIE o a la disposició de les ONG”. La resposta parlamentària 184/481, de 21 de juliol de 2019 apunta que la seva “naturalesa jurídica [...] és la mateixa que la dependència policial a la qual es troben adscrits”. **A més de la falta de claredat sobre la seva naturalesa jurídica, aquests centres estan en funcionament sense una regulació general pròpia que els diferenciï i sense normes de funcionament intern que es posin en coneixement de les persones en situació de detenció administrativa.**¹⁰¹ No hem pogut accedir a informació detallada, actualitzada i completa sobre quants CATE estan funcionant actualment i on, atès que es tracta d'una realitat canviant. Tal com es detallarà en el capítol sobre la situació de vulneració de drets a la FS per territoris, hem identificat CATE a Andalusia, a les Illes Balears, a Múrcia, a València i a Canàries.

Mòduls del CATE
“Barranco Seco”,
Gran Canaria (2022).

Valentina Lazo

⁹⁸ Per exemple, l'exemple CATE de Motril en 2018. Vegeu Laura Álvarez, “Un campamento para acoger a inmigrantes que llegan a las costas granadinas”, *El Mundo*, 27 d'agost de 2018, <https://www.elmundo.es/andalu-cia/2018/08/27/5b841e3f46163f95bb8b4640.html>

⁹⁹ Ingrid Ortiz Viera, “Interior vacía la 'nave de la vergüenza' y deja operativo el CATE de Lanzarote”, *Canarias7*, 26 de febrer de 2022, <https://www.canarias7.es/politica/interior-vacia-nave-20220226203856-nt.html>

¹⁰⁰ Eduardo Robaina, “La historia de Arguineguín se repite en el CATE de Barranco Seco”, *La Marea*, 13 de gener de 2021, <https://www.lamarea.com/2021/01/13/repite-historia-arguineguin-migrantes-retenidos/>

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 62.

Els CATE depenen de la Policia Nacional (d'ara endavant, PN), però també hi intervenen altres actors, com ara l'agència europea Frontex, que s'encarrega d'indagar i donar suport en la revisió de les persones, així com entitats que ofereixen la primera atenció (Creu Roja), accés a la protecció (ACNUR i EASO - Agència d'Asil de la Unió Europea, segons les seves sigles en anglès) i assistència lletrada (torns de col·legis d'advocats). En alguns CATE hi pot haver un servei mèdic derivat, i respecte l'atenció a la infància, des de l'any 2019, Save the Children té permís d'intervenir als CATE d'Andalusia Oriental i occidental i, des de 2023, al CATE de Gran Canària. Els seus equips s'activen quan la PN constata la presència de menors d'edat en arribades marítimes i actualment accedeixen als CATE de Màlaga, Línea de la Concepción, Motril, Almeria i Gran Canària. En tot cas, no existeix un marc normatiu que aclareixi el funcionament i la coordinació d'aquests espais.

Les organitzacions de DH i els informes del DP i en la seva condició de Mecanisme Nacional de Prevenció de la Tortura (d'ara endavant, MNP) en reiterades ocasions han assenyalat els CATE com a espais de vulneració de drets. Concretament, i per esmentar només algunes d'elles, a l'informe del MNP de 2017 es parla de deficiències en les instal·lacions, sobreocupació o cel·les inapropiades per a l'acollida.¹⁰² El 2018¹⁰³ el MNP va reiterar la “necessitat de posar en marxa infraestructures millor articulades que permetin garantir els drets fonamentals”.¹⁰⁴ També el 2018, el MNP va indicar que “no s’havia donat prioritat als tràmits de les mares amb fills petits per tal que poguessin passar el mínim temps possible en aquestes instal·lacions” i que “no hi havia un espai habilitat per prestar assistència jurídica, que es realitzava en pocs minuts i sense que es poguessin mantenir entrevistes reservades entre l’advocat i cadascuna de les persones assistides”.¹⁰⁵

El 2019, els CATE encara no comptaven amb “regulació o protocols de funcionament específics”,¹⁰⁶ i fins i tot el MNP va denunciar que “aquesta era la quarta visita en la qual es detectaven deficiències que ja havien estat observades en visites anteriors”.¹⁰⁷ Així mateix, el 2020 el DP¹⁰⁸ va denunciar la superació de les 72 hores de detenció a Canàries,¹⁰⁹ les dificultats per accedir a l’assistència lletrada o a la informació i directament la falta de condicions d’higiene.¹¹⁰ En termes generals, s’han detectat dificultats, deficiències i manques en la qualitat i quantitat de traductors i intèrprets, la qual cosa incorre en una vulneració del dret a la informació i obstaculitza l’accés a l’asil, especialment a grups vulnerables com els nens i nenes o altres grups amb necessitats específiques.

102 MNP, “Informe Anual 2017. Mecanismo Nacional de Prevención”, 2018, 75-82, https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2018/07/Informe_2017_MNP.pdf

103 MNP, “Informe anual 2018. Mecanismo Nacional de Prevención”, 2019 https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2019/09/Informe_2018_MNP.pdf <https://www.defensordelpueblo.es/gestionDocumentalWS/rest/matrizSeguimientoMNP/18012930>

104 Fitxa de seguiment de la visita realitzada pel MNP al Poliesportiu municipal «Ciutat de San Roque» en San Roque (Cadis), 2018, <https://www.defensordelpueblo.es/gestiondocumentalws/rest/matrizseguimientomnp/18012927>

105 MNP, “Informe anual 2018. Mecanismo Nacional de Prevención”, 2019. https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2019/09/Informe_2018_MNP.pdf

106 MNP, “Informe anual 2019. Mecanismo Nacional de Prevención”, 64 i les visites 65/2019, 67/2019, 68/2019, 69/2019 y 73/2019 https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2020/06/Informe_2019_MNP-1.pdf

107 *Ibid.*, p. 67.

108 Defensor del Poble, ““La migración en Canarias”, 2021, 28, https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2021/03/INFORME_Canarias.pdf

109 Defensor del Poble, “Visita al Centro de Atención Temporal de Extranjeros del Muelle del Puerto de Arguineguín”, 2020, <https://www.defensordelpueblo.es/evento-mnp/centro-de-atencion-temporal-de-extranjeros-del-muelle-del-puerto-de-arguineguin-las-palmas-de-gran-canaria/>

110 Iridia, Vulneracions de drets humans a la Frontera Sud: Canàries i Melilla. (2021), <https://iridia.cat/es/publicaciones/vulneracions-de-drets-humans-a-la-frontera-sud-canaries-i-melilla/>

Finalment, diferents entitats han assenyalat dificultats per entrar als CATE per dur a terme tasques d'assessorament jurídic i monitoratge de DH. Diferents entitats de defensa de drets humans han assenyalat que l'assistència lletrada proporcionada pels advocats i advocades dels torns d'ofici corresponents en els CATE és deficient. També s'ha detectat que les persones migrants tenen dificultats per contactar els seus advocats assignats, ja que en algunes ocasions no els proporcionen el número de telèfon, les targetes de visita amb les seves dades o, fins i tot, signen els acords de devolució només amb el número de col·legiat, fet que fa molt difícil contactar amb ells.

Posteriorment, el 2021, El MNP va tornar a destacar que “el fet que l'Administració equipari els calabossos de les comissaries als CATE, demostra que no s'ha reconegut la necessitat d'un tracte específic i diferenciat per als migrants rescatats al mar o detinguts a la costa”¹¹¹ i suggeria que “els immigrants rescatats haurien de ser detinguts en centres dissenyats específicament per a ells, amb les condicions materials i el règim adequats a la seva situació jurídica, de conformitat amb les normes del Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura (CPT)”¹¹². A més, assenyalava que “la detenció d'immigrants hauria de ser excepcional, proporcionada” i que “només hauria de ser un últim recurs, després d'un examen minuciós i individual de cada cas” i va afegir que s'hauria de revisar periòdicament la necessitat de la detenció i s'haurien de considerar mesures alternatives no privatives de llibertat”¹¹³.

Per aquest motiu, es pot constatar que la detenció en instal·lacions policials implica la posada en pràctica de pràctiques alarmants en termes de garantia dels drets.

Segons diverses fonts consultades, es té constància que la PN i Frontex estan realitzant interrogatoris a les persones que arriben per mar sense assistència lletrada. Aquests interrogatoris tenen l'objectiu de recopilar informació sobre persones sospitoses de participar en activitats il·lícites com el tràfic d'immigrants, el tràfic de persones o el terrorisme, i s'emmarquen en el treball que realitza Frontex a les fronteres. La informació recollida es comparteix amb les autoritats nacionals, Europol i altres agències europees pertinents. A més, **els col·legis d'advocats reben notificacions i sol·licituds per identificar i acusar els patrons de les embarcacions, una vegada finalitzats els interrogatoris de Frontex. Es desconeix si existeixen intèrprets o no en aquests interrogatoris, quant temps duren i com es duen a terme.** Aquests fets suposarien una greu vulneració del dret a la tutela judicial efectiva (article 24 de la Constitució espanyola, d'ara endavant, CE).

D'altra banda, a l'informe del 2020, el DP assenyalava que “als CATE s'ingressa persones de nacionalitat algeriana o marroquina, mentre que les [persones] d'origen subsaharià són derivades a dispositius d'atenció humanitària”¹¹⁴, fet que suposa una **discriminació racista**. Això va portar el Defensor del Poble a realitzar una recomanació el 2021, que consistia a “cessar la pràctica d'assignar llocs de custòdia als detinguts als CATE en funció de la seva nacionalitat o

¹¹¹ MNP, “Informe anual 2018. Mecanismo Nacional de Prevención”, 2022, 58, https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2022/05/informe_2021_mnp.pdf,

¹¹² MNP, “Informe anual 2018. Mecanismo Nacional de Prevención”, Annexos. E.2 SUGERENCIAS, 2021, Expediente 20016990, Després de visita al Visita a la Comissaria Provincial d'Almeria en funció de CATE, Centre d'Atenció Temporal d'Estrangers. Almeria. Defensor del Poble

¹¹³ Consell d'Europa, Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura i de les penes o tractes inhumans o degradants (CPT), Detenció d'immigrants, març 2017 [CPT/Inf (2017)3], <https://rm.coe.int/16808ef723>

¹¹⁴ Defensor del Poble. “Informe anual 2020. Mecanismo Nacional de Prevención”. 2021. https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2021/06/informe_2020_mnp.pdf, p. 66

perfil ètnic”,¹¹⁵ per a l’efecte d’identificació en relació amb la llei d’estrangeria. Malauradament, aquesta recomanació ha estat rebutjada per l’administració. **Amb aquests exemples es mostra la repetició recurrent al llarg dels anys de vulneracions greus de drets fonamentals a les persones migrants als CATE, sense que es prenguin mesures de prevenció o es plantegin alternatives a la detenció.**

El Defensor del Poble (DP) assenyala que als CATE també hi ha **mancances en l’assistència a les persones en situació d’especial vulnerabilitat, atès que “no es pot dur a terme un triatge social i jurídic amb garanties per identificar amb major solvència a aquestes persones”**.¹¹⁶ A l’informe de 2022, **el DP insisteix en la recomanació que ja havia plantejat el 2021 “d’evitar la detenció de menors d’edat, embarassades o persones que hagin manifestat la seva intenció de sol·licitar protecció internacional després de ser interceptades intentant accedir de forma irregular al territori nacional”**.¹¹⁷

Per altra banda, **la situació dels nens, nenes i adolescents¹¹⁸ (d’ara endavant, NNA) en relació amb les seves necessitats de protecció és especialment preocupant, ja que en cap cas haurien de ser atesos en espais de privació de llibertat ni detinguts per motius migratoris**. La seva situació difereix d’un territori a un altre i, tot i que en alguns CATE els NNA passen poques hores per ser registrats amb empremtes i filiació, aquests espais no són adequats per a infants ni adolescents, independentment de si estan acompanyats o no.¹¹⁹ La PN activa l’entrada d’equips especialitzats de Save the Children quan detecta la presència de Nens, Nenes i Adolescents (NNA). Actualment, no existeixen protocols per escrit i homogenis per a tots els territoris que especifiquin quan s’ha d’activar la presència d’organitzacions especialitzades en infants, ni sota quins criteris o de quina manera s’ha d’intervenir amb els NNA en determinats espais. Això deixa la decisió subjecta a la interpretació de la PN de cada territori i, com que no està regulat, a la conjuntura del moment.

La manca d’adaptació dels espais per a infants i adolescents fa referència tant a la falta d’un actor especialitzat en infants amb mandat per protegir-los, com al disseny i les característiques del mateix espai físic on es produeix la privació de llibertat. A l’Estat espanyol existeix una gran varietat d’estructures que funcionen com a CATE, i inclou, a vegades, els calabossos de les comissàries. És important destacar que no hi ha cap mecanisme previst per al personal especialitzat en la transmissió d’informació comprensible i adequada per als NNA, amb mandat de protegir els drets dels nens i les nenes. Això provoca que moltes vegades els infants no entenguin què està passant ni què passarà, i genera alts nivells d’incertesa en espais inadequats i vulnerant així l’Article 12 de la Convenció sobre els Drets de l’Infant, que garanteix el dret dels nens i les nenes a ser escoltats i a participar en les decisions que afecten les seves vides.¹²⁰ Tampoc

115 Defensor del Poble. “Visita al Centre d’Atenció Temporal a Estrangers de Màlaga (CATE).” 2021. <https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/centro-de-atencion-temporal-a-extranjeros-de-malaga-cate/>

116 Defensor del Poble, “La migració a Canàries”, 2021, 51, https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2021/03/informe_canarias.pdf

117 MNP, “Informe anual 2022 Mecanisme Nacional de Prevenció”, 2023, 170, <https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2023/03/defensor-del-pueblo-informe-anual-2022.pdf>

118 Amb “nens, nenes i adolescents” aquest informe es refereix a persones d’entre 0 i 18 anys d’edat.

119 Save the Children, “Save the children reactiva el programa de atenció presencial a la infància migrante en las costas andaluzas y Melilla”, 1 de juliol de 2020, <https://www.savethechildren.es/notasprensa/save-children-reactiva-el-programa-de-atencion-presencial-la-infancia-migrante-y>; Mixed Migration Centri, “La reapertura de una entrada: la creciente popularidad de la ruta atlántica”, 2021, https://mixedmigration.org/wp-content/uploads/2021/04/160_la_reapertura_de_una_entrada_informe_resumido.pdf

120 Unicef, “Convenció dels Drets del Nen”, <https://www.un.org/es/events/childrenday/pdf/derechos.pdf>

està previst cap mena de dispositiu de suport psicosocial especialitzat per a infants, tenint en compte que poden haver viscut situacions extremadament traumàtiques durant el seu trajecte per mar.

Per atendre les necessitats específiques dels infants als CATE, en primer lloc, cal identificar-los. En aquest sentit, organitzacions de DH subratllen la importància de la presumpció de minoria d'edat basant-se en la paraula dels NNA, per a això és necessari escoltar-los. En el cas que la tinguessin, és important basar-se en la documentació aportada. **L'ACNUR especifica que les proves de determinació de l'edat només s'haurien de dur a terme com a mesura d'últim recurs, quan existeixin motius per dubtar sobre l'edat i quan altres mètodes, com ara entrevistes o temptatives de reunir evidències documentals, no hagin estat suficients per establir l'edat de la persona**.¹²¹ El Conveni del Consell d'Europa sobre la lluita contra el tràfic d'éssers humans (2005) estableix que en cas de dubte es presumirà que la persona és un nen/a i se li concedirà protecció especial fins que es verifiqui la minoria d'edat.¹²² Així mateix, el Comitè dels Drets de l'Infant (d'ara endavant, CRC, segons les seves sigles en anglès) va assenyalar que el procediment de determinació de l'edat a Espanya incompleix la Convenció dels drets del nen.¹²³ El mateix Comitè recorda “la importància fonamental de determinar l'edat de tot individu que afirma ser menor d'edat, atès que el resultat d'aquesta determinació condicionarà si tenen dret a protecció en la seva qualitat de nens”.

Centre de Reallotjament Temporal de Menors “La Esperanza” a Ceuta (2023).

Irina Samy

¹²¹ ACNUR, “Menors no acompanyats i la protecció de l’asil”, punt 5, <https://www.acnur.org/5cf926764.pdf>

¹²² Instrument de Ratificació del Conveni del Consell d’Europa sobre la lluita contra el tràfic d’éssers humans del 16 de maig. BOE, n. 219, de 10 de setembre de 2009. https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=boe-a-2009-14405

¹²³ ACNUR, El procediment de determinació de l’edat a Espanya viola la Convenció dels drets del nen, afirma comitè de l’ONU”, 13 d’octubre de 2020, <https://www.ohchr.org/es/2020/10/spains-age-assessment-procedures-violate-migrant-childrens-rights-un-committee-finds>

Així i tot, les ONG especialitzades assenyalen que s'ha observat la realització de proves de determinació de l'edat de manera sistemàtica i apunten que aquestes proves en cap cas haurien de servir com a substitutòries del procediment de documentació amb el consolat.¹²⁴ Les ONG especialitzades denuncien particularment la pràctica sistemàtica de realitzar proves de determinació d'edat als NNA no acompanyats amb nacionalitat marroquina. A l'Estat espanyol hi ha consolats marroquins assignats a totes les comunitats autònomes, a través dels quals, excepte en els casos relatius a la protecció internacional, es podria identificar a aquests NNA. No obstant això, en contra d'allò que estableix el marc normatiu internacional, de manera sistemàtica se'ls sotmet a aquestes proves.

A més, es tracta de mètodes de determinació d'edat¹²⁵ que, tal com assenjala el Comitè dels Drets de l'Infant de l'ONU, “no són precisos i tenen un ampli marge d'error i, per tant, no són adequats per usar-se com a únic mètode d'avaluació de l'edat cronològica”.¹²⁶ Així mateix, a l'Observació general número 6 sobre el tracte dels menors no acompanyats i separats de la seva família fora del seu país d'origen, el mateix Comitè afirma que “les mesures d'identificació, inclosa l'avaluació de l'edat, no sols han de tenir en compte l'aspecte físic de l'individu, sinó també la seva maduresa psicològica”.¹²⁷

A més, les proves que s'utilitzen han estat dissenyades sobre la base del desenvolupament ossi de població caucàsica, determinat per diferents factors ambientals, com ara el lloc on es viu, les activitats que es realitzin, l'alimentació, etc. Per tant, els barems usats no serien aplicables als infants i adolescents migrants no-caucàsics en el context de la Frontera Sud. En aquest sentit, la revisió del procediment de determinació de l'edat acordada l'abril de 2022 és un avanç. No obstant això, la proposta es troba aparentment paralitzada a causa de la falta de remissió del dictamen del Consell General del Poder Judicial d'Espanya.

Finalment, hi ha preocupació respecte a la protecció dels NNA que venen acompanyats d'adults. Les entitats de DH destaquen que la separació d'aquests adults que no tenen documentació per demostrar la filiació, però que tampoc semblen representar un risc per al NNA i que tenen lligams amb ells, no és una mesura de protecció en si mateixa. Per aquest motiu, recomanen establir espais adequats per esperar a la finalització de les verificacions necessàries, sense separar sistemàticament els NNA dels adults amb qui tenen confiança i amb qui han realitzat el trajecte.

124 Save the Children, UNHCR & UNICEF, “Separated Children in Europe Programme: Statement of Good Practice, 4th Revised Edition”, 2009, www.separated-children-europe-programme.org

125 El 12 d'abril del 2022 el Consell de Ministres va aprovar l'Avantprojecte de Llei pel qual es Regula el Procediment d'Avaluació de l'Edat, i que podria incorporar modificacions en els procediments utilitzats fins al moment. Vegeu : <https://www.mjusticia.gob.es/es/areamatica/actividadlegislativa/documentos/apl%20procedimiento%20evaluacion%20de%20la%20edad.pdf>

126 Comitè sobre els Drets de l'Infant, CRC, Convenció sobre els Drets de l'Infant de 1989; Dictamen adoptat pel Comitè en virtut del Protocol Facultatiu de la Convenció sobre els Drets de l'Infant relatiu a un procediment de comunicacions, respecte a la comunicació aprovat en 2018 (Ginebra: Nacions Unides, 2021), <https://docstore.ohchr.org/selfservices/filesandler.ashx?enc=6qkg1d%2fPPRICAqhKb7yhsipDhHPbtIGBmpBTHoaBZZ6f%2b7n9j%2fB-ZYYTCHgUR0zyFxFuRj3oGUnelGbb5lky5LIHq4bj%2fr%2bYEFJlcBan4N30fSJUhpuOpb892ljAazFzJN7LTADKeia-ZOM%2bKv4rP1xg%3d%3d>

127 Comitè sobre els Drets de l'Infant” Tracte dels menors no acompanyats i separats de la seva família fora del seu país d'origen”, CRC/GC/2005/6 (1 de setembre de 2005), <https://www.acnur.org/fileadmin/documentos/bdl/2005/3886.pdf>

2.4. Altres centres de migracions

Els centres de migració són macroinfraestructures destinades a allotjar, en un règim semiobert i en condicions d’habitabilitat precàries, a milers de persones¹²⁸. La situació d’arribades s’aborda des del programa d’atenció humanitària finançat a través del Reial decret 441/200710 que aprova subvencions “per a actuacions d’atenció humanitària a persones immigrants gestionades per ONG”. El seu objectiu és “pal·liar la situació de vulnerabilitat proporcionant allotjament, manutenció i cobertura de les seves necessitats bàsiques i eines socials (aprenentatge de l’idioma, formació, orientació)”. Aquest marc permet a l’administració crear nous centres segons la conjuntura. Aquest és el cas del Pla Canàries.

A l’Estat espanyol, aquests centres de migració s’han posat en marxa a les illes Canàries i s’han destacat principalment per la falta de condicions dignes d’acollida, deficiències estructurals en les infraestructures, violació del dret a la privacitat i la intimitat i situacions de violència policial, especialment per part de la seguretat privada

¹²⁸ Defensor del Poble, “Estudi sobre la migració a Canàries”, 2021, <https://www.defensordelpueblo.es/informe-monografico/la-migracion-canarias/>

3. Metodologia: la dificultat d'investigar drets humans en context de frontera a l'Estat espanyol

L'accés a la informació és part integrant de la llibertat d'expressió i un instrument important per promoure l'estat de dret, encara més, quan es tracta de drets humans (d'ara endavant, DH). La informació permet l'escrutini social de l'activitat política i contribueix a l'exercici de cert control en la presa de decisions o establir un procediment de rendició de comptes ciutadana. **La informació relativa al compliment de drets humans és de transcendència pública i hauria de ser facilitada per la mateixa administració en l'exercici de les seves funcions bàsiques.**

No obstant això, la investigació en qüestions de DH i de violència institucional contra les persones migrants a la frontera és un treball ple d'obstacles. Això es deu precisament al fet que es tracta d'accedir a informació relativa a una forma de violència exercida per les pròpies institucions, fet que suposa una escassa voluntat política per exposar-se a l'escrutini públic, lluny de l'ideal democràtic. En aquest sentit, cal destacar que és pràcticament impossible fer un seguiment de les poques dades públiques disponibles o sol·licitats a l'administració amb una perspectiva interseccional i de gènere, atès que no es faciliten dades desglossades per gènere i edat, de manera que l'equip d'investigació només ha tingut accés a dades segmentades d'una manera fragmentada.

La majoria de les vulneracions de drets fonamentals a la frontera espanyola no queden registrades i es repeteixen de manera regular. Un exemple són les devolucions en calent¹²⁹, que es realitzen tant al mar com a les fronteres terrestres de Ceuta i Melilla, o l'ús excessiu de la força que s'ha observat en reiterades ocasions a les fronteres terrestres o a vegades en diferents centres¹³⁰ que s'utilitzen per gestionar les migracions.¹³¹ La sentència del Tribunal Constitucional 172/2020¹³² sobre l'obligatorietat de complir la normativa internacional en les devolucions i el principi de no devolució no ha anat acompanyada del desenvolupament d'un protocol d'actuació de les forces i cossos de seguretat en aquesta matèria. Això propicia un escenari en el qual encara es duen a terme devolucions que no respecten la legalitat vigent.¹³³

Organismes internacionals especialitzats han denunciat l'escassa voluntat política a l'hora de publicar, investigar i generar informació i assenyalen les reticències polítiques per evitar que les violacions de drets surtin a la llum. Davant l'escassetat d'informació, i en el context de les negociacions en curs sobre el Nou Pacte sobre Migració i Asil, el Relator Especial acull amb satisfacció tot suport dels Estats membres per establir mecanismes nacionals de supervisió dels drets humans dels migrants que siguin sòlids i independents¹³⁴. En aquesta línia,

129 CEAR, "Devolucions en calent", <https://www.cear.es/wp-content/uploads/2021/02/devoluciones-en-caliente.pdf>

130 Irídia, "Comunicat: Un grupo de personas residentes en el CETI de Melilla denuncian violencia Institucional por parte de la seguridad privada del centro", 3 de juny de 2022, <https://iridia.cat/es/comunicado-un-grupo-de-personas-residentes-en-el-ceti-de-melilla-denuncian-violencia-institucional-por-parte-de-la-seguridad-privada-del-centro/>, o com analitzem a Irídia i Novact Vulneración de derechos en la respuesta institucional en las llegadas de personas migrantes a Canarias (abril mayo 2022), (2022), en alguns centres a Canàries https://iridia.cat/wp-content/uploads/2022/05/informe_vulneracion_derechos_canarias_abril_mayo_22-1.pdf

131 Margarita Martínez-Escamilla, "Fronteras sin derechos. Las devoluciones en caliente", En Estados de detención. El control de la inmigración irregular en España, ed. por López-Sala and Godenau, (Barcelona: Anthropos, 2017), 54-74

132 STC 172/2020, de 19 de novembre de 2021

133 ACNUDH, A/HRC/50/31 "Violaciones de los derechos humanos en las fronteras internacionales: tendencias, prevención y rendición de cuentas - Informe del Relator Especial sobre els drets humans dels migrants, Felipe González Morales", 26 d'abril de 2022, 18. El 13 de març de 2023, el Defensor del Poble va tancar la seva investigació sobre el cas del 24J a Melilla conclouent que les 480 devolucions que es van fer aquell dia van ser il·legals. Vegeu María Martín, "El Defensor del Pueblo concluye que las devoluciones en caliente durante la tragedia de Melilla fueron ilegales" El País, 13 de març de 2023 <https://elpais.com/espana/2023-03-13/el-defensor-del-pueblo-concluye-que-las-devoluciones-en-caliente-durante-la-tragedia-de-melilla-fueron-ilegales.html>

134 ACNUDH, ACNUR i Xarxa Europea d'Institucions Nacionals de Drets Humans, "Ten points to guide the establishment of an independent and effective national border monitoring mechanism in Greece." <https://europe.ohchr.org/en/stories/pages/national-border-monitoring-mechanism.aspx>.

especifica que els Estats membres haurien d'estudiar maneres de garantir que aquests mecanismes siguin realment independents i tinguin un mandat clar per rebre denúncies i investigar les presumptes violacions, i donar a conèixer públicament les seves conclusions. A més, assenyala que caldria evitar la fragmentació i millorar la col·laboració dels diferents organismes de vigilància en els plans nacional, regional i internacional. **La informalitat, l'opacitat i la falta de claredat jurídica i els alts nivells d'impunitat faciliten la vulneració de drets de les persones migrants a la Frontera Sud espanyola.**¹³⁵

A l'Estat espanyol l'accés a la informació està regulat a la Llei 19/2013, del 9 de desembre, de transparència, accés a la informació pública i bon govern. En el preàmbul de la llei s'esmenta literalment que "només quan l'acció dels responsables públics, la gestió dels fons públics o els criteris d'actuació de les nostres institucions estiguin sotmesos a escrutini, [...] podem parlar de l'inici d'un procés en què els poders públics comencen a respondre a una societat crítica, exigent i que reclama la participació dels poders públics". I afegeix que "en permetre una millor fiscalització de l'activitat pública es contribueix a la necessària regeneració democràtica". A l'article 7 especifica que les administracions públiques, en l'àmbit de les seves competències, publicaran les directrius, instruccions, acords i circulars. No obstant això, **avui en dia encara és molt complex investigar, evidenciar i controlar la situació dels drets humans a les fronteres, particularment a Espanya, on les fronteres amb el Marroc s'han caracteritzat per la situació d'excepcionalitat, la manca de claredat en els marcs legislatius i de política pública**¹³⁶, i per l'obstaculització de les investigacions.¹³⁷

3.1. Com podem investigar, documentar i analitzar l'actuació de l'Estat espanyol a la Frontera Sud?

Per fiscalitzar la situació de drets humans a la FS de l'Estat espanyol existeixen diferents mètodes i eines. D'una banda, es compta amb els mecanismes públics de control, el sistema judicial i el Defensor del Poble (d'ara endavant, DP) i el Mecanisme Nacional de Prevenció de la Tortura (d'ara endavant, MNP). D'altra banda, amb l'activitat de la societat civil organitzada, les ONG, activistes i entitats de drets humans que desenvolupen una tasca de fiscalització respecte a la situació de DH. A més, és important tenir en compte que en el moment de la denúncia les persones afectades es troben en una situació altament vulnerable, especialment en el cas dels menors d'edat, persones pertanyents al col·lectiu LGTBIQ+, dones o persones amb necessitats específiques. Moltes vegades aquests individus estan en centres que depenen de la mateixa administració, fet que sol desincentivar les possibles denúncies. La por a possibles represàl·lies -en forma d'obstaculització de tràmits i de trasllats- és també un factor que desmotiva la formalització de les denúncies. D'altra banda, és complex realitzar un seguiment de qualsevol procediment en un context migratori, atès que les persones continuen en moviment. Finalment, avui dia, solament les ONG, activistes i les mateixes persones afectades estan recollint les vulneracions de DH.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Xavier Ferrer-Gallardo i Lorenzo Gabrielli. Estados de excepción en la excepción del Estado: Ceuta y Melilla, (Barcelona: Icaria, 2018)

¹³⁷ L'últim exemple d'això és la clausura de la investigació per part de la fiscalia dels esdeveniments del 24 de juny de 2022 a Melilla, del qual no hi ha dades oficials de morts. Vegeu Europa Press, "La Fiscalía Archiva la Investigación Relativa a la Muerte de 23 Migrantes en la Frontera de Melilla el 24 de Junio", Europa Press, 23 de desembre de 2022. <https://www.europapress.es/nacional/noticia-fiscalia-archiva-investigacion-relativa-muerte-23-migrantes-frontera-melilla-24-junio-20221223114752.html>

L'obtenció de les dades requereix una inversió de temps i dedicació gairebé inassolible per a les entitats que s'enfronten a la realitat del dia a dia. A més, l'amplitud en la vulneració de drets és tan extensa que és complex sistematitzar-les i recollir les dades. Això s'afegeix a la urgència que caracteritza el treball d'entitats en primera línia i la situació de les mateixes persones afectades a la frontera, que juntament amb la dificultat d'accedir a evidències, documents i informació fan molt difícil conèixer i monitorar de manera sistemàtica la situació a la FS.¹³⁸

Aquest informe es recolza en el treball en xarxa de recollida complementària d'informació de diferents entitats; i en l'anàlisi de fonts primàries i secundàries. Principalment, analitza informes d'organismes internacionals i regionals sobre la situació de DH a les fronteres, en particular, de l'Estat espanyol. A l'àmbit estatal, estudia els informes del DP, de les ONG i les entitats de DH expertes en matèria migratòria, així com documents oficials i legals. Respecte a les fonts primàries, aquest informe es basa en comunicacions i preguntes al DP, i en preguntes parlamentàries. També s'ha contactat directament amb alguns dels centres i organismes clau en la investigació. Finalment, l'equip d'investigació ha sol·licitat dades a través del portal de transparència, encara que aquest procediment és lent i en el moment de publicació d'aquest document no hem rebut cap resposta.

A escala interna, s'han recol·lectat de manera mensual les principals vulneracions detectades a cada territori. Això ha estat possible gràcies a una comunicació fluida i constant entre col·lectius, entitats i activistes. El treball en xarxa i la col·laboració han permès posar en comú les queixes al DP que s'han fet des de diferents punts de la frontera. Això ha estat clau a l'hora de recollir, sistematitzar i evidenciar la vulneració de drets a la FS. Concretament, aquestes dues metodologies han estat de gran utilitat de cara al monitoratge permanent. A més, durant els desplaçaments als diferents punts de la frontera durant el 2022 es van realitzar entrevistes semiestructurades amb actors i informants clau que han nodrit i contrastat la informació d'aquest informe (ANNEX 1). D'aquesta manera s'ha pogut triangular la informació oficial i la de les entitats de DH, amb la recollida a través dels testimoniatges i les valoracions a la mateixa frontera durant les observacions. A continuació, es detallen algunes de les característiques i obstacles que s'han trobat en la tasca de seguiment de la situació dels drets a la frontera.

138 Les dades desglossades per regió no apareixen en els balanços del ministeri de l'Interior, però sí en els d'algunes entitats i ONG com l'Associació Pro Drets Humans d'Andalusia (APDHA) <https://www.apdha.org/balance-migratorio-2022-segunda-cifra-mas-alta-de-muertes-de-la-historia/>

3.2. Falta de dades oficials públiques, disponibles i desglossades

La informació oficial pública sobre les entrades irregulars és escassa, les dades oficials estan fragmentades i són incompletes. A més, de manera generalitzada, les dades **no apareixen desagregats per nacionalitat, gènere, edat o lloc d'arribada, fet que dificulta una anàlisi interseccional.** Algunes entitats han assenyalat l'”esgarrifosa falta de consistència”¹³⁹ de les dades oficials. **La falta de transparència dificulta el seguiment de les necessitats de protecció d'aquestes persones alhora que no permet conèixer la situació a la frontera.**

El Relator Especial sobre els drets humans dels migrants¹⁴⁰ ha mostrat la seva **preocupació davant la restricció de forma innecessària, desproporcionada i discrecional de les tasques de monitoratge de les organitzacions de la societat civil que pretenen documentar devolucions en calent i altres violacions de DDHH a la frontera de Ceuta i Melilla.**

*Centre de Migracions
“Las Raíces” a Tenerife
(2022).*

Valentina Lazo

Les dades que publica el Ministeri de l'Interior¹⁴¹ sobre les arribades per vies irregulars només reflecteixen el nombre d'entrades, indicant si són marítimes o terrestres, però sense especificar sistemàticament els ports o punts d'entrada. Per exemple, les dades combinades de les Balears i la península impedeixen saber amb precisió el nombre de persones que arriben a cada port. Per suplir aquesta manca d'informació, és necessari incorporar fonts de dades no oficials. Per tant, s'ha agrupat diverses fonts d'informació, tant oficials com no oficials, europees i primàries, per fer una anàlisi detallada i global de la situació a la FS.

¹³⁹ SJM, , “Territorio hostil: formas diversas de hostilidad en los CIE”, 2021, https://sjme.org/wp-content/uploads/2022/10/informe-cie-2021-sjm_anexo-cifras_def.pdf

¹⁴⁰ Felipe González Morales, “Mandatos del Relator Especial sobre los derechos humanos de los migrantes; de la Relatora Especial sobre la promoción y protección del derecho a la libertad de opinión y de expresión; de la Relatora Especial sobre la situación de los defensores de derechos humanos y del Relator Especial sobre la tortura y otros tratos o penas crueles, inhumanos o degradantes”. Comunicació presentada en el Palau de les Nacions de Ginebra (Suïssa), 14 d'abril de 2021. <https://spcommreports.ohchr.org/tmresultsbase/downloadpubliccommunicationfile?gid=26327>

¹⁴¹ Ministeri de l'Interior, “Balances i informes” <https://www.interior.gob.es/opencms/es/prensa/balances-e-informes/>

Les dades relatives als Centres d'Estada Temporal d'Immigrants (CETI) es van sol·licitar als responsables dels centres a través d'un correu electrònic. La informació obtinguda no és consistent i està fragmentada i poc desagregada. Concretament, el **CETI de Ceuta** va enviar un document en format PDF amb dades des de 2021 desglossades per nacionalitat i per sexe "home i dona", juntament amb el total d'altres, i per al 2022 un correu electrònic en el qual especificava els totals i la mitjana de persones acollides al CETI i en el cos del text es referia a l'"ocupació mitjana de residents al CETI de Ceuta". La informació aportada pel **CETI de Melilla** ha estat un full de càlcul amb dades desglossades per nacionalitat, classificació de "h" o "d" i afegia "mn" que s'entén que fa referència a menors d'edat, encara que, en tractar-se d'un document Excel, no especifiquen en cap moment metodologia ni hi ha una llegenda explicativa. A més, la informació és estàtica, és a dir, que només s'obté els totals en el moment de la sol·licitud. Durant el desplaçament de l'equip a Ceuta i a Melilla es van sol·licitar reunions amb els directors de tots dos CETI i totes dues reunions van ser denegades.

Respecte a les dades relatives als Centres d'Atenció Temporal a Estrangers (CATE) i al Centre d'Internament d'Estrangers (CIE), s'ha recorregut a les dades publicades en els informes anuals del MNP i informes d'ONG que investiguen i sol·liciten la informació per poder dur a terme les seves anàlisis. Ha estat fonamental el treball en xarxa amb diferents entitats i plataformes que han anat recopilant informació relativa a aquests centres, i això ha permès fer aquest estudi.

3.3. El Defensor del Poble

Les diferents defensories, sigui l'estatal, les autonòmiques o les municipals, són institucions amb la seva pròpia regulació, són autònomes i independents respecte del poder executiu i estan subjectes a un constant diàleg amb els parlaments corresponents al seu àmbit territorial. El síndic de greuges (d'ara endavant, SG) s'encarrega de supervisar l'activitat de les administracions públiques sota la seva jurisdicció/competència. La informació que recullen es publica en informes anuals o, a vegades, en informes monogràfics relatius a situacions greus de vulneració de drets, com és el cas del monogràfic sobre la situació de les arribades a les Canàries¹⁴² publicat el 2021. El SG també va realitzar, juntament amb una delegació, visites a Melilla després dels assalts ocorreguts el març del 2022 i el 24 de juny del 2022.

Després de la ratificació per part de l'Estat espanyol del Protocol Facultatiu de la Convenció contra la Tortura i altres Tractes o Penes Cruels, Inhumans o Degradants, adoptat per l'Assemblea de les Nacions Unides a Nova York el 18 de desembre de 2002, les Corts Generals van assignar al DP les funcions de Mecanisme Nacional de Prevenció de la Tortura (MNP) el novembre de 2009. En aquesta condició, fa visites periòdiques preventives a qualsevol centre de privació de llibertat com a òrgan independent, amb la finalitat de prevenir la tortura i altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants. Pel que fa a les qüestions migratòries, això es tradueix en visites periòdiques al CIE i als CATE, tot i que els CETI i altres centres semioberts queden exclosos. L'objectiu d'aquestes visites és detectar qualsevol problema que pugui afavorir la comissió de pràctiques de tortura o maltractaments.

El DP exerceix una tasca de supervisió i fiscalització a través de dues vies: la recepció de queixes individuals presentades per la ciutadania i la iniciació

¹⁴² Defensor del Poble, "Estudi sobre la migració a Canàries", 2021 <https://www.defensordelpueblo.es/informe-monografico/la-migracion-canarias/>

d'actuacions d'ofici davant la constatació d'un problema generalitzat respecte a una administració pública. En les seves investigacions, aquesta institució pot sol·licitar tota classe d'informació i documents a les administracions afectades, que estan obligades a col·laborar. Són abundants els pronunciaments de les diferents Defensories del Poble (també, DP) en relació amb qüestions migratòries. **No obstant això, moltes de les recomanacions emeses no es materialitzen en canvis reals, la qual cosa afecta de manera específica les qüestions migratòries.**

En primer lloc, en els casos en què està previst, les eines coercitives i sancionadores existents per fer complir el deure de col·laboració de les administracions públiques amb les DP pràcticament no s'utilitzen, més enllà que la manca de col·laboració es reflecteixi als informes anuals de les defensories.¹⁴³ En segon lloc, **les seves resolucions no són vinculants i, per tant, no hi ha cap conseqüència pel seu incompliment.** En tercer lloc, en el cas que les defensories estiguin investigant un assumpte que posteriorment es sotmeti a judici, el criteri general és la immediata suspensió de la investigació per part de la institució, encara que aquest no sigui sempre el criteri legalment estable¹⁴⁴. Com a resultat, **malgrat ser organismes de fiscalització de l'administració, tenen limitacions per investigar els casos de tortura i maltractaments, ja que no tenen competència per investigar a fons. Tampoc disposen de mitjans personals i materials especialitzats per dur a terme una investigació de tipus forense, inclòs l'examen del lloc dels fets, de manera que les seves investigacions no podrien derivar en procediments penals o disciplinaris amb conseqüències per als perpetradors.**

D'altra banda, hem identificat dificultats de seguiment a causa del format en què es publiquen les recomanacions i les observacions. És difícil fer un seguiment a posteriori d'allò que passa amb les vulneracions identificades, especialment aquelles que es produeixen de manera recurrent. Com a conseqüència, **trobem recomanacions que es repeteixen al llarg dels anys sense que consti la repetició i sense que es dugui a terme cap modificació substancial o preventiva de la situació de vulnerabilitat de drets per part de l'administració.**

Un exemple d'això són les recomanacions relacionades amb els CATE, la identificació dels agents de les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat (FCSE)¹⁴⁵ i les devolucions en calent. Pel que fa als CATE, el mateix MNP¹⁴⁶ el 2019 ja va afirmar que "del seguiment de les visites fetes durant l'any 2018, es desprèn que diverses instal·lacions visitades, més tard van ser clausurades"¹⁴⁷. En altres paraules, el mateix MNP identifica que aquests espais no han complert de manera reiterada amb les garanties mínimes. Aquesta situació continua el 2020,

143 Irídia, Transparencia y mecanismos de control de los cuerpos policiales en el estado español, (2022) <https://iridia.cat/wp-content/uploads/2022/10/Transparencia-y-mecanismos-de-control-de-los-cuerpos-policiales-en-el-Estado-espanol-INFORME.pdf>

144 Ibid.

145 Respecte a la PN, recomanació del Defensor del Poble de 20 de juliol de 2016, dirigida a la secretària d'Estat de Seguretat-Ministeri de l'Interior, derivada de la queixa núm. 11018475 sobre la visibilitat del número d'identificació de les unitats d'intervenció policial i respecte a la Guàrdia Civil el DP emetia un "recordatori. Guàrdia Civil número d'identitat personal en lloc visible", 2017.

146 Existeixen recomanacions de tancament anteriors de dependències policials on es fa el primer acolliment, vegeu la visita 9/2017 del MPT, 2017 en la qual es recomana "procedir al tancament d'aquestes dependències pel seu caràcter insalubre i inadequat i que es dotin altres noves instal·lacions" <https://www.defensordelpueblo.es/gestion-documentalws/rest/matrizseguimientomnp/17023913>

147 "Informe anual 2019. Mecanisme Nacional de Prevenció", 2020, 65 https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2020/06/informe_2019_mnp-1.pdf

amb una visita del MNP al moll d'Arguineguín com a CATE.¹⁴⁸ Posteriorment, va sol·licitar el seu “tancament immediat” a través d’una carta al Ministeri de l’Interior¹⁴⁹ per vulneració de drets fonamentals de les persones migrants. El 2022, el CATE d’Arrecife tanca per recomanació del DP, atès que “la nau no compleix amb les condicions mínimes”.¹⁵⁰ Aquest centre es va reemplaçar per un altre de més capacitat.¹⁵¹ Aquests exemples posen de manifest que, tot i que l’administració identifica les vulneracions de drets, això no es tradueix sovint en mesures preventives o en la cerca d’alternatives per evitar que es tornin a produir.

En la mateixa línia, durant els anys 2021 i 2022, s’han observat imatges que mostren el presumpte incompliment de recomanacions relatives a l’ús de la força¹⁵², amb greus conseqüències per als drets humans de les persones migrants i refugiades a les fronteres. Els dies 2 i 3 de març a Melilla, com a mínim 20 persones van ser hospitalitzades per ferides i contusions¹⁵³ a causa de l’actuació policial durant els intents de travessar la frontera. Això va provocar el desplaçament d’una delegació del DP a Melilla i una visita al CETI, on van entrevistar almenys una persona que hauria sofert una agressió el 2 de març. La persona afectada, un sol·licitant d’asil de divuit anys procedent de Mali, va ser hospitalitzada durant almenys quinze dies i va sotmetre’s a una intervenció quirúrgica d’urgència per tractar una ferida a l’ull. El Defensor del Poble va obrir una queixa d’ofici i va sol·licitar informació a la Fiscalia General de l’Estat, la qual va informar de l’inici de diligències penals i, posteriorment, va arxivar el cas. Diverses organitzacions van presentar una queixa davant del Defensor del Poble amb relació a aquests fets, assenyalant l’ús desproporcionat de la força per part de les FCSE i la presència d’almenys dos agents sense identificació durant l’actuació policial, així com a mínim dues “devolucions en calent”. La Fiscalia va tancar la investigació i, en la seva resposta, el Defensor del Poble fa referència directa a la resolució sobre els fets ocorreguts el 24 de juny, suggerint que aquesta resolució també s’aplica als fets del 2 i 3 de març.

Així mateix, gràcies al treball en xarxa en paral·lel al desenvolupament d’altres actuacions d’incidència, diverses entitats i representants d’ONG, juntament amb persones de diferents col·lectius, van interposar una queixa al DP davant els fets ocorreguts el 24 de juny de 2022 (referit com 24J). El DP va emetre les seves conclusions l’octubre de 2022, assenyalant el llançament de pedres per part de la Guàrdia Civil (d’ara endavant, GC) i el rebuig en frontera de 470¹⁵⁴ persones. En el seu informe, afegia que “el transcurs de dos minuts feia impossible afirmar que s’havien dut a terme rebuigs a la frontera d’acord amb les exigències legals

148 Defensor del Poble, “Centro de Atención Temporal de Extranjeros del Muelle del Puerto de Arguineguín (Las Palmas de Gran Canaria)”, visites de 22, 23, 24 i 25 de novembre de 2020 (sense previ avís) <https://www.defensordelpueblo.es/evento-mnp/centro-de-atencion-temporal-de-extranjeros-del-muelle-del-puerto-de-arguineguin-las-palmas-de-gran-canaria/>

149 Vega, G., “El Defensor del Pueblo pide el “cierre inmediato” del campamento de Arguineguín”, El País, 27 de novembre de 2020, <https://elpais.com/espana/2020-11-27/el-defensor-del-pueblo-pide-el-cierre-inmediato-del-campamento-de-arguineguin.html>

150 Defensor del Poble, “Nave de detención policial de Lanzarote y nuevo CATE de Arrecife para acogida de extranjeros”, 21 de febrer de 2022, <https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/nave-de-detencion-policial-de-lanzarote-y-el-nuevo-cate-de-arrecife-para-acogida-de-extranjeros/>

151 Canarias Ahora, “Interior asegura que el nuevo CATE de Lanzarote está operativo y dispuesto para acoger inmigrantes”, 24 de febrer de 2022, https://www.eldiario.es/canariasahora/migraciones/interior-asegura-nuevo-cate-lanzarote-operativo-dispuesto-acoger-inmigrantes_1_8780732.html

152 Analitzat en els casos 5 i 6 (pàgines 139-141) a Irdia, “Transparencia y rendición de cuentas de los cuerpos policiales en el estado español”, 2022, <https://iridia.cat/wp-content/uploads/2022/10/transparencia-y-mecanismos-de-control-de-los-cuerpos-policiales-en-el-estado-espanol-informe.pdf>

153 Queixa interposada per Irdia i Solidary Wheels al DP davant els fets ocorreguts els dies 2 i 3 de març de 2022 a Melilla

154 Defensor del Poble, “Actuacions i mesures dels Cossos i Forces de Seguretat de l’Estat a Melilla”, 14 d’octubre de 2022, <https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/actuaciones-y-medidas-de-los-cuerpos-y-fuerzas-de-seguridad-del-estado-en-melilla/>

mínimes”. La mateixa resolució del DP explicava que el curt període de temps és pràcticament una prova que no va ser possible individualitzar els rebuigs ni garantir el dret d’asil i el principi de non-refoulement. **Això no obstant, no es van dur a terme més investigacions ni es van prendre més accions sobre el cas, ni en relació amb l’actuació policial dels dies 2 i 3 de març, ni al 24J. En conclusió, el DP estaria funcionant com a intermediari entre la societat civil i les institucions, però no estaria funcionant com a mecanisme de control i seguiment de drets humans a la frontera ni com a garantia de no repeticó.**

D’altra banda, les queixes presentades davant el DP han estat una eina útil per sistematitzar les vulneracions de drets i facilitar-ne un seguiment i anàlisi global. Tanmateix, fins al moment no s’han pres mesures al respecte. A més de les queixes esmentades, el treball en xarxa ha permès incloure a l’anàlisi altres queixes interposades per diverses entitats que treballen a la frontera. Entre elles, hi ha una relacionada amb els procediments de separació de menors i reunificació familiar en altres països de la UE (desembre de 2022), una en relació amb la impossibilitat d’obtenir la cèdula d’inscripció a Ceuta després d’haver presentat la documentació en l’Oficina d’Estrangeria, amb la falta d’identificació consegüent en el territori (maig del 2022); i una altra en relació amb l’atenció prestada a un menor amb problemes de salut mental a l’Hospital Universitari de Ceuta, on suposadament no s’hauria atès de manera adequada (maig de 2022). També s’han presentat queixes a Ceuta relacionades amb la vulneració del dret d’asil i protecció internacional (setembre de 2022), l’ús de la violència contra menors d’edat tutelades (març de 2022) i negligències sanitàries en el Centre de Protecció de Menors de Ceuta (abril de 2022). A les Canàries, també hi ha constància de queixes relatives a l’accés als drets en els CATE i a les vulneracions del dret de llibertat de circulació.

3.4. Fonts primàries

Durant l’any 2022, l’equip d’investigació d’aquest informe es va desplaçar a les Canàries durant els mesos de març i abril (a Las Palmas de Gran Canària, Tenerife i Lanzarote) i a Ceuta i Melilla (el maig i juny de 2022) i a Marroc (el gener de 2023) per a reforçar el treball en xarxa i complementar el seguiment de la situació dels drets humans a la FS. Durant aquests desplaçaments es van realitzar entrevistes a diversos actors, tant institucionals com de la societat civil: s’ha contactat amb juristes, persones afectades, acadèmics, professionals, activistes i col·lectius (vegeu ANNEX 1, llista d’entrevistes). Les entrevistes han estat semiestructurades i s’han dut a terme en àrab, francès, anglès i castellà. Totes elles han versat sobre qüestions concretes relatives a l’accés als drets en els diferents espais i moments.

Les entrevistes amb les institucions es van realitzar amb el doble objectiu d’incidir en la situació dels drets, fent arribar les observacions de les entitats que treballen en el terreny, i recopilant informació oficial. Com ja s’ha mencionat anteriorment, aquest informe s’ha dut a terme en xarxa amb altres ONG, entitats i activistes. Davant de la falta d’informació, s’han formulat conjuntament una sèrie de preguntes que s’han enviat a través de preguntes parlamentàries i del portal de transparència (consulteu l’ANNEX 2, llista de preguntes enviades).

Finalment, durant els desplaçaments d’investigació també s’ha pogut identificar el cas d’una persona que podria haver estat víctima de tracte inhumà i degradant a la frontera a prop de la tanca a Melilla el dia 2 de març. El monitoratge de la situació a la frontera ha permès identificar casos per a litigi o per a la intervenció jurídica.

3.5. Marroc: metodologia i seguretat

El capítol sobre la situació dels drets humans de les persones migrants a Marroc s'ha dut a terme seguint una estructura similar a la dels altres territoris. Combina l'estudi de fonts secundàries amb fonts primàries, tant de persones afectades com d'actors clau. No obstant això, per motius de seguretat, no es detalla certa informació relativa a la situació a les fronteres. És per aquesta raó que no s'inclou a la llista d'entrevistes la informació relativa a l'estudi de Marroc, ja que s'ha prioritzat la seguretat de les defensores dels drets humans, persones migrants i entitats que treballen amb aquesta població.

4. Vulneració de Drets a la FS espanyola

4.1. Ceuta i Melilla

Ceuta i Melilla presenten característiques similars pel que fa a l'estructura i als dispositius de control de la migració: tecnologia, tanques, sistemes de vigilància i efectius policials per controlar el perímetre fronterer. Ambdues representen les úniques fronteres terrestres entre el continent africà i les fronteres exteriors de la Unió Europea (d'ara endavant, UE). Com s'analitzarà en aquest apartat, aquesta realitat ha convertit a aquestes dues ciutats en **llocs de vulneració repetida de drets humans (d'ara endavant, DH) en les quals s'identifiquen pràctiques de devolucions en calent, falta de claredat respecte a l'accés a l'asil, manques en l'acollida, falta de regulació i de transparència dels Centres d'Estada Temporal d'Immigrants (CETI) i ús repetit, desproporcionat i, a vegades, no reglamentari de la força** per part de les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat (FCSE). En definitiva, des de fa dècades, aquestes dues ciutats han estat assenyalades per la seva constant aplicació de l'excepcionalitat i per una vulneració recurrent dels drets de les persones migrants.

En ambdós enclavaments, les fronteres entre l'Estat espanyol i el Marroc van tancar a causa de la pandèmia.¹⁵⁵ Fins llavors, milers de persones, majoritàriament marroquines, travessaven diàriament els passos fronterers de manera regular per acudir als seus llocs de treball com a treballadors i treballadores transfronteres. Això no obstant, el tancament de les fronteres els va deixar sense poder accedir a les ciutats autònomes i, per tant, als seus llocs de treball. Aquestes persones, que creuaven diàriament amb permís de treball i cotitzant a la seguretat social, van quedar completament fora dels paquets d'ajuda econòmica per no ser residents. Segons organitzacions locals, 8.500 persones van quedar en un buit jurídic i econòmic que va afectar especialment les dones treballadores dels serveis domèstics i cures. Aquestes restriccions van deixar moltes famílies separades i en situacions econòmiques molt difícils, fet que ha generat la mobilització¹⁵⁶ i reivindicació de drets d'aquests treballadors i treballadores.

4.1.1. Dret a l'asil

Segons les dades del Ministeri de l'Interior¹⁵⁷, el 2021 van entrar per vies no legals ni segures a aquestes ciutats 2.588 persones i el 2022, 2.582¹⁵⁸. El 2021 es van presentar 3.157 sol·licituds d'asil a Ceuta i 3.277 a Melilla. L'estat dels procediments d'asil a l'Estat espanyol no és homogeni en tot el territori i s'observen diferències significatives. Mentre que a la resta de l'Estat existeixen grans dificultats per accedir a les cites d'asil¹⁵⁹, a Ceuta i Melilla no hi ha retards.

155 Concretament el 12 de març de 2020. Vegeu Luís B, García, " Marruecos cierra la frontera con España tras suspender las conexiones por mar y aire". La Vanguardia, 13 de març de 2020, <https://www.lavanguardia.com/politica/20200313/474106725462/coronavirus-marruecos-espana-frontera-exterior.html>

156 Pepa Suárez, "Trabajadoras transfronterizas de usar y tirar en Ceuta y Melilla", El Salto, 7 de juny de 2022, <https://www.elsaltodiario.com/frontera-sur/trabajadoras-transfronterizas-de-usar-y-tirar-en-ceuta-y-melilla>

157 Ministeri de l'Interior, "Informe d'activitat 2021. Oficina d'Asil i Refugi", 2022, https://www.interior.gob.es/opencms/pdf/servicios-al-ciudadano/oficina-de-asilo-y-refugio/datos-e-informacion-estadistica/informe_actividad_oar_2021.pdf

158 Ministeri de l'Interior, "Informe migració irregular 2022", 2022, https://www.interior.gob.es/opencms/export/sites/default/.galleries/galeria-de-premsa/documents-i-multimedia/balances-i-informes/2022/24_informe_quinzenal_acumulat_01-01_a_el_31-12-2022.pdf

159 Defensor del Poble, "Informe anual 2022", 2023, 51 <https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2023/03/defensor-del-pueblo-informe-anual-2022.pdf>

Pel que fa a l'accés a l'asil, existeix una gran dificultat per a les persones que es troben al Marroc per acostar-se als llocs fronterers on poder sol·licitar-la, a causa de la pressió de les autoritats. Aquesta pressió se situa sobretot a les zones pròximes a “els llocs fronterers, i, per tant, **no hi ha un accés genuí i efectiu a l'asil a la frontera, tret que es posi en risc la vida, nedant o saltant la tanca**” com va assenyalar a la seva última visita la Comissària de DH del Consell d'Europa.¹⁶⁰

Aquesta dificultat es deriva principalment de la repressió imposada per les autoritats marroquines a les zones limítrofes amb el territori espanyol, centrada en particular en persones de raça negra, que són detingudes en centres no oficials, desplaçades per la força a zones allunyades del Marroc i deportades. Tot i que la Llei d'Asil de 2009 preveu l'habilitació de les ambaixades com a espais de sol·licitud d'asil, encara no s'ha aprovat el seu desenvolupament reglamentari. Recentment, l'Estudi Legal de Drets Humans Demos¹⁶¹ va acompanyar un jove sudanès (anomenat Basir) del grup de 470 persones retornades al Marroc el 24 de juny de 2022, a presentar la seva sol·licitud d'asil a l'ambaixada d'Espanya a Rabat. En Basir va ser entrevistat pel funcionariat de l'ambaixada i la seva sol·licitud encara no ha estat resolta. L'habilitació de les ambaixades com a llocs de sol·licitud d'asil, tal com està establert per la normativa, podria reduir significativament les morts durant els trajectes i les travessies de fronteres.

En segon lloc, és evident que **existeix una certa discrecionalitat a l'hora de dur a terme els procediments d'asil per frontera o per territori**, tal com estan establerts a la Llei 12/2009, de 30 d'octubre, reguladora del dret d'asil i de la protecció subsidiària. Aquesta situació es va fer evident els dies 2 i 3 de març de 2022, quan van arribar aproximadament 900 persones a Melilla. Malgrat que les persones es trobaven en territori espanyol i es van traslladar des del CETI fins al lloc fronterer per presentar la seva sol·licitud d'asil, a totes elles, excepte una persona que estava hospitalitzada, se'ls va aplicar el procediment accelerat per sol·licituds d'asil per frontera¹⁶². Aquest procediment escurça els terminis i, per tant, és menys garantista. Entitats de DH assenyalen que, amb l'objectiu de complir els terminis del procediment accelerat establerts en el procediment en frontera, l'administració va traslladar a Melilla personal de la Policia Nacional (PN) que no estava familiaritzat amb la realització d'entrevistes d'asil. El fet d'aplicar el procediment per frontera a les persones que ja es troben en territori espanyol implica entendre la ciutat autònoma com una frontera en si mateixa.

Per contra, a totes les persones que van entrar el 24 de juny de 2022 se'ls va aplicar el procediment per territori. Tot i que la llei és clara, els criteris utilitzats generen inseguretats jurídica i devaluen les garanties que tenen els sol·licitants d'asil. És important tenir en compte que segons l'article 2 de l'Acord entre el Regne d'Espanya i el Regne del Marroc relatiu a la circulació de persones, el trànsit i la readmissió d'estrangers entrats il·legalment, signat a Madrid el 13 de febrer de 1992, estableix un termini de deu dies per retornar els nacionals de tercers països. La falta de claredat en l'aplicació de les lleis genera incertesa i dificulta la garantia de drets per als sol·licitants d'asil.

¹⁶⁰ Consell d'Europa, “Spain should advance social rights, better guarantee freedoms of expression and assembly and improve human rights of refugees, asylum seekers and migrants”, 29 de novembre de 2022 <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/spain-should-advance-social-rights-better-guarantee-freedoms-of-expression-and-assembly-and-improve-human-rights-of-refugees-asylum-seekers-and-migran>

¹⁶¹ Juan Carlos Sanz, “La Embajada de España en Rabat examina la petición de asilo del sudanés que sobrevivió a la tragedia de Melilla”, El País, 6 de març de 2023, <https://elpais.com/espana/2023-03-06/la-embajada-de-espana-en-rabat-examina-la-peticion-de-asilo-del-sudanes-que-sobrevivio-a-la-tragedia-de-melilla.html>

¹⁶² La legislació d'asil estableix dos procediments: un accelerat, per frontera, i un per territori, amb terminis i garanties més amplis.

D'altra banda, s'han detectat pràctiques inadequades en relació amb l'accés al dret d'asil, com per exemple, la sol·licitud de documents específics per part de la PN que no serien necessaris per formalitzar la sol·licitud, a vegades en persones joves, majoritàriament marroquines o d'altres països del Magreb, que es troben en situació de carrer. D'altra banda, s'ha detectat casos en els quals l'advocat que ha de proporcionar assistència lletrada a les oficines d'asil en el lloc fronterer de Beni Enzar ha signat la documentació de l'entrevista d'asil a l'oficina de Beni Enzar sense haver realitzat de manera efectiva l'assistència lletrada presencial.

4.1.2. Devolucions en calent

En referència a les **devolucions en calent**, el Relator especial sobre els DH¹⁶³ ha destacat que les devolucions en calent són una pràctica “lamentablement persistent” a escala internacional i que molts països les estan legitimant a través de lleis. L'Estat espanyol no és una excepció, atès que l'entrada en vigor de la disposició addicional dècima de la Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, l'1 d'abril de 2015, a través de la Llei de Seguretat Ciutadana 4/2015, ha estat una mesura que ha permès legalitzar aquesta pràctica. Aquesta llei va establir “normes especials per interceptar i expulsar migrants a Ceuta i Melilla”¹⁶⁴ i va ser denunciada per la Relatora Especial sobre els DH dels migrants. Davant aquesta llei es va interposar un recurs d'inconstitucionalitat¹⁶⁵ (núm. 2896-2015), promogut per noranta-set diputats i diputades, que va donar lloc a la STC 172/2020 del 19 de novembre de 2020¹⁶⁶. Aquesta estableix que les “expulsions en frontera” són conformes a dret, sempre que s'apliquin tres requisits: “l'aplicació a les entrades individualitzades, el ple control judicial i el compliment de les obligacions internacionals en matèria d'asil i de drets humans” (STC 36/1991, de 14 de febrer, FJ 5). **A la pràctica, aquests rebuigs a la frontera es realitzen sense una anàlisi individualitzada dels casos i sense una correcta identificació de possibles perfils vulnerables com la infància, les víctimes de tràfic de persones o els sol·licitants de protecció internacional. Es tracta de procediments que no respecten els principis constitucionals de la legalitat i interdicció de l'arbitrarietat i que poden implicar vulneracions del dret a la vida o a la integritat física i moral.** En relació amb aquesta pràctica, també cal esmentar la sentència de N.D vs. N.T del Tribunal Europeu de DH¹⁶⁷ (d'ara endavant, TEDH)¹⁶⁸. Tota aquesta jurisprudència assenyala la necessitat de complir la legalitat internacional i de garantir l'accés individualitzat a l'asil, recordant la importància de respectar el principi de no-devolució.

No obstant això, **la situació a Ceuta i a Melilla evidencia una consolidació de les devolucions en calent sense respectar la legalitat internacional**, tal

163 ACNUDH, A/HRC/50/31 “La Embajada de España en Rabat examina la petición de asilo del sudanés que sobrevivió a la tragedia de Melilla - Informe del Relator Especial sobre els drets humans dels migrants, Felipe González Morales” 26 d'abril de 2022, 7, <https://www.ohchr.org/es/documents/thematic-reports/ahrc5031-human-rights-violations-international-borders-trends-prevention>

164 Segons la Sentència de Gran Sala en N.D. i N.T. v. Espanya paràgraf 20

165 Vegeu la valoració de CEAR sobre la STC, 2020, <https://www.cear.es/wp-content/uploads/2020/12/VALORACION-CC%81N-CEAR-Sentencia-Tribunal-Constitucional-rechazo-en-frontera-2020.pdf>

166 Sentència 172/2020 de 19 de noviembre de 2020, sobre el Recurso de Inconstitucionalidad 2896-2015.

Boletín Oficial del Estado, 332, de 22 de diciembre de 2020. <https://www.boe.es/boe/dias/2020/12/22/pdfs/BOE-A-2020-16819.pdf>

167 Sentència del Tribunal Europeu de Drets Humans. Cas N.D. i N.T. contra Espanya (Demandes núm. 8675/15 i 8697/15), del 13 de febrer de 2020. <https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaInternacional/TribunalEuropeo/Documents/Sentencia%20de%20Gran%20Sala%20en%20N.D.%20y%20N.T.%20v.%20Espa%C3%B1a.pdf>

168 També Hirsi Jamaa and Others v. Italy [GC] - 27765/09 Judgment 23.2.2012 [GC] (par. 74 y 178) Recorden que no es pot permetre l'existència de “zones de no dret” on els individus no estiguin protegits per un sistema jurídic. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22002-102%22%7D>

com es pot apreciar a través de les imatges publicades pels mitjans de comunicació i les conclusions del Defensor del Poble (DP), que constaten la devolució de 470 persones des de Melilla el 24 de juny de 2022.¹⁶⁹ A més, aquesta investigació ha pogut corroborar aquesta pràctica a través d'11 testimonis recollits als voltants del CETI a Ceuta, els quals refereixen haver estat retornats sense cap procediment a les zones properes a la tanca a través de les seves portes d'accés: "T'agafen de les mans, et porten fins a la porta de la tanca, l'obren amb les claus, et colpegen i t'expulsen". Un altre testimoni recollit a Casablanca (MarE1)¹⁷⁰ va afirmar que el van retornar sense poder accedir a cap procediment legal, vulnerant allò que estableix la llei, el dia 2 de març de 2022. A més, hi va haver com a mínim dos altres casos de devolucions en calent en la mateixa data, tal com es detalla en una queixa interposada per *Solidary Wheels* al DP. Posteriorment, el DP es va desplaçar a Melilla i va recollir el testimoniatge d'un sol·licitant d'asil provinent de Mali de divuit anys que aquell mateix dia havia estat agredit per la Guàrdia Civil (GC) en el moment de l'entrada als voltants de la tanca. Un home de nacionalitat senegalesa (MarE1) l'acompanyava en aquest moment i va ser testimoni dels fets. Va relatar com va presenciar l'instant en què l'agent de la GC va colpejar en tres ocasions el seu company, que va sofrir lesions greus i irreparables per un cop a l'ull amb la defensa policial i va fer perdre-li la visió.

Lloc fronterer "El Tarajal" durant les entrades de maig de 2021 a Ceuta en un context d'instrumentalització de les migracions (2021).

Irina Samy

¹⁶⁹ Defensor del Poble, "El defensor del pueblo avanza sus primeras conclusiones sobre lo sucedido en el perímetro fronterizo de Melilla", 14 d'octubre de 2022, <https://www.defensordelpueblo.es/noticias/sucesos-melilla/>

¹⁷⁰ Aquesta referència i les següents del mateix estil es corresponen amb el llistat d'entrevistes de l'Annex 1.

Després d'analitzar les queixes presentades al DP, s'exposen les vulneracions de drets que es van produir el 2 i 3 de març i el 24 de juny de 2022, relacionades amb les devolucions en calent, l'ús excessiu de la força i altres vulneracions de drets a Melilla. Tot i la gravetat dels fets denunciats i les evidències audiovisuals presentades, tal com es reflecteix a la Taula 1, les queixes relatives als fets del 2 i el 3 de març van ser arxivades pel DP, que va argumentar que "ja havia rebut una resposta de la Secretaria d'Estat de Seguretat, la qual no compartia el criteri del Defensor del Poble". Això no obstant, segons el DP, "les actuacions relacionades amb la tanca de Melilla continuen en un altre expedient generat arran dels fets de juny, en el qual estan personats [Iridia], Novact i Solidary Wheels". Malgrat la falta d'investigació i rendició de comptes davant les vulneracions del dret internacional, les devolucions en calent i l'ús excessiu de la força contra les persones migrants són recurrents, tal com assenyalava Amnistia Internacional.¹⁷¹

Les devolucions en calent no només es produeixen a les entrades per vies terrestres, sinó que també són una pràctica que s'ha detectat a les arribades per via marítima. A aquest respecte, al mes d'agost de 2021, es va registrar l'arribada de 41 persones a l'Illa de la Terra de l'arxipèlag d'Alhucemas, entre les quals hi havia 20 dones, tres d'elles embarassades, i 6 menors d'edat¹⁷². Un dispositiu del Grup d'Especialistes en Activitats Subaquàtiques (GEAS) de la GC es va desplegar i traslladar en helicòpter fins a l'illa per procedir a la seva devolució amb la col·laboració de la Gendarmeria Reial Marroquina (GRM)¹⁷³. Aquesta pràctica va ser denunciada públicament per diverses ONG, que van presentar una queixa davant del DP.¹⁷⁴ Un mes més tard, un grup d'unes 125 persones, entre les quals 60 dones i 8 menors d'edat, va arribar al penyal de Vélez de la Gomera, territori espanyol al continent africà. Més de 90 d'elles van sol·licitar asil amb el suport d'entitats de DH que treballen a la frontera. Això no obstant, van ser retornades directament sota la condició de naufragats a Marroc¹⁷⁵. D'altra banda, el SJM (Servei Jesuïta a Migrants) i l'AMDH (Associació Marroquina de Drets Humans) van denunciar des de 2020 un canvi en la pràctica de recepció de persones migrants a les illes Xafarines mentre que actualment s'entrega les persones directament als patrullers marroquins per ser retornats al Marroc, anteriorment la GC les traslladava a Melilla per identificar-les amb assistència lletrada i intèrpret. Concretament, el gener de 2022 es van retornar nou persones d'origen sirià, tres d'elles menors d'edat, totes elles amb intenció de sol·licitar protecció internacional, i el desembre de 2021 es va procedir a la devolució en calent d'un grup que incloïa un nadó.¹⁷⁶ L'AMDH va comptabilitzar el 2021 fins a 138 persones retornades en 16 intents d'accedir a l'illa i el gener de 2022, dos desembarcaments amb 18 persones.¹⁷⁷

171 Amnistia Internacional, "Nuevo salto con violaciones de derechos humanos en Melilla", 4 de març de 2022, <https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/noticias/noticia/articulo/amnistia-internacional-nuevo-salto-con-violaciones-de-derechos-humanos-en-melilla/>

172 EuropaPress, "Caminando Fronteras muestra en Melilla su preocupación por los 41 inmigrantes llegados a Isla Tierra". Europa Press, 22 d'agost de 2021, <https://www.europapress.es/ceuta-y-melilla/noticia-caminando-fronteras-muestra-melilla-preocupacion-41-inmigrantes-llegados-isla-tierra-20210822152533.html>

173 J.M. Zuloaga, "Marruecos acepta la devolución de medio centenar de subsaharianos llegados a Alhucemas", La Razón, 21 d'agost de 2021 <https://www.larazon.es/espana/20210821/2txkvzwukzfbfihztzdwvm4qtu.html>

174 EFE, "Varias ONG denuncian un intento de devolución de 41 migrantes llegados a la Isla de Tierra". Público, 21 d'agost de 2021, <https://www.publico.es/sociedad/ong-denuncian-devolucion-41-migrantes-llegados-isla-tierra.html#:~:text=Diverses%20ONG%20han%20denunciado%20p%C3%BAblicamente,en%20el%20archipi%C3%A9lago%20de%20Alhucemas.>

175 Laura Varo, "España devuelve a Marruecos a 125 inmigrantes que habían entrado en un peñón español frente a Alhucemas", El País, 20 de setembre de 2021, https://elpais.com/espana/2021-09-20/espana-devuelve-a-marruecos-a-125-inmigrantes-que-habian-entrado-en-un-penon-espanol-frente-a-alhucemas.html?event_log=oklogin

176 EFE, "El Defensor recuerda que no se pueden devolver a inmigrantes bajo protección". El Faro de Ceuta, 5 de gener de 2022, <https://elfarodeceuta.es/defensor-no-devolver-inmigrantes-bajo-proteccion/>

177 EFE, "Islas Chafarinas, otra barrera para los migrantes que desean entrar en España". El Faro de Ceuta, 27 de gener de 2022, <https://elfarodemelilla.es/islas-chafarinas-otra-barrera-para-migrantes-desean-entrar-espana/>

Taula 1 - Anàlisi de les queixes interposades al Defensor del Poble respecte als fets del 2 i 3 de març i del 24 de juny de 2022.

Melilla		
Queixa interposada al Defensor del Poble	Motius al·legats	Resposta rebuda
<p>Fets del 2 i 3 de març de 2022</p> <p>Aquesta queixa presenta una anàlisi de les imatges publicades en mitjans de comunicació.</p> <p>Irídia i Associació Solidary Wheels, enviada l'1 d'abril de 2022</p>	<p>La queixa assenyala les evidències d'imatges adjuntes:</p> <p><i>Vídeo 1</i></p> <ul style="list-style-type: none"> — S'assenyala l'agressió comesa per tres agents de la Guàrdia Civil (GC) amb número d'identificació, dos agents sense identificació, un d'ells del Grup de Reserva i Seguretat (GRS), en superioritat numèrica, als quals se'ls suma un sisè del qual es desconeix si anava o no identificat.¹ — S'assenyalen 5 cops, un d'ells quan la persona està a terra immobilitzada, cops de puny i tres puntades. — S'assenyala que són actuacions contràries als principis d'actuació de les forces i cossos de seguretat per la seva falta d'idoneïtat, proporcionalitat i necessitat i, per tant, constitueixen un ús irregular de la força, desproporcionat i fora del protocol. <p><i>Vídeo 2</i></p> <p>S'observa que un grup d'agents de la GC i de la Policia Nacional (PN) no estan correctament identificats. Concretament, s'assenyala 10 agents de la GC emprant material antidisturbis sense cap identificació i un agent de la Unitat d'Intervenció Policial (UIP) de la PN sense el Número Operatiu a l'uniforme.</p> <ul style="list-style-type: none"> — Devolució en calent d'una persona immobilitzada. — Trasllat de persones ferides per part de la GC i de la PN a la tanca per ser possiblement retornades sense garanties. — Quatre agents de la GC traslladen en braços i a la força una persona fins a una porta de la tanca i la retornen. — Absència aparent d'atenció per part d'autoritats espanyoles a categories vulnerables. — Dels fets analitzats es desprèn que l'actuació de les FCSE no va poder ser compatible amb un procediment que garanteixi els drets bàsics. <p><i>Vídeo 3</i></p> <p>Apareixen persones ferides sent traslladades.</p> <p><i>Vídeo 4</i></p> <ul style="list-style-type: none"> — Agents de la GC i de PN no porten número d'identificació visible, un agent del GRS sí que ho porta, però en la part baixa de l'esquena, la qual cosa dificulta la identificació, mentre duen a terme tasques d'ús de la força compatibles amb el manteniment d'ordre públic. — Cops d'un agent de la GC amb les cames a una persona per reduir-la, en el que sembla una acció desproporcionada i que va posar en risc la integritat física i moral de la persona. — Agent de la GC sense identificar que posa el peu al coll a una persona tirada a l'asfalt mentre la redueix, en una acció desproporcionada que posa en risc la integritat moral i física de la persona. — S'observa a un agent de la GC que dona tres cops amb la defensa policial sense que fos necessari, posant en risc la integritat física i moral de la persona. — L'anàlisi general de l'actuació policial conclou que aquesta és contrària als principis d'actuació de les FCSE en l'ús de la força per falta d'idoneïtat, necessitat i proporcionalitat i constituiria un ús irregular de la força 	<p>Tan sols s'ha rebut una única resposta a aquestes tres queixes el dia 15 de novembre de 2022, on només es fa esment dels fets relacionats amb el dia 24 de juny de 2022.</p> <p>S'ha rebut la resposta de la Secretaria d'Estat de Seguretat, relativa al Recordatori de deures legals que es va formular a aquest organisme, en relació amb una actuació d'agents de les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat durant el dia 3 de març de 2022, respecte d'una persona que havia estat interceptada intentant accedir irregularment a territori nacional, a través de la tanca de Melilla.</p> <p>L'Administració no comparteix el criteri del Defensor del Poble. Aquesta discrepància ha motivat que es finalitzin les actuacions en aquesta queixa amb diferència de criteri, però que es continuïn en relació amb el salt a la tanca de Melilla del 24 de juny de 2022, durant el qual lamentablement van perdre la vida un nombre indeterminat de persones estrangeres.</p> <p>S'han formulat diverses resolucions respecte a aquest assumpte que pot vostè consultar en els següents enllaços de la pàgina web del Defensor del Poble:</p> <p>El primer enllaç deriva a les recomanacions a Sotssecretaria d'Afers exteriors, Unió Europea i Cooperació sobre "solicitud d'asil a Espanya sense haver d'utilitzar vies irregulars d'entrada"² i el segon dirigeix al Ministeri de l'Interior, concretament a "Actuacions i mesures dels Cossos i Forces de Seguretat de l'Estat a Melilla".³</p>

<p>Fets del 2 i 3 de març de 2022</p> <p>Aquesta queixa presenta una anàlisi de les imatges publicades en mitjans de comunicació.</p> <p>Irídia i Associació Solidary Wheels, enviada l'1 d'abril de 2022</p>	<p>Es va sol·licitar la intervenció del DP perquè iniciés una investigació dels fets denunciats, amb l'objectiu d'esclarir qui va donar les ordres d'aquestes actuacions i qui hi va participar. A més a més, es va sol·licitar que el resultat de la investigació fos entregat a les unitats d'assumptes interns de la Policia Nacional i de la Guàrdia Civil per tal de complementar les eventuais accions internes d'avaluació i sanció que hagin pogut ser obertes.</p> <p>També es va requerir que, en el marc d'una investigació oberta amb indicis de delictes, els fets fossin traslladats a la Fiscalia per prendre les mesures oportunes per conèixer la destinació i la situació de les persones que apareixen al vídeo, i en concret, que s'elabori una anàlisi de totes les persones que van resultar ferides els dies 2 i 3 de març a causa de l'entrada per la tanca fronterera, així com que s'investigui el parador i la situació de les persones que van ser retornades de manera sumària i sense garanties per agents policials al Marroc.</p>	
<p>Fets del 2 de març de 2022</p> <p>Associació Solidary Wheels</p>	<p>La queixa assenyalava les evidències de les imatges que s'hi adjunten:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Els agents de la PN que es trobaven al lloc dels fets, van obligar a baixar [a les persones enfilades a la tanca], cridant: “tíralo, tíralo”. — Els agents ens van demanar que marxéssim [a les persones de Solidary Wheels], fent servir els vehicles policials per tancar els tres homes que acabaven de tocar el terra. Passats uns 10 minuts, sense haver rebut cap mena d'assistència mèdica ni jurídica, ni de cap tipus més enllà de la intervenció policial, els van traslladar als vehicles i els van portar fins a la porta de la frontera més propera (la porta 153). — Diversos agents policials espanyols van procedir a obrir la referida porta i van obligar als 3 homes als quals havien forçat a baixar a ingressar en territori marroquí, sent entregats a les forces de seguretat de Marroc. — Aquestes devolucions es van dur a terme sense respectar la normativa internacional de drets humans i de protecció internacional de la qual Espanya és part, tal com estableix la disposició addicional desena de la Llei Orgànica 4/2015 de Seguretat Ciutadana. 	
<p>Fets del 24 de juny</p> <p>Un conjunt de vuit entitats va elaborar una queixa davant els fets ocorreguts el 24 de juny de 2022 a Melilla</p>	<p>La queixa assenyalava les evidències de les imatges emeses i la informació d'entitats que estaven al lloc dels fets, sigui a Melilla o a Nador (el Marroc).</p> <ul style="list-style-type: none"> — Es relaten els fets començant amb el desplegament previ d'una sèrie de dispositius repressius de gran intensitat realitzant batudes i arrestos massius a persones migrants al Marroc i la situació inhumana d'existència a les quals es veuen sotmeses els migrants. Així mateix, s'esmenta que, en els dies previs al 24 de juny es va desplegar per part de les autoritats espanyoles un dispositiu reforçat antiintrusió per la zona del Barrio Chino. — Intervé un operatiu policial coordinat entre les FCSE espanyoles i la gendarmeria marroquina en el qual es fa ús de material antidisturbis. Concretament, la queixa esmenta l'ús de pots de fum, així com una actuació desproporcionada per part de la gendarmeria marroquina, arribant a llançar pedres i a actuar en territori espanyol, fent ús de la força. 	

Fets del 24 de juny

Un conjunt de vuit entitats va elaborar una queixa davant els fets ocorreguts el 24 de juny de 2022 a Melilla

- Aquesta actuació coordinada dels cossos de seguretat de tots dos països, tant en territori marroquí com en territori espanyol, va augmentar el risc per al grup de persones que intentaven travessar tots dos perímetres fronterers. No es va garantir la seva seguretat i integritat física en exercir una violència excessiva contra persones que, donats els seus perfils, presentaven indicis suficients com a sol·licitants de Protecció Internacional, la qual cosa va produir les morts i la desaparició de més de 77 persones segons l'AMDH.
- La queixa assenyalava que malgrat el material audiovisual que mostra el tracte inhumà i degradant hi ha una falta d'informació sobre aquest tema, es desconeixen el nombre de morts, el nombre de persones ferides i la situació mèdica i psicosocial de les persones supervivents.
- Falta d'assistència sanitària dels supervivents greument ferits.
- En els vídeos publicats es pot observar com membres de la Gendarmeria marroquina són autoritzats per entrar a Espanya i la GC els transfereix la custòdia d'algunes persones per retornar-les al Marroc, fet que evidenciaria l'exercici de jurisdicció d'Espanya sobre aquestes persones, algunes d'elles ferides.
- En els vídeos es veu com les persones tant mortes com ferides que estan amuntegades ho estan al costat de la tanca blava d'accés al Lloc Fronterer del Barrio Chino que, a més, és físicament territori espanyol.
- És indubtable que els fets es van produir sota el control efectiu de les autoritats espanyoles, en (1) estar plenament desplegades pel perímetre fronterer i entre la tanca, (2) en presenciar la Guàrdia Civil espanyola tot tipus d'agressions i violència exercida contra les persones migrants per part de les Forces Auxiliars marroquines, i tot (3) en el transcurs d'una operació policial en el marc d'un Acord de cooperació bilateral amb el Marroc que pretén "protegir" la frontera espanyola d'intents d'entrada irregulars, en un exercici d'externalització de les fronteres espanyoles. Per tant, d'igual forma, aquestes actuacions constitueixen un exercici de la jurisdicció d'Espanya en el sentit de l'article 1 CEDH.
- Ingressen 133 persones que s'han dirigit al CETI.
- Aquestes persones de nacionalitat sudanesa, sud sudanesa, i txadiana avui dia es troben il·legalment privades de llibertat, aparentment en situació d'aïllament per un protocol COVID. Aquest aïllament manca de cobertura jurídica, atès que no existeix cap resolució administrativa de l'autoritat sanitària competent que avaluï la necessitat i pertinència d'una mesura d'aquesta naturalesa i tampoc s'ha sol·licitat la preceptiva autorització judicial prevista en l'article 8.6 de la LJCA.
- Les condicions d'aquest aïllament són completament inadequades, car les persones romanen aïllades, tancades amb clau, custodiades per personal de seguretat del CETI, incomunicades perquè no tenen accés a telèfons mòbils o a qualsevol altre dispositiu de comunicació, i el lloc de confinament no disposa de mecanismes de trucada, botó d'emergència ni qualsevol altre tipus de dispositiu de seguretat en cas d'emergència.
- D'altra banda, el fet d'estar aïllats té un impacte evident en el seu estat psicosocial, que és imprescindible tenir en compte en el cas de persones que provenen o han transitat per països on la tortura és endèmica i que acaben de sobreviure a un sinistre amb víctimes múltiples.
- Per garantir l'accés als drets corresponents i l'aplicació del principi de no-devolució és necessari dur a terme processos d'identificació de persones que necessitin protecció internacional i, especialment, aquelles en situació de vulnerabilitat o amb necessitats específiques de protecció.

Fets del 24 de juny

Un conjunt de vuit entitats va elaborar una queixa davant els fets ocorreguts el 24 de juny de 2022 a Melilla

- Les condicions en les quals es troben les 133 persones que van travessar la frontera impedeixen una identificació primerenca adequada de menors d'edat, menors no acompanyats o separats, víctimes de tortura, violacions o altres formes greus de violència psicològica, física o sexual o persones amb discapacitat, malaltia greu o trastorns psíquics.
- Les forces de seguretat espanyoles van rebutjar a la frontera les persones de manera immediata sense prestar especial atenció a les categories de persones especialment vulnerables, obligació esmentada pel TC.
- Aquests rebutjos sumaris a més de fer-se amb infracció dels compromisos subscrits per Espanya en matèria de protecció internacional i protecció de la infància, s'han fet amb infracció del principi de no-devolució i de protecció efectiva enfront de la tortura.
- Les forces de seguretat espanyoles van tenir ocasió de comprovar directament mitjançant l'observació i a través de les cambres del perímetre fronterer la situació provocada en territori marroquí amb ús de la força, falta d'assistència sanitària, cossos de persones mortes i persones greument ferides que van romandre fins a nou hores abandonats en el sòl sota custòdia de la Gendarmeria.
- Les devolucions sumàries es van produir a les 11:00 hores del matí, quan els cossos de les víctimes ja es trobaven abandonats a la tanca des de fa diverses hores, i malgrat el que s'ha dit anteriorment, les autoritats espanyoles van acordar la devolució dels supervivents i la seva entrega a les autoritats. De tot això es desprèn que les autoritats espanyoles coneixien la situació de violència i tracte degradant que s'estava donant a les persones migrants a Marroc; però, ignorant la seva obligació de protecció, es va acordar la devolució.

Font: Queixes enviades i respostes del DP. Elaboració pròpia.

1 Iridia, Novact, RIS, "Transparencia y rendición de cuentas de los cuerpos policiales en el estado español", 2022 <https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/actuaciones-y-medidas-de-los-cuerpos-y-fuerzas-de-seguridad-del-estado-en-melilla/>

2 Defensor del Poble, "Solicitud de asilo en España sin tener que utilizar vías irregulares de entrada", 2022, <https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/solicitud-de-asilo-en-espana-sin-tener-que-utilizar-vias-irregulares-de-entrada/>

3 Iridia, Novact, RIS, "Transparencia y rendición de cuentas de los cuerpos policiales en el estado español", 2022 <https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/actuaciones-y-medidas-de-los-cuerpos-y-fuerzas-de-seguridad-del-estado-en-melilla/>

4.1.3. Centres d'Estada Temporal d'Immigrants (CETI)

Respecte als CETI, és important destacar que de manera general, les persones de nacionalitat marroquina no són acceptades en aquests centres. De manera excepcional, durant els vint-i-sis mesos en què la frontera terrestre va estar tancada a causa de la pandèmia de la COVID-19, es va permetre l'entrada de persones marroquines. En aquest sentit, el DP va comunicar el juny de 2022 que és un deure legal permetre l'entrada als ciutadans marroquins als CETI, sense que la sol·licitud d'asil sigui un requisit per a això.¹⁷⁸ A més, s'ha constatat que es recorre a l'expulsió de residents del CETI com a mesura punitiva, i se'ls deixa en situació de carrer durant diferents períodes de temps. Generalment, a Melilla, les persones expulsades s'acullen per sobreviure sota el túnel proper al CETI, per resguardar-se fins que són readmeses. Les associacions Elín i No Name Kitchen van denunciar la mort de Moussa, un jove guineà que es va suïcidar després de ser expulsat del CETI de Ceuta per motius desconeguts, el gener del 2023.¹⁷⁹

Concentració de
persones
residents del CETI de
Melilla (2022).

Valentina Lazo

A Ceuta, el CETI té 512 places disponibles. Durant el 2021, es van registrar 1010 entrades, amb 906 homes, 60 dones i 44 menors d'edat acompanyats per les seves famílies. La majoria d'aquestes persones eren de nacionalitat marroquina, probablement com a resultat dels esdeveniments a la frontera que es van produir el maig de 2021, els quals es descriuen més detalladament en aquest capítol. La segona nacionalitat més nombrosa va ser la guineana, seguida en menor proporció per persones procedents d'Algèria, el Senegal i Camerun, fins a un total de 28 nacionalitats africanes i asiàtiques diferents. Durant el 2022 es van produir 1.147 altes al CETI, corresponents a 1.127 homes, 16 dones i 4 menors d'edat acompanyats per les seves famílies. L'ocupació mitjana va ser de 350 residents i els països de procedència predominants van ser la República de Guinea i el Sudan. Pel que fa a Melilla, el full de càlcul facilitat per la direcció del CETI indica que el 2021 el total d'ocupants va ser de 2.327, inclosos 119 menors d'edat, 173

¹⁷⁸ Defensor del Poble. "Dificultades de acceso al CETI de Melilla por solicitantes de protección internacional marroquíes." 2 de juny de 2022, <https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/dificultades-de-acceso-al-ceti-de-melilla-por-solicitantes-de-proteccion-internacional-marroquies/>

¹⁷⁹ No Name Kitchen. "Comunicado de denuncia por la muerte de Moussa en Ceuta". 27 de gener de 2023. <https://www.nonamekitchen.org/es/comunicado-de-denuncia-por-la-muerte-de-moussa-en-ceuta/>

dones i 2.035 homes, principalment procedents de Tunísia, Mali, Sudan, Marroc, Algèria i Egipte. Un altre full de càlcul en Excel mostra que el 2022 els totals són de 1.284 residents, dels quals 3 són dones, 1 era menor d'edat i 1.280 són homes, majoritàriament de Mali i Sudan.

Segons l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans (d'ara endavant, ACNUDH), és fonamental que en aquests centres es garanteixi un nivell de vida adequat, que inclogui, entre altres qüestions, un menjar suficient i adequat per satisfer les necessitats bàsiques diàries, accés a aigua potable i sanejada, vestimenta adequada, condicions de l'habitatge apropiades i la seva millora constant.¹⁸⁰ Referent a això, les persones entrevistades en els CETI de totes dues ciutats (vegeu ANNEX 1) indiquen que a vegades hi ha dificultats per accedir a aigua potable fora de les hores de menjar.

D'altra banda, en els CETI es posa a disposició dels residents una infermeria per a atendre les seves necessitats sanitàries. A més, per a l'atenció psicològica, el CETI de Ceuta disposa de dos professionals, encara que no parlen les llengües vehiculars dels residents. En una entrevista realitzada per a aquest informe, membres de l'Associació Elín han expressat la seva preocupació pel desinterès i la manca d'atenció a la salut mental dels migrants, la qual es pot veure afectada per les traumàtiques vivències durant el seu trajecte migratori.

Durant l'any 2022, al CETI de Melilla es van produir tres casos de violència policial per part de vigilants de seguretat privada de l'empresa Clece.

El primer cas, el 10 de gener de 2022, un resident va ser brutalment agredit quan va anar a l'edifici d'administració per obtenir informació sobre el seu trasllat a la península. Després de ser-li denegada la informació, tres vigilants de seguretat el van immobilitzar i colpejar amb la porra, causant-li greus lesions a l'esquena i al coll. Diverses entitats van emetre una denúncia conjunta per condemnar l'agressió.¹⁸¹ El segon cas va tenir lloc el 17 de gener de 2022, quan un altre resident va denunciar haver sofert lesions per part dels guàrdies de seguretat privada de la mateixa empresa, els quals li van impedir l'entrada al centre sense informar-lo dels motius en un idioma comprensible per a ell. No se li va permetre parlar amb un intèrpret i després d'això, diversos agents el van reduir, colpejar i immobilitzar, fins que la Guàrdia Civil va arribar i el va traslladar a comissaria.

Un comunicat emès per la societat civil explicava el tercer cas, en el qual una persona resident del CETI havia sofert una agressió per part d'un vigilant encarregat de la seguretat interna.¹⁸² La persona denunciava haver estat traslladada a una sala on un dels vigilants li va donar un cop de puny a l'ull. Les persones residents, després d'haver manifestat el seu malestar davant els responsables del centre, van decidir dur a terme una protesta a l'entrada del CETI en la qual exigien que el Govern prengués mesures davant la situació. El cas, que ha estat denunciat, està pendent de resolució en un Jutjat d'Instrucció de Melilla.

180 ACNUDH, "Principles and Guidelines, supported by practical guidance, on the human rights protection of migrants in vulnerable situations", <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/migration/principlesandguidelines.pdf>

181 Irdia, "Comunicat: Un grupo de personas residentes en el CETI de Melilla denuncian violencia institucional por parte de la seguridad privada del centro", 3 de juny de 2022, <https://irdia.cat/es/comunicado-un-grupo-de-personas-residentes-en-el-ceti-de-melilla-denuncian-violencia-institucional-por-parte-de-la-seguridad-privada-del-centro/>

182 Novact, "Comunicat: Un grupo de personas residentes en el Centro de Estancia Temporal de Inmigrantes (CETI) de Melilla denuncian violencia institucional por parte de la seguridad privada del centro", <https://novact.org/2022/06/comunicat-un-grup-de-persones-residents-en-el-centre-destada-temporal-dimigrants-ceti-de-melilla-denuncien-violencia-institucional-per-part-de-la-seguretat-privada-del-centre/?lang=es>

És imprescindible establir un canal efectiu perquè les persones que resideixen temporalment al CETI puguin denunciar qualsevol situació de violència policial que pugui succeir en el futur, de manera segura, directa i efectiva, davant el Ministeri d'Inclusió, Seguretat Social i Migracions. Fins ara, el SJM s'ha personat en els tres casos, tot i que encara no s'han celebrat els judicis respectius.

4.1.4. Infància no acompanyada

Ceuta i Melilla són dues de les comunitats autònomes de l'Estat que destaquen per la taxa de menors d'edat que són atesos i que es troben sota tutela. A Ceuta estan en funcionament el Centre de Reallotjament Temporal conegut com a "La Esperanza", San Ildefonso, que acull la infància de menor edat, els mòduls III i IV de Piniers, anomenats "Aljarafe" i "Triana", els dispositius d'emergència de l'Associació Engloba per a la infància femenina i el Centre Mediterrani. El Centre d'Internament de Menors Infractors (CEMI, d'ara endavant) "Punta Blanca" també està operatiu. A Melilla estan funcionant el centre "La Gota de Leche" per acollir nens i nenes vulnerables, siguin estrangers o amb nacionalitat espanyola, "La Purísima" per a menors d'edat estrangers, el centre "La Divina Infantita", només per a menors d'edat nens, i el CEMI "El Baluarte".

A més, els centres temporals de reallotjament per a menors a Ceuta i a Melilla no són adequats i això provoca que molts dels menors tutelats marxïn dels centres i es trobin en situació de desemparament. **Tot i que existeix un protocol d'actuació policial amb menors d'edat en cas de desaparició¹⁸³, entitats que treballen a Ceuta i a Melilla afirmen que aquest protocol no s'aplica quan els menors fugen del centre.** Això fa que els nens, nenes i adolescents (d'ara endavant, NNA) es trobin en una situació de desemparament al carrer, sense que es prenguin mesures per buscar-los i protegir-los. **La desatenció institucional dels infants migrants a Ceuta i Melilla, al carrer i a vegades en els mateixos recursos, dona lloc a vulneracions de DH i drets de la infància com ara situacions de violència sexual,** exemplificada per la detenció de Javier Guerrero, exconseller de Ceuta, per abusos sexuals a infància d'origen marroquí resident en el centre "La Esperanza" i tutelada per la ciutat de Ceuta.¹⁸⁴

La possibilitat de creuar l'Estret fent "risky"¹⁸⁵ és també un dels riscos principals per als NNA. Els intents de fer front a aquest fenomen converteixen els ports de Ceuta i Melilla en dos dels punts on els infants sofreixen més violència per part de la Policia Nacional (PN), la Guàrdia Civil (GC) o els agents portuaris. L'Associació Maakum i No Name Kitchen a Ceuta, i Solidary Wheels i Prodein a Melilla, recullen casos **d'ús injustificat de la violència per part de les FSCE contra persones migrants i contra infants migrant.** En concret, el col·lectiu Maakum va fer pública el 2019 la denúncia que NNA tutelats a Ceuta estaven sent sotmesos a la **pràctica del rapat de caps.**¹⁸⁶ Aquesta pràctica, juntament amb **l'agressió de la PN amb porres a un grup de tres menors d'edat,** ha

¹⁸³ Instrucció núm. 1/2017 de la Secretària d'Estat de Seguretat, per la qual s'actualitza el "protocol d'actuació policial amb menors" (regula l'actuació específica en cas de desaparició de menors) <https://bienestaryproteccioninfantil.es/instruccion-no-1-2017-de-la-secretaria-de-estado-de-seguridad-por-la-que-se-actualiza-el-protocolo-de-actuacion-policial-con-menores-regula-la-actuacion-especifica-en-caso-de-desap/>

¹⁸⁴ EFE, "Prisión provisional para un exconsejero de Ceuta por un presunto delito de abusos sexuales a los menores marroquíes", El País, 2023, <https://elpais.com/espana/2023-01-13/prision-provisional-para-un-exconsejero-de-ceuta-por-un-presunto-delito-de-abusos-sexuales-a-los-menores-marroquies.html>

¹⁸⁵ Pràctica que consisteix a amagar-se en els baixos d'un vehicle que accedeixi al port i es dirigeixi cap a la península, duta a terme habitualment per menors de poca edat.

¹⁸⁶ Maakum Ceuta, "A día de hoy en Ceuta, ciudad española, se utilizan medidas represivas y violentas como por ejemplo, rapar el pelo a los chavales a la fuerza." Publicació a la seva pàgina de Facebook, 31 d'octubre de 2019. <https://www.facebook.com/459655701230217/posts/646651109197341/>

estat denunciada novament el març de 2022 mitjançant una queixa al DP per part de No Name Kitchen. La mateixa associació va presentar una nova queixa al DP l'abril de 2022, denunciant la negligència sanitària al Centre de Reallotjament Temporal "La Esperanza" davant d'un cas d'escabiosi avançada. **Durant 2021, la mateixa entitat va recollir com a mínim 14 casos d'ús indegut de la força i agressions físiques a infants que van tenir lloc en el port de Ceuta** i els seus voltants o en espais on els nens i les nenes pernocten al carrer. En almenys una d'elles, s'ha denunciat que el gos que portaven els agents va atacar un nen.¹⁸⁷

Concretament, en matèria d'infància és necessari garantir els drets fonamentals d'educació, salut, dret a la identitat, a la nacionalitat i dret a la vida en família. Entitats de Ceuta van denunciar pràctiques en els centres de reallotjament temporal de menors com la **denegació d'entrada sota criteris subjectius i opacs, la privació d'informació adequada sobre els seus drets, formes de maltractament i abusos de poder com agressions físiques i verbals, ús indegut del càstig i altres mesures agressives de contenció, un ambient d'hostilitat i el no compliment de les mesures de seguretat davant la COVID-19.**¹⁸⁸ Cal destacar la precarietat de les condicions laborals dels treballadors dels centres com un factor determinant en l'acollida no digna de la infància.

Després d'una visita al CEMI Punta Blanca de Ceuta, juntament amb la visita a altres CEMI de l'estat, l'informe del DP del 2022 va posar en relleu deficiències en els següents aspectes: els protocols d'acollida en l'ingrés, la recopilació d'informació, l'adaptació de les activitats educatives i terapèutiques, l'atenció sanitària a necessitats específiques, la prevenció dels suïcidis, l'ús de mesures de força i restrictives, les comunicacions i el sistema de gestió de queixes.¹⁸⁹

Així mateix, és necessari tenir en compte el perfil dels NNA separats¹⁹⁰, aquells que arriben a Espanya acompanyats/des d'adults -majoritàriament dones- que no són els seus progenitors biològics. Si la dona afirma que no n'és la mare, normalment, el menor és retirat i posat a disposició dels Serveis de Protecció de menors. Si la dona declara que n'és la mare, es duen a terme les anàlisis d'ADN per acreditar la relació maternofamiliar. En els casos de resultats d'ADN negatiu, els actors públics implicats poden interpretar que hi ha una situació d'abandonament i retirar el nen/a, amb possibilitat de vulnerar l'interès superior del menor o el seu dret a la vida de família¹⁹¹. A més, el Programa ÖDOS assenyalava la manca de protocols de gestió coordinada en aquests casos i adverteix que, sovint, algunes persones, amb prejudicis i sense una base fiable, sospiten dels familiars i poden acusar-los de ser involucrats en casos de tràfic de persones. Tot i que és important prendre mesures per prevenir i tractar aquestes situacions, és crucial evitar generalitzacions i estereotips.

Finalment, les persones tutelades a Ceuta i Melilla tampoc tenen cap recurs al qual acudir una vegada que compleixen la majoria d'edat i, en moltes ocasions,

187 Casos extrets d'un informe d'ús intern de No Name Kitchen.

188 Maakum Ceuta, Elín, No Name Kitchen. Informe sobre las vulneraciones de derechos de los niños, niñas, adolescentes y jóvenes migrantes en Ceuta (2021), <https://maakumceuta.files.wordpress.com/2021/06/informe-vulneraciones-de-derechos-de-la-infancia-adolescencia-y-juventud-migrante-en-ceuta.-junio-2021-1-1.pdf>

189 Defensor del Poble. "Informe Anual 2022. Volum I." 2023, <https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2023/03/defensor-del-pueblo-informe-anual-2022.pdf>

190 S'entén per nens separats als menors d'edat separats de tots dos pares o dels seus tutors legals o habituals, però no necessàriament d'altres parents. Per tant, pot tractar-se de menors acompanyats per altres membres adults de la família. Observació General núm. 6 (2005) CRC/GC/2005/6. Pot accedir-se al text complet en el següent enllaç: <https://www.acnur.org/fileadmin/documentos/bdl/2005/3886.pdf>

191 Des de 2018, el Programa ÖDOS col·labora amb l'Ajuntament de Montilla (Còrdova) en la intervenció amb els nens i nenes valorant la situació de risc d'aquests menors d'edat. Des de ÖDOS, juntament amb els Serveis Socials de Montilla, van identificar que, amb freqüència, es tracta de menors amb progenitors que resideixen en un altre país de la Unió Europea i que estan intentant la reorganització familiar.

tot i que amb més freqüència abans de la reforma del Reglament d'Estrangeria de 2022, **surten del sistema de protecció sense documentació i es troben en situació de carrer**, tal com va denunciar el DP durant la seva visita a Ceuta i Melilla el juny de 2021.¹⁹²

Als següents apartats s'analitzen dos moments que evidencien l'excepcionalitat respecte a la legalitat nacional i internacional referent als drets humans a Ceuta i Melilla. En primer lloc, es presenta una anàlisi dels fets ocorreguts el maig de 2021 a Ceuta, i, en segon lloc, s'analitza l'actuació policial del 24 de juny de 2022 a Melilla.

4.1.5. Anàlisi dels fets ocorreguts a Ceuta el maig de 2021

En un context d'instrumentalització de les migracions, durant els dies 17, 18 i 19 de maig de 2021, es calcula que més de 8.000 persones van entrar a Ceuta gràcies a l'obertura extraoficial i unilateral de les autoritats marroquines dels accessos fronterers a l'enclavament. Aquesta actuació es va deure a les tensions geopolítiques entre Marroc i Espanya, que es van veure intensificades l'abril de 2021, després que Espanya acollís al secretari general del Front Polisario Sahrauí, Brahim Ghali, per rebre tractament contra la COVID-19.

Entre les persones que van creuar a Ceuta hi havia una gran diversitat d'homes, dones i famílies de diferents nacionalitats i edats; tot i que majoritàriament eren persones amb nacionalitat marroquina. Les persones que pretenien entrar s'agrupaven a les platges de les poblacions veïnes de Marroc (Fnideq) i algunes famílies amb menors de molt poca edat van utilitzar embarcacions per arribar a la costa. Les entrades també es van produir per terra. Sota la tanca espanyola, un gran nombre d'agents de la GC les esperaven vestits amb material anti-disturbis. Més enllà de les lesions físiques, caure cap a Espanya significava una devolució immediata. Les FCSE van fer servir ampolles de gas lacrimogen.¹⁹³

El mateix 17 de maig el Ministeri de l'Interior va anunciar un "reforç immediat" amb 50 efectius de la GC i 150 agents de la PN¹⁹⁴. El 18 de maig es van desplegar Legionaris i Forces Regulars de l'Exèrcit a la frontera, juntament amb almenys quatre vehicles Blindats Mitjans sobre Rodes [BMR, segons les seves sigles en castellà]¹⁹⁵. Les entrades es van aturar el 19 de maig, quan les FCSE van llançar gas lacrimogen a l'altre costat de la tanca contra agrupacions de persones que es trobaven a la platja del país veí.

L'espai destinat per al dispositiu d'emergència es va saturar ràpidament saturat i un gran grup de persones, entre elles **infants, famílies i sol·licitants d'asil**, es van mantenir a l'exterior sota el control de les FCSE. Segons el testimoni d'un voluntari de la Creu Roja (CE05), **aquest grup va ser immobilitzat durant hores en condicions insalubres, de privació de llibertat i amb escassetat d'aigua i menjar**.

¹⁹² El Defensor del Poble, "Fernandez Marugán viaja a Ceuta y Melilla para entrevistarse con autoridades y ONG", 4 de juny de 2021, <https://www.defensordelpueblo.es/noticias/visita-institucional-ceuta-melilla/>

¹⁹³ Gabriela Sánchez, 8.000 personas, al menos un cuarto de ellas menores, entran a nado en Ceuta en plena crisis con Marruecos", Eldiario.es, 17 de maig de 2021, https://www.eldiario.es/desalambre/personas-entran-ceuta-nado-marruecos_1_7941768.html

¹⁹⁴ Ibon Uría, "El Gobierno anuncia un refuerzo inmediato de 150 policías y 50 guardias civiles para frenar las llegadas a Ceuta", 20 Minutos, 17 de maig de 2021, <https://www.20minutos.es/noticia/4699713/0/el-gobierno-anuncia-un-refuerzo-inmediato-de-150-policias-y-50-guardias-civiles-para-frenar-las-llegadas-a-ceuta/>

¹⁹⁵ Esteban Villarejo, "El Ejército despliega en Ceuta al menos cuatro blindados BMR en la playa del Tarajal" ABC, 18 de maig de 2021, https://www.abc.es/espana/abci-ejercito-despliega-ceuta-menos-cuatro-blindados-playa-tarajal-202105181044_noticia.html

A partir del 18 de maig, començaren les devolucions per la frontera del Tarajal. Segons un voluntari de la Creu Roja, “les persones eren retornades de manera immediata... sense cap criteri ni distinció”. D’acord amb una font anònima, la gestió de les Naus fou assumida per la PN, mentre que la Creu Roja ja no hi era present. Es va realitzar una separació entre infants, adults i famílies, i es va crear un passadís humanitari per a les persones marroquines que havien expressat la seva voluntat de retornar al Marroc.

Retenció de persones a les naus del Tarajal durant les entrades de maig (Ceuta, 2021).

Irina Samy

Durant aquests dies, també **es van retornar persones que ja es trobaven a Ceuta amb anterioritat, i es van dur a terme pràctiques de devolucions excepcionals, tant de persones marroquines com de nacionalitats de tercers països, realitzades en vehicles amb engany.** Es detalla el cas d’una dona embarassada que va entrar al maig i que va ser traslladada a l’hospital després de patir una hemorràgia. Després de sortir de l’hospital, la van portar a les Naus i posteriorment la van retornar a Marroc. També se sap que es van retornar en calent una família sencera (pare, mare i menors d’edat) i com a mínim dues famílies monoparentals del Congo que sol·licitaven protecció internacional, després de passar per les Naus del Tarajal. Aquestes devolucions van ser tractades com un rebuig en frontera, sense cap mena de registre ni ordres d’expulsió. La Coordinadora de Barrios i l’ACNUR van presentar una denúncia d’aquest cas (CE05). **El DP també fa referència al cas de persones iemenites i congolese que afirmen haver estat retornades a Marroc sense cap procediment, malgrat haver sol·licitat protecció internacional.**¹⁹⁶

Davant d’aquesta situació, les Naus del Tarajal es van habilitar per a infants no acompanyats, famílies i persones en situació vulnerable, i van romandre obertes durant mesos. Es tractava d’un gran poliesportiu buit on es van instal·lar lliteres de lona en fileres o a les parets, i es van instal·lar banys insuficients per al nombre de persones allotjades. Fins a 200 persones van ser allotjades en aquestes naus i van haver de mantenir un confinament durant les primeres 72 hores per prevenció de la COVID-19 (CE05).

Moltes de les persones que van entrar al maig de 2021 es van trobar en situació de carrer a causa de la manca de places en els recursos, els criteris d'accés i els canvis en la gestió. Concretament, un grup de més de 100 persones de diverses procedències ètniques, majoritàriament homes joves i algunes dones, van passar entre 9 i 12 dies a l'aire lliure al costat de la Platja del Trampolí sense accés a menjar ni aigua, en condicions meteorològiques adverses i sense l'assistència de personal jurídic o psicosocial. Algunes persones de la ciutat els van ajudar amb mantes, aigua i menjar. Gràcies a l'autoorganització del grup i la redacció d'una carta que van presentar a la Delegació del Govern amb el suport d'associacions locals com ara Associació Elín, No Name Kitchen o Maakum, finalment van ser admesos en grups reduïts al CETI durant un període de tres dies. Això torna a destacar la importància de la societat civil en el seguiment i control dels DH.

Simultàniament, grups de persones, principalment de nacionalitats del nord d'Àfrica i d'Àsia, es van amagar en els boscos circumdants el CETI per por de ser interceptades i retornades a Marroc després que se'ls denegué l'accés al centre o a les Naus del Tarajal. A causa de la col·laboració entre Espanya i el Marroc, les batudes policials, en les quals es van registrar detencions, van continuar durant setmanes i **van portar a la deportació d'aproximadament 7.000 persones.**¹⁹⁷ Aquestes devolucions van ser possibles gràcies a la cooperació¹⁹⁸ entre tots dos països en admetre grups de fins a 40 persones per part del Marroc.¹⁹⁹

S'estima que almenys una quarta part de les persones que van arribar durant el mes de maig de 2021 eren infants no acompanyats²⁰⁰. Tot i que això explica la sobreocupació dels dispositius d'infància tutelada, que van arribar al 247 % de la seva capacitat durant l'any²⁰¹, és important destacar que molts d'aquests infants van romandre al carrer durant mesos, en períodes discontinus, tot i que havien estat registrats per la ciutat i havien intentat accedir als recursos habilitats.

Les associacions Maakum, Elín i No Name Kitchen descriuen **les condicions indignes d'acollida dels infants en les entrades de maig de 2021.** Es van habilitar recursos en espais de mercaderies on conviuen fins a 400 menors d'edat, amb insuficients banys mòbils i insalubres, dutxes exteriors amb temps limitat i sense aigua calenta, poca alimentació no nutritiva i retenció en els espais.²⁰² A més, cal esmentar que les deficiències en el sistema d'acollida de menors a Ceuta es donen més enllà dels dispositius d'emergència habilitats el 2021, com s'ha exposat anteriorment en l'apartat sobre 'Infància no acompanyada'.

197 Redacció, "España devolvió a 7.000 inmigrantes que entraron en Ceuta". Deutsche Welle, 22 de maig de 2021, <https://www.dw.com/es/espa%C3%B1a-devolvi%C3%B3-a-7000-inmigrantes-que-van-entrar-en-ceuta/a-57633320>

198 Agències, "España pacta con Marruecos la entrega de grupos de hasta 40 migrante cada dos horas a través de la frontera de El Tarajal", Público, 20 de maig de 2021, <https://www.publico.es/politica/espana-marruecos-acuerdo-entrega-migrantes-tarajal-ceuta.html>

199 Maria Martín, España aprueba entregar 30 millones de euros para ayudar a Marruecos a frenar la inmigración irregular", El País, 18 de maig de 2021, <https://elpais.com/espana/2021-05-18/espana-entregara-30-millones-de-euros-para-ayudar-a-marruecos-para-frenar-la-inmigracion-irregular.html>

200 Gabriela Sánchez i Gonzalo Testa, "8.000 personas, al menos un cuarto de ellas menores, entran a nado en Ceuta en plena crisis con Marruecos" Eldiario.es, 17 de maig de 2021, https://www.eldiario.es/desalambre/personas-entran-ceuta-nado-marruecos_1_7941768.html

201 Redacció, "Ceuta mantuvo en 2021 una sobreocupación de menas del 137%, 306 de las 88 plazas que dispone" El Pueblo, 9 de novembre de 2022, <https://elpueblodeceuta.es/art/75745/ceuta-mantuvo-en-2021-una-sobreocupacion-de-menas-del-247-306-de-las-88-plazas-que-dispone>

202 Maakum Ceuta, Elín, No Name Kitchen. Informe sobre las vulneraciones de derechos de los niños, niñas, adolescentes y jóvenes migrantes en Ceuta (2021) <https://maakumceuta.files.wordpress.com/2021/06/informe-vulneraciones-de-derechos-de-la-infancia-adolescencia-y-juventud-migrante-en-ceuta.-junio-2021-1-1.pdf>

L'agost de 2021, es va iniciar un procediment judicial liderat per la Coordinadora de Barrios i la Fundació Arrels per evitar la devolució sense precedents de 55 menors tutelats per la ciutat de Ceuta al Marroc després de la seva entrada durant els dies crítics de maig. Els nens van ser traslladats en grups de 15 des del seu allotjament fins a la frontera en autobús, sense consentiment ni informació prèvia. El 13 d'agost, el DP va emetre una resolució que recordava “el deure legal de complir amb les previsions de l'article 35.7 de la Llei orgànica 4/2000 dels Drets i Llibertats dels estrangers a Espanya, sol·licitant un informe sobre les circumstàncies familiars dels menors a la representació diplomàtica del país d'origen, abans de prendre una decisió sobre la seva repatriació”²⁰³. Segons fonts locals, no es va verificar la situació d'emparedament o desemparament familiar dels nens abans de la seva devolució al Marroc, la qual cosa indica que no es va tenir en compte l'interès superior dels menors²⁰⁴.

Tant el Jutjat Contenciós Administratiu 1 de Ceuta com el Tribunal Superior de Justícia d'Andalusia **han dictaminat que la repatriació d'un grup d'adolescents al Marroc va incomplir els tràmits legals**. En conseqüència, un jutjat d'instrucció de Ceuta ha obert una investigació penal contra la delegada del Govern a Ceuta en aquell moment i la vicepresidenta de Ceuta, les quals seran jutjades en els pròxims mesos. La Fiscalia sol·licita penes de dotze anys d'inhabilitació per a cadascuna d'elles per delictes de prevaricació administrativa continuada²⁰⁵. Segons la Fiscalia, van acordar la repatriació de 145 nens (tot i que finalment es van repatriar 55 nens) sense determinar si algun d'ells es trobava en situació de vulnerabilitat al seu país d'origen, i sense tenir en compte l'interès superior del menor²⁰⁶. Les imputades van assenyalar que la responsabilitat recau més amunt, sobre el Govern central²⁰⁷ i el Ministeri de l'Interior, encapçalat per Fernando Grande-Marlaska, però la Fiscalia no ha sol·licitat la declaració en qualitat d'investigats de més persones, ni ho ha acordat el jutjat.

4.1.6 Anàlisi de l'actuació policial durant el 24 de juny de 2022 a Melilla

La mort d'almenys 40 persones, la desaparició de prop de 80 i la devolució sense garanties d'altres 470, juntament amb les diverses desenes de persones ferides que van intentar accedir a la ciutat autònoma de Melilla el 24 de juny de 2022 (24-J), constitueixen sense cap mena de dubte **la violació més greu dels drets humans en la qual s'ha vist involucrat l'Estat espanyol en l'última dècada, així com la tragèdia amb el nombre més elevat de morts en una frontera terrestre de la UE**.

La magnitud dels fets contrasta, però, amb la resposta institucional espanyola, marroquina i europea, que en cap dels casos ha estat prou diligent per dur a terme investigacions exhaustives i diligents²⁰⁸. Amb relació a l'actuació de les

²⁰³ Defensor del Poble, “Devolución sin procedimientos de menos extranjeros no acompañados en Ceuta”, 2021, [s://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/devolucion-sin-procedimiento-de-menores-extranjeros-no-acompanados-en-ceuta/](https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/devolucion-sin-procedimiento-de-menores-extranjeros-no-acompanados-en-ceuta/)

²⁰⁴ Principi internacional que atorga a la infància el dret que el seu interès superior sigui avaluat i tingut en compte com a consideració primordial en totes les mesures o decisions que els afectin o els concernin (Comissió Europea).”

²⁰⁵ Gonzalo Testa, “La Fiscalía pide inhabilitar 12 años a la exdelegada del Gobierno y la vicepresidenta de Ceuta por deportar a 55 niños”, El Diario.es, 22 de desembre de 2022 https://www.eldiario.es/desalambre/fiscalia-inhabilita-12-anos-exdelegada-gobierno-vicepresidenta-ceuta-deportar-55-ninos_1_9817300.html

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Manuel Marraco i Gema Peñalosa, “La vicepresidenta de Ceuta responsabiliza a Marlaska de la entrega de menores: Es obvio que la decisión se adopta a otro nivel”, El Mundo 8 de desembre de 2022, <https://www.elmundo.es/espana/2022/12/08/6390ecef21efa0f9658b45a7.html>

²⁰⁸ Óscar López-Fonseca i Nacho Sánchez, “La Guardia Civil detalla que usó 65 pelotas de goma y 86 botes lacrimógenos durante la tragedia de Melilla”, El País, 7 de novembre de 2022, <https://elpais.com/espana/2022-11-07/la-guardia-civil-admite-el-uso-masivo-de-material-antidisturbios-durante-la-tragedia-de-melilla.html>

Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat (FCSE), el ministre de l'Interior, Fernando Grande-Marlaska, ha estat insistent en defensar que aquestes “van actuar amb tota la legalitat, proporcionalitat i necessitat” i que “no hi va haver cap mort en territori espanyol”.²⁰⁹ Les seves compareixences en el Congrés dels Diputats, on va ser reprovat per aquests fets el 9 de febrer de 2023, sempre s'han dut a terme a instàncies d'altres grups parlamentaris.

Per part seva, el Marroc ha transferit la responsabilitat de l'actuació a l'Estat espanyol, justificant la seva pròpia actuació per la gravetat dels esdeveniments, mentre que el procés penal obert en relació amb el cas s'ha centrat exclusivament en les persones que van intentar travessar la frontera aquell dia. En total, es van detenir 61 persones, de les quals 46 van ser condemnades a sentències d'entre onze mesos i dos anys de presó pels delictes d'immigració il·legal, pertinença a organització criminal, deteriorament de béns públics i violència contra els agents de l'autoritat, entre altres. A El setembre de 2022, altres 15 encara esperaven judici. Fins ara, cap agent ni cap comandament policial ha estat investigat²¹⁰.

La falta de transparència i informació oficial detallada sobre els fets del 24-J, així com els dies anteriors i posteriors, és profundament alarmant. **Després de quasi un any, encara no se sap amb certesa quantes persones van morir aquell dia o en dies posteriors a causa de les ferides i la falta d'atenció mèdica**²¹¹. Les autoritats marroquines afirmen que van morir un total de 23 persones, només s'ha identificat una d'elles²¹². No obstant això, l'organització Caminando Fronteras creu que el nombre de víctimes és de com a mínim 40 persones. A més, es desconeix quantes de les **77 persones desaparegudes** podrien haver mort, segons els testimonis dels supervivents²¹³ i l'Associació de Drets Humans del Marroc (AMDH), que també ha denunciat la creació de fosses comunes per enterrar cossos sense identificar²¹⁴. Tant les autoritats marroquines com les espanyoles han guardat silenci sobre el parador de les persones donades per desaparegudes.

Segons Amnistia Internacional, les declaracions dels testimonis i supervivents, juntament amb altres indicis examinats, revelen **“un patró de l'ús il·legítim de la força per part de les forces de seguretat marroquines i espanyoles”**, les quals van fer servir armes potencialment letals de manera contrària a les normes internacionals que regulen el seu ús. Això es va produir fins i tot quan les

209 El País, La Guardia Civil detalla que usó 65 pelotas de goma y 86 botes lacrimógenos durante la tragedia de Melilla”, El País, 7 de novembre de 2022. Disponible en: <https://elpais.com/espana/2022-11-07/la-guardia-civil-admite-el-uso-masivo-de-material-antidisturbios-durante-la-tragedia-de-melilla.html>

210 És important destacar que a les 61 persones detingudes se suma també una menor d'edat, de qui es va decretar la llibertat provisional. Del total de 62 persones detingudes, 55 procedien de Sudan, 5 del Txad i 2 de Sudan del Sud. Font: Missió Permanent del Regne del Marroc davant Nacions Unides, "Réponse des autorités marocaines à la communication conjointe à la MAR 2/2022", Ginebra, 9 de setembre de 2022, p. 6.

211 Així mateix, ho ha reconegut la Fiscalia General de l'Estat, que en el seu decret d'arxivament de diligències d'investigació va apuntar que les úniques dades oficials que es posseeixen en relació amb les morts ocorregudes aqueix dia i les seves causes són les facilitades per les autoritats marroquines en un informe lliurat a l'Alt Comissariat de les Nacions Unides per als Drets Humans. Diligències d'Investigació núm. 1/2022, fiscal de Sala Coordinadora d'Estrangeria, 22 de desembre de 2022, 13.

212 Missió Permanent del Regne del Marroc davant Nacions Unides, “Réponse des autorités marocaines à la communication conjointe AL MAR 2/2022”

213 Caminando Fronteras, “Masacre Frontera Nador-Melilla 24 junio 202”, sense data, <https://caminandofronteras.org/wp-content/uploads/2023/01/informe-masacre-nador-melilla-es.pdf>

214 AMDH Nador (@NadorAmdh), « Les craintes soulevées s'avéraient réelles : ce matin, les autorités de Nador préparent 21 tombes au cimetière de sidi Salem pour enterrer des migrants morts le vendredi. Sans enquête sans autopsie sans identification, les autorités cherchent à cacher le désastre Un vrai scandale”, Twitter, 26 de juny de 2022, <https://twitter.com/nadoramdhd/status/1541028758840393728>

Per contra, la Comissió Nacional de Drets Humans de Marroc afirma que cap de les persones que van morir intentant creuar la tanca va ser enterrada i que els cadàvers romanen al dipòsit de cadàvers

persones ja estaven sota control policial i no representaven una amenaça per als agents o per a tercers. Amnistia Internacional també va constatar que **ni les forces de seguretat marroquines ni les espanyoles van proporcionar assistència mèdica d'urgència a les persones ferides, fet que va causar sofriment i dolor i va augmentar el risc de mort**²¹⁵.

En un informe dirigit a l'Oficina de l'Alt Comissionat de Nacions Unides per als Drets Humans (OACNUDH), les autoritats marroquines van defensar que les autòpsies practicades atribuïen la causa de totes les morts a l'asfíxia mecànica, compatible amb una pressió toràcica externa, relacionada amb l'estampida de persones que es va produir a les portes frontereres que, segons el Govern espanyol, divideixen de facto tots dos països. Això no obstant, van afirmar que cap de les víctimes presentava signes externs de lesions, com equimosis o hemorràgies, que puguin ser causats per cops²¹⁶. **Per contra, l'Associació de Drets Humans del Marroc (AMDH) ha denunciat que va trobar els cossos de 15 persones que semblaven haver sofert lesions al cap, la cara, el pit i els peus al dipòsit de cadàvers de Nador el 25 de juny, fet que contradiu les declaracions de les autoritats marroquines.** A més, Amnistia Internacional ha denunciat que es va impedir almenys a dues ONG visitar els hospitals al Marroc en els dies posteriors al 24-J per examinar els cossos i identificar les persones als dipòsits de cadàvers²¹⁷.

Davant la manca clara de transparència i rendició de comptes institucional, aquest apartat té com a objectiu analitzar les actuacions policials dels dos estats, des de la perspectiva del dret internacional dels drets humans. Cal destacar que aquesta anàlisi no busca determinar la jurisdicció territorial on van tenir lloc els fets, sinó profunditzar en les operacions i el seu impacte en els drets de les persones que buscaven travessar la frontera. Aquesta valoració no pot ser considerada de forma aïllada dels altres continguts de l'informe, així com de les polítiques migratòries de la Unió Europea i de l'Estat espanyol, que estableixen les directrius que posteriorment regiran l'actuació en frontera.

Així mateix, cal esmentar que aquesta anàlisi es basa exclusivament en informació pública, obtinguda mitjançant recerques periodístiques que van fer servir diverses fonts audiovisuals del dia dels fets, així com entrevistes amb supervivents i fonts institucionals espanyoles²¹⁸. També s'ha tingut en compte el Decret de la Unitat d'Estrangeria de la Fiscalia General de l'Estat, datat del 22 de desembre de 2022, que va arxivar les diligències d'investigació contra els membres de les FCSE que van actuar aquell dia. L'escrit de la Fiscalia és especialment rellevant per situar l'actuació de les autoritats espanyoles, de la qual s'han difós menys imatges públicament en comparació amb l'actuació marroquina. A més a més, s'han tingut en compte els pronunciaments del Consell Nacional de Drets Humans del Marroc, del Defensor del Poble, la resposta del Regne del Marroc a les preguntes formulades per l'OACNUDH, i els informes elaborats per Amnistia Internacional, Caminando Fronteras i l'AMDH.

215 Amnistia Internacional, "Lo golpearon en la cabeza para comprobar si estaba muerto", Pruebas de crímenes de derecho internacional cometidos por España y Marruecos en la frontera de Melilla. (Regne Unit, 2022).

216 Consell Nacional de Drets Humans, "Enfrentamientos sin precedentes en la valla de Melilla Conclusiones preliminares de la Comisión de información para la reconstrucción de los hechos", 13 de juliol de 2022, https://www.cndh.ma/sites/default/files/rapport_enfrentamientos_melilla_esp_2022.pdf. Vegeu també: Missió Permanent del Regne del Marroc davant Nacions Unides, "Réponse donis autorités marocaines à la communication conjointe A la MAR 2/2022"

217 Amnistia Internacional, "Lo golpearon en la cabeza para comprobar si estaba muerto", Pruebas de crímenes de derecho internacional cometidos por España y Marruecos en la frontera de Melilla (Regne Unit, 2022), 45 i 9.

218 Destaquen especialment les recerques realitzades per la BBC, "Death on the border", 1 de novembre de 2022, disponible en: <https://www.bbc.co.uk/programmes/p0dbnttd>; i Light House Report conjuntament amb El País, Le Monde, Der Spiegel i ENASS, "Tragedia en la frontera de Melilla: el papel de Marruecos y España en las muertes del 24-J", 29 de novembre de 2022, disponible a: https://elpais.com/videos/2022-11-29/documental-tragedia-en-la-frontera-de-melilla-el-papel-de-marruecos-y-espana-en-las-muertes-del-24-j.html?event_log=oklogin

La falta d'una investigació exhaustiva i l'accés limitat a totes les imatges gravades aquell dia, provoquen la **presència de llacunes cronològiques que impedeixen comprendre amb claredat la seqüència completa dels esdeveniments**, la qual cosa ha afectat negativament la seva avaluació posterior.

Manifestació en contra del 24J a Barcelona convocada per la Comunitat Negra Africana i Afrodescendent d'Espanya (CNAAE). (2022).

Irina Samy

Segons la informació disponible, aquell dia un grup de centenars de persones (al voltant de 2.000, segons la Fiscalia espanyola), majoritàriament refugiats de Sudan, Sudan del Sud, Txad i Níger, van intentar travessar la frontera entre la ciutat marroquina de Nador i la ciutat autònoma de Melilla pel lloc fronterer del Barrio Chino. El grup va caminar fins a la tanca, a través de la muntanya Gurugú pel congost conegut com a Barranco Lobo, i no va ser mai interceptat, dissolt o desviat en la seva ruta, des que van iniciar la marxa a les 04.00 hores. **El dispositiu policial marroquí van esperar fins que el grup es va apropar a la tanca cap a les 08.04 hores, quatre hores després que el grup hagués sortit del campament.** Posteriorment, i a diferència d'altres ocasions, el grup va intentar saltar el lloc de control fronterer espanyol, que portava tancat durant més de dos anys, en lloc de fer-ho per la tanca prop de Melilla, com és habitual en aquests casos.

És important assenyalar que, d'acord amb la informació aportada per la Fiscalia General de l'Estat, les autoritats marroquines van alertar al Centre Operatiu Complex i est, al seu torn, a la Comandància de la Guàrdia Civil de Melilla, que podia produir-se un salt a la tanca, la qual cosa **prova que existia un canal de comunicació entre tots dos cossos policials. Davant aquest advertiment, la Comandància va desplegar un operatiu de 63 agents, que va arribar al lloc al voltant de les 06.15 hores i es va distribuir en quatre punts diferenciats del perímetre fronterer.** Posteriorment, l'operatiu es va ampliar amb 34 guàrdies civils i 24 policies nacionals, fins arribar a un total de 121 agents. El nombre d'agents implicats es va anar incrementant a mesura que augmentaven les necessitats operatives, segons criteri de les autoritats espanyoles.²¹⁹

219 Diligències d'investigació núm. 1/2022, Fiscal de Sala Coordinadora Estrangeria, 22 de desembre de 2022, 9-11. El rol de la Policia Nacional és descrit per la Fiscalia General com a mer suport, en la mesura en què és la Guàrdia Civil qui té competències exclusives per a la custòdia perimetral del clos. En aquest sentit, reconeix l'existència d'acords verbals de col·laboració quan es produeix un albirament de persones que vol creuar la tanca, d'acord amb allò que es disposa en la llei.

Una vegada dins del lloc fronterer, al voltant de les 08.25 hores, **un grup de persones, entre 700 i 800 segons la Fiscalia, es va concentrar en un pati interior** d'uns 1.350 metres quadrats (d'ara endavant, pati gran) **que, d'acord amb les autoritats espanyoles, es trobava sota jurisdicció marroquina i connecta amb el costat espanyol de la frontera per mitjà de dues portes de reixa metàl·lica**²²⁰.

En aquest moment, un grup de persones havia aconseguit accedir al pati gran, però van quedar atrapades quan les forces de seguretat marroquines i espanyoles van bloquejar totes les sortides del recinte. Tot i estar envoltades, les forces de seguretat marroquines van continuar llançant gasos lacrimògens cap a l'interior, segons les imatges difoses per Lighthouse Report, que assegura que es van disparar fins a 20 pots en menys de 8 minuts. Un altre testimoni dels fets, present al recinte, va afirmar que també van ser atacats amb pedres.²²¹

Segons les recomanacions de les Nacions Unides, l'ús de gasos lacrimògens en un espai tancat pot provocar risc d'estampida, així com problemes temporals de respiració, nàusees, vòmits, irritació de les vies respiratòries, conductes lacrimals i ulls, espasmes, dolor toràcic, dermatitis o al·lèrgies. Per això, **s'hauria d'evitar l'exposició repetida o prolongada a aquests gasos.** A més a més, els seus efectes són indiscriminats, per la qual cosa el seu ús ha de restringir-se a finalitats de dispersió, només quan altres mitjans no permetin contenir la violència, i sempre després d'un advertiment previ²²². En aquest sentit, malgrat que es tractava d'un recinte a cel obert, totes les sortides van ser bloquejades, la qual cosa no només impedia la dispersió, sinó que de fet permetia a les autoritats marroquines mantenir un control sobre les persones concentrades amb mitjans menys lesius. A més, és important destacar que el bloqueig total de les sortides per part de les forces de seguretat marroquines impedia a aquells que ho desitgessin sortir amb plenes garanties per a la seva vida i integritat moral.

Simultàniament, a les forces de seguretat marroquines, **un primer grup d'agents de la Guàrdia Civil (a partir d'ara, GC1) que es trobava a la zona intermèdia que discorre paral·lel al pati gran també va fer ús intensiu de gasos lacrimògens** per contenir un grup de persones que havien escalat les tanques que separaven el pati de Melilla. La Fiscalia esmenta l'ús d'artefactes fumígens i lacrimògens. No obstant això, segons el mateix raonament exposat anteriorment, sembla clar que l'ús de gasos lacrimògens contra persones situades a sobre d'una tanca no compleix amb el propòsit de dispersió i augmenta el risc que puguin patir lesions greus a causa de l'altura (6 metres). **Així doncs, l'ús de gasos lacrimògens en aquesta situació constitueix una violació del principi de necessitat i proporcionalitat.**

A més a més, les imatges captades pel dron de la Guàrdia Civil, a les quals va tenir accés la Fiscalia, mostren que **almenys dos agents situats a la mateixa zona intermèdia entre tanques van llançar diverses desenes de pedres** contra les persones que s'havien enfilat a la tanca, fent ús d'una arma completament antireglamentària amb efectes indiscriminats.

220 *Ibid.* p. 11.

221 El País i Light House Report, "Documental | Tragedia en la frontera de Melilla: el papel de Marruecos y España en las muertes del 24-J" El País, 29 de novembre de 2022, https://elpais.com/videos/2022-11-29/documental-tragedia-en-la-frontera-de-melilla-el-papel-de-marruecos-y-espana-en-las-muertes-del-24-j.html?event_log=oklogin

222 Oficina de l'Alt Comissionat de Nacions Unides per als Drets Humans, Orientaciones de Naciones Unidas en materia de derechos humanos sobre el empleo de armas menos letales en el mantenimiento del orden, (Nova York i Ginebra, 2021); 33-35.

4:00h
4:30h
5:00h
5:30h
6:00h
6:30h
7:00h
7:30h
8:00h
8:30h
9:00h
9:30h
10:00h
10:30h

4.00 h
Un grup d'aproximadament 2.000 persones comença a descendir per la Muntanya Gurugú.

6.15 h
Un operatiu de la Guàrdia Civil, compost per 63 agents, arriba al lloc i pren posicions en 4 punts del lloc fronterer, després de ser alertats per les autoritats marroquines d'un possible salt a la tanca.

7.37 h
Inicia l'enregistrament de l'helicòpter de la Guàrdia Civil.

8.07 h
Inicia l'enregistrament del dron de la Guàrdia Civil.

8.35 h
Finalitza l'enregistrament el dron de la Guàrdia Civil.

10.15 h
Finalitza l'enregistrament de l'helicòpter de la Guàrdia Civil.

8.04 h
Les forces de seguretat marroquines inicien una càrrega contra el grup de persones que s'aproximava a la tanca.

8.20 h
Es desploma la tanca metàl·lica que corona el mur de separació entre Nador i el lloc fronterer.

8.34 h
El GC2, situat a prop a les portes metàl·liques, es retira de la seva posició.

8.40 h
Se sumen 18 efectius més dels Grups de Reserva i Seguretat de la Guàrdia Civil.

8.42 h
Els GC3 i GC4 se situen en la sortida del lloc fronterer.

8.43 h
El GC1 que es trobava en la zona entre tanques s'uneix al GC3 per a reforçar el cordó policial que impedeix l'entrada de persones a territori espanyol.

8.47 h
La Guàrdia Civil comença a formar un cordó policial per a contenir a les persones que anaven descendint de la tanca.

9.00 h
Arriben 24 agents de la Policia Nacional amb funcions de suport.
El Defensor del Poble adverteix de l'inici de les devolucions en calent.

8.4X h
Les forces de seguretat marroquines entren al pati gran i provoquen una estampida cap a les portes metàl·liques. Desenes de persones queden atrapades.

D'altra banda, un segon grup de guàrdies civils (d'ara endavant, GC2) estava situat al pati petit que es troba a l'altra banda de les portes de la reixa metàl·lica que, segons les autoritats espanyoles, separen els dos països. Per tal d'impedir que el grup de persones forçés les portes, **van emprar aerosols RSG i MK46, també coneguts com a esprais pebre**, un irritant químic que les Nacions Unides adverteixen que no hauria de ser utilitzat en ambients on no hi hagi una sortida viable, a causa del risc de mort o de lesions greus per asfíxia²²³. Cal tenir en compte que hi havia una gran quantitat de persones concentrades al voltant de la porta, fet que va dificultar la seva evacuació després d'haver estat exposades als esprais químic. A més a més, **aquesta acció va tenir lloc en un context en què ja hi havia una alta concentració de gasos lacrimògens**, llançats tant per les forces de seguretat marroquines com per les espanyoles, a cada costat del pati gran. És important destacar que el Defensor del Poble va reconèixer que "l'ús d'aquests esprais per part d'alguns agents espanyols podria haver intensificat la situació de perill".²²⁴

Segons va poder establir la Fiscalia, entre les 08.41 hores i les 08.42 hores les persones que es trobaven dins del pati gran van aconseguir obrir les dues portes frontereres: una es va obrir en forma de llibre, mentre que la segona es va obrir d'un costat cap a la dreta i de l'altre cap amunt, per la qual cosa va quedar oberta de manera parcial, segons descriu la mateixa Fiscalia a partir de les imatges de l'helicòpter de la Guàrdia Civil ²²⁵. Aquest moment és clau per entendre la cadena d'esdeveniments que van passar després. Tot i que la Fiscalia no precisa l'hora exacta en la qual les forces de seguretat marroquines van entrar al recinte, coincideix amb la investigació de Lighthouse Report que ho van fer just després que es fracturessin les portes. **La càrrega policial marroquina dins del pati gran va provocar un efecte estampida entre les persones que es trobaven dins del recinte**, les quals van córrer cap a les portes per intentar creuar a Melilla. No obstant això, un nombre indeterminat de persones van quedar atrapades i amuntegades, essent aixafades i trepitjades.

Crida l'atenció que el GC2 es retirés de la zona just a l'altre costat set minuts abans que el grup de persones pogués obrir les portes, ja que la Fiscalia argumenta que ho va fer per protegir la seva integritat física, després que dos agents haguessin estat ferits. No obstant això, el curt interval de temps entre la retirada del GC2 de la zona i l'arribada de les forces de seguretat marroquines i l'allau de persones en l'àrea, suggereix que **les autoritats espanyoles tenien coneixement suficient del terreny** per analitzar el context relatiu a la gestió de masses. En les seves primeres conclusions, el Defensor del Poble ha admès aquesta situació de risc previsible a la zona de les portes frontereres, a la vista dels primers esdeveniments²²⁶.

A més a més, la Fiscalia explícitament indica que l'helicòpter de la Guàrdia Civil va sobrevolar el lloc dels fets des de les 07.37 fins a les 10.15 hores per enregistrar tot el que allí esdevenia. **De fet, la Fiscalia assegura que "les imatges captades per l'helicòpter de la Guàrdia Civil mostren clarament el moment de l'allau"**²²⁷. A més del sobrevol de l'helicòpter, també es va utilitzar un dron, que va gravar entre les 08:07 i les 09:35 hores, tal com ho registra la Fiscalia. Tot i això, és important destacar que aquest enregistrament no recull el moment

223 *Ibíd*, 32-33.

224 Defensor del Poble, " Actuaciones y medidas de los Cuerpos y Fuerzas de Seguridad del Estado en Melilla ", 14 d'octubre de 2022, <https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/actuaciones-y-medidas-de-los-cuerpos-y-fuerzas-de-seguridad-del-estado-en-melilla/>

225 Diligències d'investigació núm. 1/2022, Fiscal de Sala Coordinadora Estrangeria, 22 de desembre de 2022, 13.

226 Defensor del Poble, "El Defensor avanza sus primeras conclusiones sobre lo sucedido en el perímetro fronterizo de Melilla", 14 d'octubre de 2022 <https://www.defensordelpueblo.es/noticias/sucesos-melilla/>

227 Diligències d'investigació núm. 1/2022, Fiscal de Sala Coordinadora Estrangeria, 22 de desembre de 2022, 13.

precís de l'estampida. La utilització de l'helicòpter i el dron demostra **l'existència d'un operatiu coordinat entre les autoritats espanyoles, que van estar informades en tot moment de la situació a través dels mitjans aeris i terrestres**. El fet que just un minut després de l'obertura de les portes (a les 08.43 hores), el GC1 que es trobava a la zona intermèdia entre tanques va ser alertat de l'entrada de persones a territori espanyol, és una mostra clara de coordinació entre les autoritats. El GC1 es va desplaçar i es va unir a un tercer grup de guàrdies civils (d'ara endavant, GC3) que estava fora de les instal·lacions en la sortida del lloc fronterer. En aquest punt, diverses persones estaven escalant la tanca i intentant saltar a Melilla. Més tard, es va unir un quart grup de guàrdies civils (d'ara endavant, GC4), que fins aleshores havia estat en un altre pati intern confrontant amb la tanca que separa el lloc fronterer de Nador, en el costat que l'Estat espanyol reconeix com a propi dins de les instal·lacions.

Pel que respecta a aquest moment dels esdeveniments, l'escrit En referència a aquesta etapa dels esdeveniments, el document de la Fiscalia detalla el següent: “La tripulació de l'helicòpter estava formada per tres agents, dos d'ells pilots, un dels quals actuava com a comandant de la nau, i un operador de càmera. **Tots ells van ser testimonis directes o van veure a través de les pantalles instal·lades a l'helicòpter (...) el trencament de les portes** i l'entrada de migrants a territori nacional. **El pilot va informar el COC** (Centre Operatiu Complex) d'aquest fet, mentre que **els agents actuants eren coneixedors de la situació a través de la seva ràdio-telefons**”²²⁸.

Aquesta constatació és fonamental perquè demostra que els agents de la Guàrdia Civil coneixien plenament tot el que estava succeint dins del lloc fronterer i que **hi havia una comunicació funcional entre els agents de l'helicòpter i els comandaments operatius al territori**. És a dir, es plantegen seriosos dubtes de per què les autoritats espanyoles van poder avisar de l'entrada de persones migrants a territori espanyol, però no de la greu situació humanitària que es vivia a les portes metàl·liques. La Fiscalia justifica aquests fets basant-se en les declaracions de l'equip de l'helicòpter, que va afirmar que, tot i haver vist l'aglomeració de persones, fins i tot algunes que saltaven per sobre d'altres, “no van considerar que hi hagués un risc per a la integritat física de les persones allà presents”. A més, van argumentar que la grandària de les pantalles “no els va permetre veure amb claredat allò que estava passant”. No obstant això, la credibilitat que la Fiscalia dona a aquestes versions contrasta amb allò que s'ha dit anteriorment quan, textualment, adverteix que “el moment de l'allau es pot apreciar a les imatges captades per l'helicòpter de la Guàrdia Civil”²²⁹.

El Defensor del Poble també es desmarca de l'argumentació de la Secretaria d'Estat de Seguretat, la qual defensa que les FCSE no van tenir constància, ni van observar directament, ni a través de la tanca fronterera, la situació de risc a la qual es van exposar aquestes persones. En concret, el Defensor afirma: “Després de veure les imatges, especialment les captades per l'helicòpter, aquesta institució no pot compartir aquestes afirmacions. De fet, es veu com un nombre indeterminat de persones es troben amuntegades i, en diversos casos, aixafades en un dels accessos del lloc fronterer «Barrio Chino» (...) Així mateix, les imatges captades pel dron i la càmera del tancament posen de manifest la situació de perill que es va desenvolupar i de la qual els agents que van participar en l'operació haurien hagut de tenir informació constant”²³⁰.

²²⁸ *Ibid.*, pàg. 14.

²²⁹ *Ibid.*, pàg. 16 i 13, respectivament.

²³⁰ Defensor del Poble, “Actuaciones y medidas de los Cuerpos y Fuerzas de Seguridad del Estado en Melilla”, 14 d'octubre de 2022, <https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/actuaciones-y-medidas-de-los-cuerpos-y-fuerzas-de-seguridad-del-estado-en-melilla/>

Cal recordar que l'allau es va produir en condicions de falta d'oxigen i amb moltes persones ferides en zones vitals, com el cap, segons relata un dels supervivents dels fets en la investigació de Lighthouse Report²³¹. No obstant això, les imatges filtrades de l'estampida només mostren uns segons crucials, i els moments posteriors no han estat difosos, tot i que la Guàrdia Civil va enregistrar tota l'escena. Els periodistes de la investigació de Lighthouse Report van tenir accés a la visualització de les imatges, i les seves conclusions són impactants, ja que coincideixen amb les del Defensor del Poble i difereixen de les de la Fiscalia: **“La càmera de l'helicòpter fa zoom sobre l'estampida i mostra com la gent queda aixafada en territori espanyol”**, afirmen els periodistes. Més encara, quan analitzen les imatges del dron, que no va enregistrar directament l'escena, però sí altres simultànies, els periodistes asseguren: **“fent zoom sobre l'àrea darrere de la porta, podem veure que encara hi ha persones aixafades. Es veu a la policia marroquina colpejant amb porres”**.²³²

Malgrat l'evidència d'aquestes imatges, obtingudes per la mateixa Guàrdia Civil, i de la presència d'ambulàncies a costat i costat de la frontera, no consta que s'activés cap dispositiu mèdic per atendre d'urgència aquestes persones, ni tan sols que es prioritzés la intervenció d'agents policials amb coneixement per fer tasques de rescat i primers auxilis. Per contra, **les autoritats espanyoles van centrar la seva actuació en la contenció de les persones que havien aconseguit traspasar la porta** i que, una vegada travessat el recinte, van tractar d'escalar la tanca que divideix les instal·lacions de Melilla. Tal com ja s'ha exposat anteriorment, en el moment d'obertura de les portes metàl·liques, i a partir de l'avís de l'equip de l'helicòpter, els quatre grups de guàrdies civils repartits a la zona es van agrupar als afores del lloc fronterer, al voltant de les portes d'accés i de sortida, on van realitzar un cèrcol policial i van fer ús de les defenses personals per evitar que les persones que havien saltat la tanca poguessin avançar.

En unes imatges difoses a través de Twitter per part del sindicat de policia JUCIL el mateix dia²³³, es pot observar com la Guàrdia Civil dispara gasos lacrimògens, bales de goma i salves contra desenes de persones que es trobaven penjades a la tanca intentant accedir a territori estatal. És important recordar que l'ús de bales de goma és indiscriminat donada la impossibilitat de preveure la trajectòria del projectil, i pot afectar zones vitals del cos com el tronc superior, cap o coll, la qual cosa contravé la normativa internacional en l'ús de la força i les recomanacions de les Nacions Unides sobre l'ús d'armes potencialment letals²³⁴.

En total, la Prefectura d'Informació de la Guàrdia Civil, en un informe del 6 de juliol de 2022, va assegurar que en el conjunt de l'operatiu del 24 de juny, els agents van fer ús de les seves defenses personals, 270 salves, 28 ATF (Artefacte Triple Fumigen), 86 ATL (Artefacte Triple Lacrimogen), 65 bales de goma, 41 aerosols RSG (esprai de defensa personal de 700 ml) i 12 aerosols MK46 (esprai policial antidisturbis)²³⁵.

231 Samir, refugiat de Sudan i supervivent de la tragèdia del 24-J a Melilla. Testimoni e recollit en: El País i Light House Report, " Documental | Tragedia en la frontera de Melilla: el papel de Marruecos y España en las muertes del 24-J", El País, 29 de novembre de 2022, https://elpais.com/videos/2022-11-29/documental-tragedia-en-la-frontera-de-melilla-el-papel-de-marruecos-y-espana-en-las-muertes-del-24-j.html?event_log=oklogin

232 *Ibid.*

233 Jucil Nacional (@jucilnacional) "Imágenes muy duras del violento salto masivo a la valla fronteriza de #Melilla, donde han resultado heridos varios agentes de la #GuardiaCivil. Situación que repetirá porque el ejecutivo sigue sin tomar medidas para proteger nuestras fronteras. #EquiparacionYa29Y30", Twitter, 24 de juny, 2022, <https://twitter.com/jucilnacional/status/1540324301131464705?s=46&t=UI-7VUvImzW-7AHtnyC0ZA>

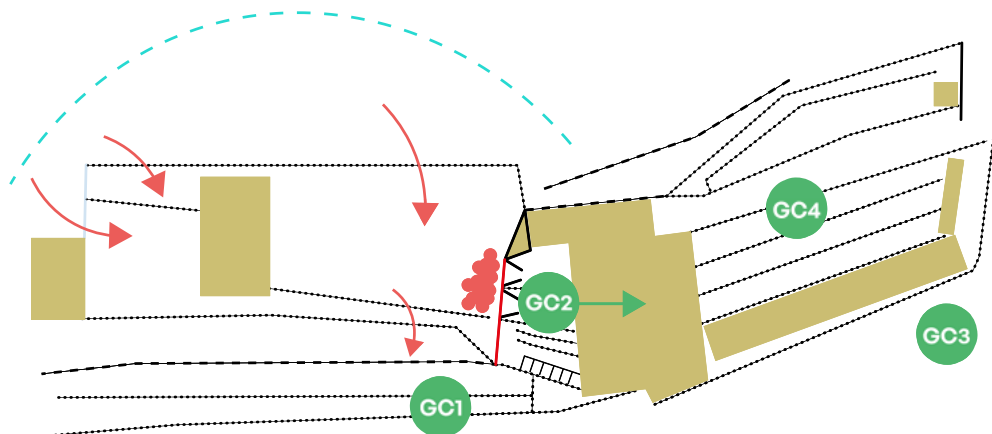
234 Irídia i Novact, Stop Balas de Goma, (Barcelona, 2021). Vegeu també: Oficina de l'Alt Comissionat de Nacions Unides per als Drets Humans, Orientacions de Nacions Unides en matèria de drets humans sobre l'ús d'armes menys letals en el manteniment de l'ordre, (Nova York i Ginebra, 2021); 40-41.

235 Diligències d'investigació núm. 1/2022, Fiscal de Sala Coordinadora Estrangeria, 22 de desembre de 2022, 29

Gràfic sobre planta de la successió de fets ocorreguts la matí del 24-J del lloc fronterer de Barri Xinès

Mapa 1

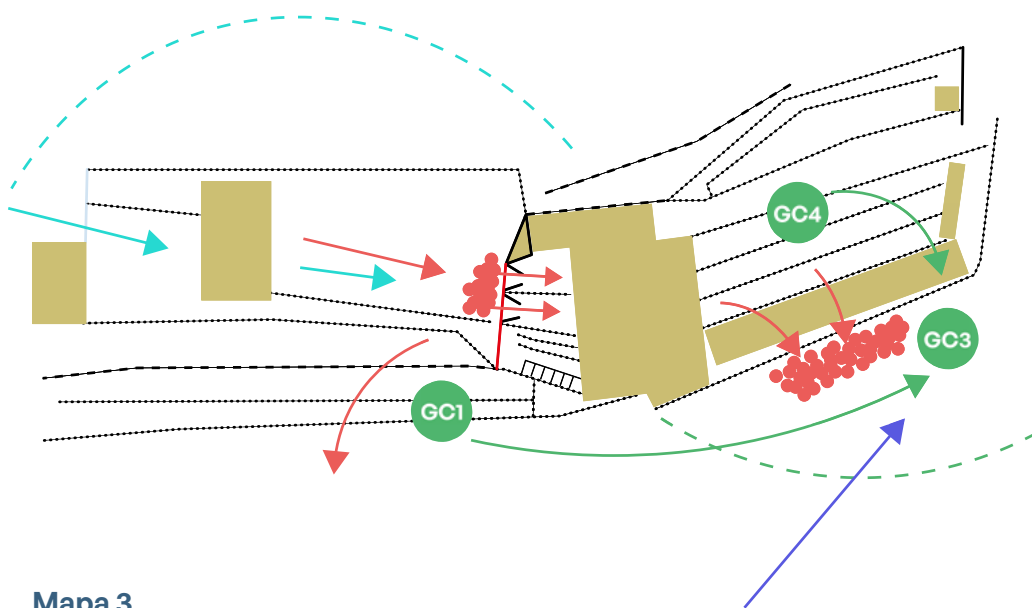
Entre les 8.00 i les 8.40 hores (aprox.): **Salt a l'interior del lloc fronterer**

- Concentració de persones.
- Trajectòria de les persones que volien creuar a Melilla.
- Guàrdia Civil, distribució per grups i posicions.
- Forces de seguretat marroquines

Mapa 2

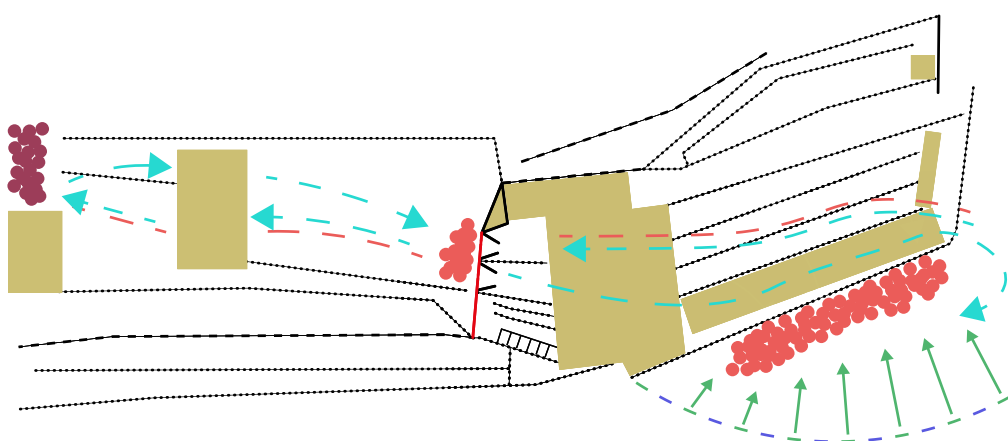
Entre les 8.41 i les 9.00 hores (aprox.): **Obertura de les portes metàl·liques**

- Concentració de persones.
- Trajectòria de les persones que volien creuar a Melilla.
- Moviments dels grups de guàrdies civils, segons la seva disposició.
- Moviments de les forces de seguretat marroquines.
- Arribada del Cos Nacional de Policia (amb funcions de suport).

Mapa 3

A partir de les 9.00 hores (aprox.): **Execució de les devolucions en calent**

- Moviments de les persones que volien creuar a Melilla (devolucions en calent).
- Concentració de persones.
- Cordó policial de la Guàrdia Civil.
- Cordó policial del Cos Nacional de Policia (amb funcions de suport).
- Trajectòria de les forces de seguretat marroquines.
- Retenció de persones sota custòdia de les forces de seguretat marroquines.

Un cop envoltats i sota custòdia policial, Lighthouse Report va publicar unes imatges inèdites en les quals s'observa un guàrdia civil colpejant amb la seva defensa personal una persona i donant-li puntades fins que cau a terra, tot i que aquesta persona es troba amb els braços alçats en senyal de rendició, fet que suposa un acte de càstig que podria ser constitutiu de maltractament. Al seu torn, el Defensor del Poble adverteix que en les imatges captades pel dron (en les quals no s'indica hora), es veu "com hi ha dos cossos a la carretera, sense que s'aprecii en les imatges que rebin atenció sanitària".²³⁶

Testimonis dels fets i diverses imatges periodístiques confirmen que, posteriorment i sota la custòdia de les forces de seguretat marroquines, les persones van ser traslladades individualment de tornada a Nador ²³⁷. Les autoritats espanyoles han reconegut haver realitzat un total de 470 devolucions a la frontera, una xifra que ha estat confirmada pel **Defensor del Poble. No obstant això, aquesta institució ha advertit que aquestes devolucions es van fer sense respectar les disposicions legals nacionals i internacionals**²³⁸, i que moltes d'elles van ser executades en persones visiblement ferides. En contraposició a la Fiscalia General de l'Estat, el Defensor del Poble argumenta que, a partir de les imatges captades per l'helicòpter, es pot veure que el vídeo comença a les 8.58 hores "amb una gran quantitat de persones al terraplè al costat de la tanca de la porta, on es produeixen detencions. Tan sols dos minuts més tard, a les 9.00 hores, s'observen lliuraments expeditius a través de la tanca. Aquest interval de temps de només dos minuts fa impossible sostenir que els rebutjos a la frontera es van dur a terme amb el mínim requerit per la llei²³⁹.

La presència de forces de seguretat marroquines a Espanya posa en qüestió la possible coordinació entre els dos cossos policials, en contrast amb la postura del ministre de l'Interior, Fernando Grande-Marlaska²⁴⁰. En aquest sentit, la Fiscalia sosté que, amb la prèvia autorització del responsable de l'operatiu, l'Estat espanyol va permetre l'entrada d'agents marroquins a Melilla per dispersar les persones que intentaven saltar la tanca després de travessar les portes metàl·liques. El tinent coronel de la Guàrdia Civil al comandament de l'operatiu va declarar que es va entrevistar amb l'autoritat marroquina competent (Caid) per acordar un lloc per dur a terme l'expulsió dels migrants a uns dos metres de l'entrada a Melilla. Malgrat això, la Fiscalia ha ressaltat que els agents marroquins no van informar dels fets i les autoritats espanyoles no en van fer referència, tot i que els pilots de l'helicòpter ho havien enregistrat tot²⁴¹.

No obstant això, **les imatges són contundents: es pot observar com les forces de seguretat marroquines accedeixen a Melilla per portar-se persones custodiades i com prenen el control del punt fronterer i desallotgen les persones que es trobaven dins de les instal·lacions.** En concret, es veu

236 Defensor del Poble, "Actuaciones y medidas de los Cuerpos y Fuerzas de Seguridad del Estado en Melilla", 14 d'octubre de 2022, <https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/actuaciones-y-medidas-de-los-cuerpos-y-fuerzas-de-seguridad-del-estado-en-melilla/>

237 El País i Light House Report, "Documental | Tragedia en la frontera de Melilla: el papel de Marruecos y España en las muertes del 24-J", El País, 29 de novembre de 2022, https://elpais.com/videos/2022-11-29/documental-tragedia-en-la-frontera-de-melilla-el-papel-de-marruecos-y-espana-en-las-muertes-del-24-j.html?event_log=oklogin

238 Per a més informació sobre les 'devolucions en calent' o rebutjos en frontera, consulteu l'apartat de devolucions en calent d'aquest mateix informe i llegiu DP, "El Defensor avanza sus primeras conclusiones sobre lo sucedido en el perímetro fronterizo de Melilla", 14 d'octubre de 2022 <https://www.defensordelpueblo.es/noticias/sucesos-melilla/>

239 Defensor del Poble, "Actuaciones y medidas de los Cuerpos y Fuerzas de Seguridad del Estado en Melilla", 14 d'octubre de 2022, <https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/actuaciones-y-medidas-de-los-cuerpos-y-fuerzas-de-seguridad-del-estado-en-melilla/>

240 Redacció, "Marlaska ofrece las imágenes de la valla de Melilla sin editar pero reitera que en España no hubo 'hechos trágicos'", Europa Press, 8 de novembre de 2022, <https://www.europapress.es/nacional/noticia-marlaska-ofrece-imagenes-valla-melilla-editar-reitera-espana-no-hubo-hechos-tragicos-20221108181512.html>

241 Diligències d'investigació núm. 1/2022, Fiscal de Sala Coordinadora Estrangeria, 22 de desembre de 2022, 20.

com arrosseguen els cossos de persones inconscients fins als afores del recinte, just a les portes d'entrada a Nador, on les amunteguen i les tanquen durant diverses hores (entre 3 i 5, segons la investigació periodística de Lighthouse Report), a ple sol, amb les mans lligades a l'esquena i sense proporcionar-los cap mena d'assistència, inclosa assistència mèdica, malgrat la presència d'ambulàncies a la zona i que moltes d'elles estaven visiblement ferides. A més, tot i que estaven totalment reduïdes, les imatges enregistrades en el lloc dels fets demostren com se'ls colpeja i es fa un ús completament injustificat de la força.

Posteriorment, les forces marroquines van traslladar centenars de supervivents en autobusos fins a altres punts remots del país. Almenys una persona va morir en aquest trajecte, segons ha pogut documentar la investigació de Lighthouse Report i de la BBC.

L'interrogant que queda per respondre és si aquesta coordinació també va existir a l'operatiu del pati gran, on es trobaven les portes metàl·liques, en la mesura en què la retirada dels agents de la Guàrdia Civil del lloc coincideix amb l'entrada, uns minuts després, de les forces de seguretat marroquines, fet que va provocar l'estampida de les persones que hi estaven concentrades. En aquest cas, les responsabilitats jurídiques serien de gran importància, no sols en termes de responsabilitat individual dels agents que hi van intervenir, sinó especialment pel que fa a comandaments polítics i policials.

Fins i tot en el cas que aquesta coordinació no hagués existit, la irresponsabilitat de la decisió planteja seriosos dubtes sobre la capacitat operativa d'uns cossos policials que es van enfocar a impedir l'accés fronterer, en lloc d'intentar salvar vides humanes. El mateix Defensor del Poble així ho ha reconegut, en considerar que una coordinació més estreta en contextos d'aglomeracions en zones molt pròximes a la tanca podria evitar que es desencadenin tragèdies com la del 24-J. Més encara, quan aquesta coordinació resulta provada en situacions anteriors, com la del salt a la tanca de març d'aquest mateix any, quan la Secretaria d'Estat de Seguretat va fer referència d'actuacions de les "forces hispanomarroquines" al Defensor del Poble.²⁴² El mateix **Grande-Marlaska va assegurar en aquest llavors que "la coordinació en el control de les nostres fronteres és perfecta", en referència a l'Estat espanyol i al Marroc²⁴³.**

Mentre s'espera que es dugui a terme una investigació judicial exhaustiva i independent, és evident, tant per les imatges com pel relat oficial de la Fiscalia, que les forces espanyoles que actuaven **no van prendre cap mesura per evitar el perill que es generava davant de la concentració de persones** a l'altra banda de les portes fronteres. Es va intentar en algun moment, de manera conjunta amb Marroc, canviar els objectius de l'operatiu per passar del control fronterer a la protecció de vides humanes? Es va valorar amb els comandaments marroquins la possibilitat d'obrir el pas fronterer de forma controlada per evitar l'escalada de perill? Com és possible que aquesta coordinació hagués existit per a la devolució en calent de persones, però no per intervenir en una situació humanitària greu?

242 Defensor del Poble, "Actuaciones y medidas de los Cuerpos y Fuerzas de Seguridad del Estado en Melilla", 14 d'octubre de 2022, <https://www.defensordelpueblo.es/resoluciones/actuaciones-y-medidas-de-los-cuerpos-y-fuerzas-de-seguridad-del-estado-en-melilla/>

243 Redacció, "Marlaska afirma que la coordinación con Marruecos en el control de las fronteras es "perfecta", El País, 4 de març de 2022, <https://elpais.com/espana/2022-03-04/marlaska-afirma-que-la-coordinacion-con-marruecos-en-el-control-de-nuestras-fronteras-es-perfecta.html>

En cas que les persones que haguessin accedit a territori espanyol no complissin amb els requisits legals establerts podrien haver estat retornades d'acord amb allò que estableixen els estàndards internacionals en la matèria, per la qual cosa mantenir una situació de perill com la que es va generar en el lloc fronterer no té cap mena de justificació, ja que **la prioritat de tots dos cossos policials ha de ser sempre la protecció de la vida**. Aquesta actuació, per tant, vulnera el dret d'asil reconegut per la Declaració Universal dels Drets Humans i pels Convenis de Ginebra, atès no es proporcionen vies segures per a sol·licitar l'asil.

Finalment, unes 134 persones migrants van aconseguir travessar la frontera entre el Marroc i l'Estat espanyol, segons xifres de la Fiscalia General de l'Estat i del Defensor del Poble, que explicita que totes van sol·licitar protecció internacional. Així mateix, totes van ser traslladades al Centre d'Estada Temporal per a Immigrants (CETI) de Melilla. D'elles, 55 van haver de rebre assistència mèdica i 9 van ser traslladades a un centre hospitalari. Tot i el que ha passat, la Fiscalia va mantenir que les ferides no van ser causades per l'actuació policial. D'altra banda, el Marroc ha reconegut que hi ha 77 persones més que van resultar ferides.

L'omissió del deure de socors és un altre element clau. Tant la Guàrdia Civil com la Fiscalia s'han limitat a al·legar el desconeixement dels fets com a eximent de qualsevol mena de responsabilitat. Per part seva, les autoritats marroquines conclouen de manera tancada que l'actuació va ser conforme amb els principis internacionals d'ús de la força i que es va brindar l'atenció mèdica necessària²⁴⁴, una versió que contrasta amb les recerques periodístiques sobre el terreny, que afirmen que les ambulàncies només es van emprar per traslladar els cossos²⁴⁵.

En cap cas s'ha donat a conèixer cap acció proactiva realitzada pels cossos policials per protegir la vida i la integritat de les persones que van intentar travessar la frontera. Si bé s'ha assegurat que les ambulàncies espanyoles presents a la zona no van actuar per motius de seguretat, continua sense estar justificat per què els agents actuants, amb formació bàsica en primers auxilis, tampoc van dur a terme la tasca requerida, segons es desprèn de la visualització de les imatges.

Un tercer element que cal destacar és la no activació de mecanismes interns d'investigació per part de la Direcció General de la Guàrdia Civil i, més concretament, del Servei d'Assumptes Interns i de l'Oficina Nacional per a la Garantia dels Drets Humans, dependent de la Direcció General de Coordinació d'Estudis. Gairebé un any després dels fets, en el moment de la publicació d'aquest informe, no se sap que s'hagi dut a terme cap investigació interna per esclarir què va passar. També es desconeix si, d'acord amb allò que disposa la Fiscalia, s'ha obert un procés disciplinari als agents de la Guàrdia Civil que efectuaren el llançament de pedres contra persones que es trobaven en la zona d'entre tanques, per tractar-se de l'ús d'una arma totalment antireglamentària i amb efectes indiscriminats. Això posa de manifest la manca d'un sistema públic i transparent de rendició de comptes, que expliqui a la ciutadania les accions de les FCSE quan es presumeix que poden ser greus violacions dels drets humans.

Diversos organismes internacionals han sol·licitat a l'Estat espanyol i al Marroc l'obertura d'una investigació independent, exhaustiva, transparent i imparcial

244 Consell Nacional de Drets Humans, "Enfrentamientos sin precedentes en la valla de Melilla Conclusiones preliminares de la Comisión de información para la reconstrucción de los hechos", 13 de juliol de 2022, https://www.cndh.ma/sites/default/files/rapport_-_enfrentamientos_melilla_esp_2022.pdf.

245 El País i Light House Reports, "Documental | Tragedia en la frontera de Melilla: el papel de Marruecos y España en las muertes del 24-J", El País, 29 de novembre de 2022, https://elpais.com/videos/2022-11-29/documental-tragedia-en-la-frontera-de-melilla-el-papel-de-marruecos-y-espana-en-las-muertes-del-24-j.html?event_log=oklogin

en relació amb els fets del 24 de juny de 2022 en el lloc fronterer del Barrio Chino. Entre ells destaquen l'OACNUDH²⁴⁶; el Comitè de Nacions Unides per a la Protecció dels Treballadors Migrants i les seves Famílies²⁴⁷; el Relator Especial de Nacions Unides sobre els drets humans dels migrants, Felipe González Morales²⁴⁸; el Mecanisme Internacional d'Experts Independents (MIEI) de l'ONU²⁴⁹; la Comissària de Drets Humans del Consell d'Europa, Dunja Mijatovic²⁵⁰, euro-parlamentaris de diferents sectors polítics²⁵¹ i el president de la Comissió de la Unió Africana, Moussa Faki Mahamat²⁵²; a més d'organitzacions internacionals de defensa dels drets humans, com Amnistia Internacional i Human Rights Watch²⁵³. A l'àmbit estatal, diferents grups parlamentaris també van sol·licitar la creació d'una comissió d'investigació en el Congrés, que va ser rebutjada fins a dues ocasions, entre altres, pel mateix grup polític al qual pertany el ministre de l'Interior (PSOE)²⁵⁴.

Per part seva, la Unitat d'Estrangeria de la Fiscalia General de l'Estat va obrir diligències d'investigació que, posteriorment, va arxivar malgrat l'existència de proves indiciàries de delictes. La Fiscalia afirma que els fets van ocórrer principalment fora de la jurisdicció espanyola i, per tant, eximeix els cossos policials estatals dels delictes d'homicidi imprudent i omissió del deure de socors, al mateix temps que explica que es va tractar d'una actuació policial proporcional, oportuna i congruent, i que els rebutjos a la frontera es van realitzar conforme a la legalitat. Això, tot i que la investigació fiscal és una fase prèvia a la instrucció penal en la qual, davant l'existència d'indicis clars de possibles delictes, és el jutjat d'instrucció l'òrgan competent per decidir sobre el seu caràcter delictiu durant la fase d'instrucció i, per tant, si la investigació passa a fase de judici oral. Per tant, és sorprenent que, davant uns fets tan greus, la Fiscalia es converteixi en jutge i decideixi de manera anticipada exonerar de la responsabilitat penal a les seves diligències d'investigació. La Fiscalia té el deure, davant l'existència acreditada d'indicis suficients que poguessin haver-se comès delictes en els fets, de traslladar la seva investigació al Jutjat d'instrucció competent perquè efectivament es pugui investigar en profunditat.

Al seu torn, el mateix jutjat d'instrucció, coneixedor dels fets pel seu ampli caràcter públic, així com per la constància dels comunicats mèdics remesos als jutjats, també té la responsabilitat d'obrir una investigació diligent sobre aquests.

246 ACNUDH, "Migrants: Morocco-Spain and United States", 28 de juny de 2022, <https://www.ohchr.org/en/press-briefing-notes/2022/06/migrants-morocco-spain-and-united-states>

247 ACNUDH, "UN committee urges prompt investigation into deaths of migrants at Moroccan-Spanish border", 28 de juny de 2022, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/06/un-committee-urges-prompt-investigation-deaths-migrants-moroccan-spanish>

248 Europa Press País Basc, "Relator Especial de Naciones Unidas reclama "investigaciones en profundidad" sobre el asalto a la valla de Melilla", Europa Press., 4 de novembre de 2022, <https://www.europapress.es/euskadi/noticia-relator-especial-naciones-unidas-reclama-investigaciones-profundidad-asalto-valla-melilla-20221104153556.html>

249 OACNUDH, "Expertos de la ONU piden rendición de cuentas en la tragedia de Melilla", 18 de juliol de 2022, <https://www.ohchr.org/es/press-releases/2022/07/un-experts-call-accountability-melilla-tragedy>

250 Consell d'Europa, "Commissioner calls on Spanish authorities to investigate the circumstances of the deaths and violence at Melilla border", 13 de juliol de 2022, <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/commissioner-calls-on-spanish-authorities-to-investigate-the-circumstances-of-the-deaths-and-violence-at-melilla-border#>

251 Silvia Ayuso, "Eurodiputados reclaman una investigación independiente y urgente de la muerte de migrantes en el salto a la valla de Melilla", El País, 17 de novembre de 2022 https://elpais.com/espana/2022-11-17/eurodiputados-reclaman-una-investigacion-independiente-y-urgente-de-la-muerte-de-migrantes-en-el-salto-a-la-valla-de-melilla.html?event_log=oklogin

252 Jeyhun Aliyev, "African Union calls for probe after dozens die at Morocco-Spain land border", AA Mitjana, 27 de juny de 2022, <https://www.aa.com.tr/en/africa/african-union-calls-for-probe-after-dozens-die-at-morocco-spain-land-border/2623212>

253 Human Rights Watch, "Marruecos/España: horribles muertes de migrantes en la frontera de Melilla", 30 de juny de 2022, <https://www.hrw.org/es/news/2022/06/30/marruecos/espana-horribles-muertes-de-migrantes-en-la-frontera-de-melilla>

254 Irene Castro, José Enrique Monrosi i Aitor Riveiro, "PSOE y PP tumban la petición de comisión de investigación sobre la tragedia de Melilla", Eldiario.es 18 de novembre de 2022, https://www.eldiario.es/politica/psoe-pp-tumban-peticion-comision-investigacion-tragedia-melilla_1_9723141.html

Malgrat això, no consta que s'hagi obert cap investigació judicial sobre aquesta qüestió. De la mateixa manera, els cossos policials tenen l'obligació d'informar i d'iniciar les investigacions internes corresponents en el cas que els fets poguessin revestir caràcter delictiu, i tampoc consta que s'hagi donat trasllat de cap situació als jutjats d'instrucció competents.

Episodis com els fets ocorreguts a Melilla el 24 de juny de 2022 posen de manifest que els mecanismes interns i externs que existeixen actualment són insuficients per garantir una rendició de comptes transparent i exhaustiva de greus violacions als drets humans. Institucions com el Defensor del Poble duen a terme una tasca imprescindible, però veuen limitada la seva capacitat d'incidir amb recomanacions sense caràcter vinculant. Davant aquesta situació la creació d'un mecanisme extern i independent d'investigació i supervisió de les actuacions policials es fa més necessària que mai, tal com ja han instat a l'Estat espanyol el Comitè Contra la Tortura i el Comitè de Drets Humans de Nacions Unides, així com el Comitè Europeu de Prevenció de la Tortura.

4.2. Canàries

4.2.1. Dades generals d'arribades

El 2021 i el 2022 la ruta canària ha estat la ruta d'accés al territori espanyol més mortífera. Segons l'informe de Caminando Fronteras, un total de 7.692 persones han perdut la vida en aquesta ruta en els últims cinc anys. L'any 2022, 1.784 persones van morir en aquest trajecte, la qual cosa suposa un 74,6 % de les morts que succeeixen en totes les rutes d'accés a l'Estat espanyol, comptabilitzades en 2.390. El 2021, tan sols a la ruta canària hi va haver 3.939 víctimes mortals.²⁵⁵

Respecte a les arribades, el 2022 15.682 persones van arribar a les illes²⁵⁶. Entre elles, 2.056 són dones (un 13,2 %) i 2.209 són menors d'edat (14,1 %)²⁵⁷. Aquest número suposa un descens del 29,7 % respecte a les persones que van arribar en 2021, que van ser 22.316, de les quals 3.221 eren dones (14,4 %), i 3.151 menors d'edat (14,1 %). Les arribades el 2022 van tenir un descens del 62,7 % respecte al nombre d'arribades de 2020, que va ser de 42.097 persones, 1.032 de les quals van ser dones (2,4 %), i 3.159 (7,5 %) menors d'edat.²⁵⁸

En la gràfica 1 podem observar com a partir del període de 2020 a 2021 creix exponencialment el percentatge de dones i menors d'edat entre les persones que prenen la ruta canària. També en números absoluts veiem que el nombre de persones identificades com a dones es multiplica per tres, entre 2020 i 2021, tot i que el nombre d'arribades es redueix gairebé a la meitat (un 47 %).

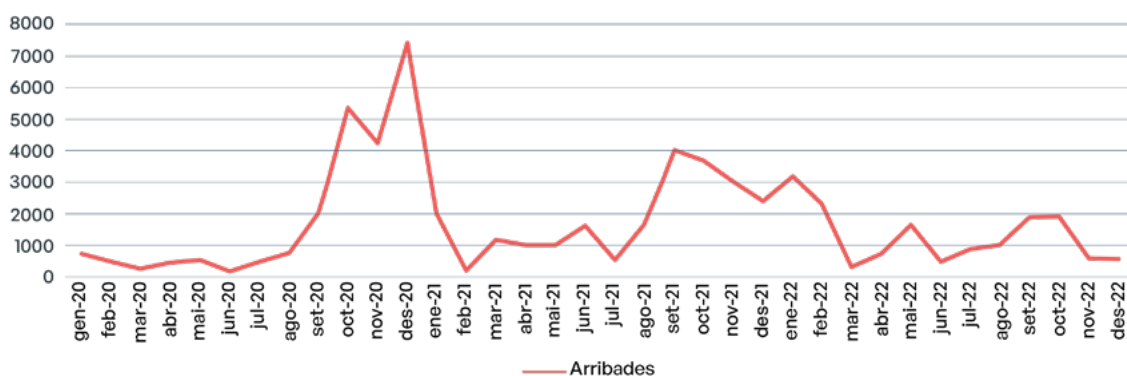
255 Caminando Fronteras, Monitero Derecho a la Vida. Año 2022 (2023), <https://caminandofronteras.org/wp-content/uploads/2023/01/monitoreo-derecho-a-la-vida-2022-es-v2.pdf>

256 Ministeri d'Interior, "Informe Quinzenal Immigració Irregular 2022," https://www.interior.gob.es/opencms/export/sites/default/.galleries/galeria-de-premsa/documentos-i-multimedia/balances-i-informes/2022/24_informe_quinzenal_acumulat_01-01_a_el_31-12-2022.pdf

257 Els totals d'arribades anuals són dades del Ministeri d'Interior. Les dades desglossades per gènere i edat provenen d'una font interna.

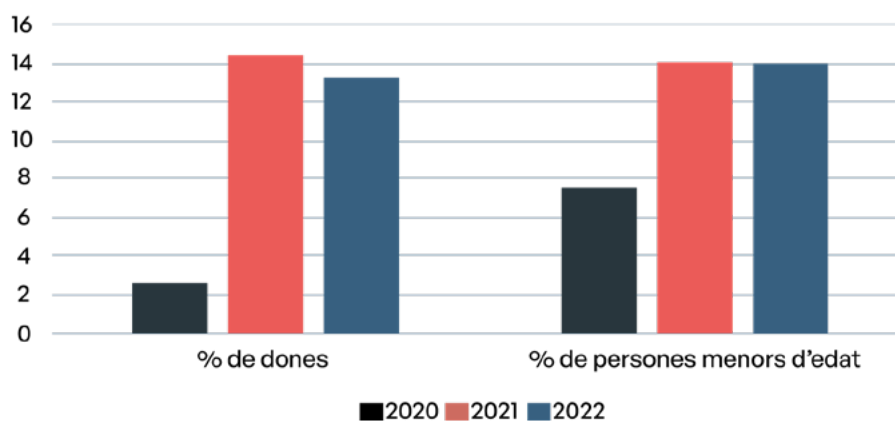
258 Ministeri d'Interior, "Informe Quinzenal Immigració Irregular 2021", https://www.interior.gob.es/opencms/pdf/prensa/balances-e-informes/2021/24_informe_quinzenal_acumulado_01-01_al_31-12-2021.pdf

Gràfic 1-Arribades mensuals a Canàries 2020-2022

Font: Ministeri d'Interior.

Gràfic 2- Evolució del percentatge de dones i persones menors d'edat en les arribades a Canàries 2020-2022

Font: Fonts internes i Ministeri d'Interior.

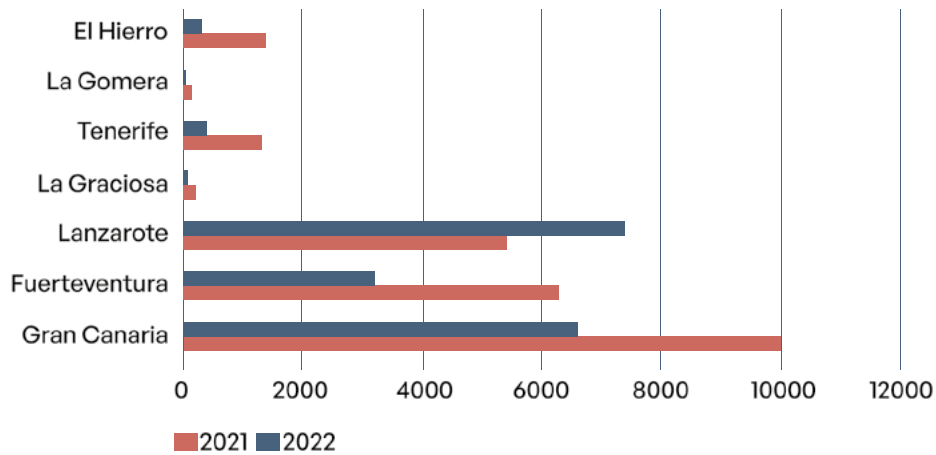
Referent a l'evolució de les arribades, cal destacar que el 2022 es va donar un canvi de tendència a partir de la represa de les relacions diplomàtiques entre Espanya i el Marroc²⁵⁹, després del suport del Govern espanyol al pla d'autonomia del Marroc per al Sàhara Occidental a través d'una carta remesa a Mohamed VI el 18 de març. A partir d'aquest moment, **augmenten les dificultats en les sortides des de Da la i Al-Aaiun, al Sàhara Occidental, sota control del Marroc, atès que augmenten el control policial, les detencions i els desplaçaments forçosos a l'interior del país creant condicions d'immobilitat involuntària al Marroc²⁶⁰. D'altra banda, només quatre dies després de l'enviament de la carta, el 22 de març, es van reprendre les deportacions des de Canàries a Al-Aaiun.²⁶¹**

²⁵⁹ Miguel González i Francisco Peregil, " Pedro Sánchez y Mohamed VI ponen en marcha una nueva relación bilateral", El País, 4 de juliol de 2022, <https://elpais.com/espana/2022-04-07/pedro-sanchez-y-mohamed-vi-ponen-en-marcha-una-nueva-relacion-bilateral.html>

²⁶⁰ Per a més informació vegeu el capítol 7 sobre el Marroc, on s'explica en profunditat la qüestió dels desplaçaments forçosos.

²⁶¹ Redacció, "España retoma los vuelos de repatriación de inmigrantes a Marruecos", El País, 21 de març de 2022, <https://elpais.com/espana/2022-3-21/espana-represa-els-vols-de-repatriacion-de-inmigrantes-a-marruecos.html>

Gràfic 3- Arribades a Canàries desagregades per illa 2021-2022

Font: Balanç Migratori de l'APDHA²⁶²

Se observa otro cambio de tendencia en 2022: se reducen las salidas desde Dahla y El Aaiún, y se concentran entre Tarfaya, Izmin y Tan-Tan. Esto ha generado un aumento de las llegadas a Lanzarote, la isla más cercana a esa zona, hasta el punto de ser la isla que recibió más llegadas en 2022. También han disminuido las llegadas a Tenerife, Gran Canaria y el Hierro, y llegan más neumáticas que cayucos.

4.2.2. La gestió dels rescats i de la primera atenció a l'arribada

Rescats sota comandament únic

L'aprovació del comandament únic²⁶³ sota el Centre de Coordinació Regional de Canàries de la Guàrdia Civil (d'ara endavant, CCRC)²⁶⁴ ha subordinat un cos civil com és Salvament Marítim (Ministeri de Foment) al mandat d'un cos policial i li ha donat **un tractament de control fronterer a l'avaluació de les emergències detectades²⁶⁵**. En aquesta mateixa línia que tendeix a restringir els rescats, tal com apunta Alarmphone, el reconeixement recent de la sobirania marroquina sobre el Sàhara Occidental podria donar lloc a una vasta extensió de la SAR marroquina davant de les costes del Sàhara, la qual cosa reduiria l'àrea d'intervenció de Salvament²⁶⁶.

El fet que les trucades i els avisos de naufragis no activin directament a Salvament Marítim pot generar retards de diverses hores, fet que ha tingut com a conseqüència la pèrdua de vides al mar, com va ser el cas de l'embarcació precària que va naufragar el 25 de gener de 2022 prop de les costes de Lanzarote, amb 19 persones desaparegudes.²⁶⁷

²⁶² APDHA, Balance Migratorio Frontera Sur 2022 (Sevilla, 2023), <https://www.apdha.org/wp-content/uploads/2023/02/Balance-Migratorio-Frontera-Sur-2022-web.pdf>

²⁶³ Associació Unificada de Guardias Civiles, "Mando Único Operativo para la inmigración ilegal", 6 d'agost del 2018, https://www.augc.org/mando-unico-operativo-para-la-inmigracion-ilegal_13754_102.html

²⁶⁴ Des de l'entrada en vigor del comandament únic en 2018, els rescats en la Zones de Responsabilitat de Cerca i Salvament Marítim (SAR) espanyoles estan coordinats per la Guàrdia Civil, sota ordres del Ministeri del Interior.

²⁶⁵ Migratlantes. Trobada de migracions atlàntiques, "Salvamento Marítimo: 150.000 personas rescatadas después", Vídeo de Youtube, 03.08:52, publicat el 24 de novembre de 2022, https://www.youtube.com/watch?v=7p-ccuf_kd0e

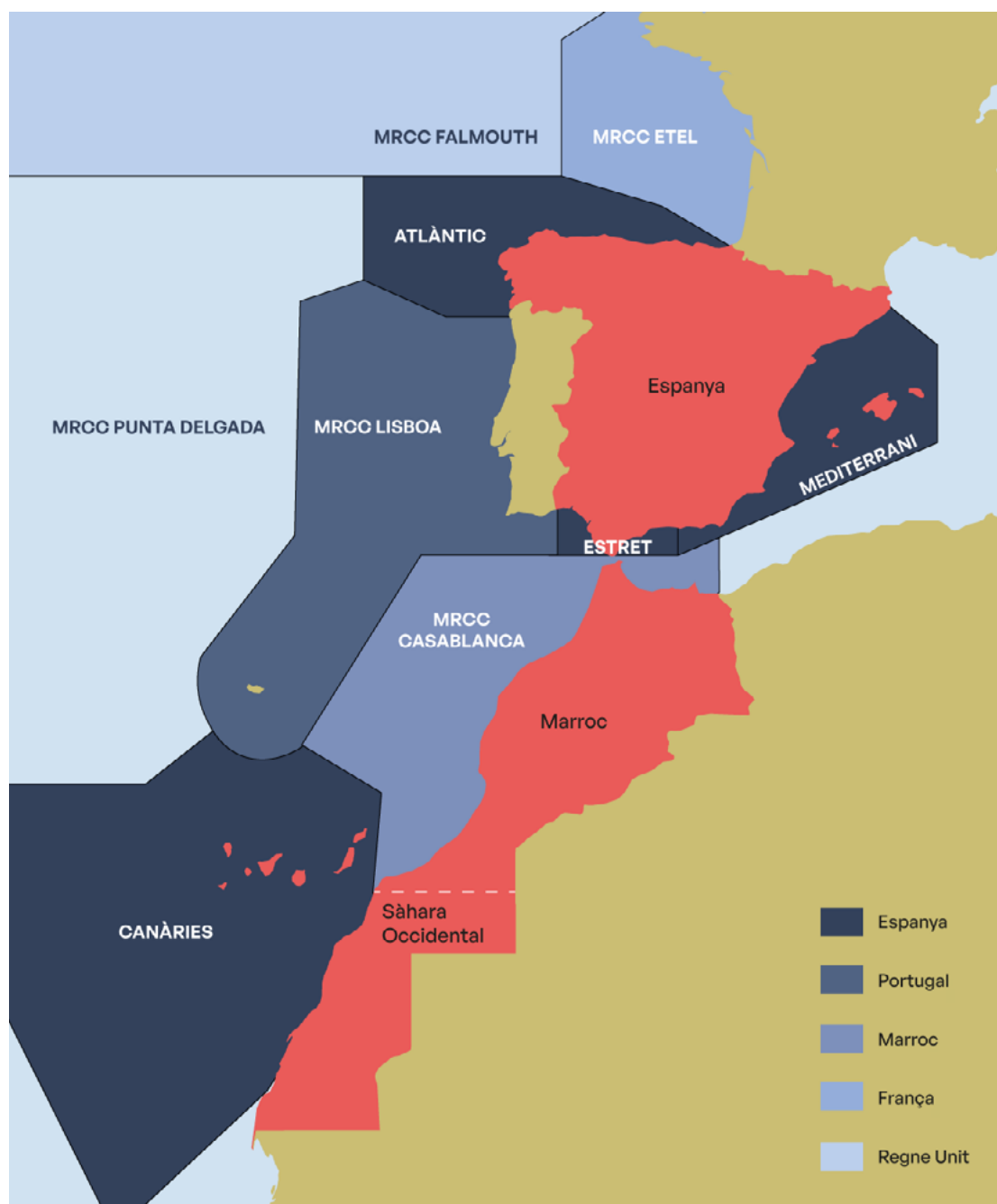
²⁶⁶ Alarm Phone, "The criminalisation of people on the move", 4 de setembre de 2022, <https://alarmphone.org/en/2022/09/04/the-criminalisation-of-people-on-the-move/>

²⁶⁷ EFE, "Podemos pregunta al Gobierno por el naufragio de una patera con 19 fallecidos", Cadena SER, 9 de febrer de 2022, <https://cadenaser.com/2022/02/09/podemos-pregunta-al-gobierno-por-el-naufragio-de-una-patera-con-19-fallecidos/>

Tal com han informat fonts internes de Salvament Marítim, davant un avís d'albirament o un naufragi en una zona pròxima a la frontera de les aigües marroquines, el CCRC entra en contacte, en primer lloc, amb la guàrdia costanera marroquina perquè realitzi el rescat. Quan no es rep resposta, no es du a terme el rescat o es torna a realitzar la crida d'avís, el CCRC activa a Salvament Marítim. Per contra, quan els avisos arribaven directament a Salvament Marítim i tenien potestat per activar-se sense aprovació prèvia d'un comandament policial, a través del Sistema d'Informació i Gestió d'Operacions (SIGO) s'assegurava que en 20 minuts (30, si és de nit) després de l'avís, una embarcació estigués llesta per sortir. No obstant això, amb el previ contacte amb les autoritats marroquines hi pot haver un retard d'entre 3 i 5 hores des de l'albirament, fet que dificulta exponencialment la cerca de l'embarcació al mar.

Zones de responsabilitat de cerca i salvament marítim (SAR)

Protocols de Coordinació d'actuació a l'arribada

En el moment de l'arribada d'una embarcació intervenen múltiples actors, inclosos cossos policials, Creu Roja, el Servei d'Urgències Canari (SUC) i Salvament Marítim. Aquesta multiplicitat d'agents suposa reptes en la coordinació.

No obstant això, només les illes de Gran Canària²⁶⁸ i Tenerife²⁶⁹ compten amb un protocol de coordinació consensuat pels diferents actors per actuar en els molls i coordinar els recursos d'atenció sanitària per a les persones nouvingudes. En el cas de Gran Canària, aquest protocol es va recordar l'octubre de 2021 i es va actualitzar a febrer de 2022, mentre que a Tenerife, es va publicar el 2023.

²⁶⁸ Govern de Canàries. "Atención sanitaria a migrantes recién llegados a Gran Canaria en situación irregular por vía marítima". 2022. <https://drive.google.com/file/d/1dixnjub--stkq380larginatuzp2kys6/view?usp=sharing>

²⁶⁹ Govern de Canàries. "Atención sanitaria a migrantes recién llegados a Gran Canaria en situación irregular por vía marítima". <https://drive.google.com/file/d/1l9h9tklNm8plwptdndyjsag-shyyzev/view?usp=sharing>

Aquests protocols són una eina clau per garantir el dret a la salut en establir clarament responsabilitats en l'atenció sanitària en el primer moment d'arribada i protocol·litzar l'assignació de recursos i derivacions. No obstant això, **no s'han desenvolupat en la resta de les illes de l'arxipèlag ni no existeixen a escala autonòmica recomanacions generals d'orientació per realitzar la primera atenció a l'arribada ni per a la redacció de protocols adaptats a la realitat de cada illa.**

La primera assistència sanitària

Després de detectar una embarcació, si el CCRC avisa Salvament Marítim, també s'informa el 112, que envia una alerta a la Creu Roja (Servei d'Emergències) i al Sistema d'Urgències Canari (d'ara endavant, SUC). Segons les indicacions de Salvament Marítim, el SUC decideix quins recursos envia a escala provincial: pot enviar Suport Vital Bàsic al moll del desembarcament, que consisteix en una ambulància sense personal mèdic ni infermer/a, o Suport Vital Avançat, amb personal mèdic, que té els mitjans per atendre in situ una urgència i fer un transport en cas que existeixi perill per a la vida. La Creu Roja envia un Equip de Resposta Immediata en Emergència d'Ajuda Humanitària a Immigrants (ERIE d'AHI).

En la majoria dels casos, s'envia solament suport vital bàsic, de manera que la primera resposta d'emergència es duu a terme exclusivament per la Creu Roja, i es realitza majoritàriament per personal voluntari, sense garantir la presència de personal sanitari. A la Creu Roja Canàries no hi ha ofertes de treball per a professionals sanitaris, de manera que si hi ha professionals, és perquè algun voluntari té aquesta formació. Els llocs d'infermers/es no sempre estan coberts, i si hi ha voluntaris disponibles, es prioritzarà que el personal d'infermeria no assisteixi a les intervencions. Així doncs, **a l'equip de resposta immediata que desplega la Creu Roja no es garanteix la presència de personal amb coneixements mèdics o d'infermeria, i tampoc hi ha personal especialitzat en infants. El fet de no garantir la presència de personal sanitari en el moment de les arribades pot vulnerar el dret a la salut.**

Allarg del temps s'han posat a disposició recursos sanitaris fluctuants en l'atenció a les arribades a cadascuna de les illes, i les vies d'accés a sanitat per als adults que arriben són molt limitades²⁷⁰. Donada l'alta mobilitat de les persones entre illes o entre aquestes i la península, fins i tot quan aconseguen accedir al sistema de salut, és molt complex realitzar un seguiment. Aquest fet resulta especialment preocupant en el cas de dones embarassades. D'altra banda, en el cas de les dones afectades per la mutilació genital femenina, s'han detectat deficiències en la seva detecció, i en aquells casos en què s'identifiquen, no s'elaboren informes per part de les autoritats sanitàries que puguin ser utilitzats per reforçar les sol·licituds de protecció internacional.²⁷¹

Respecte a la salut mental, cal destacar **que no existeix un protocol d'atenció psicològica que s'activi en els casos de naufragi per atendre les persones supervivents. Això implica que les persones que han perdut familiars o amics en el trajecte són traslladades directament al CATE sense rebre atenció psicològica.** Tan sols es coneix una ocasió en què en el moment d'arribada es va activar al Grup d'Intervenció Psicològica en Desastres i Emergències (GIPDE) del Col·legi Oficial de Psicologia de Las Palmas (COPLP), el 8 de febrer, i fonts pròximes a la intervenció assenyalen que es va tractar d'un cas excepcional resultat de la iniciativa de les infermeres que van donar la primera atenció.

²⁷⁰ Entrevista CA14.

²⁷¹ Ibíd.

En concret, era el cas d'una mare que va perdre la filla durant la nit abans del rescat.²⁷²

El personal de la Creu Roja és l'encarregat de dur a terme la filiació de les persones nouvingudes. En aquest procés no es garanteix la presència d'intèrprets. En el moment del desembarcament també estan presents la Policia Nacional o la Guàrdia Civil i Frontex, que reuneix les dades recollides per la Creu Roja.

4.2.3. Privació de llibertat: els CATE, la presó i els CIE

Els CATE

En arribar a les Canàries, les persones que no són derivades a l'hospital són detingudes i traslladades als CATE des del moll en què hagin desembarcat.

Des del 2021, a les Canàries s'han establert aquests centres a Arguineguín²⁷³ i Barranco Seco a Gran Canària, Adeje i la comissaria de Los Cristianos a Tenerife, Arrecife a Lanzarote, l'Aula de la Naturalesa i el poliesportiu Valverde o San Andrés al Hierro, i el moll de Puerto del Rosario i la Nau del Formatge a Fuerteventura²⁷⁴. Com hem mencionat més amunt, els Centres d'Atenció Temporal a Estrangers (CATE) es poden posar en funcionament en comissaries o en estructures específiques o simplement en carpes als molls.

L'equip d'investigació encarregat de la redacció d'aquest informe va sol·licitar visites tant al CATE d'Arrecife com al de Barranco Seco, ambdues denegades pel Ministeri de l'Interior (ANNEX 1). Concretament, al CATE de Barranco Seco, es van observar a distància millores en les instal·lacions perquè s'havien instal·lat mòduls prefabricats en lloc de tendes de lona. En canvi, en el cas de les illes de Hierro, Fuerteventura i la Gomera, no es compta amb instal·lacions permanents, sinó que s'estableixen CATE en espais no habilitats, com poden ser naus industrials o instal·lacions esportives precàries.

El CATE de Lanzarote va ser conegut com a "nau de la vergonya" i es va tancar després d'una recomanació del DP a finals de febrer de 2023. Aquesta instal·lació estava establerta en una nau que pertanyia a una empresa d'autobusos amb greus deficiències estructurals i de salubritat. Després del tancament, es va obrir un nou CATE a Arrecife. El març de 2022, aquest últim, recentment inaugurat, es va inundar per les pluges²⁷⁵. L'abril de 2022, 38 persones marroquines que estaven detingudes en aquest CATE van ser traslladades a la zona de rebutjats de l'aeroport on van passar la nit estirades a terra, esperant un vol per al seu trasllat a l'illa de Gran Canària. Això es va deure aparentment a la falta de seguretat per evitar intents de fugida. Des de juliol, un mur envolta el recinte del CATE²⁷⁶. El novembre de 2022, el nou Centre, de 200 places, es va saturar.²⁷⁷

272 Efe Canarias ahora. "Ocho muertos en una travesía de tres días en una balsa neumática, el saldo de la última tragedia en ruta hacia Canarias" Eldiario.es, 8 de febrer de 2023. [//www.eldiario.es/canariasahora/migraciones/occho-muertos-balsa-neumatica-tragedia-ruta-canaria_1_9936300.html](https://www.eldiario.es/canariasahora/migraciones/occho-muertos-balsa-neumatica-tragedia-ruta-canaria_1_9936300.html)

273 L'informe del DP de 2021 sobre la situació a Canàries esmenta els molls i naus utilitzats en el moment de més arribades com a espais de privació de llibertat. Entre altres: el moll Arguineguín, la nau Port de les Palmes i l'Aula de la Naturalesa en el Ferro.

274 Es té constància d'alguns d'aquests centres per l'informe del Defensor del Poble, La migración en Canarias, (2021), https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2021/03/informe_canarias.pdf. En altres casos es tracta d'espais que són habilitats temporalment en moments d'arribades a la s illes, especialment en el cas de Hierro i Fuerteventura.

275 Redacció, "Se inunda el CATE de Arrecife", Cadena SER, 15 de març de 2022, <https://cadenaser.com/2022/03/15/se-inunda-el-cate-de-arrecife/>

276 Redacció, "El centro de inmigrantes de Arrecife, amurallado", La Voz de Lanzarote, 29 de juliol de 2022, https://www.lavozdelanzarote.com/actualidad/politica/centro-inmigrantes-arrecife-amurallado_213461_102.html

277 Salvament Marítim va ser obligat a desembarcar a persones rescatades prop de l'illa de Lanzarote a Fuerteventura, contravenint la normativa de desembarcament en el port segur més pròxim. Vegeu Norte Gran Canaria, "Localizada una nueva neumática al suroeste de Lanzarote con 34 inmigrantes y trasladados a Fuerteventura", Norteb Gran Canaria, 17 d'octubre de 2022, <https://nortegrancanaria.com/2022/localizada-una-nueva-neumatica-al-suroeste-de-lanzarote-con-34-inmigrantes-y-trasladados-a-fuerteventura/>; <https://www.diariodecanarias.es/noticia/-no-hi-ha-previsió-ni-gestió-per-a-reforçar-amb-més-unitats-els-rescats>

Al CATE instal·lat al poliesportiu de San Andrés, al Hierro, 162 persones que van desembarcar el 27 de novembre del 2022 van ser detingudes durant almenys 48 hores sense espai per dormir, i sense oferir un espai específic per a dones i infants. Aquests fets van ser denunciats per la societat civil organitzada²⁷⁸.

En el seu informe del 2022, el DP assenyalava que, excepte a l'illa de Lanzarote, a les Canàries no s'està complint amb la recomanació que els menors d'edat, les dones embarassades o les persones que han manifestat la seva intenció de sol·licitar protecció internacional no siguin detinguts després de ser interceptats, i que siguin derivats immediatament als recursos del sistema d'acollida.²⁷⁹

Moltes de les vulneracions que es produeixen en els CATE estan relacionades amb el dret a la defensa i a l'assistència lletrada, el dret a l'accés a la informació i a l'asil. En aquest sentit, hi ha diversos punts que cal esmentar relatiu als Centres de Canàries.

Tal com assenyalava el DP, s'han detectat assistències lletrades col·lectives²⁸⁰ amb un intèrpret per grups lingüístics o a l'aire lliure, i per tant sense cap privacitat. És evident que aquestes condicions afecten la seguretat de les persones de manera general i és especialment greu quan s'han de comunicar qüestions complexes, objecte de tabú o que poden suposar un perill per a elles mateixes si algú més les escolta. **Aquesta vulneració afecta, sobretot, dones, NNA i a persones de diversitat sexual o de gènere,** sense excloure cap tipus de persecució. S'han reportat impediments per part de la Policia Nacional quan l'advocat/ada ha sol·licitat realitzar les entrevistes de forma individualitzada.

També s'ha sabut que no es fa esment del dret a la protecció en totes les lectures de drets, tal com assenyalava el Mecanisme Nacional de Prevenció de la Tortura (d'ara endavant, MNP) en el seu informe de 2021.²⁸¹ A més, a vegades, les entitats refereixen obstaculitzacions per part de la PN al treball del personal

²⁷⁸ Redacció, "Más de 160 migrantes llegaron esta madrugada en un cayuco a El Hierro", Cadena Ser, 27 de novembre de 2022, <https://cadenaser.com/nacional/2022/11/27/mas-de-160-migrantes-llegaron-esta-madrugada-en-un-cayuco-a-el-hierro-cadena-ser/>

²⁷⁹ MNP, Informe anual 2022 Mecanismo Nacional de Prevención (2023), 170, <https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2023/03/defensor-del-pueblo-informe-anual-2022.pdf>

²⁸⁰ Defensor del Poble, La migración en Canarias (2021), 62, https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2021/03/informe_canarias.pdf

²⁸¹ Defensor del Poble, Informe Anual 2021. Mecanismo Nacional de Prevención (2022), https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2022/05/informe_2021_mnp.pdf

lletrat, especialment quan aquest exigeix que es donin unes condicions mínimes per a la garantia del dret a l'asil i a la informació, tals com l'atenció individualitzada, amb privacitat i la traducció. La falta d'accés als CATE d'advocats/es independents o d'entitats socials per acomplir tasques d'assessorament jurídic és molt preocupant. Diversos professionals han expressat les seves dificultats per entrevistar-se amb les persones detingudes en el CATE sota el pretext que ja tenen advocats d'ofici a la seva disposició.

A més, **en un context de criminalització de les migracions**, és possible que les persones nouvingudes detingudes als CATE estiguin sent interrogades sense assistència lletrada amb l'objectiu d'obtenir informació sobre el tràfic il·lícit de persones, el tràfic d'éssers humans i el terrorisme. Aquestes entrevistes estarien sent realitzades per part de funcionaris de la PN i agents de FRONTEX, i les dades obtingudes serien compartides amb les autoritats nacionals adequades, Europol i altres agències europees. Les preguntes que fan tant la PN com Frontex sembla que estan relacionades amb fets potencialment incriminadoris en processos penals, especialment pel que fa al tràfic de persones, com es contempla a l'article 318 Bis del Codi Penal.²⁸²

Aquests interrogatoris fora de la declaració formal sense assistència lletrada suposen una vulneració greu de drets fonamentals, en concret de l'article 17.3 de la CE que garanteix el dret a l'assistència d'advocat/a al detingut en les diligències policials i judicials, atès que les persones es troben de facto sota custòdia policial, i de l'article 24 que estableix el dret a la defensa i a l'assistència lletrada. En qualsevol cas, tota decisió d'una persona detinguda que afecti els seus drets fonamentals i que pugui comprometre seriosament la seva defensa requereix presència d'assistència lletrada, i així ho estableixen les sentències del Tribunal Suprem (STS) de l'11 de desembre de 1998 i de 2 de juliol de 1993. Aquests interrogatoris també suposen una greu vulneració del dret a un procés equitatiu, establert a l'article 6 de la Convenció Europea de Drets Humans (d'ara endavant, CEDH).

Així doncs, s'ha constatat que, a vegades, els col·legis d'advocats no reben l'avís per assistir les persones detingudes als CATE fins a la finalització de les tasques de Frontex i PN. Això és encara més preocupant quan es tracta de persones que estan en estat de xoc després d'un viatge que ha pogut ser traumàtic, i en cap cas es troben en circumstàncies per ser interrogades.

Concretament, s'han identificat aquestes pràctiques al CATE de Lanzarote, on, segons entitats de drets humans, **el torn d'ofici triga una mitjana d'aproximadament 48 hores a rebre els avisos per assistir les persones detingudes**. Les organitzacions de DH presents en el terreny assenyalen que de vegades es revisen els mòbils de les persones internes i s'usen fotografies i vídeos enregistrats durant el viatge, així com imatges de drons i testimonis orals, per construir acusacions en els processos judicials. Les entitats locals han informat sobre el cas d'una persona diabètica que, en arribar a l'illa de Lanzarote, es va desmaiar. Quan es va despertar a l'hospital, li van imputar el paper de patró de l'embarcació.²⁸³ En aquest cas es va aconseguir demostrar la innocència de l'acusat.

²⁸² Article 318 bis de la Llei orgànica 10/1995 de 23 de novembre, del Codi Penal. Butlletí Oficial de l'Estat, 281, de 25 de novembre de 1995, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=boe-a-1995-25444>

²⁸³ Entrevista CA14.

La presó

En aquest context, **durant els últims anys ha augmentat exponencialment els empresonaments per tràfic de persones** per cada embarcació que arriba a les illes, en total 350 l'any 2022 i 542 el 2021.²⁸⁴ El 2021, la PN ha comunicat que 202 persones van ser detingudes per actuar suposadament com a patrons d'embarcacions que havien arribat a les Canàries ²⁸⁵. La qualificació comuna de la pena és de vuit anys, en cas que no hi hagi hagut morts o ferits en el trajecte. En aquest últim cas, també s'imputen delictes d'homicidi imprudent i lesions, i s'augmenten les penes. En aquest context, a les presons de Canàries hi hauria un percentatge significatiu de persones estrangeres nouvingudes en embarcacions precàries en condició de migrants en presó preventiva o complint condemna, pel simple fet de sostenir una brúixola, GPS o el timó. A la pràctica, la presó preventiva s'aplica en gairebé tots els casos a les persones acusades, passant entre 1 i 4 anys en aquest règim (oficialment, la presó preventiva per a aquest tipus de delictes pot estendre's fins a un màxim de dos anys, amb possibilitat de pròrroga per altres dos anys), tot argumentant un elevat risc de fuga.

Les persones migrants que acaben d'arribar i són empresonades pateixen un important perjudici en comparació amb la resta de presos, ja que no tenen xarxa ni vincles que els permetin accedir a permisos i les seves famílies o persones properes no poden fer ingressos als seus comptes de peculí. Les associacions d'assistència jurídica assenyalen que en algunes ocasions hi ha pràctiques inadequades per part dels advocats d'ofici, que aconsellen als seus clients signar acords de conformitat sense estar prou informats de les conseqüències, acceptant càrrecs per reduir les penes sense haver esgotat totes les vies de defensa (demanar proves, realitzar entrevistes amb les persones jutjades, etc.).²⁸⁶

A més a més, les barreres lingüístiques, l'aïllament i la interrupció dels seus projectes migratoris afecten greument la seva salut mental. En aquest sentit, s'ha destacat la manca d'intèrprets per a l'assistència lletrada a les persones acusades a la presó, que pot retardar les entrevistes dels advocats d'ofici amb els seus clients durant mesos²⁸⁷. Això fa que la defensa legal sigui complexa, atès que s'ha de buscar testimonis que puguin corroborar la seva innocència, però sovint no es permet l'accés a les llistes de tripulants i és difícil contactar amb possibles testimonis. Les organitzacions del terreny també denuncien la presó de perfils altament vulnerables, com un menor d'edat empresonat per tràfic, malgrat no haver complert els divuit anys²⁸⁸. A més, el judici pot durar fins dos anys després del naufragi.

CIE i deportacions

Les persones que han de ser retornades o expulsades del país són traslladades a Centres d'Internament d'Estrangers. En el moment de la redacció d'aquest informe estan actius a les Canàries el CIE de Barranco Seco a Gran Canària i el CIE de Hoya Fría a Tenerife (tancat temporalment per reformes en el moment de la redacció d'aquest informe).

284 Ministeri de l'Interior, "Informe quinquenal. Migració Irregular 2022"; 2023, https://www.interior.gob.es/opencms/export/sites/default/galleries/galeria-de-premsa/documents-i-multimèdia/balanços-i-informes/2022/24_informe_quinzenal_acumulat_01-01_a_el_31-12-2022.pdf

285 EFE, "Detenidos 202 patrones de naves que llegaron a Canarias de modo ilegal", La Vanguardia, 3 de gener de 2022, <https://www.lavanguardia.com/vida/20220103/7965652/detenidos-202-patrones-naves-llegaron-canarias-ilegal.html>

286 Entrevista CA14.

287 Entrevista CA14

288 Iridia y Novact, Vulneraciones de derechos en la respuesta institucional a las llegadas de personas migrantes en Canarias. Abril – Mayo 2022 (2022), https://iridia.cat/wp-content/uploads/2022/05/informe_vulneracion_derechos_canarias_abril_mayo_22-1.pdf

D'altra banda, s'ha detectat que, tot i que l'Audiència de Las Palmas i l'Audiència de Santa Cruz de Tenerife van dictaminar a l'abril i març de 2021, respectivament, que un expedient de devolució perd la seva validesa si no es compleix en 72 hores o, si s'escau, 60 dies després de l'ingrés en un CIE²⁶, a la pràctica **s'han continuat donant internaments al CIE i expulsions des de comissaria sense tramitar expedients d'expulsió**, sinó sobre la base d'ordres de devolució mesos després de la seva interposició i de la posada en llibertat de la persona.

El 2022, l'equip d'investigació va poder documentar el cas de dues persones privades de llibertat al CIE de Gran Canària amb aquesta casuística. Així mateix, fonts jurídiques han confirmat que no és una pràctica aïllada.²⁷ Això suposa una vulneració del dret a la tutela judicial efectiva. A més, en almenys una ocasió s'ha constatat una **obstaculització del dret a la defensa a causa de l'acceleració del procediment**.²⁸

Les fonts consultades assenyalen que hi ha **dificultats per a les persones detingudes en accedir a l'assistència lletrada al CIE en condicions dignes per dur a terme la seva defensa, per part d'advocats/es**. En el moment de redacció d'aquest informe, en el cas del CIE de Barranco Seco només es permet l'accés de l'assistència lletrada al pati, de manera que aquesta es duu a terme a l'aire lliure i sense privacitat. La falta d'accés del personal lletrat a altres espais del CIE dificulta el monitoratge de drets humans en el recinte.

En referència al dret a l'asil, hi ha hagut cossos policials senegalesos presents al CIE de Barranco Seco, en el marc dels acords de cooperació policial amb el Senegal, de manera que el contacte forçat de sol·licitants potencials de protecció internacional amb les autoritats policials del país d'origen podria incórrer en una vulneració de l'article 3 de la CEDH.

Pel que fa a les condicions al CIE, el maig 2022 hi va haver una vaga de fam per part d'un grup de 15 persones internes en el Centre de Barranco Seco, a Las Palmas, que va durar tres dies. Va ser un acte de protesta per **la falta d'accés a l'assistència sanitària, per les males condicions del menjar i la falta de respecte als horaris per poder fer el Ramadà, així com per denunciar situacions de maltractament i vexacions**.²⁸⁹

D'altra banda, les deportacions al Marroc es van reprendre el 21 de març de 2022,²⁹⁰ quatre dies després de la carta enviada pel Govern espanyol donant suport a la postura marroquina respecte al Sàhara Occidental, que va reactivar les relacions entre tots dos països després de la crisi diplomàtica iniciada l'abril de 2021. Des de llavors, les deportacions des de l'Estat espanyol al Marroc s'han dut a terme amb expulsions de 20 persones a la setmana, en els anomenats "vols comercials especials" (un o dos per setmana), que feien parada a Canàries.

Es tracta de vols amb connexió des de la península que volen fins a Las Palmas amb la companyia Air Nostrum i després enllacen cap a Al-Aaiun amb vols de la companyia Air Maroc. Segons afirma la Campanya Estatal pel Tancament dels CIE i per la fi de les deportacions, es tracta de vols que no estan sota l'escrutini del

289 EFE. "Migrantes mejoran su atención en el CIE de Barranco Seco, tras hacer huelga de hambre," Canarias 7, 2 de maig del 2022, <https://www.canarias7.es/canarias/gran-canaria/las-palmas-de-gran-canaria/migrantes-mejoran-atencion-20220502124407-nt.html>

290 María Martín i Óscar López-Fonseca, "España retoma los vuelos de repatriación de inmigrantes a Marruecos", El País, 21 de març de 2022, <https://elpais.com/espana/2022-03-21/espana-retoma-los-vuelos-de-repatriacion-de-inmigrantes-a-marruecos.html>

Defensor del Poble que, amb les seves atribucions com MNP, té competències per inspeccionar el trasllat de persones privades de llibertat. **La falta de transparència és notable en relació als trasllats cap al Marroc, ja que no s'ha dut a terme cap licitació pública per a la contractació dels vols des de les Illes Canàries fins a Al-Aaiun, i no es disposa d'informació sobre el cost del contracte subscrit pel Ministeri de l'Interior amb la companyia Royal Air Maroc**²⁹¹.

Cal destacar que el 2022 es va detectar la primera deportació d'una persona d'un tercer país al Marroc, una qüestió contemplada per l'acord hispanomarroquí de 1992 en el cas de persones que les autoritats pressuposen que han transitat pel Marroc en el seu trajecte migratori, però que fins al moment només s'havia aplicat en el marc de les devolucions per terra a través de Ceuta i Melilla, i no des d'altres punts de l'Estat. Concretament, el 9 de setembre de 2022 es va deportar al Marroc una persona amb nacionalitat de Costa d'Ivori, tot i que el jutge d'instrucció havia ordenat la suspensió de la devolució²⁹².

Aquesta pràctica resulta alarmant des d'una perspectiva de garantia dels DH, en primer lloc, perquè obre la porta a les deportacions “en cadena”²⁹³, i per tant, a la violació del principi de no-devolució, i, en segon lloc, perquè el fet d'haver sortit de manera irregular del Marroc està criminalitzat al país i suposa un delicte tipificat en la llei 02/03 (Dahir núm. 1-03-196).²⁹⁴

A part d'aquests vols comercials especials, les fonts consultades assenyalen que s'han continuat produint deportacions en vols comercials a altres països africans, i en alguns casos puntuals, també a altres ciutats del Marroc, com Casablanca²⁹⁵. La reactivació dels vols de deportació després de la pandèmia genera una situació d'angoixa en les persones migrants, que viuen amb por a ser deportades²⁹⁶. Tant la denúncia com la investigació de situacions de tortura o maltractaments en el marc de la deportació són especialment complicades pel fet que, una vegada la persona és deportada, és molt complicat poder procedir a una investigació amb totes les garanties, proves i testimonis. No existeixen mecanismes de control, transparència i avaluació administratius ni jurisdiccionals suficients.²⁹⁷

D'altra banda, malgrat la jurisprudència establerta pel Tribunal Suprem a la seva sentència núm. 173/2021²⁹⁸ respecte al dret a la lliure circulació a Espanya de les persones sol·licitants d'asil, **durant 2021 i 2022 s'han continuat reportant casos de vulneració del dret a la llibertat de ambulatòria i de circulació de persones sol·licitants de protecció internacional, segons**

291 Entrevista ESTI.

292 Natalia G. Vargas, " Dos organizaciones denuncian la deportación de un marfileño a Marruecos desde Gran Canaria", Eldiario.es, 9 de setembre de 2022, https://www.eldiario.es/canariasahora/migraciones/organizaciones-denuncian-deportacion-marfileno-marruecos-gran-canaria_1_9301803.html

293 Lo Coco y Eloísa González-Hidalgo, "La doble lógica de la externalización europea: protección y deportación en Marruecos", Revista CIDOB d'Afers Internacionals n.129 (2021): 79-106

294 Dahir núm. 1-03-196 du 16 ramadan 1424, portant promulgation de la loi n.º 02-03 relative à l'entrée et au séjour des étrangers au Royaume du Maroc, à l'émigration et l'immigration irrégulières. n.º 5162, 20 de novembre de 2003. Per consultar la llei, vegeu: <https://adala.justice.gov.ma/production/legislation/fr/penal/immigration%20clandestine.html>

295 Entrevista ESTI.

296 Irídia y Novact. Vulneraciones de derechos en la respuesta institucional a las llegadas de personas migrantes en Canarias (2022), https://iridia.cat/wp-content/uploads/2022/05/informe_vulneracion_derechos_canarias_abril_mayo_22-1.pdf

297 Irídia y Novact, Vulneraciones de derechos humanos en las deportaciones, 2020 https://iridia.cat/wp-content/uploads/2020/11/deportaciones_finalmod_imprimir-2.pdf

298 STC 173/2021, de 10 de febrer del 2021 (R. CASACION núm.: 4516/2019), https://sjme.org/wp-content/uploads/2021/02/210212_ts_sentencia_libertad-movimiento-melilla_sjm.pdf

fonts consultades. Les identificacions per perfil ètnic i racial són una pràctica habitual, especialment en els ports i en els aeroports.²⁹⁹

En aquest sentit, **s'ha detectat que companyies de ferris entre illes estan assumint funcions de control migratori fos les seves competències, i sobretot, fora de la legalitat vigent, en haver denegat l'embarcament a persones que presentaven el resguard de protecció internacional per viatjar**³⁰⁰. Aquestes afectacions a la mobilitat dificulten que les persones es puguin desplaçar als seus consolats per completar tràmits relatius a la seva documentació o situació administrativa.

Aquesta investigació també ha tingut constància de **casos de discriminació racista per part de la companyia de ferris Naviera Armas**, que va obligar les 162 persones arribades el 27 de novembre de 2022 al Hierro a viatjar a la proa del vaixell, sense calefacció i sense poder circular amb llibertat per l'embarcació com la resta del passatge en el seu trasllat a Tenerife.

També s'han observat aquest tipus de batudes als voltants dels centres i punts d'accés a serveis bàsics o suport comunitari, com és el cas de menjadors socials. Les fonts consultades assenyalen que aquestes identificacions per perfil racial, en diversos casos, han suposat la detenció, ingrés en CIE i posterior expulsió de la persona.³⁰¹

4.2.5. Pla Canàries

L'any 2020 es va reactivar la ruta canària i, tot i que no es va superar el nombre d'arribades registrades el 2006, quan 31.863 persones van arribar a les illes, l'arribada de 23.023 persones, combinada amb una falta de previsió, un dèficit de places d'acollida, la situació causada per la COVID-19 i una política de contenció, va generar una situació de greu vulneració de drets humans. Cal destacar la situació que es va viure en espais de detenció com el moll d'Arguineguín entre agost i novembre de 2020, denunciada pel DP i múltiples organitzacions de drets humans internacionals³⁰² i estatals³⁰³.

El 28 de novembre de 2022 es va publicar al BOE la resolució de la Direcció General d'Atenció Humanitària i Inclusió Social de la Immigració del 14 de novembre³⁰⁴, per la qual s'estableix la planificació de prestacions, actuacions i serveis que han d'atendre's dins del programa d'atenció humanitària mitjançant acció concertada per als exercicis 2023-2026, en lloc de mitjançant subvencions per un nombre de places anuals fixes. En aquesta resolució el Ministeri d'Inclusió, Seguretat Social i Migracions planteja un replantejament del Pla Canàries, amb una reducció de les places en centres d'acollida d'emergència a Canàries, i preveu prescindir de places d'emergència per a l'any 2024.

299 Irídia y Novact. Vulneraciones de derechos en la respuesta institucional a las llegadas de personas migrantes en Canarias (2022), https://iridia.cat/wp-content/uploads/2022/05/informe_vulneracion_derechos_canarias_abril_mayo_22-1.pdf

300 Queixa al Defensor del Poble, N.E. 21014626, presentada per la Xarxa de solidaritat amb les persones migrants de Lanzarote, el 2 de juny de 2021.

301 Entrevista CA10.

302 Human Rights Watch, "España; debe respetar los derechos de las personas que llegan por mar a las islas Canarias", 11 de novembre de 2020, <https://www.hrw.org/es/news/2020/11/11/espana-debe-respetar-los-derechos-de-las-personas-que-llegan-por-mar-las-islas>

303 Irídia, Vulneraciones de Derechos en la Frontera Sur: Gran Canaria y Melilla (2021), <https://iridia.cat/wp-content/uploads/2021/01/INFORME-DDHH-FRONTERA-SUR-2021.pdf>

304 Resolució 19819 de la Direcció General d'Atenció Humanitària i Inclusió Social de la Immigració, de 14 de novembre de 2022, per la qual s'estableix la planificació de prestacions, actuacions i serveis que han d'atendre's dins del programa d'atenció humanitària mitjançant acció concertada per als exercicis 2023-2026. Butlletí Oficial de l'Estat, 285, de 28 de novembre de 2022, <https://www.boe.es/boe/dias/2022/11/28/pdfs/boe-a-2022-19819.pdf>

La publicació apunta específicament al tancament del campament de Las Canteras (500 places), a Tenerife, i de El Sebadal (Nau Bankia), a Las Palmas. En el moment de redacció d'aquest informe s'ha procedit al tancament del primer, i s'ha efectuat el trasllat de les persones al campament de Les Arrels, també a Tenerife, el qual actualment té una ocupació d'aproximadament 500 persones.

Les places del Pla Canàries es van habilitar en infraestructures com ara instal·lacions situades en terrenys militars (aquarteraments), espais com a rasos (Canarias 50, Las Raíces, Las Canteras) i antigues oficines bancàries (Nau Bankia), tal com ha assenyalat el DP³⁰⁵ i organitzacions de DH³⁰⁶ en diverses ocasions. Després de ser detingudes al CATE, les persones per a les quals no se sol·licita a l'autoritat judicial l'ingrés en un CIE són derivades a aquests centres de primeres arribades o a altres recursos específics.

Tal com ja es va assenyalar a l'informe "Vulneracions de drets en la resposta institucional a les arribades de persones migrants a Canàries"³⁰⁷ **aquestes instal·lacions no compleixen amb els requisits per donar una acollida en condicions de dignitat.** Dos anys després de la seva instal·lació les infraestructures i equipament continuen sent precàries: alguns campaments consten encara d'habitacles en carpes en els quals entra la pluja, el fred i la humitat (Las Raíces); els llits són hamaques de tela, i es dona una absoluta falta de privacitat i intimitat a causa de la naturalesa de les instal·lacions posades a disposició pel Ministeri. Malgrat ser anomenats recursos d'emergència, en el moment de redacció d'aquest informe, les persones resideixen entre 45 i 90 dies en aquests centres abans de ser traslladades. També s'assenyala que els recursos de primera acollida no proporcionen mitjans perquè les persones nouvingudes puguin contactar amb els seus familiars.

Tenerife (2022).

Valentina Lazo

305 Defensor del Poble, La migración en Canarias (2021), https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2021/03/informe_canarias.pdf

306 Irídia y Novact "Vulneraciones de derechos en la respuesta institucional a las llegadas de personas migrantes en Canarias (2022), https://iridia.cat/wp-content/uploads/2022/05/informe_vulneracion_derechos_canarias_abril_mayo_22-1.pdf

307 Ibid.

308 RTVC, "Hombres migrantes son inducidos a prostituirse a las puertas del centro de acogida de migrantes de Las Raíces, en Tenerife", RTVC, 4 de març de 2023, <https://rtvc.es/denuncian-que-migrantes-de-las-raices-son-inducidos-a-prostituirse-por-comida-alcohol-o-ropa/>

Al llarg de 2021, les males condicions van propiciar protestes i conflictes en els campaments davant els quals es va sol·licitar la intervenció de serveis de seguretat privada i de les forces policials, que van derivar en agressions policials i l'obertura de causes penals en context de protesta contra algunes de les persones allotjades en aquests. A Gran Canària, el 22 de novembre de 2022, l'Audiència Provincial de Santa Cruz de Tenerife va absoldre a vuit persones detingudes en 2021 durant les protestes en el campament per a persones migrants de Las Raíces, a La Laguna³⁰⁹. Després d'un any de presó preventiva, es va dictaminar que no existien proves de càrrec dels delictes d'atemptat i lesions dels quals se'ls acusava.

L'empresa pública a càrrec de condicionar les infraestructures dels centres és TRAGSA, a qui també s'han externalitzat serveis d'alimentació, neteja, seguretat o manteniment. El maig de 2021 el Consell de Ministres va aprovar la seva contractació entre juliol de 2021 i juliol de 2022 per un valor de 51 milions d'euros.³¹⁰

4.2.6. Dret a l'asil

En l'àmbit estatal hi ha retards considerables per aconseguir la primera cita de manifestació d'asil. Més que una cosa conjuntural, els canvis entre diferents parts l'Estat i al llarg del temps respecte als terminis en les sol·licituds d'asil i possibilitats de demanar cita, es consideren des d'aquesta investigació com una eina més de l'Estat per controlar els fluxos migratoris.³¹¹ Els terminis extensos per demanar cita de manifestació constitueixen una vulneració del dret reconegut a l'article 6 de la Directiva 2013/32/UE de Procediments comuns per a la concessió o la retirada de la protecció internacional, que estableix un termini de tres dies (ampliable a 6) per al registre de la sol·licitud i la presentació tan aviat com sigui possible.

A les illes de Tenerife i Lanzarote, les organitzacions en terreny assenyalen una espera d'entre 3 i 11 mesos, i refereixen que la possibilitat d'aconseguir una cita varia en funció de si les persones estan o no en centres del Pla Canàries. A Tenerife, l'automatització del procés per demanar cita d'asil a través del sistema de cites d'estrangeria obstaculitza la possibilitat d'accedir al dret a l'asil.

Segons fonts consultades, **s'han detectat expulsions de persones que han manifestat la voluntat de sol·licitar asil en menys de 72 hores des de les comissaries a través de les anomenades deportacions expresses**, que presenten insuficiències en la salvaguarda de drets, com ara el dret a l'asil, a l'assistència lletrada o al recurs efectiu.³¹²

A Lanzarote s'ha detectat que les persones sol·licitants de protecció internacional queden indocumentades³¹³ durant el període de temps que va des que acudeixen a comissaria per renovar les seves sol·licituds d'asil i el moment en què se'ls cita per recollir el nou resguard. En com a mínim un cas, a Tenerife, a una persona que acudia per presentar la seva sol·licitud de protecció internacional

309 Natalia G. Vargas, "Absueltas las ocho personas detenidas en 2021 por una reyerta en el campamento para migrantes de Las Raíces", Eldiario.es, 22 de novembre 2022, https://www.eldiario.es/canariasahora/migraciones/absueltas-ochopersonas-detenido-2021-reyerta-campamento-migrantes-raices_1_9732935.html

310 Europa Press. "El Gobierno aprueba contratar a Tragsa para la acogida de migrantes en Canarias por un valor de 51 millones." Europa Press, 11 de maig de 2022, <https://www.europapress.es/epsocial/migracion/noticia-consejo-gobierno-aprueba-contratar-tragsa-acogida-migrantes-canarias-valor-51-millones-20210511145350.html>

311 Iker Barbero, "Refugiados en contención: lógicas de (in)movilidad en materia de derecho de asilo en la Frontera Sur", Revista CIDOB d'Afers Internacionals n.129 (2021); 179-202

312 Iker Barbero y Mariona Illamola Dausà, "La insuficiencia de mecanismos de denuncia efectiva ante la vulneración de derechos fundamentales en los procedimientos de deportación de extranjeros", Revista Catalana de Dret Públic n.57 (2018): 113-127

313 Entrevista CA14.

per segona vegada, li van retenir el passaport, i li van imposar mesures cautelars a l'ordre de devolució, sense tramitar cap expedient d'expulsió.

A Lanzarote s'ha detectat en diversos casos la pràctica de requerir aportar passaport i certificat d'empadronament el dia de la cita per a la manifestació o la renovació de protecció internacional, fet que contravé la Instrucció de la Secretaria d'Estat de Seguretat i de la Sotssecretaria d'Interior per a la formalització de sol·licituds de protecció internacional, en què s'assenyala que l'accés al procediment no es pot condicionar a la presentació de cap documentació.

A més, el retard en els terminis per formalitzar la sol·licitud implica que la majoria de les persones hagin estat trasllades o hagin viatjat a península en el moment de la cita. S'han detectat traves per part de la PN a l'hora de tramitar el canvi de lloc de la cita a altres ciutats de la península. Això implica que les persones es veuen obligades a començar de nou el procés de manifestació d'asil. Totes aquestes traves burocràtiques deixen entreveure “una lògica de dissuasió”³¹⁴ que cerca descoratjar i dificultar la sol·licitud d'asil en l'Estat espanyol.

4.2.7. Infància no acompanyada

Un percentatge considerable de les persones desplaçades des del 2019 cap a les Canàries està compost per nenes, nens i adolescents que han migrat amb familiars o a càrrec d'altres adults, o que ho han fet de forma no acompanyada.³¹⁵ El 2022 van arribar a l'arxipèlag 2.209 menors d'edat, és a dir on 14,1 % del total; i el 2020, 3.159 (el 7,5 %). Cal destacar que entre el 2020 i el 2022 el percentatge de menors d'edat que han arribat a través de la ruta canària gairebé s'ha duplicat.

El gener de 2021 la Direcció General de Protecció de la Infància (DGPI) del govern de Canàries va declarar que tenia 2.656 nens, nenes i adolescents no acompanyats en acollida. Amb data de 15 de novembre de 2022, segons la Conselleria de Drets Socials, eren 2.538 els que estaven sota tutela del Govern de Canàries.³¹⁶ El nombre de menors d'edat tutelades pel govern canari ha augmentat exponencialment, tenint en compte que el 2019 la xifra era de 498 menors³¹⁷. No obstant això, aquest augment en les arribades de menors d'edat no era del tot nova per a l'arxipèlag, atès que en 2006 i 2007 van arribar a Canàries, respectivament, 928 i 752 nens, nenes i adolescents migrants no acompanyats³¹⁸.

El 2021, el DP ja va alertar de la greu situació d'emergència en la qual es troben els serveis de protecció dels menors a les Canàries³¹⁹. A escala autonòmica, els recursos disponibles són clarament insuficients per acollir adequadament aquests nens, nenes i adolescents.

³¹⁴ Iker Barbero, “Refugiados en contención: lógicas de (in)movilidad en materia de derecho de asilo en la Frontera Sur”, Revista CIDOB d'Afers Internacionals n.129, (2021): 179-202

³¹⁵ UNICEF, Canarias: niños y niñas migrantes en una de las rutas más peligrosas del mundo (2021), <https://www.unicef.es/sites/unicef.es/files/recursos/informe-menores-migrantes/informe-canarias-infancia-migrante.pdf>

³¹⁶ Parlamento de Canarias, “Derechos Sociales, Igualdad, Diversidad y Juventud”, vídeo de parcan.es, publicat el 15 de novembre de 2022, <https://www.parcn.es/video/search/?fecha=15%2F11%2F2022>

³¹⁷ UNICEF, Canarias: niños y niñas migrantes en una de las rutas más peligrosas del mundo (2021), <https://www.unicef.es/sites/unicef.es/files/recursos/informe-menores-migrantes/informe-canarias-infancia-migrante.pdf>

³¹⁸ Fundación Nuevo Sol (2009). MENAS. Estudio sobre la migración internacional de Menores Extranjeros No Acompañados Subsaharianos hacia las Islas Canarias. Francisco Legaz Cervantes, 9, citado en <https://www.unicef.es/sites/unicef.es/files/recursos/informe-menores-migrantes/informe-canarias-infancia-migrante.pdf> y Defensor del Pueblo, La migración en Canarias (2021), https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2021/03/INFORME_Canarias.pdf

³¹⁹ Defensor del Pueblo, La migración en Canarias (2021), https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2021/03/INFORME_Canarias.pdf

El 24 de març de 2022 el DP (núm. d'expedient 22003939) va denunciar que els dispositius d'emergència de menors estrangers, a la pràctica, s'usen com a centres de protecció permanents. A més, hi ha problemes perquè els menors que necessiten protecció internacional puguin accedir al procediment d'asil i s'ha observat que hi ha menors allotjats en centres per a adults i adults en centres per a menors, tot i que es disposa de documents que ho acrediten. Sobre aquesta qüestió, **el DP ha assenyalat la tardança a realitzar les proves per determinar l'edat dels menors,³²⁰ que a més no són del tot precises.** A més, en el seu informe del 2022, destaca com una pràctica alarmant la denegació de la cèdula d'inscripció als menors estrangers no acompanyats que no poden obtenir la seva documentació identificativa mentre són menors d'edat.³²¹

En diversos d'aquests centres per a menors s'han denunciat casos de maltractaments i abusos sexuals. Un dels centres, Puerto Bello, gestionat per la Fundació Resposta Social Segle XXI, es va tancar després d'aquestes denúncies el juny de 2022. El juliol de 2022 la Fiscalia va presentar una querella contra sis membres directius i treballadors del centre³²².

UNICEF assenjala la necessitat d'una eina que permeti una protecció integral dels drets de la infància en context de contingència humanitària migratòria, per avançar cap a un model de gestió de les arribades en el qual "el principi de l'interès superior del nen" lideri tots els protocols i processos, i de regular amb caràcter obligatori el criteri de corresponsabilitat entre les comunitats autònomes (en endavant, CA) per a una derivació efectiva a altres centres de protecció de la resta de l'Estat.³²³

Finalment, cal destacar la situació de vulnerabilitat i desprotecció a la qual són abocades les persones que compleixen la majoria d'edat en un centre per a menors o aquelles que entren en centres per a menors i són expulsades perquè la prova d'edat les considera majors. Les entitats locals assenyalen **la falta de recursos per emancipar-se i l'incompliment de les obligacions de la comunitat autònoma de Canàries respecte als joves extutelats**, atès que es donen casos en què surten del centre sense la residència tramitada, malgrat la reforma del Reglament d'Estrangeria que regula aquesta qüestió, sense permís de treball i, en la gran majoria de casos, en situació de carrer.

4.3 Andalusia, Balears, València i Múrcia

L'anomenada ruta del Mediterrani Occidental es refereix a les rutes de l'Estret i d'Alboran, que parteixen de les costes del Marroc i d'Algèria i arriben a Andalusia, així com a les arribades a través de la ruta de Llevant o la ruta algeriana, amb embarcacions que parteixen de les costes d'Algèria i arriben a Andalusia, a Múrcia, a València o a les Illes Balears.

³²⁰ Defensor del Pueblo, Informe anual 2022 Mecanismo Nacional de Prevención, (2023), 166, <https://www.defensordelpueblo.es/wp-content/uploads/2023/03/Defensor-del-Pueblo-Informe-anual-2022.pdf>

³²¹ Ibid, 167.

³²² Guillermo Vega, "La Fiscalía se querrela contra los responsables de un centro que acogió a menores migrantes en Gran Canaria", El País, 30 de juny de 2022, <https://elpais.com/espana/2022-06-30/la-fiscalia-se-querrela-contra-los-responsables-de-un-centro-que-acogio-a-menores-migrantes-en-gran-canaria.html>

³²³ Unifef, "Canarias: niños y niñas migrantes en una de las rutas más peligrosas del mundo," <https://www.unicef.es/sites/unicef.es/files/comunicacion/Informe-Canarias-Infancia-Migrante.pdf>

El 2022 es van comptabilitzar 12.955 arribades a la península i a Illes Balears per via marítima, un 25 % menys que el 2021, on la xifra va ser de 17.341 persones. Al seu torn, Frontex indica que les arribades a Espanya per la ruta del Mediterrani Occidental van incrementar-se el 2021 respecte a anys anteriors, amb un total de 18.466 persones comptabilitzades, i que Algèria va ser el principal país de procedència.³²⁴

Si es desagreguen aquestes dades per territoris, el 2022 hi va haver 7.350 arribades a les costes d'Andalusia a través de les rutes de l'Estret i d'Alboran (principalment a Almeria, amb 4.033 arribades, seguida per Cadis, Granada i Màlaga), i 6.356 arribades per la ruta llewantina: 2.810 a Múrcia, 3.055 a les Illes Balears i 494 a Alacant³²⁵. El 2021 es van donar 12.456 arribades a les costes andaluses, sent Almeria de nou la província principal amb 7.012 arribades, seguida per Cadis, Granada, Màlaga, Huelva i Gibraltar. Les arribades a Llevant, incloses les costes de Múrcia, Alacant i Illes Balears, sumaren 5.191.³²⁶

Entre 2021 i 2022 hi va haver una disminució de les arribades a través de les rutes de l'Estret i d'Alboran en un 41 %, mentre que les arribades a través de la ruta llewantina van augmentar un 22 %. Especialment, cal destacar **l'augment d'arribades a les Illes Balears en els últims cinc anys**. Segons dades de la Delegació del Govern a les Illes Balears recollides per fonts periodístiques, el 2018 van arribar a les costes balears 187 persones, 453 el 2019, 1.426 el 2020 i 2.167 persones el 2021³²⁷, fins a arribar a les 3.055 comptabilitzades per l'APDHA el 2022, xifra que multiplica per 16 les arribades del 2018.

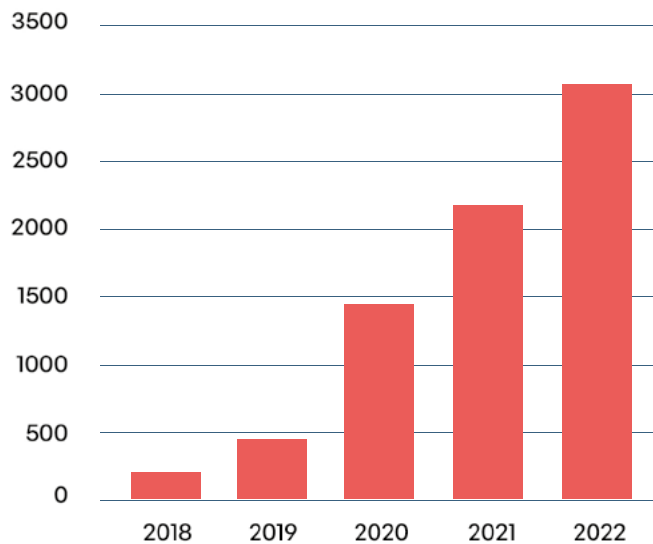
³²⁴ Frontex, "Western Mediterranean Route", 2023, <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-routes/western-mediterranean-route/>

³²⁵ APDHA, "Balance Migratorio Frontera Sur 2022", <https://www.apdha.org/wp-content/uploads/2023/02/Balance-Migratorio-Frontera-Sur-2022-web.pdf>

³²⁶ APDHA, "Balance Migratorio Frontera Sur 2021", <https://www.apdha.org/wp-content/uploads/2022/02/Balance-migratorio-Frontera-Sur-2021-web.pdf>

³²⁷ Enrique Recio, "La llegada a Baleares de pateras procedentes de Argelia se dispara un 628% en el último lustro", The Objective, 21 de setembre de 2022, <https://theobjective.com/espana/2022-09-21/pateras-argelia-baleares/>

Gràfic 4 – Arribades a les illes Balears 2018-2022

L'augment d'arribades a través de la ruta llevantina està relacionat amb l'externalització del control fronterer i la instrumentalització de les migracions, específicament amb el canvi en la política exterior espanyola respecte al conflicte³²⁸ entre el Marroc i el Sàhara Occidental, i la posterior suspensió per part d'Algèria del Tractat d'amistat, bon veïnatge i cooperació entre la República Algeriana Democràtica i Popular i el Regne d'Espanya³²⁹. Aquest tractat va entrar en vigor en 2002, i tenia com a punts centrals la col·laboració i intercanvi d'informació en matèria policial i migratòria entre tots dos països. La Campanya pel Tancament dels Centres d'Internament d'Estrangers i la Fi de les Deportacions apunta que no es té constància de deportacions a Algèria en 2022, tot i que no hi ha hagut una paralització oficial.

Respecte a la mortalitat de la ruta del Mediterrani Occidental, el col·lectiu Caminando Fronteras va comptabilitzar 564 víctimes mortals en 2022: 464 en la ruta de Llevant, 75 en la ruta Alboran i 25 en la ruta de l'Estret³³⁰. El 2021, es van comptabilitzar 388 víctimes mortals en aquesta mateixa ruta marítima: 191 en la ruta de Llevant, 102 en la de l'Estret i 95 en la d'Alboran³³¹.

En els últims cinc anys la ruta de Llevant s'ha consolidat com la segona ruta d'accés a l'Estat espanyol més mortífera després de la ruta canària, les dades de la qual xifren en, com a mínim, 1.562 les persones mortes o desaparegudes entre 2018 i 2022³³². Entre 2021 i 2022, es pot observar un augment de la mortalitat en la ruta llevantina, atès que si el 2021 tenia una mortalitat del 3,7 % (respecte a les arribades), va augmentar fins al 7,3 % en 2022, és a dir, es va duplicar.

A causa del control migratori rigorós que s'ha establert a la zona, les persones que decideixen emprendre el trajecte migratori cap a l'Estat espanyol per aquestes rutes, es veuen obligades a començar el viatge des de punts cada vegada més allunyats de la península. Això provoca un augment de

³²⁸ Francisco Peregil, "Argelia rompe el tratado de amistad y buena vecindad con España suscrito hace 20 años", El País, 8 de juny de 2022, https://elpais.com/espana/2022-06-08/argelia-rompe-el-tratado-de-amistad-y-buena-vecindad-con-espana-suscrito-hace-20-anos.html?event_log=oklogin

³²⁹ Tratado de amistad, buena vecindad y cooperación entre el Reino de España y la República Argelina Democrática y Popular, de 8 de octubre de 2002. Boletín Oficial del Estado, 270, de l'11 de novembre de 2003, https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2003-20616

³³⁰ Caminando Fronteras, "Monitoreo Derecho a la Vida. Año 2022", 2022, <https://caminandofronteras.org/wp-content/uploads/2023/01/Monitoreo-Derecho-a-la-Vida-2022-ES-v2.pdf>

³³¹ Caminando Fronteras, "Monitoreo del Derecho a la Vida en la Frontera Occidental Euroafricana, Año 2021", 2021, https://caminandofronteras.org/wp-content/uploads/2022/01/MONITORE-DALVES_v05.pdf

³³² Caminando Fronteras, "Ruta Argelia", 2022, <https://caminandofronteras.org/rutas/ruta-argelia/>

la distància que han de recórrer, el que a la vegada incrementa el perill del trajecte. Les embarcacions que surten des d'Algèria ja no ho fan només des d'Orà o des de les ciutats més pròximes a la península, ara ho fan des de Tipasa o Dellys, punts més a l'est del país i, per tant, amb una distància més llarga fins a qualsevol punt de la península o de l'arxipèlag, però amb una ruta més "directa" cap a les illes Balears³³³.

4.3.1. Privació de Llibertat: CATE i CIE

A **Andalusia**, en 2020, el MNP va assenyalar l'existència d'un CATE a San Roque, més conegut com Crinavis (Port d'Algesires), un a Motril (Granada), un a Màlaga i un a Almeria. En el cas d'Algesires, Màlaga i Almeria, les comissaries de la PN tenen funcions de CATE. En el moment de redactar aquest informe, el CATE de San Roque és el més actiu, ja que és la principal zona d'arribada i també perquè s'hi realitzen derivacions des d'altres llocs d'Andalusia.

A Andalusia, com en la resta de l'Estat, s'ha detectat la pràctica habitual de proporcionar assistència lletrada col·lectiva i sense privacitat durant la detenció en els CATE. En el cas del CATE de San Roque, les fonts consultades assenyalen que les pràctiques per a l'assistència lletrada varien constantment i no es garanteixen assistències individualitzades ni amb privacitat.

En el moment de redactar aquest informe, les pràctiques que s'apliquen consisteixen en assistències lletrades col·lectives en grups de 6 persones, organitzades per idioma, i amb la participació d'un/a intèrpret que realitza el servei de traducció. No obstant això, també s'han detectat casos en què no es proporciona traducció als idiomes de les persones assistides. A més, la necessitat que el personal lletrat demani als agents de la PN dur a terme les entrevistes de manera individualitzada o indiqui les necessitats específiques de traducció genera un ambient de tensió que acaba dificultant la prestació del servei d'assistència lletrada³³⁴.

Davant la denúncia per les condicions del CATE d'Escombreras es va obrir de manera provisional un CATE en L'Espalmador el setembre de 2022. L'obertura del lloc ha estat problemàtica a causa de diverses inconveniències. Després d'un mes, encara no s'ha restablert la connexió a internet ni la llum³³⁵, i també s'han experimentat dificultats en els trasllats des del moll. A més, l'accés per una carretera estreta que no permet el pas d'autobusos ha complicat el transport de les persones que arriben al lloc, ja que han hagut de caminar una part del trajecte. Això és a causa que el port més proper al CATE no té prou calat per a les embarcacions de Salvament, segons han informat les autoritats portuàries.³³⁶ A més ha caducat la cessió d'ús del terreny on s'ha construït aquest CATE, i serà necessari el seu trasllat, previst a una zona de difícil accés a Monte Galera.

També cal esmentar que durant el mes de desembre de 2022, les instal·lacions del CATE no es van obrir després d'una arribada a la costa. Les persones que van arribar van haver d'esperar a l'aire lliure durant 15 hores fins que finalment van ser

333 Agustín Pérez, "Cómo ha crecido la ruta balear de la migración, que bate récord de llegadas en 2022", Nius Diario, 29 de desembre de 2022, https://www.niusdiario.es/sociedad/inmigracion/20221229/como-aumentado-ruta-balear-migracion-llegada-inmigrantes-baleares-record-ano-2022_18_08333774.html

334 Entrevista EST3.

335 Jaime Ferrán, "El CATE provisional de Cartagena abrió sin luz ni Internet y carece de zona de desembarco", La Opinión de Murcia, 9 d'octubre 2022, <https://www.laopiniondemurcia.es/sucesos/2022/10/09/cate-provisional-cartagena-abrio-luz-77002596.html>

336 Ana Lucas, "La Policía obligada a trasladar a pie a los inmigrantes hasta el CATE de Cartagena", La Opinión de Murcia, 29 d'octubre de 2022, <https://www.laopiniondemurcia.es/comunidad/2022/10/29/policia-obligada-trasladar-pie-inmigrantes-77883306.html>

traslladades a la Comissaria de la Guàrdia Civil situada a Cartagena. Segons denuncia l'Associació Unificada de la Guàrdia Civil, tot i que es va autoritzar l'assistència i trasllat de les persones des del CATE provisional d'Escombreras fins al de Cartagena, es van rebre ordres de portar-los a l'aquartermament de la Guàrdia Civil en el Cap de País una vegada ateses per la Creu Roja. El trasllat es va realitzar encara que s'havia informat que les dependències de la Guàrdia Civil no disposaven d'instal·lacions ni dels materials necessaris per donar una primera assistència (aigua, menjar, mantes, medicaments).³³⁷ A més de les entitats, també el cos policia al reclama l'aprovació d'un protocol davant les arribades de persones a les costes murcianes que assegurí la coordinació entre els diferents actors implicats.³³⁸

A la **Comunitat Valenciana** s'ha habilitat un CATE al port d'Alacant. En el Consell de Ministres del 18 de gener de 2022 es va determinar la millora de les instal·lacions que havien estat habilitades fins al moment en el moll de Ponent, al costat de la terminal marítima del ferri a Orà, Algèria; per un valor d'1.600.000 euros.³³⁹

Finalment, a les **Illes Balears**, s'ha habilitat un CATE a Palma, situat en l'antiga caserna de Son Tous³⁴⁰, amb capacitat per a 150 persones. El terreny va ser cedit per part del Govern de les Illes Balears a la Policia Nacional a mitjan any 2021,³⁴¹ atès que les comissaries de Palma i de Manacor, que fins aleshores havien estat usades com a tal, estaven completament desbordades. Durant aquests moments de desbordament, a més dels calabossos, s'havien habilitat els aparcaments de les comissaries per al triatge i fins i tot per a l'allotjament provisional d'aquestes persones.³⁴²

En relació amb els CIE, actualment el centre d'Algesires és l'únic que està actiu a **Andalusia**. Cal destacar que, l'abril de 2022, diverses entitats com Algeciras Acoge, l'Associació Pro Drets Humans d'Andalusia i l'Associació Claver, van presentar una denúncia davant del DP on afirmaven que funcionaris del CIE havien xatejat interns sol·licitants d'asil per obtenir la seva posada en llibertat a canvi de renunciar a la seva petició de protecció internacional.

Segons els pressupostos generals de l'Estat, es preveu una inversió de 27.170.000 euros³⁴³ entre el 2021 i el 2023 per a la construcció d'un nou Centre d'Internament d'Estrangers (CIE) a Algesires³⁴⁴. Aquest nou centre substituirà les instal·lacions del CIE actual a Algesires i del CIE de Tarifa, que va tancar el juny del 2020. Amb capacitat per a 500 persones,

337 AUGC Murcia "AUGC Murcia pide responsabilidades al Delegado del Gobierno ante el mal funcionamiento del Centro de Atención Temporal de Extranjeros de Cartagena", 29 de diciembre de 2022, https://www.augc.org/actualidad/augc-murcia-pide-responsabilidades-delegado-gobierno-mal-funcionamiento-centro-atencion-temporal-extranjeros-cartagena_21654_102.html

338 Ibid.

339 La Moncloa. "Referencia del Consejo de Ministros". 2022. <https://www.lamoncloa.gob.es/consejodeminstros/referencias/Paginas/2022/refc20220118.aspx>

340 Europa Press Nacional, "Interior quiere acabar en agosto el centro temporal para migrantes en Mallorca, clave por si aumenta la ruta argelina", Europa Press, 9 de juny de 2022, <https://www.europapress.es/nacional/noticia-interior-quiere-acabar-agosto-centro-temporal-migrantes-mallorca-clave-si-aumenta-ruta-argelina-20220609185647.html>

341 Redacción, "Ceden a la Policía el cuartel de Son Tous para albergar a inmigrantes", Diario de Mallorca, 21 d'agost 2021, <https://www.diariodemallorca.es/mallorca/2021/08/21/ceden-policia-cuartel-son-tous-56406913.html>

342 Eduardo Colom, "El Gobierno monta un campamento de inmigrantes en Mallorca tras la última oleada de pateras argelinas", El Mundo, 18 d'octubre 2021, <https://www.elmundo.es/baleares/2021/10/18/616d679021efa-0ad238b45d5.html>

343 SJM, Informe CIE 2021. Territorio hostil: formas diversas de hostilidad en los CIE (2022), https://sjme.org/wp-content/uploads/2022/05/Informe-CIE-2021-SJM_reduc.pdf

344 Ministerio de Interior, "Proyecto de Ejecución del nuevo Centro de Internamiento de Extranjeros (CIE) de Algeciras (Cádiz)", 2020, <https://contrataciondeestado.es/wps/wcm/connect/77543bc5-c900-4e13-883d-41e09feb5e5c/DOC2020111155831PPT.pdf?MOD=AJPERES>

el nou CIE serà el més gran de l'Estat i un dels més grans d'Europa³⁴⁵. El 22 de febrer de 2021 es va publicar l'acord d'adjudicació del contracte (amb data de 4 de febrer) a la unió temporal d'empreses integrada per les companyies Ortiz Construcciones i Projectes, S.A. i Díaz Cubero, S. a. per un valor de 21.003.071,39 euros³⁴⁶. La societat civil organitzada rebutja el projecte i demana el tancament de les instal·lacions.³⁴⁷

A **Múrcia**, el juliol de 2021 va tancar el CIE de Sangonera, per obres, i les persones detingudes van ser trasllades al CIE de Zapadores, a València, obert aquest mateix mes després de mesos de tancament per la pandèmia de la COVID-19. Segons la delegació del Govern a Múrcia, les obres del CIE van finalitzar el juliol de 2022³⁴⁸, però en el moment de redactar aquest informe no s'ha notificat la reobertura de les instal·lacions. Pel que fa al CIE de Sapadors a València, en els últims dos anys s'han produït denúncies per part de la societat civil organitzada pel que fa a la manca de privacitat en les entrevistes d'acompanyament jurídic³⁴⁹. A més, el Defensor del Poble ha criticat la falta d'un protocol de prevenció del suïcidi³⁵⁰, i s'han donat a conèixer almenys dos casos de violència policial que van tenir lloc el juliol³⁵¹ i setembre³⁵² del 2022.

345 Escuela de Periodismo UAM, "España apuesta por los CIE y las expulsiones exprés", El País, 29 de juliol de 2021, https://elpais.com/masterdeperiodismo/2021-07-29/espana-apuesta-por-los-cie-y-las-expulsiones-expres.html?event_log=oklogin

346 Plataforma de Contratación del Sector Público, "Obra del nuevo Centro de Internamiento de Extranjeros (CIE) de Algeciras (Cádiz), 22 de febrer de 2021, https://contrataciondelestado.es/wps/wcm/connect/223e3c5d-195e-4b5b-8581-2f498de43835/DOC_CAN_ADJ2021-611604.html?MOD=AJPERES

347 APHDA, "APDHA Campo de Gibraltar denuncia la inutilidad e inhumanidad del CIE de Algeciras", 6 de julio de 2021, <https://www.apdha.org/apdha-campo-de-gibraltar-denuncia-la-inutilidad-e-inhumanidad-del-cie-de-algeciras/>

348 Ana Lucas, "Concluyen las obras del CIE de Murcia: tendrá un salón comunitario, una sala de rezos, aseos en las celdas..." La Opinión de Murcia, 23 d'octubre de 2022, <https://www.laopiniondemurcia.es/comunidad/2022/10/23/concluyen-obras-cie-murcia-tendra-77572200.html>

349 Gonzalo Sánchez, "La campaña CIEs NO denuncia a la Policía Nacional por espiar sus reuniones con internos dentro del CIE", Levante: El Mercantil Valenciano, 20 de juliol de 2022, <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2022/07/20/campana-cies-denuncia-policia-nacional-espiar-68524444.html>

350 Lucas Marco, "El Defensor del Pueblo detecta que el CIE de Valencia no tiene protocolo antisuicidio tras el ahorcamiento de un interno", Eldiario.es, 20 de juliol de 2022, https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/defensor-pueblo-detecta-cie-valencia-no-protocolo-antisuicidio-ahorcamiento-interno_1_9185819.html

351 El Salto País Valencià, "Un interno del CIE Zapadores denuncia a cuatro policías por darle una paliza al pedir asistencia médica"; 28 de julio de 2022, <https://www.elsaltodiario.com/cie/interno-cie-zapadores-valencia-denuncia-cuatro-policias-por-darle-paliza-pedir-asistencia-medica>

352 Miguel Giménez, "Segunda denuncia en poco más de un mes por agresión de cuatro policías a internos del CIE de Valencia"; Eldiario.es, 14 de setembre de 2022, https://www.eldiario.es/comunitat-valenciana/segunda-denuncia-mes-agresion-cuatro-policias-interno-cie-valencia_1_9314204.html

5. Conseqüències psicosocials de la frontera entre el Nord d'Àfrica i el Sud d'Espanya. Els efectes nocius de la Frontera Sud des d'una perspectiva psicosocial (Grup d'Acció Comunitària)

Les persones migrants han passat a ser moneda de canvi a través de l'externalització de fronteres i els diferents acords multilaterals de desenvolupament, cooperació i militarització de tercers estats. La fortificació de les fronteres, físiques i administratives obliga les persones a triar altres rutes irregulars que multipliquen els riscos contra la integritat física i psicològica de qui migra.

Aquells qui arriben a aquesta frontera solen sofrir danys psicològics i físics derivats del trajecte migratori, que se sumen a aquells relacionats amb la situació que els va empènyer a sortir de casa seva. A més, cal posar especial èmfasi en aquelles persones que presenten situacions de més vulnerabilitat, per pertànyer a col·lectius específics.

Com s'ha pogut veure al llarg d'aquest informe, el territori fronterer, sota un marc d'excepcionalitat, legitima accions que en altres contextos serien etiquetades com una desprotecció institucional, vulneracions de drets o accions de caràcter punitiu i discriminatori. Més enllà de l'anàlisi sociopolítica del fenomen migratori, és imprescindible avaluar quins són els impactes que aquestes accions frontereres provoquen en les persones que busquen com creuar.

L'acumulació de violacions de drets humans, en origen, trànsit, frontera i acollida, només de manera conjunta expliquen el sofriment que presenten les persones en mobilitat humana.³⁵³

L'impacte és integral; des de l'individual al col·lectiu i del físic al psicològic.

Un enfocament psicosocial cerca comprendre com les violències afecten les diferents dimensions vitals de les persones i si responen a una lògica estructural de base política, econòmica, social i cultural.³⁵⁴

La perspectiva psicosocial considera que les seqüeles físiques i psicològiques són només una part dels impactes que les violacions dels drets humans poden causar. A més, les conseqüències s'estenen a l'àmbit familiar, comunitari, cultural i social. En aquest sentit, és crucial identificar el dany i proporcionar als afectats recursos per a la seva reparació³⁵⁵. Per a això, és necessari reconèixer les violacions dels drets humans i establir mecanismes de justícia.

Des d'aquesta perspectiva, en aquest capítol s'analitzen els diversos impactes que les polítiques de gestió i control migratori tenen sobre les persones que es desplacen. A més, es donen recomanacions per a la reparació del dany causat.

5.1. Els impactes de la migració per vies irregulars

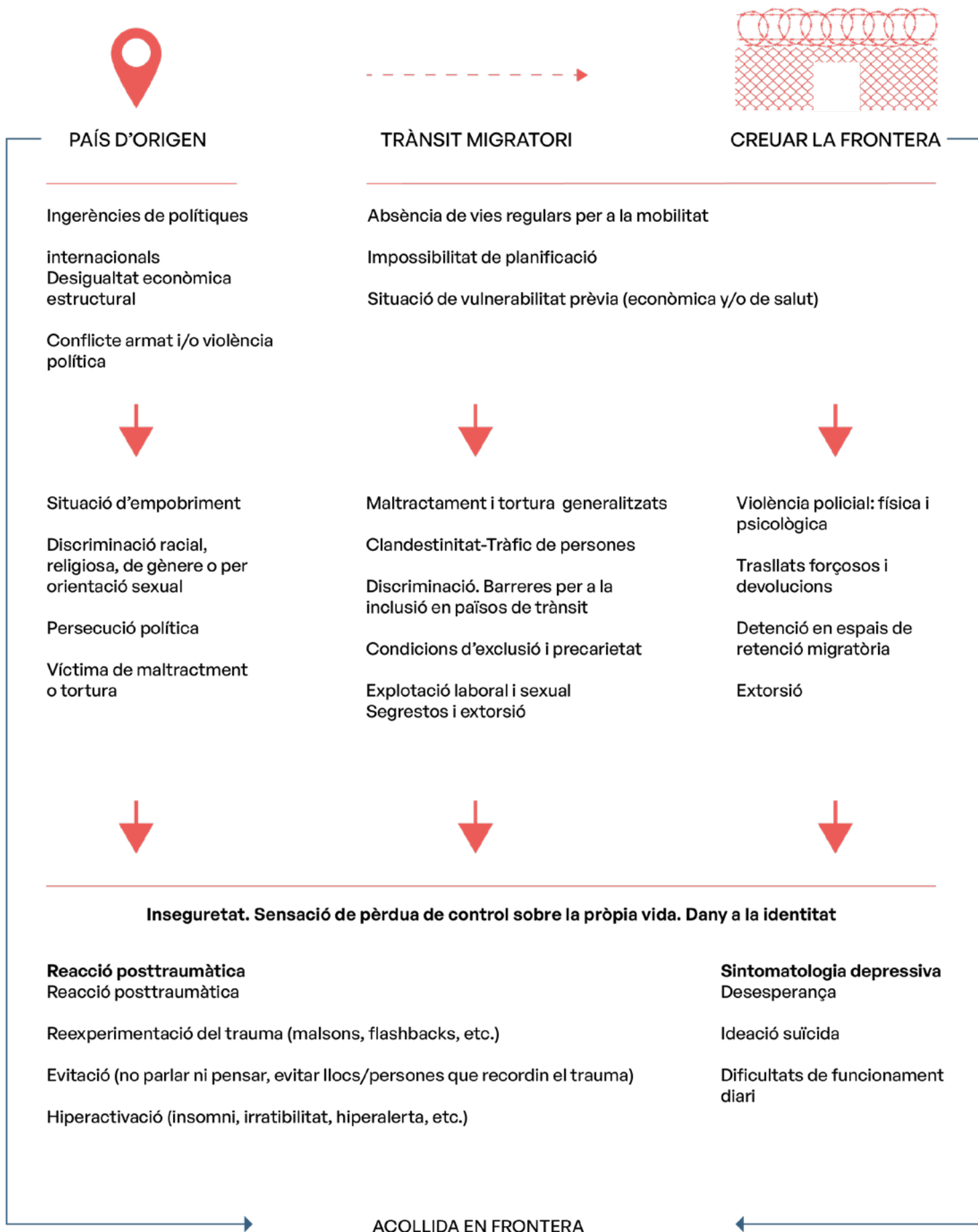
En la majoria de les ocasions, les persones que migren per vies irregulars experimenten diversos impactes abans d'arribar al territori fronterer. A continuació, s'enumeren alguns dels elements que s'identifiquen amb més freqüència en aquelles persones que surten del continent africà amb la intenció d'arribar a Europa.

353 Pau Pérez-Sales, “Refugiados en contención: lógicas de (in)movilidad en materia de derecho de asilo en la Frontera Sur”, *Revista CIDOB d'Afers Internacionals* n.129, (2021): 179-202”, en *Tortura e migrazioni*, ed. Por Fabio Perocco (2019); 361-379

354 Pau Pérez-Sales et al., “Trauma, culpa y duelo: hacia una psicoterapia integradora”, (2007). Vegeu també: Carlos Beristain, “Manual sobre Perspectiva Psicosocial en la Investigación de Derechos Humanos”, Instituto de Estudios sobre Desarrollo y Cooperación Internacional, (2011)

355 Ignacio Martín Baró, “Psicología social de la guerra”, (El Salvador: UCA, 1990)

Figura 1. Mapa dels impactes psicosocials previs a l'acollida al territori fronterer

L'origen

L'origen de la majoria dels desplaçaments forçats es relaciona amb causes estructurals vinculades a la desigualtat econòmica, així com amb la discriminació o la persecució per diversos motius. La sortida del país d'origen sovint està associada amb situacions de vulnerabilitat que fan impossible viure de manera digna o suficient. A més, moltes persones han estat exposades a experiències extremes de violència que impacten la seva percepció de seguretat i control sobre la vida, i això influeix en la decisió de migrar.

El viatge migratori és una resposta a la necessitat de seguretat, protecció i una vida digna i plena. Així mateix, la falta de protecció i impunitat al país d'origen influeix en la visió del món de les persones desplaçades.

Cercle del Silenci a Ceuta (2022).

Valentina Lazo

El trànsit migratori

La impossibilitat de migrar per vies regulars implica la necessitat d'acudir a xarxes de tràfic que generen una situació més gran de vulnerabilitat i riscos específics, entre els quals cal destacar: maltractaments i tortura generalitzats, explotació laboral i sexual, segrestos, extorsió, violència sexual, o discriminació. Les barreres per a la inclusió als països de trànsit deriven en condicions d'exclusió i precarietat³⁵⁶³⁵⁷ psicosocial (infrahabitatge, limitacions per accedir a menjar, aigua potable, medicaments i atenció mèdica) que augmenta la condició de vulnerabilitat de les persones i generen un impacte negatiu sobre la seva salut física. Aquests impactes generen en alguns casos afectacions funcionals, fet que repercuteix directament en el seu procés d'adaptació posterior i en totes les esferes de la seva vida personal i professional.

En les últimes dècades, el trànsit migratori és un dels factors que més agreuja l'impacte psicosocial de les persones en moviment.

356 OMCT, "The Torture Roads - The Cycle of Abuse against People on the Move in Africa" 2021, <https://www.omct.org/site-resources/files/The-Torture-Roads.pdf>

357 ACNUR, "Travesías desesperadas: refugiados e inmigrantes llegan a Europa y a las fronteras española", 2019, <https://www.acnur.org/5c5110f94.pdf>

D'aquesta manera, les vulneracions de drets i violències viscudes en el trànsit impliquen un augment en la percepció d'inseguretat que deriva del risc contra la integritat física i la vida sense protecció, i produeix por i desconfiança cap a altres persones i les institucions. El fet que la violència durant el trànsit sigui exercida per múltiples actors en contextos molt diversos comporta en la majoria dels casos una cristal·lització de la visió negativa del món i de l'ésser humà. La pèrdua de control del context i la pràctica impossibilitat de desenvolupar estratègies efectives d'afrontament genera sentiments d'impotència i desesperança. També apareix una forta deterioració de la identitat després de viure en molts casos durant anys en situacions de clandestinitat, discriminació i haver experimentat violències extremes que ataquen la dignitat, com la tortura i la violència sexual. Això genera sentiments d'humiliació, culpa, vergonya i pèrdua de vàlua, relacionats amb la ruptura del projecte vital i la impossibilitat de reconstruir-lo, un impacte nuclear en gran part de les persones.

Aquesta multitud d'impactes es manifesta amb un estat de desequilibri, entès aquest com la manera que des de les medicines tradicionals s'al·ludeix al malestar emocional i les malalties. En el model occidental es parlaria de símptomes o trastorns, alguns d'extrema gravetat com la presència d'ideacions o temptatives suïcides i la simptomatologia de Trastorn d'Estrès Posttraumàtic (flashbacks, records i pensament repetits, estat d'hiperalerta, etc.) amb una elevadíssima presència de trastorns del son (malsons, insomni) i respostes somàtiques (mal de cap, problemes gastrointestinals i dolor musculoesquelètic generalitzat). Es troben també quadres dissociatius greus (pèrdua de connexió amb la realitat) i simptomatologia de tipus psicòtica (al·lucinacions, deliris, etc.).³⁵⁸

*X Marxa per la Dignitat
a Ceuta (2023).*

Caleidoscopia
Proyectos

358 Grupo de Acción Comunitaria, "Laberintos de tortura. Violencias e impactos en el tránsito migratorio desde África hasta España", (Madrid: Irredentos Libros, 2022)

El trànsit migratori per vies irregulars, amb l'exposició a nombroses vulneracions i violències, és un factor de risc alt des del punt de vista psicosocial, perquè s'exacerba l'impacte previ al viatge i genera nova simptomatologia de caràcter traumàtic i ontològic difícil de reparar. El trànsit migratori ataca la sensació de seguretat i control sobre la vida i la integritat. Comporta, per tant, una acumulació de la incertesa que inicia al país d'origen, i cada vegada es fa més difícil de gestionar.

Les persones que arriben a la frontera nord-africana sud-espanyola es troben, doncs, en gran part dels casos, en condicions d'alta vulnerabilitat física i psicològica.

5.2. Impactes psicosocials de la Frontera Sud

En el territori fronterer, s'han identificat situacions en les quals les persones migrants pateixen de manera repetida **atacs a la seva seguretat, a la seva percepció de control bàsic sobre la pròpia vida i a la seva identitat**. A continuació, es presenta un esquema amb les principals vulneracions dels DH identificades i els impactes que provoquen:

Figura 2.
Mapa de vulneracions i impactes psicosocials a la Frontera Sud.

Vulneracions		
Creuar la frontera		
Risc de mort per a accedir a la frontera davant l'absència de vies regulars	Violència policial Privació de llibertat	Risc de devolució en calent Dificultats per a la sol·licitud de PI
Acollida en territori fronterer		
Condicions deficitàries en els recursos d'acollida: — Insuficiència d'aigua i alimentació, falta d'higiene personal i de l'entorn — Amuntegament - Augment de conflictes i falta de privacitat — Dificultats de comunicació amb l'exterior	Assistència sanitària deficient Falta de recursos per a atendre perfils altament vulnerabilitzats Deshumanització en la intervenció per part de les organitzacions davant la falta de recursos	Narratives i pràctiques polítiques de securització de les fronteres Discriminació - Sensació de deshumanització institucional / de les FCSE Barreres administratives
Reglaments dins dels centres d'acolliment: — Falta de claredat sobre les normes (absència de reglament) — Sancions i càstigs (incloent privació de llibertat i expulsió del recurs)	Separació familiar Indefensió jurídica — Marc d'excepció — Arbitrarietat en els procediments — Absència de representació lletrada en processos de PI — Falta d'informació	Limitacions a la lliure circulació Dificultats en la consecució d'ocupació Discriminació per part de la població local

Impactes		
Individuals		
Inseguretat	Pèrdua de control	Dany a la identitat
<ul style="list-style-type: none"> — Por — Desconfiança 	<ul style="list-style-type: none"> — Indefensió — Desestructuració projecte vital — Síntomes depressius — Desemparament — Ideació o temptatives de suïcidi 	<ul style="list-style-type: none"> — Sentiments d'humiliació i indignitat — Deterioració de la imatge de si mateix/a — Impacte en el sistema de creences — Visió del món negativa — Pèrdua de sentit
<p>REACCIÓ POSTTRAUMÀTICA (prolongada i agreujada per la falta de condicions de seguretat i estabilitat mínimes per a la rehabilitació)</p>		
Familiars-Comunitaris		
<p>Ruptura de xarxes Desarrelament - Cultura Deterioració rol en el sistema familiar Desestructuració del sistema familiar Preocupació constant per la família al país d'origen</p>		
Sociales - Imaginario		
<p>Estigmatització de les persones que migren Polarització social Xenofòbia - Creació de discursos d'odi Criminalització de la migració "invasió" per a justificar polítiques migratòries</p>		

El pas de frontera

Durant el trànsit migratori hi ha múltiples passos de frontera on s'identifiquen aquests riscos i impactes específics. Creuar la frontera no és només l'acte físic de passar la tanca o travessar el mar, sinó la permanència en el territori fronterer i els intents previs de creuar-la.

En travessar les fronteres s'identifiquen situacions de violència, detencions, permanència en espais de retenció migratòria i deportacions. La separació familiar i les morts serien els principals impactes, no només quan succeeixen, sinó també per la por real de saber que poden ocórrer. Psicològicament hi ha un augment de la resposta d'activació, sensació de desprotecció, desemparament i desconfiança. També s'identifiquen en alguns casos, lesions físiques derivades de la violència soferta. La permanència en territoris de trànsit on hi ha una alta discriminació i exclusió social pot provocar un trencament d'identitat. A mesura que les fronteres són més properes a Europa, aquest impacte s'incrementa, per l'acumulació de les violències i per la confiança prèvia dipositada en Europa en general i en l'Estat espanyol en particular com a país entès com a garant dels drets humans i com a entorn de seguretat i respecte.

Si ens centrem en la frontera nord-africana o sud-espanyola, els factors que impacten més sobre les persones en mobilitat humana varien. En el cas de Ceuta i Melilla, estan relacionats amb la violència durant el mateix pas de frontera, les devolucions en calent des del territori espanyol al marroquí i els trasllats forçosos a altres ciutats del país. En el cas de les Canàries, el principal impacte és el risc del viatge marítim i la desatenció per part de les autoritats en casos de naufragis.

El pas de fronteres representa, en la majoria dels casos, una experiència traumàtica per a les persones en mobilitat humana. Tot i que moltes d'elles despleguen

tàctiques per sobreviure i superar els desafiaments (ja que solen hipernormalitzar o acceptar la violència com a part inherent del viatge migratori), es registra un alt nivell de sofriment psicològic associat a aquesta etapa del trajecte.

Un element clau és la **ruptura** de la **percepció** de seguretat i protecció que les persones en moviment tenien sobre els **agents estatals**, els quals, en molts casos, van incomplir el seu deure de garantir i protegir els drets d'aquestes persones i van exercir violència contra elles. En territori espanyol, aquesta percepció de desprotecció i discriminació es manté (identificacions basades en perfil racial, atenció deficitària per sol·licitar protecció internacional, dificultats d'accés als serveis, situació administrativa irregular...).

5.3. Impactes de l'acollida en territori fronterer

El model d'acollida a la Frontera Sud espanyola està condicionat per una narrativa d'emergència i humanitària, alhora que mediatitzat per discurs polític de seguretat sobre la migració. Així es considera el fenomen migratori com una cosa puntual, tenint en compte els moments de crisi, quan en un territori que és una de les portes del continent europeu, la història ha anat assenyalant el caràcter cíclic d'aquesta situació. D'aquest enfocament es deriva l'ús de macrocampaments o macrocentres com a sistema d'allotjament, la manca de recursos per a l'atenció generalitzada, les barreres administratives i institucionals i la percepció social de les persones en moviment com a una amenaça. Aquest context té implicacions en els diferents nivells d'impacte des de l'enfocament psicosocial.

L'any 2021 el Grup d'Acció Comunitària va dur a terme una investigació sobre l'impacte de les condicions d'acollida a la Frontera Sud espanyola³⁵⁹. Es van observar impactes a nivell individual, familiar, comunitari i social.

Impactes individuals

En aquest estudi s'han detectat condicions d'acollida insuficients que **afecten les funcions bàsiques de l'ésser humà**. S'observa una restricció en l'accés adequat a l'alimentació, l'aigua i la higiene personal (productes i aigua calenta), així com una manca d'infraestructures adequades per al descans i la protecció contra les inclemències meteorològiques (fred, calor i pluja). Això té com a principal conseqüència el cansament i el malestar general. A més, s'ha analitzat la presència d'accions específiques que provoquen **inseguretat i por** (com ara la falta d'espai o la falta de seguretat en els centres), **indefensió o pèrdua de control** (com ara la manca de comprensió de les normes, la situació jurídica excepcional, la dificultat d'accés als drets bàsics com l'educació i la sanitat) i que **afecten la identitat i la dignitat** (com ara la limitació de la comunicació amb l'exterior i un tracte no personalitzat).

Inseguretat i por

L'acollida massiva de persones en espais com macrocentres o macrocampaments impedeix garantir un espai adequat per viure, una gestió adequada i una atenció individualitzada. Ens trobem amb situacions de massificació que impedeixen el descans i, segons l'estudi, augmenten les dificultats de convivència i els conflictes. La falta d'espais propis afecta la privacitat i afavoreix la possibilitat de robatoris, ja que no es pot mantenir la privacitat per guardar les pertinences personals.

Tots aquests factors contribueixen a generar una sensació d'inseguretat que provoca **por** en persones que, com ja s'ha descrit, pot ser que ja experimentin

por davant de situacions sense especificar o fins i tot banals a conseqüència de les experiències passades. Així doncs, sorgeixen estats d'hiperalerta: preocupació excessiva perquè no passi res de dolent, respostes de sobresalt exagerades, dificultats de concentració i irritabilitat. La preocupació pel risc i la inseguretat constant alimenta la imatge del món com un entorn hostil on predominen les situacions de perill i consolida una visió **negativa del món**.

La concentració massiva de persones i la falta de seguretat tenen una estreta relació amb les **dificultats per confiar en altres persones**. Aquesta condició afecta la capacitat per establir o mantenir relacions interpersonals, d'amistat o de parella, i pot provocar una pèrdua d'interès per la socialització en general, i causen situacions de solitud profunda.

Centre de menors
"Piniers" a
Ceuta (2022).

Valentina Lazo

Indefensió o pèrdua de control sobre la vida

En els dispositius d'acollida s'observen situacions que poden conduir a la indefensió o la pèrdua de control sobre la vida, com la falta de normes clares que afavoreixen la discrecionalitat en l'aplicació de les normes de funcionament, així com la manca d'informació sobre les normes de convivència. A més, hi ha dificultats per accedir a drets bàsics com ara una adequada condició de vida o assistència sanitària.

Un altre element que afecta la percepció de control sobre la vida és la indefensió jurídica present en el territori fronterer per a les persones en moviment. Consta una falta de representació legal adequada i una manca d'informació i recursos per gestionar sol·licituds de Protecció Internacional o processos de regularització. Això es tradueix en una dificultat en l'accés als drets, en un marc d'excepcionalitat generalitzada caracteritzat per normatives i lleis incertes i canviants. Des del 2020 i durant els anys següents, es va fer evident la limitació de la mobilitat per a les persones migrants que buscaven sortir dels territoris fronterers, fins i tot aquells que havien sol·licitat protecció internacional, fet que demostra una restricció clara i directa a la llibertat de moviment.³⁶⁰ Així, la mobilitat fora del

360 Servei Jesuïta a Migrants, Buscar salida. Informe Frontera sur (2020), https://sjme.org/wp-content/uploads/2021/02/Buscar-salida_Informe-Frontera-Sur-2020-SJM_logo-nuevo.pdf

territori estava subjecta a factors externs i canviants, fet que limitava la capacitat de les persones per exercir el seu dret a la lliure circulació. La incertesa sobre si podrien sortir o no generava indefensió, desconcert i sofriment psicològic i suposava una gran dificultat per planificar i recuperar els seus projectes de vida.

La **desestructuració del seu projecte vital** o la impossibilitat de reconstruir-lo, impacta especialment aquells qui van haver de trencar un projecte vital previ per fugir dels seus països, aquells qui portaven expectatives més altes amb les possibilitats del context d'acollida o aquells qui tenen més responsabilitat econòmica amb el seu context d'origen i necessiten treballar amb urgència. L'adaptació a la realitat d'acollida, que sovint es percep com hostil, amb escassa capacitat de control i poques oportunitats per assolir les metes desitjades, pot provocar **sentiments d'abandó i desesperança** que es tradueixen en una pèrdua de sentit i valoració de la pròpia existència. Davant aquesta situació, és molt complicat desenvolupar habilitats per fer front a la situació, imprescindibles per mantenir un estat d'equilibri psicològic adequat.

Dany a la identitat i deteriorament de la dignitat

Les condicions d'acollida en macrocentres o macrocampaments són insuficients en molts aspectes, amb una manca de privacitat i accés limitat a la higiene personal i ambiental. A més, la gran quantitat de persones acollides i la manca de personal impedeixen l'atenció personalitzada, la identificació de vulnerabilitats i l'acompanyament d'una manera digna, i creen una deshumanització de l'atenció.

Es detecta un deteriorament de la dignitat relacionat amb la ubicació dels dispositius (per necessitar grans espais o per evitar reaccions socials) en zones aïllades, perifèriques i sovint a prop d'altres àrees on la població resident pateix exclusió, cosa que dificulta la sortida de l'espiral de l'exclusió social.

En general, s'observa una percepció generalitzada de falta de respecte cap a la identitat individual, falta d'escolta activa, condicions considerades inacceptables per a un ésser humà, i la sensació que els seus valors culturals no són respectats, entre altres. Això afecta negativament la confiança en les institucions i l'estat, percebuts com a protectors i garants de drets.

La gestió mediàtica de l'acollida migratòria sovint augmenta aquesta percepció generalitzada d'atac a la dignitat, i en alguns casos pot arribar a desencadenar conflictes entre la societat d'acollida i la població en mobilitat humana.

El deteriorament de la imatge de si mateix/a té implicacions per adaptar-se al nou context, ja que provoca dificultats en la presa de decisions i la manifestació de l'agència personal, a causa de sentiments de desvaloració pròpia.

Tots aquests factors són clau per les seves implicacions en termes de dignitat i impacte sobre la qualitat de vida, així com pel nivell de patiment físic i psicològic que experimenten les persones afectades.

Conseqüències clíniques

Si ens centrem en l'anàlisi dels efectes des d'un punt de vista clínic, en aquest estudi s'han identificat les següents conseqüències:

Territori	
Melilla (N=53)	Illes Canàries (N=57)
<ul style="list-style-type: none">— 13,2% por de manera habitual o continuada— 9,5% ràbia de manera habitual o continuada— 15,1% apatia de manera habitual o continuada— 20,7% desesperança de manera habitual o continuada— 15,1% impacte funcional de manera habitual o continuada	<ul style="list-style-type: none">— 19,3% por de manera habitual o continuada— 5,4% ràbia de manera habitual o continuada— 1,2% apatia de manera habitual o continuada— 18,5% desesperança de manera habitual o continuada— 25,9% impacte funcional de manera habitual o continuada
<ul style="list-style-type: none">— El 20,8% assenyala un empitjorament en l'estat d'ànim des de l'arribada a Espanya— El 32,1% refereix percepció que les condicions influeixen negativament en el seu estat d'ànim	<ul style="list-style-type: none">— El 19,3 % assenyala un empitjorament en l'estat d'ànim des de l'arribada a Espanya— El 59,1 % refereix percepció que les condicions influeixen negativament en el seu estat d'ànim

L'impacte no es limita només a l'individu, sinó que també afecta la família, la comunitat i la societat en general.

Conseqüències familiars i comunitàries

Algunes de les condicions dels dispositius d'acollida tenen impacte en la capacitat de comunicació amb les famílies i les xarxes de les persones en moviment. La falta d'enllaços per carregar els dispositius mòbils, o d'una xarxa d'internet preparada per ser utilitzada per múltiples persones al mateix temps, són alguns exemples.

Així mateix, també existeixen pràctiques que impacten directament en la **ruptura de xarxes i sistemes familiars**, com ara la separació de membres de la mateixa unitat familiar en diferents dispositius d'acollida. La limitació de la mobilitat dificulta o trenca projectes migratoris col·lectius. Això és especialment problemàtic per a la reunificació amb altres membres de la família o xarxes socials que es troben en altres parts del territori de l'Estat espanyol o d'Europa.

La impossibilitat de reconstruir el projecte de vida afecta el sistema familiar per no donar resposta a les necessitats que existeixen al país d'origen. En algunes persones, la pèrdua del rol de proveïdor dins de l'estructura familiar pot comportar sentiments de culpa i provocar un dany significatiu en la identitat.

Els processos d'estigmatització, discriminació i exclusió de les persones en mobilitat humana per la seva pertinença al "col·lectiu migrant" generen una greu lesió a la seva dignitat col·lectiva. És important recordar que moltes d'aquestes persones fugen del seu context per motius relacionats amb la seva identitat, com ara pertànyer al col·lectiu LGTBIQ+, a una ètnia o a una religió determinada, que no són acceptats en la seva societat d'origen. A més, la discriminació en el context d'acollida sovint fa que moltes persones es despullin d'elements culturals propis per poder adaptar-se a la societat d'acollida, la qual cosa també té un impacte negatiu en la seva identitat col·lectiva.

Impactes socials – Imaginari

L'aplicació de polítiques de contenció i dissuasió en els territoris de la Frontera sud espanyola té conseqüències directes en la societat d'acollida i l'imaginari col·lectiu. Les directrius polítiques i els discursos emesos han afavorit un tracte proveït per les autoritats sense considerar les persones en moviment subjectes de drets. Això té un efecte de deshumanització que no només afecta les persones que migren, sinó que també té un impacte en la societat d'acollida. Els discursos d'odi que s'han estès en aquest context poden portar a una polarització social amb conseqüències imprevisibles.

La falta de previsió, coordinació i organització institucional pot provocar una sensació de desbordament, por i pèrdua de control en la població d'acollida, que pot percebre les persones en moviment com una amenaça i generar discursos antiimmigració i xenòfobs. Això alimenta la conflictivitat social, que es pot agreujar si no es realitza una intervenció constructiva sobre aquest tema.³⁶¹

361 Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat, "Migració a Canàries, l'emergència previsible", 2021, https://www.cear.es/wp-content/uploads/2021/04/informe-cear_canarias.pdf

6. Tecnologies de vigilància i control a la Frontera Sud espanyola (ODHE)

Prop de mil policies i desenes de càmeres de videovigilància custodien el pas entre el Marroc i les ciutats de Ceuta i Melilla. La tecnificació de la Frontera Sud espanyola es va iniciar a partir dels anys noranta per esdevenir una part central de la barrera exterior de la Unió Europea. S'han implementat sofisticats sistemes de videovigilància, intel·ligència artificial i tecnologia biomètrica per evitar l'entrada de persones migrades i controlar les sortides i entrades de població de països tercers.

A més, el blindatge progressiu de la Frontera Sud ha provocat a les persones migrants a canviar les seves rutes migratòries per altres més perilloses i costoses. El procés d'automatització del mur que separa els territoris marroquí i espanyol suposa, d'altra banda, un nínxol de negoci milionari; amb una inversió de més de 100 milions d'euros que ha beneficiat especialment a una vintena d'empreses, moltes d'elles presents també a la indústria de l'armament i la guerra. En destaquen especialment tres: Indra, Dragatges (ACS) i Ferrovial.³⁶²

Aquest capítol és un recorregut històric i actual per les tecnologies físiques i intel·ligents que han convertit la Frontera Sud espanyola en una de les més automatitzades, desiguals i mortíferes del món.

6.1. La construcció tecnològica de la Frontera Sud espanyola

La Frontera Sud espanyola i nord-africana, porta d'entrada al continent europeu, s'ha convertit des de mitjans dels noranta del segle passat en un laboratori on aplicar tecnologia militar i de seguretat, que acompanya l'estratègia de blindatge de la Unió Europea. És a Ceuta i Melilla, de fet, on es va construir -sota el govern de José María Aznar, del Partit Popular- el primer mur fronterer a Europa des de la caiguda del mur de Berlín³⁶³ i on s'iniciaria l'estratègia de fortificació exterior de la UE, que després seria replicada per altres estats membres, com Hongria. El primer dispositiu va ser una tanca de doble filera, amb un mur de sis metres i altres de tres metres d'altura, que posteriorment es va reforçar a la seva part superior amb làmines metàl·liques tallants anomenades **concer-tines**. L'octubre de 1995 es desplegaven 100 agents de la Guàrdia Civil per a la vigilància fronterera i s'iniciava -ja amb suport i finançament de la UE- una carretera de vigilància de 8 quilòmetres de longitud i 6 metres d'amplada al voltant de Ceuta, amb un sistema integrat de detecció automàtica de persones, càmeres de vídeo i un sistema de megafonia per a missatges d'avís.

El 2002 es comença a implementar a Algesires el Sistema Integrat de Vigilància Exterior (**d'ara endavant, SIVE**), un sistema d'alerta primerenca basat en estacions amb sensors per detectar i identificar embarcacions que s'apropen a les costes de l'Estat espanyol. Posteriorment, la Guàrdia Civil va operar el SIVE des de les comandàncies i el va estendre a la majoria de les principals ciutats costaneres de l'Estat.

La implementació d'aquest sistema d'alerta va contribuir que la ruta migratòria principal passés de ser l'Estret de Gibraltar a la de les Illes Canàries i, després de la instal·lació del SIVE en algunes ciutats de l'arxipèlag, es desviés de nou a Ceuta i Melilla com a porta d'entrada a Espanya³⁶⁴. El 2005, arran de l'increment

362 Fundación Por Causa. "La industria del control migratorio. ¿Quién gana con las políticas fronterizas de la Unión Europea?" 2020. porcausa.org/industriacontrolmigratorio/

363 Ainhoa Ruiz Benedicto, "Fronteras, muros y violencia, militarización y securitización del espacio fronterizo". (Tesis Doctoral, Universitat Jaume I, 2021).

364 Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR). Refugiados y migrantes en España: Los muros invisibles tras la frontera sur (2017), www.cear.es/wp-content/uploads/2018/02/INFORME-FRONTERA-SUR.pdf

de la pressió migratòria en aquests enclavaments i la repercussió mediàtica del fenomen, el govern espanyol va anunciar la **construcció d'una tercera tanca** que incorporaria la tecnologia més avançada per evitar l'entrada de migrants irregulars³⁶⁵". Entre les mesures per millorar la seguretat fronterera, es va incloure la **instal·lació de noves càmeres** en punts estratègics del perímetre que separa Ceuta del territori marroquí. A més de promoure la tecnificació inicial del mur, el president José Luís Rodríguez Zapatero va ordenar al Ministeri de Defensa que desplegués l'exèrcit per donar suport a la Guàrdia Civil. Entre els anys 2000 i 2008, la Unió Europea i l'Estat Espanyol van invertir 230 milions d'euros a desplegar i implementar el SIVE, sumats als 72 milions d'euros destinats a automatitzar i fer créixer les tanques de Ceuta i Melilla entre 2005 i 2013³⁶⁶. Aquestes dues apostes centrals condensaran el nínxol més gros de negoci de les fronteres en l'Estat espanyol.

Melilla (2022).
Valentina Lazo

L'any 2013 va ser un punt d'inflexió en la tecnificació i la militarització de la Frontera Sud. D'una banda, el govern espanyol va anunciar el reforçament de la ja triple tanca de Ceuta i Melilla amb una **xarxa metàl·lica "antiescalada" i la reintroducció de les làmines tallants**, que s'havien retirat el 2007 per la pressió social davant les ferides que causaven. A més a més, es va proporcionar a la Guàrdia Civil un segon helicòpter de vigilància i es va equipar el primer amb una càmera tèrmica i un focus potent³⁶⁷. Tot això va ocórrer paral·lelament al desplegament del Sistema Europeu de Vigilància de Fronteres, Eurosur, que permet la vigilància als límits de la Unió Europea -i l'externalització a països tercers- per terra, mar i aire, i l'intercanvi d'informació entre les autoritats nacionals que custodien les fronteres dels estats membres, la UE i l'Agència Europea de Guàrdia de Fronteres i Costes, més coneguda com a Frontex, creada el 2004. Tecnològicament, Eurosur és una xarxa de nodes situats en cada Centre de Coordinació Nacional, amb una aplicació per compartir imatges satèl·lits, gràfics de dades, informació i intel·ligència entre tots els CCN dels estats membres i Frontex. En

365 InterPress Service, "MIGRACIONES-ESPAÑA: Del muro de Berlín a Ceuta y Melilla". IPS. 5 de novembre de 2005. ipsnoticias.net/2005/10/migraciones-espana-del-muro-de-berlin-a-ceuta-y-melilla/

366 Laura Delle Femme, "El negocio millonario del control de fronteras". El País, 8 d'agost de 2017. elpais.com/internacional/2017/08/05/actualidad/1501963986_656529.html

367 Desalambre, "El Gobierno instala una nueva malla 'antitrepa' y alambre de cuchillas en la valla de Melilla". El Diario. es. 29 d'octubre de 2013. www.eldiario.es/desalambre/blindajes-melilla-alambre-cuchillas-antitrepa_1_5189586.html

la pràctica, Eurosur ha afavorit –amb l’excusa de combatre la criminalitat, el tràfic de persones i drogues i la “immigració il·legal”– **la instal·lació a la Frontera Sud de satèl·lits amb aplicacions de vigilància fronterera, drons i altres sistemes no tripulats.**

A partir del 2013, es comença a introduir en els sistemes de gestió de la migració i les fronteres un procés d’automatització i extensió de sistemes intel·ligents, basats en gran part en la biometria, acompanyat d’una revisió dels mètodes ja existents. Es reformen les bases de dades de l’Eurodac, el Sistema d’Informació Visats i el Sistema d’Informació Schengen, i es crea una quarta base de dades. Així, de la mà de la nova agència de Llibertat, Seguretat i Justícia de la UE (EU-LISA), creada el 2011, s’unifica la gestió d’aquests sistemes informàtics, i també s’obren noves línies de contractació i adjudicacions. El 2012, es reforma l’Eurodac, aprovat el 2000, i s’habilita també la recollida de dades biomètriques de tota la població nacional de tercers països que no disposa de documents per a la seva identificació o que ha arribat a Europa de forma irregular. El Sistema d’Informació Visats (VIS) permet als estats Schengen compartir dades sobre visats i emmagatzemar les empremtes dels deu dits i una fotografia facial. El Sistema d’Informació Schengen (SIS II), reformat el 2013, que també emmagatzema empremtes dactilars i fotografies facials, permet a les autoritats policials, duaneres i de control fronterer dels estats membres –però també a l’Europol– realitzar controls tant dins de l’espai Schengen com en les fronteres i enviar notificacions sobre persones buscades per delictes greus o desaparegudes, així com sobre objectes desapareguts i vehicles robats. El caràcter ambigu del seu reglament també ha permès el seguiment de persones per altres activitats considerades delictives pels estats membres, entre les quals s’inclou les de caràcter polític, fet que ha possibilitat la criminalització d’activistes³⁶⁸.

La principal inversió prevista per EU-LISA en els propers anys, però, és **el Sistema d’Entrades i Sortides (EES)**, que farà servir tecnologies biomètriques per registrar totes les persones procedents de països no comunitaris que entrin a la Unió Europea, i en el qual quedaran registrades de forma automàtica les dates i els horaris de les seves entrades i sortides. El sistema calcularà automàticament el temps d’estada per facilitar el procés d’expulsió una vegada que aquesta durada s’hagi exhaurit. L’EES estarà connectat amb el VIS, i en permetrà l’accés a la informació a Frontex i als cossos policials. L’EES, que havia d’estar en funcionament el 2020, entrarà finalment en vigor a finals del 2023 i estarà connectat amb el VIS, permetent l’accés a la informació a Frontex³⁶⁹ i als cossos policials. A la Frontera Sud espanyola, com veurem més endavant, l’aplicació de l’EES implicarà el desplegament de controls de reconeixement facial de les persones que travessin la frontera legal o il·legalment.

La tecnificació del control de fronteres a la Unió Europea ha estat acompanyada d’un notable creixement de l’agència Frontex després dels grans moviments migratoris dels anys 2014–2015, quan més d’un milió de persones van entrar il·legalment a Europa en cerca de refugi des de zones en conflicte o per a una millor perspectiva de futur. En un període de tres anys, la UE va invertir 17.000 milions d’euros per frenar la massa migratòria que assolava les seves fronteres³⁷⁰, fet

368 Nora Miralles, “La frontera és ara al cos: biometria i control a la Unió Europea”. La Directa (n. 452). Maig 2018. centredelas.org/actualitat/la-frontera-es-ara-al-cos-biometria-i-control-a-la-unio-europea/

369 SchengenVisa News, “Frontex to Have Access to Large-Scale EU Databases Once They Start Operating”.

Schengen Visa News. 9 de febrer de 2023 www.schengenvisa.info.com/news/frontex-to-have-access-to-large-scale-eu-databases-once-they-start-operating/

370 Overseas Development Institute. “Europe’s refugees and migrants. Hidden flows, tightened borders and spiralling costs”. ODI. 2016. cdn.odi.org/media/documents/10887.pdf

que va provocar un augment del pressupost de Frontex, multiplicat per 77, i una ampliació de la seva plantilla amb 10.000 nous guàrdies fronterers. Un dels territoris on es pressiona per desplegar el contingent de Frontex en els pròxims anys és, precisament, Ceuta i Melilla.

6.2. Tecnologies de vigilància a la Frontera Sud i les empreses que se'n beneficien

El gener de 2019 el Consell de Ministres espanyol³⁷¹ va aprovar un Pla de mesures per al reforç i modernització del sistema de protecció fronterera terrestre a les ciutats autònomes de Ceuta i Melilla, l'objectiu de les quals és incrementar la prevenció contra la immigració irregular, millorar l'eficiència i seguretat dels membres de les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat i assegurar el ple respecte als drets humans.

Ceuta (2022).

Valentina Lazo

El pla defensava la necessitat de renovar l'arquitectura fronterera i d'actualitzar les infraestructures de Ceuta i Melilla, juntament amb els sistemes de seguretat s'hi han incorporat, ja que presenten un important grau d'obsolescència i deterioració. Aquestes infraestructures van ser construïdes l'any 1988 i l'última gran reforma es remunta a un pla de 2005, del qual només s'han executat obres i reformes puntuals. La presència de làmines o concertines no suposen actualment un obstacle rellevant per impedir l'entrada il·legal, però sí que posen en alt risc la integritat física dels migrants.

Les mesures a curt termini inclouen un nou sistema de circuit tancat de televisió (CTTV) per al perímetre fronterer de Ceuta i una millora de la xarxa de fibra òptica i ampliació del sistema de videovigilància del perímetre fronterer de Melilla; la modernització i reforç de les infraestructures de seguretat dels perímetres fronterers d'Espanya amb el Marroc a les ciutats de Ceuta i Melilla; l'adequació de les zones de trànsit de vianants i altres millores en el lloc fronterer del Tarajal a Ceuta; i la implementació del subsistema de reconeixement facial en els passos fronterers del Tarajal, a Ceuta, i de Beni Enzar, a Melilla. Mentre que, a

³⁷¹ La Moncloa, 2019. "Refuerzo y modernización del sistema de protección fronteriza terrestre de Ceuta y Melilla", www.lamoncloa.gob.es/consejodeministros/Paginas/enlaces/180119-enlaceceutaymelill.aspx

mitjà termini, es contempla caminar cap a una nova frontera “intel·ligent” en el lloc fronterer de Beni Enzar, a Melilla; i la reforma integral i ampliació del lloc fronterer del Tarajal, a Ceuta.

Amb aquest canvi, l'objectiu és obtenir el control total de qualsevol persona que intenti travessar la frontera, però a través d'un abordatge menys invasiu i més respectuós, sense recollir dades excessivament sensibles.

Després de l'eliminació de les concertines el 2019 per la pressió social i el mal infligit en diversos salts al mur, l'Estat espanyol ha continuat amb la seva política d'instal·lació tant de barreres arquitectòniques com de barreres tecnològiques per tal d'impedir l'accés a persones migrants i refugiades. Tots aquests sistemes han implicat la gestió d'un pressupost milionari que s'ha concentrat en 10 empreses, que s'han emportat gairebé 7 de cada 10 euros públics per a la gestió migratòria, com ha denunciat la Fundación Por Causa³⁷².

Pel que fa al tipus de tecnologies físiques i automàtiques instal·lades, així com a les empreses que se'n beneficien, hem identificat:³⁷³

- **Tanques físiques:** en la construcció de les tanques de Melilla i Ceuta, erigides en els anys vuitanta i reformades diverses vegades per créixer en alçada i perillositat, han participat empreses com Ferrovial i Indra, dues de les grans beneficiades pel negoci de les fronteres a l'Estat espanyol i a Europa. Com a resultat de la pressió social, el 2019 es van iniciar les tasques de retirada de les famoses làmines o “concertines”, fabricades per l'empresa European Security Fencing, filial del grup Mora Salazar³⁷⁴. L'empresa encarregada de retirar³⁷⁵ les concertines i col·locar nous elements antiintrusius (“pintes invertides”) ha estat **Transformación Agraria SA (TRAGSA)** i la seva subcontractada Quickfence.

Des del febrer de 2021, els més de 8 quilòmetres de perímetre fronterer amb el Marroc ja no tenen filferro de concertina. En lloc del filferro de concertina, actualment la tanca que separa Espanya i el Marroc compta amb les anomenades “pintes invertides”³⁷⁶ a la major part del seu recorregut a la banda espanyola, i es pretén elevar-la fins als 10 metres d'altura. Aquests elements dificulten extremadament l'escalada. De fet, els últims salts s'han produït pels segments en els quals encara no estaven instal·lats.

És important tenir en compte que aquesta infraestructura pot causar greus lesions a les persones que caiguin des d'ella. En aquest sentit, els metges forenses assenyalen que les precipitacions accidentals des de les tanques tenen efectes lesius generalitzats que afecten pràcticament totes les parts del cos. Les lesions que es podrien produir a causa d'una caiguda són diverses, com ara afeccions en la pell, danys interns molt greus, com ara fractures de l'esquelet o ruptures de parts toves, i, finalment, lesions a les vísceres.³⁷⁷

372 Fundación por Causa. 2020. Cita 1.

373 EFE. “El Plan para la valla de Melilla tras los últimos saltos: “peines invertidos”, sensores y cámaras”. El Confidencial, 9 de març de 2022, www.elconfidencial.com/espana/2022-03-09/valla-melilla-3-meses-peines-invertidos-intrusion-saltos_3388680/

374 Agustín Rivera, “Interior acelera los trabajos de retirada de las concertinas de Ceuta y Melilla”, El Confidencial, 22 de gener de 2020, www.elconfidencial.com/espana/andalucia/2020-01-22/ministerio-interior-retira-concertinas-vallas-cueta-melilla_2421884/

375 Carmen Echarri, “Interior retira las concertinas de la valla de Ceuta”. El Faro de Ceuta. 3 de desembre de 2019, elfarodeceuta.es/interior-retira-concertinas-valla-ceuta/

376 Es tracta d'una nova estructura metàl·lica de barrots semicirculars que impedeix l'accés a l'altre costat de la tanca sense que suposadament les conseqüències siguin tan lesives.

377 Gisbert Calabuig y E. Villanueva Cañadas, “Medicina legal y toxicología” (6ª Edición, p. 368-370)

En el cas de les lesions esquelètiques, si la persona cau sobre l'extremitat superior del cos, el cap és el primer que impacta contra el terra. Això pot provocar lesions cranioencefàliques per esclat del crani i lesions a les vèrtebres. En les caigudes d'altura, és possible impactar contra les natges o els peus. En aquests casos, les lesions òssies més freqüents són les fractures de pelvis, fèmur, tibia, peroné i peus. També són comunes les luxacions i fractures de les vèrtebres, que poden causar lesions greus o fins i tot mortals de la medul·la espinal. En el cas que la persona caigués de costat, podrien produir-se fractures de moltes costelles, i les fractures vertebrals també són una possibilitat a tenir en compte.

Finalment, en totes les modalitats de caiguda, és particularment freqüent la ruptura de vísceres toràciques i abdominals. Les ruptures més habituals són les del fetge, el ronyó i el cervell, però tampoc són rares les ruptures dels pulmons, ronyons o altres vísceres. També s'han descrit ruptures del cor. Les lesions viscerals solen acompanyar-se de profuses hemorràgies internes, que sovint són mortals. Les greus lesions del sistema nerviós (cervell i medul·la espinal) també expliquen, en molts casos, la mort instantània o molt ràpida en la caiguda.

En definitiva, les caigudes, a causa de les greus lesions que produeix, dona lloc amb molta freqüència a la mort, a través dels següents mecanismes: hemorràgia interna, deguda a les ruptures de vísceres, hemorràgia cerebral i meningia, així com lesions cerebrals per contusió, lesions medul·lars i bulbars, a través de les fractures vertebrals o xoc traumàtic.

El maig del 2022, l'empresa **Eulen** va ser adjudicatària d'un contracte del Ministeri de l'Interior per al manteniment de les instal·lacions dels perímetres fronterers de les ciutats autònomes de Ceuta i Melilla amb el Marroc durant els pròxims dos anys.³⁷⁸

El contracte està valorat en 4,1 milions d'euros i té com a objectiu la revisió i reparació de les infraestructures que componen tots dos perímetres fronterers des de la xarxa d'enllumenat i els centres de comandament i control, fins als passos fronterers i llocs de patrulla, passant pels tancaments i equips de camp informatitzats.

La companyia durà a terme el manteniment integral dels 10 km del perímetre fronterer de Melilla, així com dels 8,7 km aproximadament de tancament que separen l'espigó de Benzú de la frontera del Tarajal. El contracte consta de dos lots, un per a Melilla i un altre per a Ceuta, amb pressupostos de 2,3 i 1,7 milions d'euros respectivament.

A més, en el marc de les reformes i del Pla de millora de la seguretat a les fronteres, es contempla "el reforç d'alguns punts del tancament exterior amb xarxa "antiescalada", la demolició de tres casetes intermèdies de vigilància situades en la zona d'entre tanques, la col·locació de rescloses, i la reubicació de bàculs dels sistemes de circuit tancat de TV (CCTV) per a millorar els punts de visió en el perímetre fronterer."³⁷⁹

378 InfoDefensa. "Eulen mantendrá las vallas e instalaciones fronterizas de Ceuta y Melilla". Infodefensa. 3 de maig de 2022, www.infodefensa.com/texto-diario/mostrar/3584918/eulen-mantendra-vallas-e-instalaciones-fronterizas-ceuta-melilla-41-millones

379 InfoDefensa. Interior reforzará la valla de Ceuta. Infodefensa. 20 de juliol de 2022, www.infodefensa.com/texto-diario/mostrar/3831781/interior-reforzara-valla-ceuta-malla-antitrepa-nuevas-esclusas-cuatro-millones

- **Vigilància marítima i terrestre:** L'existència de sensors a les tanques no és una cosa nova. El 2005, l'Estat espanyol ja va instal·lar uns sensors de radar amb capacitat per detectar l'aproximació de persones a distàncies de 2.000 metres³⁸⁰, el sistema SIVE, del qual es van beneficiar especialment empreses com **Amper, Sener, Isdefe** o la mateixa Indra.

No obstant això, aquest sistema de sensors darrerament s'ha actualitzat. El 2022, la Comandància de la Guàrdia Civil de Melilla va adjudicar a l'empresa **Thales Programes** la instal·lació d'un nou sistema de vigilància terrestre i marítim en el perímetre fronterer de Melilla.³⁸¹ L'objectiu és millorar la detecció, control i seguiment dels intents d'entrada de persones migrades i refugiades en l'Estat espanyol.

L'Institut Armat assenyala en els plecs del contracte que l'adquisició d'aquest sistema integral de vigilància és necessari per detectar “les bosses d'immigrants” que es concentren a la frontera de Melilla amb el Marroc, en territori marroquí, i “ que intenten entrar d'alguna manera il·lícita en territori espanyol, bé a través dels passos fronterers, la tanca perimetral o pels espigons de la frontera marítima”.

El projecte inclou la instal·lació de cinc estacions fixes de vigilància (EFV, segons les seves sigles en anglès) amb càmeres d'última generació i sensors en diferents punts de la ciutat i tots els elements de suport. **Thales Programes** s'ha fet amb aquest contracte amb una oferta valorada en 1,85 milions d'euros. El sistema estarà connectat a un lloc de comandament situat en el Centre Operatiu de Serveis (COS) de la Comandància de Melilla i comptarà amb capacitat de detecció, reconeixement i identificació d'individus tant de dia com de nit en condicions atmosfèriques adverses. Per a això, cada estació disposarà de capçals de sensors modulables i orientables, amb càmera tèrmica, càmera diürna, làser telemètric i un il·luminador làser visible.

L'estació també incorporarà un armari tipus 'Rack' amb monitor individual, ordinador, gravadora de vídeo digital, teclat i 'joystick', és a dir, un panell de control amb l'accés a totes les funcions del sistema d'observació i vigilància. El sistema inclourà a més enregistrament de vídeo i fotografies i l'exploració automàtica de zones predefinides en la manera escanejo. També serà capaç, segons els requisits fixats per la Guàrdia Civil, de “fer un seguiment automàtic sobre la imatge de totes dues càmeres (visible i tèrmica) així com realitzar cerques segons diversos patrons preprogramats en el sistema”.

- **Càmeres de Videovigilància:** Dins del pla de modernització aprovat pel Consell de Ministres el gener de 2019 es proposaven millores en els sistemes de circuit tancat de televisió (CCTV) en totes dues fronteres. Concretament, això ha resultat que a Ceuta s'hagi implementat un nou sistema CCTV i a Melilla s'hagi ampliat el mateix i s'hagi millorat la xarxa de fibra òptica.

380 Fotografia El País. “Así será la nueva valla de Ceuta y Melilla”, El País, 7 de octubre de 2005, elpais.com/elpais/2005/10/07/album/1128673017_910215.html#foto_gal_4

381 Contratación del Estado. Anuncio de formalización de contrato. Plataforma de contratación del sector público. 2023. contrataciondelestado.es/wps/wcm/connect/e974c6cb-7cd2-4c28-89ef-54f7474c5b0a/DOC_FORM2023-429226.html?MOD=AJPERES&CACHE=NONE&CONTENTCACHE=NONE (consulta: 26 de febrer de 2023)

Pel que fa a Ceuta, la millora representa la substitució de 41 càmeres DOMS i 11 càmeres fixes per un nombre equivalent de càmeres noves i amb unes prestacions més bones, a més de la instal·lació de 14 noves càmeres tècniques i una plataforma de control del sistema CCTV més moderna.³⁸²

A mitjan de l'any 2021, el Govern va donar resposta a una qüestió plantejada pel Grup Parlamentari de VOX, en la qual es feia referència al fet que Gunnebo España, SAU, havia estat premiada amb el nou sistema de CCTV del sistema fronterer de Ceuta.³⁸³ L'empresa responsable d'implementar aquest nou sistema CCTV va ser l'empresa **Gunnebo Iberia**, filial a Espanya i Portugal de Gunnebo, companyia sueca especialitzada en productes, solucions i serveis de seguretat, que en 2019 va reforçar tot el perímetre tancat de Ceuta renovant tots els sistemes de CCTV a petició de la Secretaria d'Estat del Ministeri de l'Interior com a part del seu Pla de Reforç i Modernització de les fronteres de Ceuta i Melilla.

No obstant això, a la fi de l'any 2022, el Govern de l'Estat espanyol no va respondre a la pregunta d'un diputat d'EH Bildu respecte al nombre de càmeres fixes i la situació de cadascuna d'elles, en indicar que era un tema secret. El Govern va argumentar que el Consell de Ministres va classificar com a secret totes les qüestions relacionades amb la vigilància de les fronteres espanyoles en els anys 1986 i 1994, i va decidir aplicar la Llei de Secrets Oficials per a la protecció dels perímetres fronterers nacionals.³⁸⁴

- **Vigilància aèria:** Des de l'any 2015 l'Exèrcit de l'aire compta amb quatre MQ-9 Predator-B,³⁸⁵ fabricats als Estats Units per **General Atomic Aeronautical Systems**.³⁸⁶ Al web de l'Exèrcit de l'Aire es defineix aquest model com “el primer UAV [vehicle aeri no tripulat, segons les seves sigles en anglès] d'atac dissenyat per a vigilància de llarga durada i gran altitud”. A partir de 2023 i segons fonts de l'Exèrcit de l'aire, els drons disposaran d'equipament per portar míssils i ser capaços de desenvolupar operacions ofensives d'atac a objectius específics³⁸⁷.

A més d'aquests drons d'ús exclusivament militar, el 2022 la Comandància de la Guàrdia Civil de Ceuta va començar a fer servir drons amb càmeres tèrmiques per controlar el perímetre fronterer de Ceuta³⁸⁸. L'Institut Armat ha adquirit altres dues aeronaus no tripulades amb les mateixes característiques per fer el mateix treball a Melilla, amb un preu unitari de 50.000 euros. Aquests

382 CAD. “Marlaska presenta a las delegadas de Ceuta y Melilla las nuevas cámaras de vigilancia de la frontera”. Ceuta al Día. 30 de maig de 2019, www.ceutaldia.com/articulo/politica/nuecas-camaras-vigilancia-frontera/20190530201943201488.html

383 Congreso de los Diputados. Respuesta del Gobierno. 2021 www.congreso.es/entradap/114p/e13/e_0135462_n_000.pdf

384 R.T.O., “El Gobierno dice que es “secreto” el número de cámaras que hay en las vallas de Ceuta y Melilla”. The Objective. 10 de novembre de 2022, theobjective.com/espana/2022-11-10/camaras-melilla-valla-ceuta/

385 Aeronaves militares españolas. MQ-9 Predator B. MQ-9 PREDATOR B | AERONAVES MILITARES ESPAÑOLAS (aeronavesmilitaresespanolas.com)

386 Ejército del Aire. Detalle aeronave. ejercitodelaire.defensa.gob.es/EA/ejercitodelaire/es/aeronaves/avion/MQ-9-Predator-B/#

387 Benjamín Carrasco, “El Ejército del Aire español armará sus drones Predator y estudia su despliegue en el Índico”. Infodefensa. 6 de febrer de 2023, consultat el 28 de febrer de 2023, www.infodefensa.com/texto-diario/mostrat/4159086/ejercito-aire-espanol-armara-drones-predator-estudia-despliegue-indico

388 Europa Press, “La Guardia Civil empieza a utilizar drones para controlar el perímetro de Ceuta”. Europa Press. 14 de maig de 2022, www.europapress.es/ceuta-y-melilla/noticia-guardia-civil-empieza-utilizar-drones-controlar-perimetro-fronterizo-ceuta-20220514164723.html

drons han estat distribuïts a Espanya per l'empresa **Stock RC Aermodelismo**³⁸⁹ distribuïdora oficial de drons DJI, i que el febrer passat de 2022 va ser l'adjudicatària d'un contracte per import prop dels 200.000 euros. Encara que el model no apareix en l'expedient, probablement es tracta de drons DJI, atès que aquesta empresa és l'encarregada del servei tècnic oficial i de la distribució dels productes de la companyia xinesa.

- **Fronteres intel·ligents i tecnologies biomètriques**³⁹⁰: El 2017, la Unió Europea va adoptar un nou reglament³⁹¹ per al desplegament d'un sistema biomètric de registre d'entrada i sortida [*EES, d'acord amb les seves sigles en anglès*] per als estats membres amb l'objectiu d'enfortir i modernitzar les fronteres de l'espai Schengen. Al llarg d'enguany, els Estats membre de l'espai Schengen hauran de tenir un sistema biomètric d'entrada i sortida per registrar als ciutadans no europeus que travessin una frontera exterior de la UE.

El sistema EES es beneficiarà del projecte que EU-LISA, responsable de la implantació i gestió del sistema EES a Europa, va adjudicar al consorci format per les empreses **Idemia i Sopra Steria** per desenvolupar un sistema compartit d'informació biomètrica [*SBMS, d'acord amb les seves sigles en anglès*]. A la seva finalització, el SBMS serà un dels sistemes biomètrics més grans del món, amb una base de dades de més de 400 milions de ciutadans de tercers països amb les seves empremtes dactilars i imatges facials. Aquest nou sistema, basat en tecnologia biomètrica europea, s'adreça principalment a les necessitats d'identificació del nou Sistema Europeu d'Entrades i Sortides, i és considerat la peça clau per a la protecció de les fronteres europees.³⁹²

- **Primera fase: Prova de la tecnologia de reconeixement facial.** El 2019 la Delegació del Govern va anunciar la instal·lació a la frontera entre Melilla i al Marroc de les càmeres de reconeixement facial per a posar en marxa, en fase de prova, l'anomenada "frontera intel·ligent".³⁹³
- **Segona Fase: Implementació del sistema d'entrades i sortides (EES).** Els Punts de Control Manual (PCM) que se situaran en el punt de control de l'oficial de fronteres estaran equipats amb el programari de control de fronteres EES de Thales, amb dispositius com a verificadors de documents i de reconeixement d'empremta dactilar, tots dos integrats en un *totem* o *facepod* amb sistema de captura facial. **Thales**, en col·laboració amb l'empresa **Zelenza**, ha estat seleccionada pel Ministeri de l'Interior espanyol per dotar-se de més de 1.500 equips que es desplegaran en els PCM de tots els passos fronterers.

389 Info Dron. "La Guardia Civil compra de urgencia drones para detectar asaltos a las vallas de Ceuta y Melilla" InfoDron. 15 de febrer de 2022, www.infodron.es/texto-diario/mostrar/3529166/guardia-civil-compra-urgencia-drones-detectar-asaltos-vallas-ceuta-melilla

390 Ministerio de Política Territorial, "El paso de Beni-Enzar implementará el sistema Europeo Entry/Exit System". 2022, mpt.gob.es/ca/portal/delegaciones_gobierno/delegaciones/melilla/actualidad/notas_de_prensa/notas/2022/10/2022-10-17.html

391 El Reglament (UE) 2017/2226 pel qual s'estableix un Sistema d'Entrades i Sortides per registrar les dades dels nacionals de països tercers que creuin les fronteres exteriors de la Unió Europea.

392 Neil Walker, "IDEMIA and Sopra Steria chosen by eu-LISA to build the new Shared Biometric Matching System (SBMS) for Border Protection of the Schengen Area". Border Security Report, 2020, www.border-security-report.com/idea-and-sopra-steria-chosen-by-eu-lisa-to-build-the-new-shared-biometric-matching-system-sbms-for-border-protection-of-the-schengen-area/

393 Europa Press "Instalan cámaras de reconocimiento facial en la frontera entre Melilla y Marruecos". Europa Press, 1 de desembre de 2019, www.europapress.es/ceuta-y-melilla/noticia-instalan-camaras-reconocimiento-facial-frontera-melilla-marruecos-mejora-paso-peatonal-20190819163148.html

El contracte s'executarà en els pròxims vuit mesos, en els quals aquests sistemes moderns es desplegaran en aeroports, ports i passos terrestres de tot el territori espanyol. És finançat amb el Fons de Seguretat Interior.³⁹⁴

A més, **NTT Data**, més coneguda com a **Everis Spain SLU**,³⁹⁵ va ser adjudicatària d'un concurs per a la gestió d'un sistema complet, programari, maquinari i els desenvolupaments necessaris per a la seva explotació, amb la finalitat de procedir a la implementació del nou sistema de registre electrònic d'entrades i sortides i la seva connexió al sistema central de l'EES (*projecte entry/exit system*, EES). El contracte és per un import de més de 7 milions d'euros i per un període de quatre anys.³⁹⁶

El desplegament de les tecnologies biomètriques controvertides no és una qüestió neutra, sinó que és preocupant perquè pot ser el primer pas per a la seva aplicació generalitzada en tots els àmbits de la seguretat. Aquesta situació ha posat en alerta als experts, investigadors i activistes, tal com les que van publicar un manifest signat per més de 40 organitzacions el gener del 2022. En el manifest es va alertar dels riscos per als drets fonamentals que poden sorgir de la instal·lació i la normalització d'aquestes tecnologies, ja que no només recopilen dades molt sensibles sense consentiment, sinó que també presenten clars biaixos racistes.³⁹⁷

394 Alberto R. Agular, "Las fronteras inteligentes de Ceuta y Melilla empezarán a hacer controles de reconocimiento facial a partir de mayo de 2023". Business Insider. 1 de desembre de 2022, www.businessinsider.es/espana-ten-dra-reconocimiento-facial-fronteras-mayo-2023-1162810

395 Contratación del Estado. Anuncio de formalización de contrato. Plataforma de contratación del sector público. 2023. contrataciondelestado.es/wps/wcm/connect/94659291-438f-4904-a9bf-a905932a5126/DOC_FORM2021-688548.pdf?MOD=AJPERES

396 La Moncloa. Consell de Ministres. Octubre de 2022, www.lamoncloa.gob.es/consejodeminstros/referencias/documents/2022/refc20221004cc.pdf

397 Manifest Fronteras Digitales. "La implantación de la Inteligencia Artificial en frontera y la vulneración de derechos". Gener de 2022, fronterasdigitales.wordpress.com/

7. La situació de la migració al Marroc

El Marroc és considerat un país d'origen, trànsit i, també, acollida de persones migrants, principalment provinents d'Àfrica Occidental i Central. A més, és un país que rep les deportacions des dels diferents països de la Unió Europea (d'ara endavant, UE) dels seus propis ciutadans i, en el cas de l'Estat espanyol, en el marc de l'acord de 1992, també de persones de tercers països. Així mateix, el Marroc és un país d'emigració. Segons Nacions Unides, aproximadament tres milions de marroquins viuen en països de la UE i s'estima que un flux aproximat de 20.000 persones transita pel seu territori anualment en el seu trajecte cap a la UE. En aquest context, el nombre de persones amb nacionalitat marroquina que arriben a l'Estat espanyol per vies irregulars -tant a Ceuta i Melilla com a Canàries i Balears- és significatiu.³⁹⁸ A més, els joves marroquins i d'altres nacionalitats magrebines, així com la iemenita o la siriana, continuen arriscant les seves vides per a arribar a Ceuta i Melilla. Per tant, l'anàlisi migratòria al Marroc és complex i implica tenir en compte la situació de les persones amb nacionalitat marroquina i les persones de tercers països i les seves diferents realitats migratòries.

Segons l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats (d'ara endavant, ACNUR), el Marroc acull actualment a 18.102 persones refugiades i sol·licitants d'asil, majoritàriament sirianes,³⁹⁹ encara que es compten fins a 48 nacionalitats diferents, majoritàriament d'altres països d'Àfrica. **La política migratòria al Marroc és complexa i comprendre-la implica tenir en consideració el rol del país en la gestió i governança de les migracions internacionals, en un context d'externalització i instrumentalització, i les relacions del Marroc amb la resta dels països africans.**⁴⁰⁰ Així mateix, és important tenir en compte la situació dels drets humans (d'ara endavant, DH) al país, tant per a les persones marroquines com per a les persones amb nacionalitats de tercers països. En definitiva, el Marroc constitueix un escenari molt complex en qüestió de migracions, des del qual parteixen les persones que arriben a la UE o a l'Estat espanyol.

Pel que fa a les dades, el Marroc és la seu de l'Observatori Africà per a les Migracions (OAM) -establert el desembre de 2020 pel Govern marroquí juntament amb la Unió Africana (UA)- i compta amb un Observatori Nacional de la Migració. No obstant això, aquestes institucions no publiquen informació de manera sistemàtica sobre la situació de les migracions ni sobre la situació de les persones migrants al país, ni sobre les detencions ni deportacions de persones migrants. Les dades són escasses i fragmentades i, per tant, no permeten un estudi exhaustiu. Aquesta falta d'informació segmentada també obstaculitza l'anàlisi amb perspectiva de gènere i interseccional, perquè no permet avaluar les vulneracions que afecten de manera específica els grups vulnerables, com les dones, persones del col·lectiu LGTBIQ+ o la infància migrant, entre altres. No obstant això, el treball de monitoratge i la informació proporcionada per les organitzacions locals i internacionals permet analitzar la situació general de DH de les persones migrants en l'actualitat.

Al llarg de les últimes dècades i com a país veí de la UE, el Marroc ha desenvolupat un sistema de protecció per a les persones migrants i refugiades, i, de manera paral·lela, un marc normatiu de seguretat i de deportació. En un context d'externalització, **la política migratòria s'ha materialitzat a través d'acords formals i informals amb altres països -tant de la UE com africans-, així com**

³⁹⁸ Martín M, i Grasso, D. "Radiografía de los desembarcos en patera <https://elpais.com/espana/2020-08-16/radiografia-de-los-desembarcos-en-patera.html>", El País, 17 d'agost de 2020

³⁹⁹ ACNUR, "Morocco factsheet 2023" <https://reporting.unhcr.org/document/4446>

⁴⁰⁰ Vegeu capítol 1, instrumentalització de les migracions i externalització de fronteres.

un diàleg diplomàtic permanent que ha influït directament en el desenvolupament del control migratori. En altres paraules, des dels anys 2000 i en aquest marc d'externalització del control de fronteres, el Marroc ha desenvolupat progressivament un marc de protecció i en paral·lel un sistema de control, contenció i deportació de les migracions no desitjades.

Platja del Tarajal
(2023).

Caleidoscopia
Proyectos

7.1. Contenció de les migracions i deportació al Marroc

La contenció i la deportació es materialitzen en la Llei 02-03⁴⁰¹ “relativa a l’entrada i l’estada dels estrangers al Regne del Marroc, emigració i immigració irregulars” (Dahir núm. 1-03-196), amb **un enfocament clar en la seguretat i, per tant, en la criminalització de les migracions.**⁴⁰² Aquesta llei va ser qüestionada per organitzacions defensores de DH, principalment perquè tipifica la migració irregular i la seva assistència com a delictes. **Això significa que les persones que surten del país per vies irregulars, siguin persones amb nacionalitat marroquina siguin unes altres, podrien ser acusades i jutjades per un delictes d’emigració irregular.**

Aquesta llei regula les deportacions a través dels articles 21 (reconducció a la frontera) i 25 (expulsió), al mateix temps que protegeix les dones embarassades i els seus fills i filles (art. 29). **En la pràctica, tant les anomenades reconduccions a la frontera, com les expulsions, es duen a terme fora de la legalitat vigent.**⁴⁰³ Malgrat el suport jurídic, les organitzacions de DH denuncien l’arbitrarietat en l’execució de les expulsions o de les anomenades reconduccions a la frontera per la falta de registre, de notificació i de documentació, que incompleix els procediments establerts per la mateixa llei i desoeix els tractats internacionals de drets humans.

⁴⁰¹ Marroc: Loi n° 02-03 relative à l’entrée et du séjour des étrangers au Royaume du Maroc, à l’émigration et l’immigration irrégulières, 11 de novembre 2003

⁴⁰² Nadia Khrouz, L’étranger au Maroc. Droit et pratiques, (París: L’Harmattan, 2019)

⁴⁰³ Daniela Lo Coco y Eloísa González-Hidalgo, “La doble lógica de la externalización europea: protección y deportación en Marruecos”, Revista CIDOB d’Afers Internacionals, n.129 (desembre de 2021), 79-106.

En aquest context, **s'ha constatat la utilització de centres no formals d'internament i detenció per efectuar deportacions i desplaçaments forçosos cap a l'interior del país per part de les autoritats marroquines.**⁴⁰⁴

Aquests trajectes se solen efectuar en autobusos, des de les comissàries o des dels centres no formals de detenció cap a regions allunyades dels punts des dels quals es produeix el nombre més elevat de sortides cap a l'Estat espanyol. Per tant, se solen realitzar desplaçaments des de les ciutats del Nord (Nador, Tànger) i de la regió Oriental (Oujda) així com des d'Al-Aaiun-Dahla, cap a altres ciutats de l'interior com poden ser Taza, Xauen, Beni Melal, Casablanca o Rabat. **Una vegada arriben a aquestes ciutats, les autoritats obliguen les persones migrants a baixar del vehicle i les abandonen sense cap recurs o mitjà de subsistència.**

Melilla (2022).

Valentina Lazo

Diferents entitats reconegudes de DH, com Euromed Rights⁴⁰⁵, Amnistia Internacional o Human Rights Watch,⁴⁰⁶ i fins i tot organismes especialitzats de l'ONU⁴⁰⁷ han assenyalat la greu situació de vulneració de drets humans que afecta, sobretot, a les persones de raça negra i migrants al Marroc. Des de fa dècades, aquesta situació es repeteix, tal com assenyalava Metges sense Fronteres en denunciar que s'havien “disparat els abusos, els tractes vexatoris i la violència contra els migrants subsaharians per part de les forces de seguretat marroquines i espanyoles”.⁴⁰⁸ **Múltiples violències, batudes, desplaçaments forçats, devolucions en calent, agressions o deportacions impacten en les persones migrants de manera continuada i sostinguda al llarg del temps**⁴⁰⁹.

⁴⁰⁴ Ibid.

⁴⁰⁵ EuroMed Rights, Chapter 2 “Returns Spain to Morocco” (2021), https://euromedrights.org/wp-content/uploads/2021/04/EN_Chapter-2>Returns-Spain-to-Morocco_Report-Migration.pdf

⁴⁰⁶ Human Rights Watch, “Morocco and Western Sahara Events of 2022”, (2023), <https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/morocco-and-western-sahara>

⁴⁰⁷ ACNUD, A/HRC/41/54/Add., “Informe de la Relatora Especial sobre las formas contemporáneas de racismo, discriminación racial, xenofobia y formas conexas de intolerancia”, 28 de maig de 2019 <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/148/73/PDF/G1914873.pdf?OpenElement>, p. 16

⁴⁰⁸ Médicos sin fronteras, Violencia, vulnerabilidad y migración: atrapados a las puertas de Europa, (2013), 3 https://www.msf.es/sites/default/files/legacy/adjuntos/InformeMarruecos2013_CAST.pdf

⁴⁰⁹ Daniela Lo Coco y Eloísa González-Hidalgo “La doble lógica de la externalización europea: protección y deportación en Marruecos». Revista CIDOB d'Afers Internacionals”, n.129 (desembre de 2021), 79-106

Aquesta situació s'ha tornat a observar en els dies previs i posteriors al 24 de juny de 2022 en Nador, on es va observar un augment de la pressió, les batudes i l'ús de la violència especialment fort els dies anteriors. Unes 48 hores abans del 24J, l'augment de la repressió va provocar una situació de perill per a les mateixes persones que estaven en els boscos⁴¹⁰. Segons entitats locals, hi hauria hagut una pressió específica perquè desallotgessin la zona en 24 hores. La situació, ja insostenible, podria haver afavorit el desplaçament cap a la tanca, concretament cap al Barrio Chino.

A més, a través d'aquesta investigació s'ha pogut constatar que aquesta pràctica encara es continua duent a terme, com a mínim des de les localitats de Nador, Oujda, Da la i Al-Aaiun. De fet, durant l'estudi es va recollir el testimoni d'una persona que havia estat retornada per la Guàrdia Civil (GC) des de Melilla després del salt que va tenir lloc el dia 2 de març de 2023, i que va ser lliurada a les autoritats marroquines. A la comissaria on el van retenir, va compartir cel·la amb altres 20 persones migrades i de raça negra que havien estat detingudes a la ciutat de Nador i zones properes al tancament fronterer. Cap d'elles va rebre assistència mèdica durant la seva detenció ni durant el desplaçament forçós, tal com estableix la llei 02-03, i tampoc van disposar d'assistència lletrada.

*Belyounech
(Marruecos) vista des
de Ceuta. (2022).*

Valentina Lazo

En arribar a Xauen, el testimoni explica que el van abandonar sense calçat i sense cap mitjà per poder sobreviure. Aquest tipus de desplaçaments, que suposen una greu vulneració de drets, afecten persones migrants, principalment persones de raça negra, sol·licitants d'asil, refugiades i fins i tot nens, nenes i adolescents (d'ara endavant, NNA). Posteriorment, aquest *modus operandi* es va traslladar a les ciutats del nord, com ara Da la i Al-Aaiun, a mesura que es reactivava la ruta cap a les Illes Canàries a partir del 2020, en resposta a les mesures cada vegada més estrictes imposades al nord del país.

410 Caminando Fronteras, Masacre Nador-Melilla 24 de junio de 2022, (2023), <https://caminandofronteras.org/wp-content/uploads/2023/01/Informe-Masacre-Nador-Melilla-ES.pdf>

Al Marroc, la continuïtat i el sosteniment d'aquestes pràctiques per part de les autoritats ha afectat específicament les persones negres, els qui es veuen obligades, sobretot a la regió de Nador, a viure durant el seu trajecte migratori en zones limítrofes als nuclis urbans, en els boscos.⁴¹¹ Alguns d'aquests grups aconseguen accedir a un habitatge fora dels boscos, en pisos. La situació de protecció per a les persones que migren i especialment per a dones i NNA és preocupant, particularment per a aquests grups vulnerables. Aquestes pràctiques reflecteixen la insuficient protecció de les persones de raça negra i migrants, incloses persones refugiades i sol·licitants d'asil, que es veuen afectades per aquests desplaçaments fora de la legalitat i que posen en qüestió la protecció al Marroc.

7.2. Protecció al Marroc

En relació amb la protecció internacional i a l'asil, el Marroc ha ratificat la Convenció de Ginebra de 1951 sobre l'Estatut dels Refugiats en 1956 i el Reial decret 5-57-1256 pel qual s'estableixen disposicions per a la seva aplicació. S'encomana la protecció jurídica i administrativa dels refugiats a l'Oficina de Refugiats i Apàtrides [*BRA, segons les seves sigles en francès*]⁴¹² que reconeixerà la condició de refugiat a tota persona que es trobi sota el mandat d'ACNUR o que compleixi amb els criteris de la definició de 'refugiat' conforme a allò que estipula la Convenció de Ginebra. L'aplicació d'aquestes lleis va estar paralitzada des de l'any 2004 fins a l'any 2013, amb la nova política migratòria anunciada pel Marroc, tal com s'exposa a continuació.

El 2011 el Parlament va reformar la Constitució, reafirmant el compromís de l'Estat amb els DH, a més d'establir la primacia dels convenis internacionals sobre el dret intern. Per altra banda, el 2013 va idear l'Estratègia Nacional d'Immigració i Asil [*SNIA, segons les seves sigles en francès*] que va consistir, principalment, en la regularització extraordinària per etapes de prop de 50.000 persones i el reforç del paper de l'ACNUR per continuar els tràmits d'asil i la integració social de les persones migrants i sol·licitants d'asil. Per tant, des del 2013 el Marroc reconeix la determinació de l'estatus de refugiat que realitza l'ACNUR a través de la seva única seu a la ciutat de Rabat i, posteriorment, l'Estat marroquí a través del BRA.

No obstant això, **el desenvolupament legislatiu sobre la protecció de les persones migrants i refugiades al Marroc en la pràctica no s'ha materialitzat en una situació que garanteixi els DH per a aquestes persones avui dia.** De fet, més enllà de les preocupacions específiques sobre aquests col·lectius, **la situació dels drets humans al Marroc⁴¹³ és preocupant en diversos aspectes.** Algunes entitats de DH han assenyalat aspectes que podrien constituir causes de desplaçament forçós cap a altres països, tant de la població local com estrangera. Per exemple, **qüestions relacionades amb la mobilització política i social, la llibertat d'expressió, la llibertat sexual, discriminació de gènere o la criminalització del col·lectiu LGTBIQ+⁴¹⁴** per l'article 489 del Codi Penal, que tipifica com a delicte les relacions sexuals consentides entre persones del mateix sexe/gènere. Aquestes discriminacions suposen una greu vulneració dels drets de les persones que formen part d'aquests col·lectius, ja

⁴¹¹ Daniela Lo Coco y Eloísa González-Hidalgo, "La doble lógica de la externalización europea: protección y deportación en Marruecos", Revista CIDOB d'Afers Internacionals, n. 129 (desembre de 2021), 79-106

⁴¹² CEAR, "Informe Marruecos", 2015 https://www.cear.es/wp-content/uploads/2016/11/informe_marruecos_cear_2015_definitivo.pdf

⁴¹³ HRW, "Morocco", <https://www.hrw.org/middle-east/north-africa/morocco/western-sahara>

⁴¹⁴ Kif Kif, Informe sobre la situación del colectivo LGTBI en Marruecos, (2022), <https://kifkif.info/wp-content/uploads/2022/02/Informe-pai%CC%81s-Marruecos.pdf>

que constitueixen un motiu de persecució i, per tant, provoquen desplaçaments forçats, siguin de persones de tercers països, siguin de persones amb nacionalitat marroquina.

Finalment, és important destacar **la situació de l'accés a la salut de les persones migrants i en particular de les dones embarassades**. Entitats de DH constaten que, tot i que la legislació garanteix l'assistència sanitària durant l'embaràs i el part, existeixen traves per accedir a la salut pública i gratuïta. De fet, moltes dones migrants embarassades es desplacen a Nador per poder ser ateses de manera gratuïta en els parts i per l'Església en el postpart. També entitats que treballen en Al-Aaiun-Da la constaten que algunes dones opten per desplaçar-se a la ciutat de Nador per a donar a llum. **L'accés a la salut per a les persones migrants és deficient i suposa, en moltes ocasions, desplaçaments que augmenten la desprotecció d'aquestes persones.**

7.3. Les rutes

L'externalització del control de les fronteres, juntament amb la falta de vies legals i segures, obliga les persones migrants a enfrontar-se a trajectes extremadament perillosos i, a vegades, excessivament llargs. Les rutes migratòries cap a la UE, sigui d'origen asiàtic o africà, passen per Grècia, Polònia, Itàlia, els Balcans o l'Estat espanyol, amb l'objectiu de buscar protecció i millorar les seves condicions de vida. Aquestes rutes estan interconnectades, i quan les polítiques de control de fronteres tanquen una d'elles, immediatament es desvien per altres camins. **La interdependència entre les rutes és un factor clau per comprendre els moviments migratoris.**

El pas a través de Líbia

El 24 de juny de 2022, en els boscos de Nador, hi havia persones refugiades procedents de Sudan, Sudan del Sud, Txad i Níger, entre altres països. Aquestes persones es van haver de desplaçar des de llocs llunyans per trobar protecció i van transitar per Líbia, un país on l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans (ACNUDH) ha expressat la seva preocupació per la situació de DH dels migrants i refugiats, ja que s'han registrat evidències de tortura sistemàtica, esclavitud sexual i crims contra la humanitat.⁴¹⁵ És important tenir en compte que aquestes persones ja han estat retornades en el seu trajecte cap al Barrio Chino de Melilla, on van ser una vegada més retornades en calent. **La concentració de persones a la frontera amb Espanya des del Marroc està directament relacionada amb els esforços europeus per tancar la ruta del Mediterrani Central a través de Líbia, una mesura que agreuja la situació de vulneració dels DH dels migrants.**⁴¹⁶

Sobre aquesta qüestió, el testimoni d'un home sudanès, consultat durant aquesta investigació, va explicar que la seva sortida immediata des de Sudan és cap a Líbia. De fet, va travessar Líbia al costat d'altres companys, intentant arribar a Itàlia a través del Mediterrani. **Va assenyalar que durant el temps que va passar a Líbia, va patir robatoris, detencions per part de les milícies del país i va ser retornat en diverses ocasions des de la mar.** Aquestes devolucions els van empènyer a provar sort al Marroc. El testimoni va posar l'accent en la

⁴¹⁵ ACNUDH, "Libya: Urgent action needed to remedy deteriorating human rights situation, UN Fact-Finding Mission warns in final report", 27 de març de 2023, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/03/libya-urgent-action-needed-remedy-deteriorating-human-rights-situation-un>

⁴¹⁶ Human Rights Watch, "Already Complicit in Libya Migrant Abuse, EU Doubles Down on Support", 8 de febrer de 2023, <https://www.hrw.org/news/2023/02/08/already-complicit-libya-migrant-abuse-eu-doubles-down-support>

perillositat a la qual s'enfronten les persones migrants a causa de la falta de vies legals i segures i, en concret, de la situació a Líbia: “Si et detenen, et deporten novament a Sudan”. “Els migrants sofreixen molt a Líbia”, va afirmar. A més, va destacar que, quan volen travessar la mar Mediterrània, si les milícies els veuen, els porten a la presó. “A Líbia la situació és molt dura. La gent sofreix molt, però no poden tornar a Sudan. És per aquesta raó que segueixen cap a Tunísia o busquen altres camins per arribar a Algèria”, va afegir.

El setembre de 2022 l'equip d'investigació es va reunir també amb tres supervivents del 24 de juny a Melilla, juntament amb membres del Parlament Europeu en la seva visita oficial. Aquestes tres persones van explicar que en passar per Líbia **van ser retornades en diverses ocasions per les milícies líbies en la mar i van denunciar haver estat retingudes en centres de detenció en condicions inhumanes**. Va ser llavors quan van decidir seguir camí cap al Marroc per poder sol·licitar asil en l'Estat espanyol. Així doncs, **s'observa una relació directa entre les pràctiques de tancament de fronteres exteriors de la UE i de la ruta del Mediterrani Central a través de l'externalització de fronteres a Líbia, amb l'arribada de persones des de Sudan i Sudan del Sud fins al Marroc i, posteriorment, fins a la frontera amb l'Estat espanyol**. Aquesta externalització del control migratori a les autoritats líbies ha estat l'aposta de la Unió Europea,⁴¹⁷ malgrat els advertiments continus de les Nacions Unides respecte a la situació de vulneració flagrant de drets i crims de la humanitat que afecten les persones migrants i refugiades al país.⁴¹⁸

Investigacions recents suggereixen que Frontex està cooperant directament amb les milícies líbies per detectar i interceptar les embarcacions de persones migrants que intenten escapar de Líbia i ser retornades al país.⁴¹⁹ Els tres testimonis confirmen que van passar per allà i van ser retornats per milícies líbies durant el seu viatge marítim cap a Itàlia. També expliquen haver estat presoners en centres de detenció a Líbia, fet que hauria estat determinant a l'hora de canviar la seva ruta cap a Marroc en cerca de protecció.

Frontera entre Oujda i Algèria

Actualment, la frontera entre Algèria i el Marroc roman tancada a causa del conflicte entre ambdós països pel que fa a la sobirania del Sàhara Occidental. Aquesta frontera està separada per una tanca i un fossat d'uns 4 metres de profunditat que segueixen la línia fronterera en paral·lel.⁴²⁰ A causa de la falta de vies legals i segures, moltes persones continuen travessant la frontera d'Algèria al Marroc de manera irregular, tot i el seu tancament.

Tant les organitzacions locals com les persones migrades afirmen que, a causa de la repressió de les autoritats dels dos països durant aquest trajecte, **la ruta de la travessa s'ha desplaçat de la zona de menor altitud - on les temperatures són més càlides - a l'alçada de la ciutat d'Oujda, cap a la zona de Ras Asfour**, situada a uns 30 km al sud i uns 1.146 metres d'altitud. **L'altitud i**

417 ECRE, “Med: EU Report Calls for Continued Cooperation with Libya, UN SG Warns of Thousands Illegally Detained in ‘Inhumane’ Conditions, Civilian Rescues Continue Yet Death Toll Mounts”, 28 de gener de 2022 <https://ecre.org/med-eu-report-calls-for-continued-cooperation-with-libya-un-sg-warns-of-thousands-illegally-detained-in-inhumane-conditions-civilian-rescues-continue-yet-death-toll-mounts/>

418 ACNUDH, “Migrants and refugees crossing Libya subjected to “unimaginable horrors”, 28 de desembre de 2018 <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2018/12/migrants-and-refugees-crossing-libya-subjected-unimaginable-horrors-un>

419 Lighthouse Reports, “Frontex in the Central Mediterranean”, 29 d'abril de 2021, <https://www.lighthousereports.nl/investigation/frontex-in-the-central-mediterranean/>

420 Algèria Watch, “Frontière algéro-marocaine: Après le grillage... le mur en acier”, 13 d'agost de 2016 <https://algeria-watch.org/?p=37112>

el fred extrem ha estat la causa de nombroses morts, encara que segons assenyalen les organitzacions locals són moltes més les persones que desapareixen en el trajecte i les seves defuncions no queden registrades.

Durant el mes de desembre de 2022 es van trobar en Oujda, com a mínim, 7 persones mortes en intentar travessar la frontera per les muntanyes de Ras Asfour.⁴²¹ L'Associació de Ayuda a Migrants en Situación Vulnerable en Oujda (AMSVO) desenvolupa un treball d'identificació de cossos i cerca de migrants desapareguts en col·laboració i autoorganització amb les famílies. AMSVO denuncia les morts en aquesta frontera tant de persones de tercers països que van d'Algèria cap al Marroc, com de persones marroquines que surten cap a Algèria per intentar creuar en embarcacions precàries en la ruta algeriana, i moltes vegades també moren en el camí o al mar.

El testimoni d'una persona sudanesa explicava que els fossats que envolten la tanca i la violència exercida per les autoritats fan molt difícil travessar la frontera en els seus punts més propers a la ciutat. Per aquesta raó, ell va decidir entrar al Marroc per la muntanya, i puntualitza que el pas per allí "és una cosa molt horrible". Les zones frontereres més pròximes a la ciutat d'Oujda i de menor altitud, on no fa tant de fred, són molt perilloses. La policia del Marroc i d'Algèria, "et pega molt" apunta. Afegeix també que "la policia és molt perillosa per als migrants". La situació a Algèria també és dura i implica un permanent risc de detenció i deportació. "La policia algeriana et deté per enviar-te a Níger." Hi ha deportacions regulars des d'Algèria cap a Níger: "Et porten amb autobús independentment que estiguis ferit o malalt, et deporten".

Les persones que entren al Marroc des d'Algèria per la ciutat d'Oujda solen tenir com a destinació altres llocs del Marroc o Europa. En conseqüència, moltes persones en trànsit travessen la ciutat i només paren per recuperar forces abans de continuar el seu camí. La migració provinent de Sudan és relativament nova al Marroc. Segons entitats locals, es va observar un augment de la immigració des de Sudan durant el 2022. Aquestes persones pernocten a Oujda al carrer, en campaments informals, amb el suport i assistència bàsica de la població local, abans de seguir camí cap a altres ciutats. La possible causa d'aquesta situació podria ser la manca de connexió entre la comunitat sudanesa i altres comunitats migrants francòfones i anglòfones, les quals tenen una història migratòria més establerta i enllaçada amb el Marroc. També l'església d'Oujda ofereix a les persones migrants en trànsit, suport i lloc per descansar, recuperar-se i poder continuar el camí. Aquest projecte ofereix suport específic per a les dones, especialment per a aquelles que tenen NNA a càrrec seu.

Frontera entre el Marroc i Espanya

Després dels fets del 24 de juny de 2022, les autoritats marroquines van arrestar a desenes de migrants als voltants del perímetre fronterer i a la ciutat de Nador. La persones detingudes i jutjades per la llei 02-03 han estat assistides per ONG, concretament l'Association Marocaine des Droits Humains (d'ara endavant, AMDH) i el Groupe Antiraciste de Défense et d'Accompagnement des Étrangers et Migrants (GADEM). Durant l'assistència, aquestes entitats han pogut monitorar les vulneracions de drets i determinar l'abast dels judicis. **L'AMDH i el GADEM han assistit el voltant de 75 persones migrants detingudes durant**

⁴²¹ Infomigrant, "Sept migrants retrouvés morts à la frontière entre l'Algérie et le Maroc", 28 de desembre de 2022 <https://www.infomigrants.net/fr/post/45732/sept-migrants-retrouves-morts-a-la-frontiere-entre-lalgerie-et-le-maroc>

el 24 de juny amb càrrecs penals i faltes davant un tribunal de primera i segona instància en Nador.⁴²² Aquestes persones han estat jutjades pel Jutjat de Primera Instància i pel Tribunal d'Apel·lació de la ciutat marroquina de Nador . D'aquestes 75, 15 persones s'enfronten a les penes més altes perquè se'ls acusa de deu delictes diferents, entre ells “retenir” a agents de forces de seguretat durant les batudes en vespres de la tragèdia de Melilla, el dia 23 de juny, en el bosc d'Iznuden , a uns 20 quilòmetres al sud de la ciutat espanyola.

Els migrants detinguts van ser acusats d'organització o facilitació d'entrada i sortida de nacionals o estrangers de manera clandestina del territori nacional, tal com estableix l'article 52 de la Llei 02-03. Concretament, 33 persones van ser condemnades per aquest delictes i per ultratge a funcionaris públics el passat dia 19 de juliol, a la ciutat de Nador , i a una multa de 500 MAD (aproximadament 50 euros). El 4 d'agost, 14 van ser condemnats a vuit mesos de presó per delictes com a ús de la violència contra les autoritats, desobediència o injúries a funcionaris públics. El 17 d'agost, el Tribunal d'Apel·lació de Nador va condemnar a dos anys i mig de presó a altres 13 migrants per la seva implicació en aquest salt a la tanca. Finalment, 13 van ser sentenciats per delictes de constitució de banda criminal per organitzar emigració clandestina, violència contra les forces públiques, desobediència i aglomeració armada. Tot i que les penes establertes per als delictes relacionats amb l'article 52 van de 10 a 15 anys de presó (art. 53), les entitats que acompanyen aquests processos han assenyalat que, en general, les condemnes han estat relativament baixes en comparació amb altres casos de persones migrants en altres contextos. Això es deu a la celeritat amb què s'han dut a terme els processos, que han portat a condemnes de sis mesos a dos anys de presó.

Més enllà de la repressió contra les persones directament afectades pels successos del 24J, **la repressió contra les persones migrants i persones de raça negra per part de les autoritats marroquines s'ha accentuat en el nord del país de forma generalitzada.** Les batudes i la violència, juntament amb les detencions i els desplaçaments forçosos, han tancat l'entrada des de Nador a Melilla i han complicat el trànsit al Nord i a la regió Oriental al Marroc per a les persones de raça negra. Segons les organitzacions consultades, després del 24J s'ha intensificat la pressió de les persones migrants i de raça negra, a les quals no se'ls permet comprar bitllets de tren ni bus o accedir a cap altre tipus de transport cap a les ciutats del nord del país.

Referent a aquesta qüestió, segons assenyalen les entitats de DH, **després del 24J s'han detectat més batudes, arrestos i desplaçaments forçosos de dones i de NNA, malgrat que ha estat una pràctica recurrent durant l'última dècada.**⁴²³ Aquesta investigació ha pogut constatar la detenció i desplaçament forçós de dones migrants i persones de raça negra en autobusos, seguint el mateix sistema de desplaçament dels homes que s'ha exposat anteriorment. **A vegades les dones detingudes i desplaçades tenen NNA a càrrec, i es generen situacions molt complexes de desprotecció. Concretament, les organitzacions locals han assenyalat 2 casos de dones que tenien NNA a càrrec, i han estat detingudes i desplaçades des de Nador, i han hagut de deixar els NNA sols en una situació d'extrema vulnerabilitat.**

422 Agències, “Juzgados o condenados en Marruecos 75 emigrantes por el salto a Melilla”, La Vanguardia de setembre de 2022 <https://www.lavanguardia.com/vida/20220910/8515077/juzgados-condenados-marruecos-75-emigrantes-salto-melilla.html>

423 ACNUD, A/HRC/26/37/Add.3 Informe de la Relatora Especial sobre la trata de personas, especialmente mujeres y niños, Joy Ngozi Ezeilo 1 d'abril de 2014 <https://undocs.org/a/hrc/26/37/add.3>

Els desplaçaments forçosos de població migrant i de raça negra des dels boscos i les ciutats del nord cap a les ciutats del sud van generar assentaments com el d'Ouled Ziane, als voltants de l'estació d'autobusos a Casablanca. Les organitzacions locals denunciaven que els assentaments es troben en condicions insalubres⁴²⁴ i que s'estan criminalitzant les persones migrades de manera general, especialment la comunitat sudanesa. La falta de resposta de les autoritats davant la deterioració de les condicions dels assentaments ha contribuït a la propagació de discursos racistes contra la població de l'assentament.⁴²⁵ **Aquesta situació es va veure reflectida en els intents de desallotjament durant gener de 2023, els quals van ser violentament reprimits per les autoritats marroquines.**

A conseqüència de l'augment de la repressió al nord, la ruta de les persones majoritàriament de raça negra s'ha desplaçat cap al sud per arribar a territori europeu a través de la ruta canària.⁴²⁶

Melilla (2022).

Valentina Lazo

⁴²⁴ Salaheddine Lemaizi, "Ouled Ziane, Réalités des squats de migrants", Ennas, 17 de gener de 2023 <https://enass.ma/2023/01/17/ouled-ziane-realites-sud-els-squats-de-migrants/>

⁴²⁵ GADEM, " Journée internationale pour l'élimination des discriminations raciales – 2023", <https://www.gadem-asso.org/journee-internationale-pour-lelimination-des-discriminations-raciales-2023/>

⁴²⁶ Vegeu Capítol 4. Vulneracions de DDHH a la FS, apartat 4.2. Canàries.

8. Conclusions

1. Context i marc

1. L'any 2022, l'Alt Comissariat de les Nacions Unides per als Refugiats (ACNUR) comunicava públicament la seva preocupació per l'augment de la violència i de les violacions de DH a la UE i per la propagació de “tàctiques deshumanitzants” de governança de les migracions. **La vulneració de drets a les fronteres deriva directament de l'acció o inacció dels estats, ja que són els responsables del seu control i de la seva gestió.** Per tant, són les mateixes institucions les que generen espais de vulneració de drets a les fronteres, i exerceixen força física o psicològica, i generen així afectacions a la integritat física, psíquica o moral de les persones migrants. **No existeixen crisis migratòries sense l'acció de l'estat que impedeix la mobilitat de les persones.**
2. No es pot negar que hi ha una relació causa-efecte entre la implementació de polítiques migratòries restrictives i la mort i desaparició de milers de persones. Aquestes polítiques forcen les persones migrants a utilitzar rutes extremadament perilloses. També les condueixen a la negació dels drets fonamentals de grups de població de regions del Sud global a través d'allò que s'ha anomenat la necropolítica. **Les mesures restrictives de control migratori i el volum diari de morts i desapareguts en els espais de frontera només s'entenen aplicant una anàlisi postcolonial capaç de vincular les polítiques migratòries amb una estructura racista i amb la història de dominació colonial que les precedeix.** Des d'aquesta perspectiva, algunes vides valdrien més que unes altres i els cossos estigmatitzats per la seva raça i catalogats segons aquesta lògica com a inferiors, estarien exposats a nivells desproporcionats de violència i excepcionalitat. **En l'àmbit estatal, la llei d'estrangeria reproduceix la privació de drets, i fomenta la detenció i la deportació dels grups segons la seva raça, que generalment provenen de països amb una història de dominació colonial.**
3. La violació de DH i la mort a les fronteres s'han convertit en característiques fonamentals en el control migratori. Tot i que l'accés a la veritat, a la justícia i a la reparació són principis bàsics d'un estat democràtic i de dret, a l'Estat espanyol no s'observa una voluntat política d'investigar i de facilitar l'accés a la informació. Per contra, avui dia s'enfronten nivells intolerables d'impunitat i d'excepcionalitat davant les greus vulneracions de drets a la frontera, tal com ha evidenciat l'arxiu reiterat de recerques de morts a la frontera. En aquest context de vulneració generalitzada de drets fonamentals, els mecanismes de supervisió de DH de l'ONU apunten la necessitat d'establir mecanismes nacionals de vigilància de les fronteres que siguin veritablement independents.
4. La “instrumentalització de les migracions” és una conseqüència de l'externalització del control de fronteres i, per consegüent, està present als països confrontants amb la UE. El terme es refereix a la utilització de la migració com a arma de pressió o de guerra política en el context d'una agenda política que va més enllà de les migracions. Comprendre la transferència del control a tercers països implica entendre la capacitat de pressionar políticament i influir en altres assumptes que també es transmet. Això és crucial per analitzar les relacions entre la UE, Espanya i el Marroc, així com Algèria, ja que estan condicionades per qüestions geoestratègiques i polítiques. Per tant, **per entendre la situació migratòria a la Frontera Sud (d'ara endavant, FS), és imprescindible comprendre l'agenda política subjacent.**

- **La política migratòria de la Unió Europea ha intensificat l'externalització i la lògica de contenció a les fronteres exteriors, creant zones on les persones queden pràcticament immobilitzades o en les quals com a mínim es veuen obligades a alentir i contenir el seu moviment.** Aquest alentiment del moviment es deu a les restriccions a les quals s'exposen a través de mesures burocràtiques i de detenció, retenció i obstacles a la mobilitat. Aquests llocs es troben tant dins del mateix país, generalment en zones de frontera, com als països de trànsit, com és el cas del Marroc. **La contenció de les migracions es duu a terme a partir de mecanismes i estructures a través de les quals es limita la llibertat de moviment o directament es bloqueja: tanques, fosses, controls, procediments burocràtics, detencions i deportacions.**

2. Una visió global de la Frontera Sud espanyola: la contenció

1. **Els dispositius de contenció es caracteritzen per l'opacitat al voltant de la legislació que els regula i les seves normes internes, així com les pràctiques que es duen a terme internament. En el cas de l'Estat espanyol aquests dispositius inclouen els Centres d'Internament d'Estrangers (CIE), Centres d'Estada Temporal d'Immigrants (CETI), Centres d'Atenció Temporal d'Estrangers (CATE) i altres centres de migracions.** Els dispositius de contenció formen un entramat complex de burocràcia que fa molt complicat per a les persones migrants comprendre en quina situació es troben, on són, qui són els seus advocats/des, fins quan romandran allà, quan seran deportades, o com es poden comunicar amb els seus familiars. L'opacitat facilita l'arbitrarietat administrativa i genera una situació d'incertesa i d'angoixa a les persones migrants, a més d'una sensació de pèrdua de control. El bloqueig té un fort impacte a la salut mental de les persones migrants que s'enfronten, fins i tot durant anys, a condicions indignes i a alts nivells d'incertesa. Las organizaciones de derechos humanos (en adelante, DDHH) y los informes del Defensor del Pueblo (en adelante, DP), en su condición de Mecanismo Nacional de Prevención de la Tortura (MNP), han señalado en reiteradas ocasiones a **los CATE como espacios de vulneración de derechos.**
2. Les organitzacions de drets humans (d'ara endavant DH) i els informes del Defensor del Poble (d'ara endavant, DP), i en la seva condició de Mecanisme Nacional de Prevenció de la Tortura (d'ara endavant, MNP), han assenyalat **els CATE com a espais de vulneració de drets** en reiterades ocasions.
3. Concretament, i per esmentar només alguns exemples, a l'informe del MNP de 2017 es parla de deficiències en instal·lacions, sobreocupació i cel·les inapropiades per a l'acollida. L'any 2018, el MNP reitera la "necessitat de posar en marxa infraestructures que estiguin més articulades que permetin garantir els drets fonamentals". També l'any 2018, es va assenyalat que "no existia un espai habilitat per portar a efecte l'assistència jurídica, que es realitzava en pocs minuts i sense que poguessin mantenir-se entrevistes reservades entre l'advocat i cadascuna de les persones assistides". **Es tracta d'indicacions reiterades que han de ser abordades perquè no tornin a repetir-se situacions de vulneració de drets.** De fet, l'informe del MNP de 2021 va assenyalat que **"la detenció d'immigrants hauria de ser excepcional, proporcionada" i que "només hauria de ser un últim recurs,** després d'un examen detingut i individual de cada cas", i afegia que s'hauria d'examinar periòdicament la necessitat contínua de la detenció i concebre's i adoptar-se mesures alternatives no privatives de llibertat, perquè **"els rescatats al mar o detinguts a la costa necessiten una atenció específica i diferenciada"**.

3. Metodologia: la dificultat d'investigar drets humans en context de frontera en l'estat espanyol

1. La investigació sobre qüestions relatives als DH i a la violència institucional a la frontera contra les persones migrants és un treball ple d'obstacles. Això es deu precisament al fet que es tracta d'accedir a informació relativa a un tipus de violència exercida per les mateixes institucions, la qual cosa suposa que hi hagi **una escassa voluntat política a l'exposició de l'escrutini públic**, lluny de l'ideal democràtic. La informació oficial pública sobre les entrades irregulars és escassa, les dades oficials estan fragmentats i són incompletes. A més, de manera generalitzada, **les dades no apareixen desglossades per nacionalitat, gènere, edat o lloc d'arribada, fet que dificulta una anàlisi interseccional**.
2. Davant la falta de dades oficials, **la col·laboració i el treball en xarxa entre entitats i activistes que duen a terme tasques de fiscalització en relació amb la situació dels drets humans a la Frontera Sud** ha estat fonamental per recopilar i sistematitzar informació, la qual evidencia la vulneració de drets a la frontera. **Aquest informe es recolza en el treball en xarxa de recollida complementària d'informació per diferents entitats a través de diversos mecanismes, entre ells la posada en comú de les queixes al DP** que s'han efectuat des de diferents punts de la frontera.
3. El seguiment dels pronunciaments del DP com a mecanisme de fiscalització de la situació de drets humans a la Frontera Sud ha permès detectar que **moltes de les recomanacions emeses no es concreten en canvis efectius, especialment en relació amb les qüestions migratòries**. Trobem recomanacions que es repeteixen al llarg dels anys sense que l'administració prengui mesures substancials o preventives per abordar la situació de vulneració de drets.

4. Vulneració de Drets a la FS espanyola

1. Ceuta i Melilla presenten característiques similars pel que fa a l'estructura i als dispositius de control de la migració: tecnologia, tanques, sistemes de vigilància i efectius policials per controlar el perímetre fronterer. Ambdues són l'única frontera terrestre entre el continent africà i les fronteres exteriors de la UE. Aquesta realitat ha convertit a aquestes dues ciutats en llocs de **vulneració repetida de DH en les quals s'identifiquen pràctiques de devolucions en calent, falta de claredat respecte a l'accés a l'asil, manques en l'acollida, falta de regulació i de transparència en els CETI i ús repetit, desproporcionat i, a vegades, no reglamentari de la força** per part de les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat (d'ara endavant, FCSE). Des de fa dècades, aquestes dues ciutats han estat assenyalades per la seva constant aplicació de l'excepcionalitat i per una vulneració recurrent de drets de les persones migrants.
2. Segons les dades del Ministeri de l'Interior, el 2021 van entrar per vies no legals ni segures a Ceuta i a Melilla 2.588 persones i, el 2022, 2.582. Així mateix, l'any 2021 consten 3.157 sol·licituds d'asil a Ceuta i 3.277 a Melilla. L'estat dels procediments d'asil a l'Estat espanyol no és homogeni en tot el territori. Mentre que a la resta de l'Estat existeixen grans dificultats per accedir a les cites d'asil, a Ceuta i a Melilla no hi ha retards. Pel que fa a l'accés a l'asil, en primer lloc, existeix una gran dificultat per a les persones que es troben al Marroc d'acostar-se als llocs fronterers per poder sol·licitar asil, en particular per a les persones

migrants i de raça negra. Per tant, “no hi ha un accés genuí i efectiu a l’asil a la frontera, tret que es posi en risc la vida, nedant o saltant la tanca,” com va assenyalar la Comissària de DH del Consell d’Europa a la seva última visita. En segon lloc, s’observa certa discrecionalitat a l’hora d’aplicar els procediments d’asil per frontera o per territori establerts a la Llei 12/2009, del 30 d’octubre, reguladora del dret d’asil i de la protecció subsidiària.

3. **Tant a Ceuta com a Melilla es fan devolucions en calent o sumàries sense una anàlisi individualitzada dels casos i sense una correcta identificació de possibles perfils vulnerables com infants, víctimes de tràfic o sol·licitants de protecció internacional.** Es tracta de procediments que no respecten la normativa internacional en la matèria, ni la Jurisprudència del TC ni del TEDH, i que poden implicar vulneracions del dret a la vida o a la integritat física i moral, així com del dret d’asil i del dret a la tutela judicial efectiva. El Ministeri de l’Interior no ha adaptat els protocols d’actuació de les FCSE a la STC 172/2020 del 19 de novembre de 2020 dos anys després, i ha generat una situació d’inseguretat jurídica absoluta en la qual no s’està respectant la legalitat constitucional quan es realitzen rebutjos a la frontera o devolucions en calent, tal com ha constatat el DP en relació amb el 24J, quan van ser retornades 470 persones.
4. **Les devolucions en calent no només succeeixen a les entrades per vies terrestres, sinó que també són una pràctica que s’ha detectat a les arribades per via marítima.** Sobre això, al mes d’agost de 2021 es va registrar l’arribada de 41 persones a l’Illa de la Terra de l’arxipèlag d’Al-Hoceima, entre les quals 20 dones, tres d’elles embarassades, i 6 menors d’edat. Un dispositiu del Grup Especial d’Activitats Subaquàtiques (GEAS) de la Guàrdia Civil es va desplegar i es va traslladar en helicòpter fins a l’illa per procedir a la seva devolució amb la col·laboració de la Gendarmeria del Regne del Marroc (GRM).
5. **Les persones de nacionalitat marroquina no són admeses als CETI.** A més a més, s’ha constatat la recurrència a l’expulsió de residents del centre com a mesura punitiva. S’ha observat que quan les persones residents en els centres són expulsades queden en situació de carrer durant diferents períodes de temps. Cal esmentar també que al CETI de Melilla s’han detectat com a mínim tres casos de violència completament contrària a la legalitat per part de vigilants de seguretat privada.
6. Ceuta i Melilla són dues de les comunitats autònomes de l’Estat que destaquen pel que fa a la taxa de menors d’edat que atenen i que es troben sota tutela, en relació amb la seva població. Els centres temporals de real·lotjament per a menors a les ciutats autònomes no són adequats i això provoca que molts dels menors tutelats marxïn dels centres i es trobin en situació de desemparament. **Tot i que existeix un protocol d’actuació policial amb menors d’edat en cas de desaparició, entitats que treballen a Ceuta i a Melilla afirmen que aquest protocol no s’aplica quan els menors fugen del centre.** Això fa que els nens, nenes i adolescents (d’ara endavant, NNA) es trobin en una situació de desemparament al carrer, sense que es prenguin mesures per buscar-los i protegir-los. Així mateix, la possibilitat de creuar l’Estret fent “risky” és també un dels riscos principals per als NNA. **Els intents de fer front a aquest fenomen converteixen els ports de Ceuta i Melilla en dos dels punts on els infants sofreix més violència per part de la Policia Nacional (PN), la Guàrdia Civil (GC) o els agents portuaris.**

7. La mort de com a mínim 40 persones, la desaparició de prop de 80, la devolució sense garanties d'altres 470, sumada a les diverses desenes de persones ferides que van intentar accedir a la ciutat autònoma de Melilla el 24 de juny de 2022 (24J) configuren, sens dubte, **la violació de drets humans més greu en la qual s'ha vist implicat l'Estat espanyol a l'última dècada, així com la tragèdia més gran en nombre de morts en una frontera terrestre de la Unió Europea**. La magnitud de l'incident contrasta, no obstant això, amb les respostes institucionals espanyola, marroquina i europea, que en cap dels casos han dut a terme investigacions ràpides, exhaustives i diligents.
8. Pel que fa al 24J, l'actuació de les FCSE es va centrar en la contenció de les persones que havien aconseguit traspasar la porta i que, una vegada travessat el recinte, van tractar d'escalar la tanca que divideix les instal·lacions de Melilla. En canvi, **en cap moment van centrar la seva atenció a tractar de rescatar les persones que estaven en situació de perill, primer, i risc de mort després**, de l'allau generada després de la ruptura d'una porta en un context de càrregues policials per part de les forces de seguretat del Marroc. **Les greus conseqüències de l'operatiu policial coordinat entre totes dues forces de seguretat podrien ser constitutives de delictes de lesions, contra la integritat moral, prevaricació, omissió del deure de socors o, fins i tot, homicidi imprudent i han de ser investigades per un jutjat d'instrucció**. És inaudit que la Fiscalia no hagi donat trasllat de les seves diligències d'investigació al Jutjat d'Instrucció de Melilla, coneixedor dels fets pel seu ampli caràcter públic, així com pels comunicats mèdics remesos als jutjats. Aquest jutjat també té la responsabilitat d'obrir una investigació diligent pels fets, tot i així, no consta que se n'hagi obert cap. De la mateixa manera, els cossos policials tenen l'obligació d'informar i d'iniciar les investigacions internes corresponents en el cas que els fets poguessin revestir caràcter delictiu i tampoc consta que s'hagi donat trasllat de cap situació als jutjats d'instrucció competents.
9. **El 2021 i el 2022 la ruta canària ha estat la ruta d'accés al territori espanyol més mortífera**. Segons l'informe de Caminando Fronteras, un total de 7.692 persones han perdut la vida en aquesta ruta en els últims cinc anys. L'any 2022, 1.784 persones van morir en aquest trajecte, la qual cosa suposa un 74,6 % de les morts que succeeixen en totes les rutes d'accés a l'Estat espanyol, comptabilitzades en 2.390. El 2021, tan sols a la ruta canària hi va haver 3.939 víctimes mortals.
10. En el moment de l'arribada d'una embarcació, intervenen molts actors, entre els quals s'inclouen, els cossos policials, la Creu Roja, el Servei d'Urgències Canari (SUC) i el Salvament Marítim. Això implica reptes en la coordinació. No obstant això, **tan sols les illes de Gran Canària i Tenerife compten amb un protocol de coordinació a l'actuació en els molls consensuat pels diferents actors, per a la coordinació de recursos a l'atenció sanitària a les persones nouvingudes**.
11. En relació amb l'atenció sanitària a l'arribada a les costes, cal destacar que en la majoria d'elles només s'envia Suport Vital Bàsic, de manera que la primera resposta d'emergència es duu a terme per part exclusivament de la Creu Roja, i és majoritàriament la realitza personal voluntari. **Això significa que a l'equip de resposta immediata que desplega la Creu Roja no es garanteix la presència de personal amb coneixements mèdics o d'infermeria, i tampoc hi ha personal especialitzat en infants**. El fet de no

garantir presència de personal sanitari en el moment d'arribades pot incórrer en una vulneració del dret a la salut. Respecte a la salut mental, cal destacar que no existeix un protocol d'atenció psicològica que s'activi en els casos de naufragi per atendre els supervivents.

12. En arribar a les illes Canàries, les persones que no són derivades a l'hospital són detingudes i traslladades als CATE des del moll on hagin desembarcat. Durant el 2021 i el 2022, es van produir nombroses vulneracions de drets en aquests centres de detenció de curta durada. Un exemple paradigmàtic és el CATE que es va instal·lar a Lanzarote en una nau d'una empresa d'autobusos coneguda com "la nau de la vergonya". Moltes de les vulneracions que es produeixen als CATE estan relacionades amb el dret a la defensa i a l'assistència lletrada, el dret a l'accés a la informació i el dret a l'asil. En aquests centres s'han detectat assistències lletrades col·lectives amb un intèrpret per grups lingüístics o a l'aire lliure, i per tant sense cap privacitat. També s'ha sabut que no es fa esment del dret a la protecció en totes les lectures de drets. A més, en un context de criminalització de les migracions **s'estarien realitzant interrogatoris sense assistència lletrada a les persones novingudes detingudes als CATE** amb l'objectiu d'obtenir informació sobre el tràfic il·lícit de persones, tràfic d'éssers humans i terrorisme per part de funcionaris de la PN i agents de Frontex.
13. S'ha detectat que, tot i que l'Audiència de Las Palmas i l'Audiència de Santa Cruz de Tenerife van dictaminar a l'abril i març de 2021, respectivament, que un expedient de devolució perd la seva validesa si no es compleix en 72 hores o, si s'escau, 60 dies després de l'ingrés en un CIE, a la pràctica **s'han continuat donant internaments al CIE i expulsions des de comissaria sense tramitar expedients d'expulsió**, sinó sobre la base d'ordres de devolució mesos després de la seva interposició i de la posada en llibertat de la persona.
14. A les illes de Tenerife i Lanzarote les organitzacions que es troben sobre el territori assenyalen que hi ha una espera d'entre 3 i 11 mesos per aconseguir cita de manifestació d'asil, i que la possibilitat d'aconseguir-ne una varia en funció de si les persones estan o no en centres del Pla Canàries. A Tenerife, l'automatització del procés per demanar cita d'asil a través del sistema de cites d'estrangeria obstaculitza la possibilitat d'accedir al dret a l'asil. Segons les fonts consultades, s'han detectat expulsions de persones que han manifestat la voluntat de sol·licitar asil en menys de 72 hores des de les comissaries a través de les anomenades deportacions exprés, les quals **presenten insuficiències en la salvaguarda de drets, com ara el dret a l'asil, a l'assistència lletrada o al recurs efectiu**.
15. Un percentatge considerable de les persones desplaçades des del 2019 cap a les Canàries està compost per nenes, nens i adolescents que han migrat amb familiars o a càrrec d'altres adults, o que ho han fet de forma no acompanyada. Els dispositius d'emergència de menors estrangers, a la pràctica, s'usen com a centres de protecció permanents. A més, **hi ha problemes perquè els menors que necessiten protecció internacional puguin accedir al procediment d'asil i s'ha observat que hi ha menors allotjats en centres per a adults i adults en centres per a menors**, tot i que es disposa de documents que ho acrediten. Sobre aquesta qüestió, el DP ha assenyalat **la tardança a realitzar les proves per determinar l'edat dels menors**, que a més no són del tot precises. A més, en el seu informe del 2022, destaca

com una pràctica alarmant la denegació de la cèdula d'inscripció als menors estrangers no acompanyats que no poden obtenir la seva documentació d'identificació mentre són menors d'edat.

16. L'anomenada ruta del Mediterrani Occidental es refereix a les rutes de l'Estret i d'Alboran, que parteixen de les costes del Marroc i d'Algèria i arriben a Andalusia, així com a les arribades a través de la ruta de Llevant o la ruta algeriana, amb embarcacions que parteixen de les costes d'Algèria i arriben a Andalusia, a Múrcia, a València o a les Illes Balears. El 2022 es van comptabilitzar 12.955 arribades a la península i a Illes Balears per via marítima, un 25 % menys que el 2021, on la xifra va ser de 17.341 persones. Al seu torn, Frontex indica que les arribades a Espanya per la ruta del Mediterrani Occidental es van incrementar el 2021 respecte a anys anteriors, amb un total de 18.466 persones comptabilitzades, i que Algèria va ser el principal país de procedència.
17. Pel que fa a la mortalitat de la ruta del Mediterrani Occidental, el col·lectiu Caminando Fronteras va comptabilitzar 564 víctimes mortals: 464 a la ruta de Llevant, 75 a la ruta d'Alboran i 25 a la ruta de l'Estret. El 2021 també van comptabilitzar 388 víctimes mortals a la ruta marítima del Mediterrani Occidental: 191 víctimes a la ruta de Llevant, 102 a la ruta de l'Estret i 95 a la ruta d'Alboran. En els últims cinc anys, la ruta de Llevant s'ha consolidat com la segona ruta d'accés a l'Estat espanyol més mortífera després de la ruta canària, les dades de la qual xifren en, com a mínim, 1.562 les persones mortes o desaparegudes en aquest trajecte entre el 2018 i el 2022. Durant el període entre el 2021 i el 2022, es va registrar un augment de la mortalitat en la ruta llevantina. Això es va deure al fet que el percentatge de persones que van morir en aquesta ruta va passar del 3,7 % el 2021 al 7,3 % el 2022, la qual cosa implica que la taxa de mortalitat es va duplicar.
18. **A causa del control migratori rigorós que s'ha establert a la zona, les persones que decideixen emprendre el trajecte migratori cap a l'Estat espanyol per aquestes rutes, es veuen obligades a començar el viatge des de punts cada vegada més allunyats de la península.** Això provoca un augment de la distància que han de recórrer, el que a la vegada incrementa el perill del trajecte. Les embarcacions que surten des d'Algèria ja no ho fan només des d'Orà o des de les ciutats més pròximes a la península, ara ho fan des de Tipasa o Dellys, punts més a l'est del país i, per tant, amb una distància més llarga fins a qualsevol punt de la península o de l'arxipèlag, però amb una ruta més "directa" cap a les illes Balears.
19. En relació amb els CIE, actualment el centre d'Algesires és l'únic que està actiu a Andalusia. Cal destacar que, l'abril de 2022, diverses entitats com Algeciras Acoge, l'Associació Pro Drets Humans d'Andalusia i l'Associació Claver, van presentar una denúncia davant del DP on afirmaven que funcionaris del CIE havien xatejat interns sol·licitants d'asil per obtenir la seva posada en llibertat a canvi de renunciar a la seva petició de protecció internacional. Segons **els pressupostos generals de l'Estat, es preveu una inversió de 27.170.000 euros entre el 2021 i el 2023 per a la construcció d'un nou Centre d'Internament d'Estrangers (CIE) a Algesires.** Aquest nou centre substituirà les instal·lacions del CIE actual a Algesires i del CIE de Tarifa, que va tancar el juny del 2020. Amb capacitat per a 500 persones, el nou CIE **serà el més gran de l'Estat i un dels més grans d'Europa.**

5. Conseqüències psicosocials de la frontera entre el Nord d'Àfrica i el Sud d'Espanya.

Els danys de la Frontera Sud des d'una perspectiva psicosocial

1. **Les persones migrants arriben a la frontera sud espanyola en situacions de vulnerabilitat després d'haver sofert greus vulneracions dels seus drets.** A més del dany causat per les experiències al seu país d'origen i en el trànsit migratori, existeixen impactes específics de travessar la frontera (per als riscos que comporta per a la seva integritat i vida) i de l'acollida. El procés d'acollida esdevé clau per a la reparació i rehabilitació dels afectats. No solament hi ha una responsabilitat ètica d'oferir un acompanyament integral que afavoreixi la reparació del dany, sinó que també hi ha una responsabilitat legal conforme al dret internacional. L'impacte de l'acollida està associat a tres factors principals: la percepció d'inseguretat física i psicològica, la pèrdua de control (per la desinformació) i l'atac a la dignitat (per les condicions i el tracte rebut).
2. **Les condicions d'acollida a la FS espanyola s'han convertit en un entorn de tractes inhumans, cruels i degradants que van més enllà d'una situació crítica puntual i que provoquen sofriment psicològic,** amb reaccions molt freqüents d'apatia i desmotivació, ràbia, desesperança, por i, en com a mínim una de cada quatre persones, actes d'autolesió o idees suïcides. D'acord amb la definició de tortura de la Convenció de les Nacions Unides, podem considerar que es produeix un sofriment sever que deriva de les condicions creades per l'acollida i provocat per agents o institucions públiques, que tenen una responsabilitat directa en l'existència d'aquestes condicions. A més, hi ha indicis que s'ha implementat aquesta situació amb una motivació punitiva – amb finalitats de dissuasió de la migració – o discriminatòria, i que hi ha intencionalitat darrere d'això, ja que existeixen indicadors i dades d'aquest sofriment durant anys sense que es posin en pràctica mecanismes correctius.
3. **Des del punt de vista psicosocial, és necessari que els processos d'acollida per a les persones que arriben al nostre territori siguin més clars i flexibles, perquè les experiències migratòries poden causar un gran impacte psicològic.** També és important **posar en marxa recursos per ajudar a reparar aquest dany** i assegurar que es defensen els drets humans a la frontera amb uns estàndards elevats de justícia. A més, cal treballar per aconseguir una societat més humana i inclusiva per a tothom.

6. Tecnologies de vigilància en la Frontera Sud espanyola

1. **Prop de mil policies i desenes de càmeres de videovigilància custodien el pas entre el Marroc i les ciutats de Ceuta i Melilla.** La tecnificació de la Frontera Sud espanyola es va iniciar a partir dels anys noranta per esdevenir una part central de la barrera exterior de la Unió Europea. S'han implementat sofisticats sistemes de videovigilància, intel·ligència artificial i tecnologia biomètrica per evitar l'entrada de persones migrades i controlar les sortides i entrades de població de països tercers. El blindatge progressiu de la Frontera Sud ha provocat a les persones migrants a canviar les seves rutes migratòries per altres més perilloses i costoses. **El procés d'automatització del mur que separa els territoris marroquí i espanyol suposa, d'altra banda, un nínxol de negoci milionari; amb una inversió de més de 100 milions d'euros que ha beneficiat especialment a una vintena d'empreses, moltes d'elles presents també a la indústria de l'armament i la guerra. En destaquen especialment tres: Indra, Dragatges (ACS) i Ferrovial.**

2. El gener de 2019, el Consell de Ministres va aprovar un Pla de mesures per reforçar i modernitzar la protecció fronterera a les ciutats autònomes de Ceuta i Melilla. Des del febrer de 2021, els més de 8 quilòmetres de perímetre fronterer amb el Marroc ja no tenen filferro de concertina a la part espanyola, tot i que encara es manté a la part marroquina. En lloc del filferro de concertina, actualment la tanca que separa Espanya i el Marroc compta **amb les anomenades “pintes invertides” a la major part del seu recorregut a la banda espanyola, i es pretén elevar-la fins als 10 metres d’altura.** Aquesta nova estructura fa que sigui extremadament difícil escalar-la, i això **augmenta significativament els riscos per a la vida i la integritat física de les persones que intenten superar-la.**
3. La gran aposta des de l’EU-LISA (Agència Europea per a la Gestió Operativa de Sistemes Informàtics de Gran Magnitud en l’Espai de Llibertat, Seguretat i Justícia) per als pròxims anys és el **Sistema d’Entrades i Sortides [EES, segons les seves sigles en anglès], que usará tecnologies biomètriques per registrar a tots els residents de tercers països que entrin a la UE i les entrades i sortides de cada persona.** El sistema calcularà automàticament el temps d’estada per facilitar-ne l’expulsió quan s’hagi esgotat. L’EES entrarà en vigor a finals del 2023 i estarà connectat amb el Sistema d’Informació de Visats (VIS), i permetrà l’accés a la informació a Frontex i als cosos policials. **A la Frontera Sud espanyola l’aplicació de l’EES implicarà el desplegament de controls de reconeixement facial de les persones que travessin la frontera per vies regulars i irregulars.**

7. La situació de la migració al Marroc

La situació de DH de les persones migrants al Marroc és preocupant. **La repressió de la migració es materialitza en pràctiques de control especialment aplicades sobre les persones migrants i negres. Les batudes, detencions i deportacions o desplaçaments forçosos sense seguir els procediments establerts per la llei s’han convertit en una pràctica constant** a l’última dècada; i afecten també dones, NNA i sol·licitants d’asil. Per altra banda, la situació dels DH en aquest país també provoca desplaçaments forçats de persones amb nacionalitat marroquina cap a altres països.

9. Recomendaciones

Al Relator Especial de l'ONU sobre Drets Humans de les persones migrants, al Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura, a l'Agència de Drets Fonamentals de la UE i a la Comissària de Drets Humans del Consell d'Europa

1. Que, davant la situació exposada en aquest informe, **facin una visita d'urgència als diferents territoris que configuren la Frontera Sud** (d'ara endavant, FS) de l'Estat espanyol, especialment Ceuta, Melilla, Canàries i altres punts de la costa peninsular, per analitzar in situ la situació dels drets de les persones migrants i avaluïn el grau de compliment per part d'Espanya de les seves obligacions en matèria de dret internacional dels drets humans.

A la Comissió Europea, al Consell d'Europa i al Parlament Europeu

1. Que **canviïn l'enfocament les polítiques migratòries per tal de garantir els drets de les persones migrants i assegurar la rendició de comptes davant les violacions de drets humans**, entre els que s'inclou el principi de no-devolució, el dret d'asil als estats membres i la creació de vies legals i segures. Això implicaria abordar els impactes negatius de l'externalització de la migració, l'asil i les polítiques de gestió de fronteres actuals, a través d'un canvi de paradigma i la redacció d'un nou pacte migratori de la UE. El nou pacte hauria de posar en el centre de l'estratègia la protecció, inclusió i accés segur a territori europeu per a les persones migrants, augmentant les vies segures i legals per a la UE.
2. Que es posin en marxa **mecanismes de rendició de comptes** per assegurar l'aplicació del Codi de Conducta i dels drets fonamentals en les operacions de deportació organitzades per Frontex.

Al Ministeri Fiscal

1. A partir de les informacions recollides en aquest informe, es **demana l'obertura de diligències d'investigació en relació amb els fets que presenten indicis de delictes**. Específicament, se sol·licita la reobertura de les diligències d'investigació relacionades amb els esdeveniments ocorreguts a Melilla el passat 24 de juny, atès que existeixen indicis de delictes, i es demana que s'impulsi una investigació adequada en els Jutjats d'Instrucció de Melilla, garantint el compliment de les obligacions internacionals de l'Estat espanyol en matèria de drets humans.
2. És necessari que el Ministeri Fiscal prengui les **mesures pertinents per protegir els drets de la infància i adolescència migrada** en els diferents territoris que conformen la Frontera Sud de l'Estat espanyol.

Al Defensor del Pueblo.

1. Que les informacions aportades en aquest informe siguin incorporades en les actuacions obertes per la institució, tant en les seves funcions ordinàries com en la seva responsabilitat com a Mecanisme Nacional de Prevenció de la Tortura

Al Govern d'Espanya

1. Que es derogui la llei d'estrangeria i s'aprovi una nova llei de gestió dels processos migratoris que respecti plenament els drets humans, així com una llei integral contra el racisme i totes les formes de discriminació. Fins que aquesta derogació no es dugui a terme, es demana una modificació de la llei d'estrangeria que elimini la utilització dels Centres d'Internament d'Estrangers (d'ara endavant, CIE) i, per tant, acabi amb la privació de llibertat com a mesura cautelar en els casos d'expulsió i sanció, i es faciliti un procés de regularització per a les persones que resideixen a l'Estat espanyol. A més, es proposa que es limiti el temps de vigència de les ordres d'expulsió a un màxim de dos anys, sense tenir en compte el període de prohibició d'entrada, que també s'hauria de reduir.
2. Que es creïn vies d'entrada legals i segures per a les persones que desitgen accedir a Espanya, sigui per sol·licitar protecció internacional o per altres motius relacionats amb els seus projectes vitals. Algunes de les propostes per a la creació d'aquestes vies són:
 - Atendre sol·licituds de protecció en ambaixades i consolats als països d'origen i trànsit.
 - Expedir visats humanitaris als països d'origen i trànsit. Facilitar i agilitar la reagrupació familiar per a les persones desplaçades.
 - Establir corredors humanitaris des de països d'origen o trànsit en situació d'emergència humanitària.
 - Dur a terme programes de reubicació i integració eficaços a l'Estat espanyol.
 - Generar mecanismes eficaços per a la contractació en origen i l'expedició de visats acadèmiques.
3. D'acord amb les informacions exposades en aquest informe, és necessari garantir la realització d'una investigació per part dels mecanismes interns dels cossos policials sobre els esdeveniments ocorreguts el 24 de juny al pas fronterer del Barrio Chino de Melilla. Aquesta investigació s'hauria de presentar als Jutjats d'Instrucció de Melilla i és fonamental que s'activin els mecanismes interns en qualsevol situació que presenti indicis de delictes o irregularitats en què estiguin implicades les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat (FCSE).
4. Que el Govern posi fi a la pràctica de les devolucions sumàries en calent, tant per via terrestre com marítima. És necessari elaborar un protocol d'actuació que inclogui la normativa internacional dels drets humans, especialment la STC 172/2020 del 19 de novembre de 2020 i les dues sentències del TEDH, fins que es derogui per llei la figura del rebuig en frontera. Cal tenir en compte la sentència de N.D vs. N.T del Tribunal Europeu de DH en relació amb aquesta pràctica. En tot moment, s'ha de garantir l'assistència sanitària adequada i l'avaluació individualitzada de cada cas per identificar possibles situacions de vulnerabilitat, edat i tràfic, per assegurar l'accés efectiu al dret d'asil, respectant el principi de no-devolució establert per la normativa internacional.
5. Que es generi un grup dins del Cos Nacional de Policia encarregat d'identificar les persones que moren o desapareixen durant les rutes migratòries i de dur a terme les investigacions pertinents en aquests casos. A més a més, s'hauria

d'obrir una oficina pública per atendre les famílies de les víctimes de naufragis, establint un protocol per buscar les persones desaparegudes que també inclogui l'atenció a les famílies. Cal revisar el protocol d'identificació i tractament de cadàvers per garantir que es dugui a terme amb la sensibilitat i respecte que es mereixen.

6. Que el Ministeri de Sanitat elabori, juntament amb el Ministeri de l'Interior, un protocol d'actuació per aplicar en els casos de persones supervivents de naufragis d'embarcacions precàries que hagin estat rescatades, en el qual s'abordi el tipus d'assistència sanitària i psicològica que s'ha de prestar. Segons aquest protocol, la presència de personal sanitari professional i de personal especialitzat en infància en l'equip de resposta immediata en emergències d'ajuda humanitària a immigrants que desplega Creu Roja per atendre els desembarcaments ha de ser obligatòria, així com la disponibilitat de serveis de traducció per a la identificació de persones en situació de vulnerabilitat, com ara dones embarassades, menors d'edat i persones que requereixen derivació a hospitals o altres recursos específics.
7. Cal que el Govern respecti el principi de no-devolució, el qual prohibeix l'expulsió o el retorn d'una persona a un país on la seva vida o llibertat estiguin amenaçades, on pugui ser objecte de tortura, tractes inhumans o degradants o altres violacions dels seus drets humans tal com es recull a l'Art. 33.1 de la Convenció de Ginebra i a l'Art. 3 del Conveni Europeu de Drets Humans. És urgent i fonamental que el Govern d'Espanya restableixi les relacions exteriors amb el Marroc, basant-les en el Dret Internacional i la protecció dels drets humans. Amb aquestes bases diplomàtiques, és necessari revertir l'acord signat el 1992 i els posteriors que implementen una política d'externalització de fronteres.
8. Que, davant de l'arribada de persones migrants per vies no autoritzades, **es prioritzi l'atenció sanitària i psicològica per sobre de l'actuació policial, i s'adoptin mesures alternatives no privatives de llibertat després de l'arribada d'una embarcació.** Que Tenint això en compte, la detenció ha de ser un recurs excepcional després d'un examen detingut i individual de cada situació, però en cap cas el sistema que s'activa després de l'arribada a les costes ha de basar-se en la detenció de les persones de forma sistemàtica. Que, en el cas de mantenir aquest procediment de detenció a l'arribada, s'asseguri la correcta atenció jurídica, sanitària i psicològica, així com que la mateixa es produeixi en condicions dignes i respectant en tot cas la Instrucció 12/2015 de la Secretaria d'Estat de Seguretat relativa a les condicions de les dependències policials.
9. Que es generi un **sistema de recollida periòdica de dades estadístiques, transparent i accessible, en relació amb les migracions.** Que d'aquesta manera es facin públics el nombre d'arribades, els llocs d'entrada i les estades en centres de migracions com els del Pla Canàries i els Centres d'Estada Temporal d'Immigrants (d'ara endavant, CETI). Així mateix, que es facin públiques també les detencions en els Centres d'Atenció Temporal a Estrangers (d'ara endavant, CATE) i en els CIE, el nombre d'expedients de denegació d'entrada, de devolució i expulsió (i quantes s'han executat), i els rebuig en frontera, tot això desagregat en base a l'edat, el gènere i la nacionalitat.
10. Que es clarifiquin i **facin públics els criteris d'entrada als CETI i que aquests no siguin excloents per criteri de nacionalitat,** i així es compleixi amb el

deure legal d'admetre l'entrada al centre als ciutadans/anes marroquins/es sense que la sol·licitud d'asil en tràmit sigui un requisit, i garantint la protecció de totes les persones i en particular dels sol·licitants d'asil. Així mateix, que es clarifiqui i defineixi la normativa interna del CETI i que es prenguin mesures perquè les persones que hipotèticament podrien ser expulsades no quedin en situació de carrer i sense recursos.

11. Que s'adopti una regulació específica per als CATE i s'estableixin uns estàndards de condicions dignes d'acollida, mobilitat i atenció (jurídica, psicològica i sanitària) que ofereixin les condicions materials i el règim adequat a la situació jurídica de les persones rescatades en el mar, conforme a les normes del Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura (CPT). Aquesta regulació ha d'instar a:
 - La salvaguarda dels drets fonamentals de les persones detingudes, especialment pel que fa al dret a l'assistència lletrada i a la tutela judicial efectiva (Article 24 de la Constitució espanyola), el dret a la informació i el dret a l'asil, garantint instal·lacions adequades que assegurin la intimitat, on es pugui garantir de manera efectiva aquests drets.
 - Que aquesta normativa sigui publicada en diferents llengües i informada a les persones que siguin privades de llibertat en aquests centres. Així mateix, si existissin normes addicionals de cadascun dels centres sobre qüestions no essencials, també s'han de traduir per informar adequadament les persones privades de llibertat.
 - La prohibició de la detenció de menors d'edat, buscant alternatives per a les famílies que migren amb menors i garantint que aquestes puguin romandre juntes després d'una experiència traumàtica com el viatge en condicions no segures.
12. Que s'adoptin les mesures pertinents per **assegurar que els interrogatoris realitzats per Frontex o altres agents policials a les persones que arriben a les costes i són detingudes en un CATE es realitzin únicament en el marc dels interrogatoris formals** amb assistència lletrada.
13. Que es **garanteixi que les persones acusades de tràfic il·lícit de persones després de la seva arribada en una embarcació precària tinguin accés complet al dret a la tutela judicial efectiva**, a la informació i a l'assistència lletrada. Això inclou proporcionar serveis de traducció per a l'assistència lletrada també a la presó.
14. Que s'habilitin **centres d'acollida per als migrants amb condicions dignes**, que ofereixin accés als serveis necessaris i que salvaguardin el dret a la privacitat i a la intimitat. És important reduir al mínim el temps que les persones passen en macrocentres i fomentar la transició cap a instal·lacions més petites i repartides territorialment, per tal de facilitar la integració en la vida comunitària.
15. Que doni **instruccions clares a les FCSE per garantir el compliment de la sentència 1128/2020 del Tribunal Suprem, la qual es refereix a la lliure mobilitat** de les persones que sol·liciten protecció internacional. Que iniciï una investigació interna per detectar possibles irregularitats en el compliment d'aquesta sentència per part de la Direcció General de Policia. També es

reclama que es respecti la llibertat de moviment, assegurant que no es realitzin controls policials en aeroports i ports.

16. Que s'aprovi i **s'implementi un protocol contra la discriminació ètnica i racial durant les actuacions de les FCSE**. Aquest protocol hauria d'incloure mecanismes per justificar clarament qualsevol identificació policial, mitjançant formularis específics. També es proposa un pla de formació per garantir la correcta implementació del protocol en les actuacions dels cossos policials.
17. Pel que fa a les persones menors d'edat que romanen sota tutela administrativa a les ciutats autònomes de Melilla i Ceuta, es **reclama la supervisió del compliment dels terminis legals per a la documentació, així com el seu empadronament**. Es proposa que se'ls proporcioni la Targeta d'Identificació d'Estranger quan arribin a la majoria d'edat, perquè puguin viure amb normalitat com a residents de l'Estat espanyol i es garanteixi la seva llibertat de moviment en tot el territori.
18. Que s'adoptin les recomanacions del Comitè de Ministres del Consell d'Europa sobre principis i directrius relatius als drets humans per a la determinació de l'edat en l'àmbit de la migració, inclòs **el principi de presumpció de minoria d'edat** per a les persones sotmeses a proves de determinació de l'edat, i prevalgui el procediment l'interès superior dels NNA i els drets i dignitat dels infants.
19. Que es **garanteixi una assistència lletrada presencial i individualitzada correcta per part d'advocats/des d'ofici a les persones a qui se'ls incoa un procediment de devolució**, així com l'existència d'un **servei de traducció** que cobreixi totes les etapes del procediment, incloses les reunions entre la persona i el seu representant.
20. Que es garanteixi i s'ampliï el marc de protecció de drets a dones i gestants, i **s'asseguri l'accés a Ceuta i Melilla a la interrupció voluntària de l'embaràs, independentment de la situació administrativa de la persona**.

Als grups parlamentaris amb representació en el Congrés dels Diputats i al Senat:

1. Que es debati i **s'aprovi la Iniciativa Legislativa Popular de "Regularització Ja"** per obrir un procés de regularització de les més de 500.000 persones que es troben sense garanties legals a causa de la seva situació administrativa; que actua de forma dissuasiva a l'hora de denunciar casos de violència institucional i que els impedeix accedir al dret a la veritat, la justícia, la reparació i les garanties de no repetició.
2. Per assegurar la rendició de comptes dels cossos policials és necessària la **creació per llei d'un mecanisme extern, públic i independent de control, investigació i avaluació de les actuacions policials**, que posi la defensa dels drets humans en el centre. Aquest mecanisme ha de disposar de completa independència operacional, sense interferència política ni vinculació amb els cossos policials, i l'elecció dels seus responsables s'ha de fer d'acord amb les seves competències professionals i mitjançant un procés de selecció transparent. Ha de poder analitzar, revisar i investigar totes les àrees del treball policial, tant d'ofici com a través de queixes, i les seves resolucions han de ser

vinculants. A més, ha de disposar de pressupost suficient per dur a terme el seu mandat.

3. Que insti al Govern a **establir un sistema transparent i accessible de recopilació de dades estadístiques sobre migracions**, especialment sobre deportacions, que mostri mensualment la quantitat de persones identificades i detingudes per qüestions d'estrangeria, la quantitat d'expedients de denegació d'entrada, devolució i expulsió expedits, la quantitat de persones internades en els CIE i la quantitat de persones deportades, desglossat per edat, gènere i nacionalitat.
4. Que es **limiti l'ús dels sistemes de vigilància biomètrica per controlar la ciutadania i les persones migrants**, ja que suposen un mecanisme de reconeixement permanent que vulnera el dret a la privacitat i identitat de les persones. Cal una regulació de la matèria que garanteixi el respecte als drets humans.
5. Que es **garanteixi l'assistència lletrada presencial i individualitzada per part d'advocats/advocades d'ofici a les persones a qui s'incoa un procediment de devolució**. A més a més, cal implementar un servei de traducció que cobreixi tota l'assistència lletrada, incloses les reunions entre la persona i la seva representació.
6. Que **es creï una Comissió d'investigació sobre les vulneracions de drets que hagin pogut ocórrer entre gener de 2021 i l'actualitat a la Frontera Sud de l'Estat espanyol**. En aquesta comissió s'han d'analitzar, entre altres qüestions, els fets del 24 de juny de 2022 al pas fronterer del Barrio Chino a Melilla, les devolucions de menors a Ceuta el 2021 o la utilització del moll d'Arguineguín com a centre de privació de llibertat a l'aire lliure.
7. Que es **derogui la Llei de Seguretat Ciutadana** i, en particular, la disposició addicional dècima de la Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social, que fa referència a la figura del rebuig en frontera.
8. Que s'insti al Govern a **prohibir l'ús de les bales de goma en qualsevol activitat policial**, donada la seva alta capacitat lesiva i la seva falta de traçabilitat. Així mateix, s'ha de prohibir directament l'ús de material antidisturbis altament lesiu en context de frontera, com esprais o gasos fumígens o lacrimògens, quan no existeixi una situació de risc per a la vida de terceres persones ni per a la protecció de béns. Cal garantir el dret a la vida i a la integritat física de les persones migrants i sol·licitants d'asil, sense que el simple fet de creuar de la Frontera sigui una circumstància que habiliti l'ús d'aquest material.

Annex 1

Llista entrevistes			
		Lloc/Sense resposta	Codi
Institucional	Consolat d'Espanya a Rabat (el Marroc)	Obtenim una primera resposta, ens deriven a una altra adreça de correu de la qual no hem rebut cap resposta.	
Melilla (maig-juny 2022)			
Institucional	Delegació del Govern, Sabrina Moh Abdelkader	Melilla	
Institucional	Direcció CETI, Ministeri d'Inclusió, Seguretat Social i Migracions	Negativa	
Organisme Internacional	ACNUR	Melilla	
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Cruz Roja	Negativa	
ONG, entitats, col·lectius, activistes	CEAR	Melilla	
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Melilla Acoge	Melilla	
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Guem Doudu	Melilla	
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Solidary Wheels	Melilla	
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Servei Jesuïta a Migrants (SJM)	Melilla	
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Mec de la Rue (M.D.L.R)	Melilla	
Supervivents 24J	Juntament amb Euromed Rights i europarlamentaris del Grup Confederal de l'Esquerra Unitària Europea/ Esquerra Verda Nòrdica, ens vam poder reunir amb tres testimonis de l'incident el dia 24J.	Melilla	
Ceuta (maig-juny 2022)			
Institucional	Delegació del Govern a Ceuta	Ceuta	
Institucional	Direcció CETI, Ministeri d'Inclusió, Seguretat Social i Migracions	Negativa	
ONG, entitats, col·lectius, activistes.	CEAR	Ceuta	

ONG, entitats, col·lectius, activistes	Maakum	Ceuta	
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Elín	Ceuta	
ONG, entitats, col·lectius, activistes	No Name Kitchen	Ceuta	
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Andalusia Acoge	Ceuta	
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Creu Roja	Negativa	
Canàries			
Institucional	Salvament Marítim, Gran Canària	Gran Canària	CA1
Institucional	CATI, Ministeri de l'Interior	Es va sol·licitar una reunió al Ministeri de l'Interior i vam rebre una resposta negativa.	CA2
Institucional	Delegació del Govern	Es va demanar una reunió amb resposta positiva però que es va anul·lar 24 hores abans de la visita.	CA3
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Daniel Arencibia, abogado	Gran Canària	CA4
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Loueila Mint, abogada	Lanzarote	CA5
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Redescan	Gran Canària	CA6
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Associació de dones africanes	Gran Canària	CA7
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Farmàcia Comunitària	Tenerife	CA8
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Aquí Estamos, Tenerife	Tenerife	CA9
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Secretariat de Migracions	Gran Canària	CA10
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Vicky Fotabon, activista	Tenerife	CA11
ONG, entitats, col·lectius, activistes	ATLES	Gran Canària	CA12
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Creu Blanca	Gran Canària	CA13
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Xarxa de Solidaritat amb les Persones Migrants de Lanzarote	Lanzarote	CA14
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Frontera Sur	Gran Canària	CA15

ONG, entitats, col·lectius, activistes	Associació pro Drets Humans de Canàries	Lanzarote	CA16
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Assemblea de Suport a Persones Migrants de Tenerife	Tenerife	CA17
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Ismael Furió, Secretari General de Mar i Ports de la CGT i treballador de Salvament Marítim	Online	CA20
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Soda Niasse, activista	Gran Canària	CA21
ONG, entitats, col·lectius, activistes	CEAR	Gran Canària	CA22
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Metges del Món	Gran Canària	CA23
Organisme Internacional	OIM	S'ha demanat una reunió i no han respost.	
Altres	Il·lustre Col·legi d'advocats de Las Palmas	S'ha demanat una reunió i no han respost.	
Observació directa	Frontera terrestre, voltants del CETI, voltants del CATE Gran Canària, protesta al CETI, situació d'infància i adolescència migrant en situació de carrer i amb necessitats de protecció, llocs fronterers, llocs d'asil a Beni Enzar, perímetres fronterers, Nord del Marroc, Rabat i Casablanca.		
Península i Balears			
ONG, entitats, col·lectius, activistes	Campanya Estatal pel Tancament dels CIE i per la fi de les deportacions	Online	EST1
ONG, entitats, col·lectius, activistes	APDHA	Online	EST2
ONG, entidades, colectivos, activistas	Andalucía Acoge	Online	EST3
El Marroc			
Al Marroc es van dur terme entrevistes amb entitats i organitzacions de defensa dels drets humans, i en particular de les persones migrants, activistes i persones expertes en la matèria a les ciutats de Nador, Oujda, Rabat i Casablanca. Per raons de seguretat aquesta investigació ha decidit mantenir l'anonimat de les organitzacions i de les persones entrevistades. Es van realitzar un total d'11 entrevistes.			
Testimoniatsges	Agraïm les persones que ens van oferir el seu testimoniatge.		

Llista de testimonis

Melilla

Data, lloc recollida testimoniatge	Perfil	Denúncia	Codi
Maig 2022, Melilla, voltants del CETI	Dos homes de nacionalitat sudanesa, de 19 a 23 anys	Protesta CETI	ME1
Maig 2022, Melilla, voltants del CETI	Home sudanès, 23 anys.	Situació en el CETI	ME2
Maig 2022, Melilla, voltants del CETI	8 homes	Situació en el CETI	ME3
Maig 2022, Melilla	Tres homes provinents de Burkina Faso i Mali.	Situació en el CETI	ME4
Maig 2022, Melilla, voltants del CETI	Home sudanès, portaveu de la protesta al CETI, sol·licitant d'asil	Situació en el CETI	ME5
Maig 2022, Melilla	Dona allotjada al CETI	Situació en el CETI	ME6
Maig 2022, Melilla, voltants del CETI	Home, Guinea Conakry	Situació en el CETI	ME7
Maig 2022, Melilla, voltants del CETI	Grup d'homes provinents de Mali i de Costa d'Ivori entre 19 i 26 anys.	Situació en el CETI	ME8
Maig 2022, Melilla	Dos joves de nacionalitat marroquina sol·licitants d'asil en situació de carrer	Situació en carrer	ME9

Ceuta

Data, lloc recollida testimoniatge	Perfil	Denúncia	Codi
Juny 2022, Ceuta, voltants del CETI	Grup de tres joves a l'entrada del CETI provinents de Guinea Conakry, del Camerun, del Iemen i de Sudan.	Situació al CETI, dos d'ells afirmen haver estat retornats diversos cops en devolucions en calent al Marroc des de Ceuta.	CE1
Junio 2022, Ceuta.	Dues persones membres d'Elín provinents de Camerun i Guinea Conakry	Intents d'entrada a Ceuta, diverses devolucions, procés de recepció a l'arribada. Retenció a la policia per a filiació, descripció de l'espai on són retinguts, arribada al CETI i les seves condicions.	CE2
Juny 2022, Ceuta.	Sis homes membres d'Elín, 1 malià, 2 sudanesos, 3 camerunesos.	Condicions al CETI Accés assistència lletrada i informació d'asil Múltiples devolucions sumàries.	CE3
Juny 2022, Ceuta.	Un home i una dona de nacionalitat marroquina, treballadors transfronterers a Ceuta	Denuncien la situació de les persones transfrontereres i de les conseqüències del tancament de fronteres després del 2020.	CE4
Gener 2023, Casablanca, el Marroc.	Un home de nacionalitat senegalesa que viu en situació irregular al Marroc.	Denuncia haver estat retornat en calent a Melilla el 2 de març de 2022.	MarE1

Annex 2

Llistat de preguntes enviades com a preguntes parlamentàries o a través del Portal de Transparència

Política exterior

1. Sota quin acord es fan les devolucions i les expulsions de persones de nacionalitat marroquina des d'Espanya al Marroc?
2. Sota quin acord es duen a terme les devolucions i les expulsions de persones de nacionalitat de tercers països des d'Espanya al Marroc?

Aplicació STC 172/2020

3. Existeix un protocol per aplicar la sentència del Tribunal Constitucional 172/2020 a les actuacions policials a la tanca de Ceuta i Melilla? Aquesta sentència permet les "expulsions a la frontera" sota tres requisits: aplicar-les a entrades individualitzades, tenir un control judicial complet i complir amb les obligacions internacionals en matèria d'asil i drets humans.
4. Quins procediments s'han posat en marxa per detectar els perfils vulnerables i les possibles necessitats de protecció de les persones a la frontera?
5. A la resolució del passat 14 d'octubre 2022, el Defensor del Poble va concloure que 470 migrants van ser rebutjats a la frontera "sense completar-se les previsions legals, tant nacionals com internacionals". Com garantirà el Govern d'Espanya que això no torni a passar? S'han previst mesures per depurar responsabilitats davant aquest fet que suposa un greuge greu del dret internacional i del principi de no-devolució?
6. Quantes persones han estat retornades al Marroc a través de fronteres terrestres o marítimes durant els anys 2018, 2019, 2020, 2021 i 2022, 2023? Podeu proporcionar aquesta informació desglossada per gènere, edat i nacionalitat?
7. Quants rebutjos a la frontera s'han produït a les ciutats de Ceuta i Melilla per terra fora d'un lloc fronterer habilitat durant els anys 2018, 2019, 2020, 2021, 2022 i 2023? Podeu proporcionar aquesta informació desglossada per gènere, edat i nacionalitat?

Informació sobre l'assistència en cas d'incidents amb múltiples víctimes (IMV)

8. Existeix un protocol per assistir les víctimes en situacions d'emergència en context de frontera sigui terrestre o marítima?
9. Quins procediments existeixen per garantir l'assistència sanitària en situacions de risc per a la vida quan tenen lloc a la frontera (accidents amb múltiples víctimes, allaus, etc.)? Existeixen protocols diferenciats quan aquestes situacions es produeixen a la frontera?
10. Els supervivents de la catàstrofe del 24J que es troben en territori espanyol, han rebut algun tipus de suport psicosocial després de l'incident?

Informació sobre l'actuació de FCSE

11. Existeixen protocols d'actuació per a les FCSE que es troben a la frontera entre Espanya i el Marroc? En cas d'entrades irregulars, quins protocols hi ha establerts per a la Guàrdia Civil i per a la Policia Nacional? Quin protocol hi ha per a l'ús de material antidisturbis en espais fronterers?

Ceuta i Melilla

12. Quin és el protocol d'accés al CETI de Ceuta/Melilla? Quin és el criteri pel qual es denega l'accés al CETI a la població d'origen marroquí o d'altres països majoritàriament magrebins?
13. De quina manera garanteixen les ciutats autònomes de Ceuta i de Melilla l'accés a albergs, dutxes i menjadors de les persones en situació irregular i sol·licitants d'asil o indocumentades a les quals no se'ls permet entrar al CETI
14. Quin és el protocol d'actuació davant l'arribada de persones a Ceuta i a Melilla per via marítima? Quins cossos i actors actuen en el moment de l'arribada? De quina manera es registren els cossos que arriben sense vida a les costes de Ceuta i Melilla i quins protocols existeixen de comunicació amb les famílies de les víctimes?
15. Quantes morts s'han registrat en els intents d'arribar a Ceuta i Melilla nedant en els anys 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023? És possible obtenir les dades desagregades per sexe i nacionalitat?
16. Quin és el protocol d'actuació davant l'arribada de persones a Ceuta/Melilla per via terrestre? Quins cossos i actors actuen en el moment de l'arribada?
17. Quin és el circuit de recursos i atencions a les quals una persona està sotmesa a la seva arribada a Ceuta/Melilla?
18. Quin és el protocol de derivacions a península des del CETI de Ceuta/Melilla?
19. Quantes persones hi ha als CETI de Ceuta i Melilla que donin suport psicosocial? Quantes persones s'encarreguen de donar suport psicològic? Existeixen figures mediadores i de traducció i interpretació? Ceuta Mayo 2021
20. Quin personal tenen previst els CETI de Ceuta i Melilla per atendre les persones que s'hi allotgen, com ara psicòlegs, traductors i professionals de serveis socials? Com ha evolucionat la contractació de serveis en els darrers cinc anys?
21. Quins protocols d'actuació es van seguir per gestionar les arribades i les devolucions durant els dies 17, 18 i 19 de maig de 2021? Quin va ser el rol de l'exèrcit durant la intervenció? Quin paper va tenir la Creu Roja en la intervenció?
22. Quantes devolucions es van fer durant els dies esmentats i els posteriors, desglossades per gènere, nacionalitat i edat?

Padró

23. Quines facilitats s'ofereixen a les famílies residents a Ceuta/Melilla que no consten en el padró de la Ciutat Autònoma? Se'ls permet l'empadronament mitjançant passaport com indica la llei estatal? Frontex i Smart Borders

Frontex i Smart Borders

24. Com afecta la presència de Frontex a l'Operació JO MINERVA a l'actuació policial a Ceuta i als controls al port? Com es justifica la necessitat de portar a més de 180 agents de diferents nacionalitats a Ceuta de manera anual per a aquesta operació? Quins han estat els resultats d'aquesta operació durant els anys 2018, 2019, 2020, 2021 i 2022? ¿En qué punto se encuentran las obras de la “frontera inteligente” en Ceuta y Melilla y qué consecuencias va a tener para las personas migrantes una vez implementado el sistema
25. En quin punt es troben les obres de la “frontera intel·ligent” a Ceuta i a Melilla i quines conseqüències tindrà per a les persones migrants una vegada s'hagi implementat el sistema?

Canàries- Arribades

26. Quantes persones han arribat a Canàries per vies irregulars, durant els anys 2018, 2019, 2020, 2021 i 2022? Podríeu proporcionar aquesta informació desglossada per gènere, nacionalitat i edat? A més, podríeu indicar quantes ho han fet a cadascuna de les illes?
27. Com es coordinen els cossos policials que intervenen a les arribades per port i a l'assistència sanitària?
28. Existeix un protocol d'actuació de les forces i cossos de seguretat respecte com es realitza la filiació i quines preguntes es fan en el primer moment d'arribada, quan les persones reben una primera atenció bàsica?
29. Quin paper té Frontex a l'actuació policial en el moment que arriba una embarcació? Existeix algun protocol o normativa que estableixi la seva funció i coordinació amb les forces policials estatals?
30. Frontex interroga a l'arribada a port, quina assistència lletrada tenen les persones que acaben d'arribar durant aquests interrogatoris?
31. En quin moment es notifica al col·legi d'advocats sobre l'arribada de persones que necessiten assistència com a persones detingudes? Existeix un temps límit establert per a la notificació? Si és així, quin és el temps màxim permès i quan comença a córrer aquest temps?Canarias- CATE
32. Sol·licitem accés al protocol de Coordinació de l'actuació en els molls entre els diferents actors que s'activen el primer moment d'arribada a l'illa de Gran Canària (cossos policials, Creu Roja, Servei d'Urgències Canari, Salvament Marítim...)Canària (cossos policials, Creu Roja, Servei d'Urgències Canari, Salvament Marítim...)
33. En quin punt es troba la realització del protocol de coordinació en actuar al moll de les illes de Lanzarote i Fuerteventura?
34. Existeix qualche protocol d'actuació i d'atenció psicològica a les persones supervivents d'un naufragi quan arriben a les Canàries?

Canàries- CATI

35. Quins CATI actius hi ha actualment a les Canàries i des de quina data s'ha donat ús a cadascun d'ells?
36. A les illes de Hierro, la Gomera i la Palma, quins espais s'han habilitat com a CATI el 2022 i quantes persones han estat detingudes durant l'any, desglossades per gènere, edat i nacionalitat? Quantes sol·licituds d'asil s'han realitzat des d'aquests CATI?
37. Quantes persones han estat detingudes en els següents CATI durant el 2022, desglossades per gènere i nacionalitat?
- Gran Canaria -CATI Barranco Seco
 - Tenerife – CATI a Adeje
 - Lanzarote – CATI a Arrecife
 - Fuerteventura – CATI a la Nave del Queso
38. ¿Quants menors han estat detinguts en els següents CATI en 2022, desglossades per gènere?
- Gran Canaria -CATI Barranco Seco
 - Tenerife – CATI en Adeje
 - Lanzarote – CATI en Arrecife
 - Fuerteventura – CATI en la Nave del Queso

Canàries – CIE i Expulsions

39. Quantes persones han estat internades els anys 2020, 2021 i 2022 als CIE d'Hoya Fría a Tenerife i al CIE de Barranco Seco a Gran Canària, desglossades per gènere i nacionalitat? Quantes persones internes hi ha actualment en cadascun dels centres, desglossades per gènere i nacionalitat?
40. Quantes persones han estat deportades des dels CIE d'Hoya Fría a Tenerife i des del CIE de Barranco Seco en Gran Canària en 2022, desglossades per gènere i nacionalitat, i a quins països?
41. S'han dut a terme deportacions de persones de tercers països a Mauritània o al Marroc? Quantes? De quines nacionalitats?
42. A quines ciutats es realitzen els vols de deportació des de Canàries al Marroc?
43. Quines companyies aèries s'encarreguen dels vols de deportació des de Canàries? Segons quines licitacions o quins acords?
44. S'han fet deportacions des de Canàries en vols comercials? Quants? Amb quines companyies? A quins països? Quantes persones han estat deportades en aquests vols?
45. S'han dut a terme vols de deportació noliejats per Frontex des de les Canàries? Amb quin origen i quina destinació? Quantes persones han estat deportades en aquests vols?

Criminalització

46. Quantes persones es troben actualment en presó preventiva després d'haver estat detingudes i acusades de ser els patrons d'embarcacions per tràfic?

Podeu proporcionar informació desglossada per comunitat autònoma, centre penitenciari, nacionalitat, edat i gènere?

47. Quantes persones imputades de ser els patrons d'embarcacions precàries arribades a les Illes Canàries estan actualment a la presó per delictes contra els drets dels ciutadans estrangers, lesions o homicidi imprudent? Podeu proporcionar informació desglossada per comunitat autònoma, centre penitenciari, nacionalitat, edat i gènere?

Infància

L'Observació General Núm. 6 (2005) sobre el Tracte dels menors no acompanyats i separats de la seva família fora del seu país d'origen del Comitè dels Drets de l'infant (CRC/GC/2005/6) defineix com a "nens no acompanyats" (anomenats també "menors no acompanyats") els menors que estan separats de tots dos pares o altres parents i no estan a cura d'un adult al qual, per llei o costum, li pertoca aquesta responsabilitat. Per altra banda, s'entén per "nens separats" els menors separats de tots dos pares o dels seus tutors legals o habituals, però no necessàriament d'altres parents. Per tant, pot tractar-se de menors acompanyats per altres membres adults de la família.

D'acord amb aquestes categories:

48. Quants nens i nenes no acompanyats van arribar a Espanya en els anys 2021 i 2022?
49. Quants nens i nenes separats van arribar a Espanya en els anys 2021 i 2022?
50. Quants nens i nenes acompanyats van arribar a Espanya en els anys 2021 i 2022?
51. Quins centres de menors es troben actualment en funcionament a Ceuta, a Melilla i a les illes Canàries, amb quantes places compta cadascun dels centres? Com es gestiona la superpoblació dels centres de menors? Quants menors han acollit aquests centres? Si us plau, desglosseu la informació per gènere i nacionalitat durant els 2018, 2019, 2020, 2021, 2022. Existeixen protocols o procediments establerts per als casos de menors que abandonen els centres? Quins són i en què consisteixen?
52. Quantes menors es troben tutelades per la Ciutat durant els anys 2018, 2019, 2020, 2021 i 2022? Quins plans de protecció de menors es troben vigents i en funcionament i amb quina supervisió?
53. Quants menors han estat detinguts al Centre Penitenciari de Punta Blanca per a menors a Ceuta durant els anys 2018, 2019, 2020, 2021 i 2022? Quins són els motius principals de detenció?
54. Quants menors han estat detinguts al Centre Penitenciari de Melilla per a menors durant els anys 2018, 2019, 2020, 2021 i 2022? Quins són els motius principals de detenció?
55. Quines mesures es preveuen per als i les joves que compleixen la majoria d'edat en els centres de menors i es queden sense recursos a Ceuta, a Melilla i a les illes Canàries?

